

BÜTÜN ESERLERİ

kafka

DAVA

DAVA

KAFKA

DAVA
Üçüncü baskı

YİRMİNCİ YÜZYIL KLASİKLERİ

FRANZ KAFKA

DAVA

Türkçesi :
Kâmuran Şipal

Kurucusu:
OĞUZ AKKAN
cem yayınevi

Dizgi : Metin Dizimevi
Baskı : Yaylacık Matbaası
İstanbul — 1984

B i r i n c i B ö l ü m

TUTUKLAMA. ÖNCE BAYAN GRUBACH, SONRA BAYAN BÜRSTNER İLE KONUŞMA

Biri iftira atmış olacaktı Josef K.' ya; çünkü bir sabah durup dururken tutuklandı. Her gün saat sekize doğru kahvaltısını getiren pansiyon sahibi Bayan Grubach'ın hizmetçisi o sabah ortalıkta görünmemiştir. Böyle bir şeyle ilk kez karşılaşılıyordu K. Biraz daha bekledi, yattığı yerden karşı evdeki yaşlı kadını seyretti; olağanüstü bir merakla kendisini gözetliyordu kadın. Ama derken bir açlık ve tedirginlik duygusuyla zile bastı. Hemen kapı vurulup, şimdiye kadar pansiyonda hiç görmediği bir adam girdi içeri; ince uzun boylu, ama sağlam yapıydı. Vücuduna sımsıkı oturmuş siyah bir giysi vardı üzerinde; gezilerde giyilen giysiler gibi çeşitli pliler, cepler, tokalar, düğmeler ve kemerle donatılmıştı; bu yüzden, ne diye giyildiği pek anlaşılmamasına rağmen, hayli pratik bir görünüşü vardı. «Siz kimsiniz?» diye sordu K. ve hemen yatağın içinde yarı doğrulup oturdu. Ama adam, odadaki varlığının itirazsız kabulü gerekiyormuş gibi, duymazlıktan geldi soruyu ve sadece : «Zile siz mi bastınız?» dedi. — «Anna kahvaltıyı getirsin!»

diye cevapladı K. Sonra susup dikkat ve düşüncelerini toparlamaya, adamın kim olduğunu çıkarmaya çalıştı. Ama adam, K.'nın uzun boylu kendisini süzmesine fırsat vermeyerek arkasına döndü; kapıyı az bir şey aralayıp, hemen geride beklediği anlaşılan birine seslendi : «Anna kahvaltıyı getirsin istiyor.» Bunun üzerine bitişik odada kısa bir kahkaha duyuldu: Sese bakılırsa, birden çok kişi de gülmüş olabilirdi. Kahkaha kendisine önceden bilmediği yeni bir şey öğretmemesine rağmen, yine de bir haber tonuyla : «İmkânsız!» dedi yabancı adam, K.'ya dönerek. «Böylesini de yeni görüyorum», diye cevapladı K.; yataktan sıçrayıp kalktı, pantolonunu acele giyindi. «Görelim bakalım, kimmiş şu bitişik odadakiler! Bayan Grubach'a da gidip sorayım, neden böyle rahatsız ediliyorum!» Ama hemen arkadan, bu sözleri yüksek söylemekle iyi etmediğini düşündü; böyle yapmakla, yabancı adamın kendisini göz altında tutmak hakkını âdeta kabulleniyordu. Ancak, o anda önemsemedi bunu. Ne var ki, adam söylenilen sözlerden korktuğu sonucu çıkarmıştı. «Burada kalsanız daha iyi değil mi?» dedi K.'ya. — «Kendinizi bana tanıtmadıkça ne burada kalmak, ne de muhatabınız olmak isterim», diye cevapladı K. — «Hani sizin iyiliğiniz için», dedi adam ve sonra kendisi gidip K.'ya kapıyı açtı. K., önce niyetlendiğinden daha yavaş bitişik odaya girdi. İlk bakışta içerisi hemen bir akşam öncekinden farksızdı. Bayan Grubach'ın oturma odasıydı burası; mobilyalar, çeşitli örtüler, porselen öteberiler ve fotoğraflarla tıka basa doldurulmuştu ve bugün her zamankinden biraz daha büyük görünüyordu; ama hemen seçilemiyor bu, başlıca değişikliği açık pencere önünde kitap okuyan bir adam oluşturduğundan bunun farkına varmak daha da güçleşiyordu. K. içeri girince kitaptan başını kaldırdı adam: «Odanızda kalacaktınız, Franz söylemedi mi si-

ze?» dedi. — «Söyledi, ne olacak?» diye cevapladı K. ve başını çevirip Franz denen adama baktı; adam kapıda kalmış, içeri girmemişti. Derken yine kitap okuyana döndü K. Açık pencereden gözü deminki kadına ilişti, şimdi de Bayan Grubach'ın odasının karşısındaki pencereye gelip dikilmiş bulunuyordu kadın. Gerçekten kocamış kimselere özgü bir meraka kapılmış, besbelli bundan önceki gibi bundan sonra da olup bitecekleri izlemek istiyordu. «Ama ben Bayan Grubach'la konuşacağım!» diyerek, kendini her iki adamın elinden kurtarmaya davranır gibi yaptı K. Oysa adamlar kendisinden epey uzaktaydı. K.'nın bu hareketi üzerine : «Hayır!» dedi pencere önündeki; elinde tuttuğu kitabı masanın üzerine atıp doğruldu : «Gidemezsiniz, çünkü tutuklusunuz.» — «Anlaşılan öyle», dedi K. «Peki ama neden?» — «Orasını bilmeyiz», dedi adam, «siz odanıza gidip bekleyin. Kovuşturma nasılsa başlamış bulunuyor, zamanı gelince herşeyi öğrenirsiniz. Hani böyle dostça konuşup size öğütler vermekle görevimin sınırını aştığımı biliyorum. İnşallah Franz'tan başkası işitmez söylediklerimi. Franz'a gelince, o zaten kendisi tüm buyrukları ayakaltı eden bir yakınlık gösteriyor size. Gelecekte de şansınız görevlilerinizin seçimindeki gibi yaver giderse, davanın sonuna güvenle bakabilirsiniz.» K. oturmak istedi, ama pencere önündeki sandalyeden başka oturacak yer göremedi. «Bütün bunların ne derece gerçek olduğunu ilerde anlarsınız», dedi Franz ve öbür görevliyle K.'nın üzerine yürüdü. Boyu K.'nın boyunu önemli ölçüde aşan öbür görevli, eliyle sık sık K.'nın omuzuna vuruyordu. İkisi iki yandan K.'nın üzerindeki geceliği gözden geçirip, bundan böyle pek külüstür bir şey giymesi gerekeceğini, dolayısıyla onun bu geceliğini de öteki giysileriyle saklayıp, dava hayırlı bir sonuca ulaştı mı kendisine yine verebileceklerini söylediler. «Bunları

depoya teslim etmektense, bize bırakın daha iyi!» dediler. «Çünkü ikide bir içedilir giysiler depodan; yargılanmanın sona erip ermediğine bakılmayarak, bütün eşyalar, aradan belli bir zaman geçti mi satılığa çıkarılır. Oysa bu çeşit davalar bir de uzun sürer ki! Hele şu zamanda! Gerçi sonradan gidip satış bedelini alabilirsiniz depodan; ama bir kez, satıştan satışa çıkarılan malın azlığı çokluğu değil, ortada dönen rüşvetin miktarı kesin rolü oynadığından zaten ufak bir şeydir bu. Ayrıca, tecrübelerden bilindiğine göre, böylesi satış bedelleri elden ele, yıldan yıla aktarılacağından azalmaya uğrar.» K. bu sözlere aldırmadı pek, eşyaları üzerindeki kullanma hakkını belki henüz elinden çıkarmamıştı, ne var ki bunu pek umursadığı yoktu, durumun aydınlığa kavuşmasını sağlamak çok daha önemliydi kendisi için. Ancak adamlar yanındayken bunu nasıl gerçekleştireceğini düşünüp taşınabilmesi bile akıl alacak gibi değildi; ikinci görevlinin göbeği — gerçekten de görevliden başkası olamazdı bunlar — düpedüz bir dostluk ifadesiyle sık sık vücuduna toslayıp, ama başını kaldırınca adamın şişko gövdesine asla uygun düşmeyen kuru ve kemikli yüzü, yana kıvrılmış burnuyla karşılaşıyor, onun kendi üzerinden öbür görevliyle anlaşmaya çalıştığını görüyordu. Ne biçim insanlardı bunlar? Neden söz ediyorlardı? Nerenin adamıydılar? Nihayet bir hukuk devletin sınırları içinde yaşıyordu K.; dört bir yanda dirlik düzenlik eğemenliğini sürdürüyor, tüm yasalar dimdik ayakta duruyordu. Hal böyleyken, ona kendi evinde kimdi bu baskını yapmaya kalkan? K. herşeyi elden geldiğince iyi tarafından almaya ve bir şeyin kötülüğüne ancak o kötülükle karşılaştıktan sonra inanmaya, durumun en sarp sardığı anlar bile gelecek için tasa etmemeye alışmıştı her vakit. Ama şimdi böyle davranmayı uygun bulmuyordu. Gerçi bütün bu olup bitenlere,

bankadaki meslektaşlarının, kavrayamadığı nedenlerden ötürü, belki doğumunun otuzuncu yıldönümü dolayısıyla kendisine yaptıkları bir şaka, ama soğuk bir şaka gözüyle bakılabilirdi. Hiç de düşünölmeyecek bir şey değildi hani. Belki yüzlerine şöyle bir gülmesi yetecek, görevliler hemen kendisiyle gülmeye başlayacaklardı. Belki de köşebaşından devşirilmiş ücretli kimselerdi her ikisi. Ve böylelerine benzemiyor da değillerdi. Yine de K., bu adamlara karşı belki o anda elinde bulundurduğu üstünlüğün en ufak bir parçasını elden çıkarmamakta kararlıydı, daha görevlilerden Franz'ı görür görmez kafasına koymuştu bunu. Sonradan şaka kaldırmadığını söyleyebileceklerini düşünerek hemen hiç korkmuyordu. Ne var ki, tecrübelerden ders almak genellikle âdeti değilse de, eskide kalmış gerçekte önemsiz birkaç olay geldi aklına; meslektaşlarının tersine, bu olaylarda, onların yol açabileceği sonuçları zerre kadar dikkate almaksızın inadına tedbirsiz davranmış, dolayısıyla ilerde ortaya çıkan sonuçlar tarafından cezalandırılmıştı. Böyle bir durumla hiç değilse bu kez karşılaşmak istemiyordu; bu oynusa ortada dönen, bu oyuna kendisi de katılacaktı.

Henüz özgürdü. «Müsaadenizle!» deyip hızla görevliler arasından geçti ve odasına girdi. «Söz dinler birine benziyor», dediklerini işitti arkasından. Odasında hemen yazı masasının gözlerini bir bir çekerek baktı; herşey yerli yerindeydi, ama kendi aradığı şeyler olan kimliğini tanıtlayacak belgeleri telâşından bulamadı ilkin. Derken eline bisiklet ehliyeti geçti. Ehliyeti alıp görevlilerin yanına varmayı düşündü, ama birden ehliyet önemsiz göründü gözüne ve aramasını sürdürüp sonunda nüfus cüzdanını buldu, cüzdanla bitişik odaya döndü. Tam bu anda karşı kapı açıldı, Bayan Grubach girecek oldu içeri, ama hemen yine gözden kayboldu; K.'yı odada seçer

seçmez şaşırıp özür dilemiş, kapıyı da alabildiğine büyük bir dikkatle arkasından kapamıştı. Sadece : «Buyrun, buyrun!» diyecek vakit bulabilmişti K.; Bayan Grubach'ın çıkıp gitmesi üzerine, elinde kimlik belgesi, odanın orta yerinde kalakalmış, ikinci bir kez açılmayan kapıya bakmaya başlamıştı. Ancak görevlilerden biri seslenince uyandı dalgınlığından; görevliler açık pencere önündeki masanın başına oturmuş, o anda fark ettiğine göre kendi kahvaltısını midelerine indiriyorlardı. «Neden girmedi içeri?» diye sordu K. — «Giremez de ondan», dedi görevlilerden uzun boylusu, «tutuklusunuz çünkü.» — «Nasıl tutuklu? Hele böylesine?» — «Gene mi başladınız?» diye cevapladı görevli, elindeki yağlı ekmek dilimini önündeki bal kâsesine batırarak : «Biz bu tür sorulara cevap veremeyiz.» — «Ama ister istemez vereceksiniz», dedi K. «Buyrun! Kimlik belgem! Şimdi de siz kendinizinkileri, en başta şu tutuklama emrini gösterin bakalım!» — «Hay Allah!» diye söylendi görevli. «Durumunuzu olduğu gibi kabullenemiyorsunuz bir türlü. Belki şu anda size herkesten çok yakınlık gösteren bizleri boş yere kızdırmakta diretir gibisiniz.» — «İnanın ki doğru söylüyor», diye atıldı Franz; elindeki kahve fincanını ağzına götürecekken durdu; neye yorumlanacağı bilinmeyen anlamlı bir bakışla uzun uzun K.'yı süzdü. K. da istemeyerek Franz'a baktı, bakışarak bir konuşmayı sürdürdüler bir zaman. Ama derken elini kimlik belgesine vurdu K.: «Buyrun kimlik belgem!» diye tekrarladı. — «Bize ne senin kimlik belgeden!» diye cevapladı uzun boylu görevli; sesi şimdi bağırır gibi çıkıyordu : «Hani çocuk yapmaz yaptığınızı. Nedir istediğiniz kuzum? Biz görevlilerinizle yok kimlik belgesi, yok tutuklama emri üzerinde çene çalacak, o kahrolası büyük davanızı bir an önce sona mı erdireceksiniz yani? Biz ücretli küçük memurlarız, kimlik belge-

sinden falan anlamayız pek, bu davayla da sizi günde on saat gözaltında tutup ücretimizi almaktan başka bir il-gimiz yoktur. İşte buyuz biz, o kadar. Ama yine de, hüz-metinde çalıştığımız yüce makamların böyle bir tutuk-lamaya başvurmadan, tutuklama nedenleri ve tutukla-nacak kişi üzerinde inceden inceye araştırma ve soruş-turmalara girişeceklerini göreceğiz gözümüz var. Bu ha-kımdan bir yanlışlık söz konusu olamaz. Bizim makam, benim bildiğim kadar, ki benim bildiğim yalnız en alt kademelerdir, suçluyu örneğin gidip halkın içinde ara-maz; tersine, kanunda denildiği gibi suçlu bizim maka-mı kendisine çeker ve bizim makam da biz görevlilerini yollar. Kanun işte böyle. Artık bu durumda nasıl bir yanlışlığın sözü edilebilir?» — «Ben bu kanunu tanı-mıyorum», dedi K. — «Daha kötü ya sizin için», diye cevapladı görevli. — «Yalnız sizin kafalarınızda olacak bu kanun», dedi K. Hani bir yolunu bulup görevlilerin düşüncelerinden içeri sızmak, bu düşünceleri kendi lehi-ne çevirmek ya da onların arasına yerleşip kök salmak ister gibiydi. Ama görevli Willem, söyleneni geri çeviren bir tonla : «Görürsünüz bakalım!» diye cevapladı yalnız. Oradan Franz atılarak : «Farkında mısın Willem?» de-di. «Hem kanunu tanımadığını söylüyor, hem de suç-suzluğunu ileri sürüyor.» — «Haklısın», dedi Willem, «Ama işte bu adama bir şey anlatabilene aşkolsun!» K. bundan böyle sesini çıkarmadı. Kendi ağızlarıyla itiraf ettiklerine göre, en alt kademelerde çalışan bu adamlar-ın boşboğazlığıyla aklımı daha çok karıştırmanın ye-ri var mı, diye düşündü. Bir kez, sözünü ettikleri şey-leri şuncacık anlamadıkları kuşkusuz. Hallerindeki gü-ven ifadesi de yalnız bön kimseler olmalarından ileri ge-liyor. Kendi dengim biriyle konuşacağım bir çift söz, bunlarla yapacağım en uzun tartışmalardan bin kat da-ha aydınlatacaktır durumu. K., odanın serbest bölü-

münde bir iki gidip geldi. Yine karşı evdeki yaşlı kadına ilişti gözü; kadın, kendisinden çok daha yaşlı bir adamı çekip pencereye getirmiş, kolunu da adamın beline dolamıştı. K., bu teşhir işine bir son vermek gereğini duydu. «Beni şefinizin yanına çıkarın!» dedi görevlilere. Willem adındaki görevli : «Şef istesin de ondan sonra», diye cevapladı, «hem şimdi siz benim söylediklerime kulak verip odanıza gidin, sakın olun ve hakkınızda alınacak kararları bekleyin. Bizi dinlerseniz, bırakın boş düşüncelerle oyalanmayı, derleyip toparlanmaya çalışın, ilerde güç işler bekleyecek sizi. Bakın, biz size yakınlık gösterdik, siz bize nasıl davrandınız? Şurasını unuttunuz ki, biz neyin nesi olursak olalım, en azından şimdi karşınızda özgür kişileriz. Bu da, sizin durumunuzla karşılaştırıldı mı, az bir üstünlük değil sanırım. Ama paranız varsa, şu karşıkı kahveden kahvaltı için biraz bir şeyler alıp gelmeye gene de hazırız sizin için.»

K. cevap vermeyerek, bir an sessiz bekledi. Belki bitişik odanın, hatta holün kapısını açmak istese, kimse onu bundan alıkoymayacak, belki böylesine aşırı bir davranışla bütün sorun en basit yoldan bir çözüme ulaşacaktı. Ama belki de koşup yakalayacaklardı kendisini. Bir kez de alta düşmeye görsün, bu adamlara karşı şimdi bir bakıma elinde bulundurduğu tüm üstünlük uçup gidecekti. Dolayısıyla, işin doğal akışının sağlayacağı güvenilir çözümü yeğ tutup, bir kelime daha konuşmadan, görevlilerden de tek bir söz daha işitmeden odasına yollandı.

Yatağın üzerine attı kendini. Akşamdan kahvaltı için hazırladığı nefis bir elmayı uzanıp masanın üzerinden aldı. Şimdi bütün kahvaltısı bu tek elmaydı ve şöyle iri bir parça ısırınca, görevlilerin lütfen o pis sabahçı

kahvesinden alıp geleceği kahvaltıya göre çok daha iyi buldu elmayı. Kendisini güven ve rahatlık içinde hissetti. Evet, öğleden önce bankadaki işine yetişemeyecekti; ama oradaki yüksek mevkii dolayısıyla bu gecikmeyi kolay bağışlatabilirdi. Gerçek özürü söylese miydi acaba? Öyle de yapmayı düşündü. Kendisine inanmazlarsa, ki bu durumda hiç akla gelmeyecek bir şey değildi, Bayan Grubach'ı ya ka karşı evde oturan ve şimdi K.'nın bulunduğu odanın karşısındaki pencereye doğru hiç kuşkusuz yolda bulunan iki ihtiyarı tanık gösterebilirdi. Kendisini odasına tıkıp yalnız bırakmalarına, hiç değilse görevlilerin açısından şaşıyordu; çünkü odasında canına kıymak için bir sürü imkân vardı. Ama beri yandan, soruna kendi açısından bakarak ne diye canına kıyacağını düşündü. Yoksa şu iki adamın bitişik odadaki varlığından ve kahvaltısına sahip çıkmalarından mı yapacaktı bunu. Canına kıyması o kadar saçma kaçacaktı ki, saçmalığından ötürü böyle bir şeyin üstesinden gelemeyecekti. Hani aptallıkları bu denli dikkati çeken kimseler olmasa, görevlilerin de aynı kanıyı paylaştıkları için kendisini yalnız bırakmakta sakınca görmedikleri düşünülebilirdi. Adamlar farkedерler falan diye aldırmaksızın, içerisinde iyi cins bir konyak sakladığı gömme dolaba yürüdü, K. İlkın bir kadehçik doldurup kahvaltı yerine, arkadan bir ikinci kadehçığı kendine moral vermek için kafasına dıkti. Hani moralini güçlendirmesini gerektirecek bir durumun ilerde baş gösterme olasılığı pek yoktu, ama yine de tedbiri elden bırakmak istememişti.

Ansızın bitişik odadan seslendiklerini işiterek bir korktu ki, dişleri elindeki küçük kadehçığe vurdu: «Şef sizi çağırıyor!» K.'yı korkutan ses olmuştu yalnız; görevli Franz'tan dünyada ummadığı kısa, kopuk kopuk ve askerce bir sestі. Yoksa buyruğun kendisi canına minnet-

ti K.'nın. «Hele şükür!» diye karşılıklı bulundu, dolabı kapayıp bitişik odaya seğırtti. Odada dikilen iki görevli, sanki yaptıkları pek doğal bir şeymişcesine onu gerisin geri kovalayıp odasından içeri tıktılar. «Daha neler!» diye bağırdılar. «Şefin karşısına gecelik mi çıkacaksınız? Dayaktan gebertir sizi, elbet bizi de.» İtile kakıla gardıroba kadar sürülen K.: «Hay Allah! Bırakın beni!» diye bağırdı. «Yatakta baskına uğruyorum, üzerimde yabanlık giysiler olacak değil ya.» — «Boşuna nefes tüketiyorsunuz», diye cevapladı görevliler. K. sesini yükselttikçe düpedüz sakinleşiyor, hattâ nerdeyse üzölmüş gibi yapıyorlar, bu davranışlarıyla K.'nın aklını karıştırıyor ya da bir bakıma aklını başına toplamasını sağlıyorlardı. «Gölünç merasimler!» diye homurdandı K. Beri yandan, sandalyanın arkalığındaki bir ceket alarak, görevlilerin yargılarına sunar gibi kısa bir süre iki elinde tuttu. Görevliler başlarını salladılar. «Hayır! Siyah olacak», dediler. K. bunun üzerine ceket yere attı ve kendisi de ne amaçla söylediğini bilmeksizin: «Ama henüz duruşmaya çıkmıyoruz ki!» dedi. Görevliler gülümsediler, ancak siyah olması gerektiğı konusunda diretiler ceketin. «Siyah ceket işin bir an önce sonuçlanmasını sağlayacaksa hay hay!» dedi K. ve gidip gardırobu açtı; uzun boylu araştırıp, bel kısmının güzelliğıyle eş dost arasında adeta sükse yapmış en iyi siyah ceketini seçti. Bir de gömlek çıkarıp, özenle giyinmeye koyuldu. Hani görevliler unutmuş, onu bir de banyo yapmaya zorlamamıştı; işin bir an önce sonuçlanmasına belki bunun da yardımcı dökunacağını düşündü K. Acaba daha anımsarlar mı diye baktı, tabii hiçbirinin aklına gelmedi böyle bir şey. Ama Willem, K.'nın giyinmekte olduğunu haber vermesi için, Franz'ı şefe göndermeyi unutmadı.

K., giyinmesi bitince, Willem'in hemen önü sıra bit-

şik boş odadan geçip, kapısının iki kanadı açılmış bekleyen bir sonraki odaya geldi. Çok iyi bildiğine göre, burada kısa süredir Bayan Bürstner adında bir daktilo kız oturmaktaydı; sabahları pek erken işine gidiyor, geç vakit eve dönüyordu. Bu güne kadar K. ile kız yalnız selâmlaşmış, aralarında ondan öte bir konuşma geçmemişti. Kızın yatağının yanbaşındaki komodin şimdi odanın ortasına çekilerek soruşturma kürsüsü yapılmış, başına da şef geçmişti; Şef ayak ayak üstüne atmış ve bir kolunu sandalyanın arkasına dayamıştı. (1)

Odanın bir köşesinde üç genç adam dikiliyor. Bayan Burstner'in duvardaki bir hasır üzerine ilıstirdiğı fotoğraflara bakıyordu. Açık pencerenin tokmağından beyaz bir bluz sarkmaktaydı. Karşı evin penceresine yine deminki iki ihtiyar abanmıştı. Ama yalnız değil-lerdi şimdi; arkalarında gömleğinin yakası açık upuzun biri dikiliyor, kıvıla çalan sivri sakalını parmaklarıyla boyuna evirip çeviriyordu. K.'nın dalgın bakışlarını kendi üzerine çekmek için: «Siz misiniz Josef K.?» diye sordu Şef. K., benim der gibi başını salladı. «Bu sabah olanlar sanırım sizi pek şaşırttı?» dedi Şef. Sorgulama sırasında gerekecekmiş gibi, komodin üzerinde duran birkaç öteberiyi, bir kibritle şamdanı, bir kitapla iğne yastığını iki eliyle çekip bir kenara aldı. «Elbette!» diye cevapladı K.; nihayet akli başında biriyle karşılaşp, bu sorun üzerinde konuşabildiğı için bir rahatlık duydu. «Elbette şaşırdım, ama pek de şaşırmış değilim asla.» — «Nasıl? Pek şaşırmadınız mı?» diye sordu Şef; şamdanı alıp komodinin orta yerine koydu, geri kalan öteberileri de şamdanın çevresine dizdi. «Beni yanlış anladınız galiba», diye devam etti K. hemen, «hani demek istiyorum ki—» Birden sözlerine

ara verip oturacak bir sandalya arandı: «Oturmama izin verirsiniz sanırım?» — «Oturmak usulden değildir», diye cevapladı Şef. Bunun üzerine K., bir ikinci kez ara vermeden, konuşmasını sürdürdü: «Demek istiyorum ki, şaşırmaya pek şaşırdım kuşkusuz. Ama benim gibi otuz yaş yaşadıktan ve hayatın güçlüklerine tek başına göğüs gerdikten sonra, insanın ruhu şaşırtıcı olaylara karşı nasırlaşıyor, bunlar üzerinde hele bugünkü gibi olurlarsa, pek durmuyor.» (2) «Neden bugünkü gibi?» — «Hani olup bitenlere bir şaka gözüyle baktığımı söylemek istemiyorum, çünkü harcanan çabalar bunun bir şaka olamayacağı kadar geniş. Şaka olsa, bütün bu pansiyondakilerin, sonra siz hepinizin buna katılmanız gerekir ki, bu da bir şaka sınırını aşacaktır. Yani olup bitenler bir şakadır demiyorum.» — «Çok doğru!» diye cevapladı. Şef. İçinde ne kadar kibrit bulunduğunu anlamak için kutuyu açıp baktı. «Ama öte yandan», diye sürdürdü konuşmasını K., bütün odadakilere dönerek; hatta resimler önünde dikilen üç bayın da yüzlerinin kendisine dönük olmasını pek isterdi, «öte yandan, fazla üzerinde durulacak bir şey değil. Bunu şuradan çıkarıyorum ki, dava edilmeme karşın, en ufak bir suç ögesi bulunmuyor ortada. Ama bunun da nihayet pek önemi yok; asıl sorun, kimin tarafından dava edildiğim. Sonra bu dava işine hangi makam bakıyor? Sizler memur musunuz, nesiniz? Üzerinizdekilere—» Sözün burasında Franz'a döndü K., «üniforma denmezse —yolculuklarda giyilen giysilere benziyor hani—, hiçbirinizde üniforma yok. İşte bu soruların aydınlatılmasını istiyorum ve eminim ki, bu sorular aydınlatılırsa, birbirimize alabildiğine bir içtenlikle veda edip ayrılabiliriz.» Bunun üzerine Şef, elindeki kibrit kutusuyla komidinin üzerine vurdu. «Büyük bir yanlışlığa dü-

şuyorsunuz», dedi, «Burada gördüğünüz baylarla ben, sizin bu davada düpedüz ikinci plânda kalıyoruz. Hatta size ilişkin hemen hiçbir şey bildiğimiz yok. Üzerimizde şu an en resmî üniformalar bile bulunsa, durumunuzun kötülüğünde yine de bir değişiklik olmazdı. Hem size asla diyemem ki, dava edildiniz; daha doğrusu, dava edilip edilmediğinizi bilmiyorum. Tutuklu bulunuyorsunuz, doğru; ama ötesinden haberim yok. Belki görevliler boşboğazlık edip, size başka şeyler anlatmışlardır; hani böyle bir şey varsa, boşboğazlıktan başka bir şey değil bu (3). Sorduklarınızı her ne kadar cevaplandıramıyorsam da, size şu kadarını öğütle-yebilirim ki, bırakın bizleri, bırakın başınıza gelecek-leri de daha çok kendinizi düşünün. Suçsuzum diye velleveye vermeyin ortalığı, insanda uyandırdığınız hiç de kötü sayılmayacak izlenime gölge düşürmüş olursunuz. Hele konuşurken kendinizi öyle kapıp koyvermeyin. Örneğin demin söylediklerinizin hemen hepsi, birkaç kelimecik konuşsanız bile, hal ve tavrınızdan çıkarılacak şeylerdi; hem size pek yararı dokunacak yanları yoktu.»

K., Şef'e dikmişti gözlerini. Bir okul öğrencisi gibi, yaşça belki kendinden küçük birinden ders alıyordu. Açık-yürekliğinden ötürü terslenip paylanmıştı. Tutuklama emrini verenlere ilişkin herhangi bir şey de öğrenbilmiş değildi. Bir telâş düştü içine, aşağı yukarı gezinmeye başladı. Kimse neden geziniyorsun demedi. Gömleğinin kollarını yukarıya çekti, elini göğsünün üzerinde dolaştırdı, sonra saçlarını düzeltti. Üç bayın önünden geçerken: «Ne saçma!» diye homurdandı. Baylar başlarını döndürüp, nazik ama ciddi bakışlarla K.'yı süzdüler. K. yine Şef'in kürsüsünün önüne gelip dikildi. «Savcı Hasterer iyi dostumdur», dedi, «Kendisine telefon edebilir miyim?» — «Elbette», diye cevapladı Şef,

«Ama Bay Savcı'yla özel bir sorun üzerinde konuşmayacaksınız, bilmem bir manası var mı?» — «Bir manası mı?» diye bağırdı K., kızmaktan çok afallamış. «Siz kim oluyorsunuz allahaşkına? Hem bir mana arıyor, hem de burada manasızlığın daniskasını yapıyorsunuz. Eh, bu kadarına da pes doğrusu! İlkin bu baylar tutup bir baskında bulunuyorlar bana, sonra da şimdi burada kimisi oturmuş, kimişi ayakta bana sizin önünüzde perende attırmaya çalışıyorlar. Mademki sözüm ona tutuklandım, bir savcıya telefon edişimin manası açık sanırım? Pekâlâ, telefon etmeyeceğim.» — «Yok canım, buyrun!» dedi Şef ve elini telefonun bulunduğu holden yana uzattı: «Rica ederim, buyrun, telefon edin!» — «Hayır, kalsın», dedi K. ve pencereye doğru yürüdü. Karşı evdeki seyirci topluluğu hâlâ yerindeydi; ne var ki, K.'nın pencereye yaklaşması üzerine rahatları kaçır gibi oldu. İki ihtiyar doğrulup pencereden çekilmek istediler, ama arkalarında dikilen adam kendilerini yatıştırdı. Parmagıyla Şef'e pencereyi gösterip: «Karşıda seyirciler var!» diye bağırdı K. Sonra: «Çekilsenize oradan!» diye seslendi; bunun üzerine karşı evdeki üç kişi hemen birkaç adım uzaklaştı pencereden; hatta; iki ihtiyar, gerilerinde dikilen adamın arkasına kaçtı. Adam vücuduyla ihtiyarlara siper oldu ve ağzını oynatmasına bakılırsa, onlara aradaki uzaklıktan ötürü anlaşılmayan bir şeyler söyledi. Ama iki ihtiyar büsbütün de kaybolmamışlardı gözden, eskisi gibi pencereye sokulabilecekleri ânı kollar gibiydiler. «Arsız, saygısız insanlar n'olacak!» diye söylendi K. ve yeniden başını çevirip gözüyle Şef'e baktı. Anladığı kadar, Şef de galiba onunla aynı düşüncede idi. Ama belki de hiç dinlememişti kendisini; çünkü bir elini olduğu gibi masanın üzerine yapıştırmış, parmaklarının uzunluğunu birbirleriyle

karşılaştırır görünüyordu. İşlemeli bir örtü yayılmış bayul üzerinde oturan iki görevli dizlerini ovuyor, üç genç bay ise, elleri bellerinde, gelişigüzel sağa sola bakınıp duruyordu. Artık kullanılmayan bir büro gibi çıt yoktu ortalıkta. «Eee baylar!» diye sesini yükseltti K.; bir an, bütün odadakileri sırtında taşıyormuş gibi bir duyguya kapıldı, «Halinize bakılırsa, benim işte yapılacak bir şey kalmadı. Sanırım en iyisi, sizin bana karşı bu davranışınızın eğriliği doğruluğu üzerinde daha çok kafa yormayıp, karşılıklı el sıkışmak ve işi tatlı bir sonuca bağlamak. Siz de benim gibi düşünüyorsanız, buyurun!» Sonra Şef'in masasına yaklaşıp elini uzattı. Şef, dudaklarını dişleyerek, K.'nın uzanan eline baktı. K., Şef'in elini vereceğinden umutluydu henüz. Ama Şef ayağa kalkarak, Bayan Bürstner'in yatağı üzerinde duran kaba ve yuvarlak bir şapkayı aldı, yeni bir şapkayı dener gibi iki eliyle kollayarak tutup başına geçirdi. Sonra K.'ya dönerek: «Herşey ne de basit görünüyor size», dedi. «İş tatlı bir sonuca mı bağlayalım buyurdunuz? Yo, yo, olacak şey değil! Ama sakın bu sözlerim umutsuzluğa düşürmesin sizi. Hem neden umutsuzluğa düşesiniz? Sadece tutuklandınız, o kadar. Benim ödevim size bildirmektir bunu, bildirdim ve tutuklanma haberini de nasıl karşıladığınızı gördüm. Bugünkü bu kadar; birbirimizle vedalaşabiliriz artık, ama kuşkusuz ileride yine görüşmek üzere. Herhalde şimdi bankaya gitmek istersiniz?» — «Bankaya mı?» diye sordu K. «Nasıl olur? Tutuklu değil miyim?» K.'nın sorusunda kafa tutarcasına bir eda vardı; çünkü her ne kadar el sıkışma önerisi kabul edilmemişse de, bu adamlar karşısında gittikçe daha özgür davrandığını hissediyordu. Onlarla oynamaya başlamıştı. Evden çıkıp gitmek istediler mi, cümle kapısına kadar arkalarından seğirtecek, kendisini tutuklamalarını söyleye-

cekti. Bu yüzden tekrarladı sözlerini: «Madem ki tutukluyum, nasıl bankaya giderim?» O anda kapıya varan Şef: «Ha bakın, siz beni yanlış anladınız», dedi. «tutuklanmaya tutuklandınız, ona şüphe yok. Ama yine eskisi gibi çalışabilir, her zamanki günlük yaşamınızı sürdürebilirsiniz.» — «Öyleyse tutuklanmak pek kötü bir şey değil», dedi K., Şef'e yaklaşarak. — «Ben asla öyledir demedim ki», diye cevapladı Şef. «O zaman tutuklandığımı bildirmesenez de bir şey gerekmezdi» dedi K. ve Şef'e daha çok sokuldu. Bu arada öteki baylar da gelmişti; şimdi hepsi, kapının önündeki daracık bir yerde toplanmış duruyordu. «Ama bildirmek ödevimdi», dedi Şef. — «Saçma bir ödev», dedi K. yumuşamadan. — «Olabilir», diye cevapladı Şef, «Yalnız böylesi konuşmalarla boşuna vaktimizi yitirmeyelim. Bankaya gitmek istersiniz sanmıştım ben. Madem söylenenlere bu kadar dikkat ediyorsunuz, o zaman şunu da ekleyeyim ki, sizi bankaya gidin diye zorlamıyorum, sadece gitmek istersiniz sanmıştım. Size kolaylık olsun, bu vakit bankaya gidişiniz pek dikkati çekmesin diye de meslektaşınız şu üç bayı yanınıza arkadaş vermek istemişim.» — «Nasıl?» diye bağırdı K. ve gözlerini şaşkınlıkla üç baya dikti. Kendilerini hâlâ Bayan Bürstner'in resimleri önünde bir arada dikilirken görür gibi olduğu bu silik, kansız ve solgun benizli genç baylar, gerçekten K.'nın kendileriyle aynı bankada çalıştığı memurlardı, ama K.'nın meslekdaşları falan değillerdi; bunları onun meslekdaşları diye göstermek gerçeğe aykırıydı ve herşeyi bilen Şef'in bunu bilmemesi bir eksiklikti doğrusu. Öte yandan, bayların bankanın küçük memurlarından oldukları da kuşkusuzdu. Nasıl da K.'nın gözünden kaçmıştı. Şef'le görevlilere ne kadar kendini kaptırmıştı ki, bu üç genç bayı, bu habire elini kolunu sallayan sanki baston yut-

muş Rabensteiner'le gözleri çukura gömülmüş sarışın Kullich'i ve yüz kasları hastalık derecesinde kasılan ve dolayısıyla gülüşüne bir türlü katlanılamayan Kaminer'i tanıyamamıştı. Çok geçmeden K.: «Günaydın, baylar!» dedi ve önünde kusursuz bir reveransla eğilen memurlara elini uzattı. «Sizleri tanıyamadım bir türlü. E, şimdi gidiyoruz, öyle mi?» dedi. Baylar, sanki bütün zaman bu ânı gözlemişler gibi, gülerek ve hızlı hızlı başlarını salladılar. K. şapkasının odada kaldığını farkedince, hepsi şapkayı alıp gelmek için birbiri ardından seğirtti; bu da bir bakıma onların ne yapacaklarını bilemez durumda bulunduğunu gösteriyordu. K. kılmıdamadan dikilip, açık iki kapıdan onların peşleri sıra baktı. En geride vurdumduymaz Rabensteiner kalmıştı tabii, çıtkırıldım bir tırısı kalkmıştı, o kadar. Kaminer şapkayı getirip K.'ya uzattı. Kaminer'in gülümsemesinin kasıtlı olmadığını, zaten onun kasıtlı gülümsemeyeceğini, bankada sık sık yaptığı gibi burada da bir kez daha aklından geçirmeden duramadı K. Halinde hiç de öyle suçunu bilir bir ifade sezilmeyen Bayan Grubach, holde bütün kalabalığa birden kapıyı açtı. K.'nın gözü, önce de çok kez olduğu gibi, Bayan Grubach'ın önlüğünün kuşağına takıldı; oturaklı beli gereğinden fazla sıkılmıştı kuşak. Aşağıya inince saatini çıkarıp eline aldı K., zaten yarım saati bulan gecikmeyi durup dururken daha da artırmamak için bankaya otomobille gitmeye karar verdi. Kaminer bir araba çevirmek üzere köşebaşına koştu. Baylardan öbür ikisi de K.'yı oyalamaya çalıştı. Ansızın Kullich karşı evin kapısını gösterdi; kapıda sivri sakalı kızıla çalan uzun boylu adam belirmişti; bütününüyle ortada görünmekten ansızın ürktü adam; geri geri giderek duvara yaslandı. İki ihtiyara gelince, henüz merdivenlerden iniyor olacaktı. K. daha önce kendisinin gördüğü, hatta

şimdi ortaya çıkmasını beklediği uzun boylu adama dikkatini çektiğinden kızdı Kullich'e. Karşısındaki bu kendi başına buyruk kimselerin sözlerini ne kadar yadırgayacağını düşünmeksizin: «Bakmayın o yana!» diye çıkıştı. Ama bu sözlerinden ötürü bir açıklamada bulunmak zorunda kalmadı; çünkü araba gelmişti, hemen binip yola koyuldular. Birden anımsadı K.: Şef'le görevlilerin evden çıkıp gidişini hiç farketmemiş adeta, Şef üç memuru, üç memur Şef'i onun gözünden saklamıştı. Bu da biraz dalgınlığını gösteriyordu; K., bu bakımdan kendisini daha bir dikkatle göz altında bulundurmaya karar verdi. Bir ara mihanikî bir hareketle arkasına döndü, Şef'le görevlileri belki bir kez daha görebilirim umuduyla arabanın arkasından sarkıp baktı. Ama hemen yine başını çevirip, kimseyi aramaya kalkmamış gibi köşeye yerleşti. Halinden pek anlaşılmıyorsa da, asıl şimdi oyalanmaya karşı bir gereksinme duyuyordu; ne var ki, kendisine eşlik eden baylar yorulmuş gibiydi. Rabensteiner arabanın sağından, Kullich ise solundan dışarısını seyrediyordu. Kala kala geriye bir tek Kaminer kalıyordu ki, onun yüzündeki sırtışla da oyalanmasına insanlık duygusu elvermiyordu K.'nin.

K. işten sonra vakit buldukça — çokluk saat dokuz kadar bankada çalışıyordu — tek başına ya da memur arkadaşlarıyla biraz dolaşıyor, derken bir birahaneye uğruyor, gedikli müşterilere ayrılmış masada çoğu yaşlı beylerle saat on bir yapana kadar oturuyor, bu bahar işte böylece akşamları geçiriyordu. Ama bu düzenin dışına çıktığı durumlar da yok değildi. Örneğin çalışkan ve güvenilir bir kimse bildiği için kendisini pek takdir eden banka müdürü, bazan onu arabasıyla bir gezinti yapmaya çağırıyor veya akşam yemeği için onu alıp köşküne götürüyordu. Ayrıca K., haftada bir, ge-

ce geç vakitlere dek bir kabarede garsonluk yapan, bu yüzden konuklarını gündüz yatakta kabul eden Elsa adındaki bir kızı dolaşıyordu.

Ama K. — yoğun bir çalışmayla, ayrıca doğum gününü kutlamaya gelen eş dostun saygı ve sevgi dolu dileklerini dinlemekle gündüz çarçabuk geçmişti — doğru eve gitmek istiyordu bu akşam. alışırken verdiği bütün kısa molalarda hep eve gitmeyi geçirmişti aklından; sabah olanlar Bayan Grubach'ın pansiyonunda baştan aşağı bir düzensizliğe yol açmış da, düzenin yeniden kurulabilmesi ille kendisinin bulunmasını gerektiriyormuş gibi acayip bir duygu vardı içinde. Bir kez bu düzen yeni baştan kurulmaya görsün, sanki adı geçen olaylardan iz eser kalmayacak, herşey yine eski akışını izleyecekti. En başta şu üç memur bakımından korkulacak bir şey yoktu ortada; her üçü de bankadaki memur kalabalığı arasına yeniden dalıp gitmişti. Hallerinde hiçbir değişiklik seçilmiyordu. Kendilerini teker teker ve hep birden sık sık odasına ağırtmış K., bunu da yalnız davranışlarını gözetlemek için yapmış, ama her defasında bir gönül rahatlığıyla onları yine ğurlamıştı. (4)

K. akşam saat dokuz buçukta pansiyon önüne gelince, kapıda bacaklarını aralamış dikilen bir oğlana rastladı. Hemen yüzünü oğlanın yüzüne yaklaştırarak: «Sen kimsin?» diye sordu; girişteki boşlukta pek bir şey seçilecek gibi değildi. «Kapıcının oğluyum, efendim», diye cevapladı oğlan, ağzından piposunu aldı ve kenara çekilip K.'ya yol verdi. K., elindeki bastonu sabırsızlıkla yere vurarak: «Kapıcının oğlu mu?» diye sordu. — Bir işteğiniz mi vardı efendim? Babamı çağırayım mı?» — «Hayır, hayır», dedi K. Sesinde bağışlayıcı bir ton seçiliyordu; sanki ocuk bir kabahat işlemiş de bu-

nu affeder gibiydi. «Hayır, istemez», diye tekrarlayarak yoluna devam etti, merdiveni çıkmadan bir kez daha dönüp arkasına baktı.

Doğru kendi odasına gidebilirdi ama, Bayan Grubach ile konuşmak istediğinden, onun odasına varıp tıklattı kapıyı. Bayan Grubach masada oturmuş çorap yamıyordu. Önünde bir yığın eski çorap vardı. Bu kadar geç rahatsız ettiği için, dalgın, özür diledi K.; ama Bayan Grubach kendisini pek güler yüzle karşılayıp, özür falan işitmek istemediğini söyledi: dilediği saatte gelip onunla konuşabilirdi K.; hani kendisi de çok iyi biliyordu ki, kiracıları içerisinde en beğendiği, en sevdiği kimse oydu. Çevresine şöyle, bir göz gezdirdi K.; oda yine tastamam eski durumunu almış, pencere önündeki küçük masadan sabahki kahvaltı sofrası kaldırılmıştı. Şu kadın elleri sessiz sedasız çalışıp ne çok işler beceriyor, diye geçirdi içinden. Hani kendisi o tabakları, fincanları dünyada odadan dışarı taşıyamaz, belki hemen düşürüp kırardı. Bir şükran duygusuyla Bayan Grubach'a baktı. «Bu geç vakitte hâlâ ne diye çalışıyorsunuz?» diye sordu. Masada Bayan Grubach'la yan yana oturuyorlar, K. elini zaman zaman çorapların içerisine gömüyordu. «İş çok da», diye cevapladı Bayan Grubach. «Gündüz kiracılarla uğraşıyorum, kendi işlerimi görmem için bana kala kala geceleri kalıyor.» — «Üstelik ben de bugün bir sürü iş çıkardım galiba?» dedi K. Bayan Grubach daha bir ilgilenmiş: «Hayrola, ne işi?» diye sordu. Yamadığı çorabı bıraktı elinden. — «Sabahleyin buraya gelen adamları söylemek istiyorum.» — «Ha, öyle mi?» dedi Bayan Grubach, eski sakın haline döndü: «Hayır, pek fazla uğraştırmadı beni.» K. sustu, Bayan Grubach'ın bıraktığı çorabı yamamak üzere yeniden eline aldığını gördü. Böy-

le bir şeyden söz açmama şaşırdı sanırım, diye geçirdi zihninden. Bundan söz açmamı doğru bulmuyor anlaşılan. Benim için de tersine pek önemli. Bu işi ancak yaşını başını almış bir kadınla konuşabilirim. «Yo yo», dedi, «bunun sizi zahmete soktuğu kuşkusuz. Ama bir daha olmayacak.» Bayan Grubach K.'nin söylediklerini doğrulayarak: «Hayır, olmayacak», dedi ve adeta üzgün, gülümsedi. «Ciddi mi söylüyorsunuz?» diye sordu K. Bayan Grubach daha yavaş bir sesle: «Evet!» diye cevapladı. «Ama herşeyden önce pek önemseyin bu işi. Dünyada neler olmuyor ki! Madem benimle böyle teklifsiz konuşuyorsunuz, size çekinmeden itiraf edeyim: Ben kapı arkasından biraz kulak kabarttım konuşulanlara. Sonra iki görevli de bana kimi şeyler çıtlattı. Anlaşılan ortada dönen sizin mutluluğunuz, ki bu da benim vallahi can ve yürekten istediğim bir şey. Hani belki isteğin bu kadarı fazla, çünkü ben nihayet sizin sadece ev sahibinizim. Sözün kısası kimi şeyler çalınmadı değil kulağıma; ancak diyemem ki, işittiklerim öyle pek kötü şeylerdir. Hayır! Tutuklandınız, doğru; ama öyle bir hırsız gibi değil. İnsanın bir hırsız gibi tutuklanması kötü şey. Ama sizinki. — Bana kalırsa, pek derin bir soru bu, ancak okumuşların akıl erdirebileceği bir sorun. Onun için saçma bir söz söyledimse özür dilerim; ama bence ancak okumuşlar akıl erdirebilir buna. Hani ortada neyin dönüp bittiğini anladığım yok, ama ille anlamam gerekmez ki.»

«Söyledikleriniz asla saçma değil Bayan Grubach. Hiç değilse ben de biraz sizin gibi düşünüyorum, ama benim olup bitenler üzerindeki yargım sizinkinden sert. Doğrusu olanlara öyle pek derin bir gözle baktığım yok, tersine hiçbir önemi bulunmayan şeyler hepsi. Gafil av-

landım, o kadar. Uyanır uyanmaz, Anna'nın ortalarında görünmeyişine bakmayarak, hemen yataktan kalksaydım da, kimsenin yoluma durmasına aldırmayıp size gelseydım, bugünkü kahvaltımı hergünkünden ayrı bir yerde, diyelim mutfakta yapar, giysilerimi de sizi yollayıp odamdan aldirtırdım. Sözün kısası, akıllıca davransaydım, olanlar olmaz, olacakların da vaktiyken önüne geçilirdi. Ne var ki, boş bulunuyor insan. Hani bankada hazırlıklıyım hep, böyle bir durum dünyada başıma gelmez. Bankada ayrı bir odacım var, masamın üzerinde bir dış telefon ve bir iç telefon var, girip çıkanların kesilmez arkası, müşteriler gelir, memurlar gelir. Hem sonra bankada, herşeyden önce bir çalışma havası içerisinde bulunurum, yani aklım başımdadır hep. Bankada böyle bir durumla karşılaşmak benim için adeta zevk olurdu. Ama geçti artık, zaten ben de bu işten hiç söz açacak değildim. Sadece sizin ne diyeceğinizi, sizin gibi akıllı başında bir kadının bu konuda ne söyleyeceğini merak etmiştim. Görüyorum ki, siz de benim gibi düşünüyorsunuz; doğrusu çok sevindim. Eh, şimdi elinizi uzatın da, böyle bir görüş birliğini toka ederek pekiştirelim...»

Acaba elini uzatacak mı? Şef vermemişti elini diye düşündü K. ve öncekine göre daha bir değişik ve süzen bakışlarla Bayan Grubach'a baktı. Kendi kalkınca, Bayan Grubach da kalkmıştı ayağa; K.'nın bütün söylediklerine akıl erdiremediğinden, ne yapacağını biraz şaşırmış gibiydi. Bu yüzden: «Niçin bu kadar üzerinde duruyorsunuz canım, Bay K.», dedi ağlamaklı bir sesle; oysa hiç de söylemek istemediği düpedüz yersiz bir sözdü bu; tabii bu arada toka etmeyi de unutmuştu. «Yo, hiç de üzerinde durmuyorum», diye cevapladı K.; sanki birden yorgun düşmüş ve kadından gelecek tüm onaylamaların değersizliğini anlamıştı.

Kapıya varınca: «Bayan Bürstner evde mi acaba» diye sordu K. «Hayır», dedi Bayan Grubach ve bu kuru bilgiyi verirken geç kalmış anlayışlı bir ilgiyle gülümsedi, «tiyatroya gitti. Bir şey mi diyecektiniz. İsterseniz ben söyleyeyim kendisine?» — «Yo. Biraz konuşacaktım, o kadar.» — «Bilmem ki ne zaman gelir. Tiyatroya gitti mi, hep geç döner eve.» Başı yerde: «Zaten önemli değil pek», dedi K. ve gitmek için kapıya yöneldi. «Bugün odasını işgal ettim de, kendisinden özür dileyecektim.» — «Dilemeseniz de bir şey gerekmez, Bay K. Bu kadar ince düşünmeyin. Kızın olup bitenden hiç haberi yok; sabah erken evden ayrıldı, bir daha da dönmedi. Sonra eskisi gibi derleyip toplarladık odayı. Buyrun, kendiniz bakın isterseniz.» Böyle söyleyerek, Bayan Grubach, Bayan Bürstner'in oda kapısını açtı. «Teşekkür ederim, inanıyorum size», diye cevapladı K., ama yine de açılmış kapıya yürüdü. Karanlık odayı ayın sessiz aydınlığı doldurmuştu. Seçilebildiği kadar, gerçekten herşey yerli yerindeydi, sabahki bluz da pencere tokmağından kaldırılmıştı. Yataktaki yorgan ve yastıklar göze batar derecede kabarık duruyordu, yer yer ay ışığı vurmuştu üzerlerine. Bayan Bürstner'i bağışlatmaya çalışarak: «Eh, gençlik işte», diye cevapladı. «Tabii, tabii!» dedi K. — «Ama sonu kötüye varabilir.» — «Varabilir», dedi Bayan Grubach, «ne kadar da doğru düşünüyorsunuz Bay K. Hatta şimdi Bayan Bürstner konusundaki görüşünüzde ne kadar haklısınız. Kıza kara çalmak istemem kuşkusuz; iyi kız, cana yakın, içten, tertipli, titiz, hamarat. Bu taraflarına hiç diyecek yok doğrusu. Ama şurası da gerçek ki, yeteri kadar onurlu, yeteri kadar çekimser değil. Bu ay kendisine iki kez kuytu sokaklarda rastladım. İkisinde de değişik erkekler vardı yanında. Söylemeye dilim varmıyor, Allah biliyor ya ilk size açıyorum; ama görüyorsunuz ki,

Bayan Bürstner'in kendisiyle bu işi konuşmadan olmayacak. Sonra ona kuşkuyla bakışının nedeni yalnız bu değil.» Tepesi atmış, neredeyse öfkesini saklayamayarak: «Tamamen yanlış düşünüyorsunuz», diye atıldı K., «Bayan Bürstner'le ilgili sözlerimi de yanlış anladınız, ben öyle demek istememiştim. Hem sizi açıkça uyarlamak isterim, onunla bu konuda herhangi bir şey konuşmaya kalkmayın sakın! Düpedüz yanlışyorsunuz; ben Bayan Bürstner'i çok iyi tanıyorum, sizin söylediklerinizin bir teki bile doğru değil. Ama olabilir, belki fazla ileriye gidiyorumdur, önünüze durmayayım, dilediğinizi buyrun söyleyin kendisine. İyi geceler!» Rica dolu bir tonla: «Bay K.», diye seslendi Bayan Grubach ve o anda odasına varıp kapıyı açmış bulunan K.'nin arkasından seğirtti. «şimdiden Bayan Bürstner ile konuşmak isteyen yok ki! Elbet konuşmadan önce bir süre daha gzetleyeceğim kendisini. Bildiklerimi size söyledim, o kadar. Nihayet pansiyonun temiz kalması bütün kiracıların dilediği bir şeydir, değil mi ama. Eh, benim de bütün çalışmam pansiyonu temiz tutmak için.» — «Temiz tutmak ha!» diye cevapladı K., kapı aralığından, «Pansiyonu temiz tutmak istiyorsanız, ilkin beni atın dışarı!» Sonra vurup kapadı kapıyı, Bayan Grubach'ın hafifçe kapıyı tıklatmalarına aldırmadı.

Uyumayı hiç canı istemiyordu K.'nin, dolayısıyla bir süre daha uyanık kalmaya karar verdi. Böylelikle Bayan Bürstner'in eve döndüğünü ğrenebilecekti. Bayan Bürstner dönünce, vakit ne kadar uygunsuz olursa olsun, gidip bira kelime konuşabilirdi kendisiyle. Pencereye yaslanmış, yorgun gözlerini ovup dururken, bir an Bayan Bürstner'i kandırmayı, onunla pansiyondan çıkıp giderek Bayan Grubach'a bir ders vermeyi d-

şündü. Ama hemen arkadan korkunç derecede aşırı bir davranış gördü bunu, hatta sabahki olaylar yüzünden oturduğu evi değiştirmeyi tasarlıyormuş gibi kendisine karşı içinde bir kuşku uyandı. Böyle bir ev değiştirmeden de saçma, her şeyden önce yersiz ve bayağı bir şey olamazdı. (5)

Bomboş sokağa bakmaktan usanınca, gidip kanepeye uzandı. Pansiyona gelecekleri yattığı yerden görebilmek için oda kapısını az bir şey aralamıştı. Yattığı yerde puro içerek aşağı yukarı on biri yaptı kanepede. Ama daha çok dayanamayıp kalktı. Sanki bu davranışıyla Bayan Bürstner'in eve dönmesini çabuklaştırabilirmiş gibi, hole çıktı biraz. Hani kıza karşı pek bir özlem duyduğu yoktu; hayalini şöyle doğru dürüst kafasında canlandıramıyordu bile. Ama şu anda kendisiyle konuşmak istiyor, onun eve geç kalıp, üstelik bu günün bitimine bir huzursuzluk ve düzensizlik getirmesi canını sıkıyordu. Akşam yemek yememiş, bugün için Elsa'yı dolaşmayı tasarlamışken gidip dolaşamamış, bunlara da yine Bayan Bürstner yol açmıştı. Ama henüz Elsa'nın çalıştığı kabareye uğrayıp hem yemek yiyebilir, hem Elsa'yı görebilirdi. Bayan Bürstner'le konuştuktan sonra öyle de yapmayı düşündü.

Saat on biri geçmişti ki, K., merdivenlerden birinin çıktığını işitti. Düşüncelere dalmış, sanki kendi odasında bulunuyormuş gibi gürültülü adımlarla holde aşağı yukarı geziniyordu; ses üzerine hemen kapının arkasına kaçtı. Bayan Bürstner'di gelen; dar omuzlarındaki ipek şalı soğuktan titreyerek derleyip topladı. Bir an sonra Bayan Bürstner odasına girecek, K. da tabii gece yarısı onu rahatsız edemeyecekti. Yani hemen şimdi gidip konuşması gerekiyordu. Ama terslik bu ya, daha önce elektriği yakmayı unutmuştu; bu yüzden karanlık

odadan çıkışı baskına benzer bir şey olacak, hiç değilse Bayan Bürstner'i hayli korkutacaktı. Ancak ne yazık ki başka çare yoktu ve hiç vakit kaybetmeye gelmezdi. Kapı aralığından: «Bayan Bürstner!» diye fısıldadı. Çağrı değil de bir rica tonu taşıyordu ses. Bayan Bürstner: «Kim var orada?» diye sordu ve şaşkınlıktan büyümüş gözlerle çevresine bakındı. «Benim, ben!» dedi K. ve gizlendiği yerden çıktı. «Siz misiniz, Bay K.?» dedi Bayan Bürstner, gülümseyerek; sonra K.'ya elini uzattı. «Sizinle bir kaç kelime konuşacaktım, acaba şimdi mümkün mü?» dedi K. «Şimdi mi?» diye sordu Bayan Bürstner. «Şimdi olması şart mı? Biraz tuhaf kaçır da şimdi, öyle değil mi?» — «Ama saat dokuzdan beri sizi bekliyorum.» dedi K. — «Olabilir. Tiyatroya gitmiştim, benimle konuşmak istediğinizden hiç haberim yoktu.» — «Sizinle konuşmamı gerektiren olay bugün oldu henüz.» — «Ya? Şunu söyleyeyim mi, şimdi benimle konuşmak istemenize bir itirazım yok; ancak yorgunluktan yıkılacak durumdayım. Bir kaç dakika için odama gelseniz. Burada dünyada konuşamayız. Herkesi uyandırırız sonra; bu da uyananlardan çok bizim için tatsız bir şey olur. Siz burada bekleyin, ben odamdaki elektriği yakınca ışığı söndürüp gelirsiniz.» Söylenildiği gibi yaptı K.; ancak ışığı söndürdükten sonra da beklemesini sürdürdü. Bayan Bürstner odasından ikinci bir kez usulcacık kendisini çağırınca girdi içeri. Bir sediri gösterip: «Buyurun oturun!» dedi Bayan Bürstner. Kendisi ise, yorgunluktan dem vurmasına rağmen, oracıkta karyolanın ayaklarından birinin yanına dikildi. Küçük, ama baştan aşağı çiçeklerle bezenmiş şapkasını bile çıkarmamıştı başından. «Eh, anlatın bakalım şimdi! Merak ettim doğrusu.» Sonra bacaklarını hafif çapraz yaptı. «Belki sorunun şimdi üzerinde konuşulmasını gerektirecek kadar acele olmadığını söyle-

yeceksiniz, ama—», diye başladı K. «Giriş yapmayın, girişlerden hoşlanmam», diye cevapladı Bayan Bürstner. «Daha iyi, işimi kolaylaştırırsınız», dedi K., «odanız bu sabah, bir bakıma benim yüzümden biraz dağınıklığa uğradı. Benim suçum yok hani, bana sormadan yabancı kimseler yaptı bu işi; ama dediğim gibi, benim yüzümden. Dolayısıyla sizden özür dilemek istedim.» Odayı gözden geçirecekken K.'yı süzerek: «Benim odam mı?» diye sordu Bayan Bürstner. «Öyle», dedi K. Konuşma başladığından beri ilk kez Bayan Bürstner'le göz göze geldi. «Olay nasıl oldu, bir kelime bile konuşmaya değmez üzerinde.» — «Ama işin asıl ilginç yanı bu», dedi Bayan Bürstner. «Hayır», dedi K. «Öyle olsun», diye cevapladı Bayan Bürstner, «kimsenin sırrını ele geçirmeye niyetim yok. Benden özür dilemenize gelince: değil mi ki ortada bir dağınıklık eseri görülmüyor, dileğinizi hay hay kabul ediyorum.» Sonra, ellerinin ayaclarını kalçalarına bastırarak odanın içinde şöyle bir gezindi. Duvara ilıştırılıp üzerine resimler yerleştirilmiş hasır çerçevenin önüne gelip durdu. «Şuraya bakın!» diye yükseltti sesini. «Gerçekten karıştırmışlar resimlerimi. Demek hiç hakkı yokken odama biri girmiş.» Başıyla söyleneni onayladı K., bir yandan da o sıkıcı ve anlamsız hareketliliğini bir türlü dizginleyemeyen Kaminer'e içinden lanetler savurdu. «Ne tuhaf!», dedi Bayan Bürstner, «sizin kendiliğinizden yapmamanız gereken bir şeyi ben mi size yapmayın diye hatırlatacak, ben evde yokken odama girmemenizi ben mi size söyleyeceğim.» — «Ama açıklamıştım, Bayan Bürstner», diye cevapladı K., «resimlerinize el süren ben değilim. Ama madem inanmıyorsunuz, anlatayım o halde: Soruşturma kurulu, yanında üç memur getirmişti bankadan, sanırım bunlardan biri karıştırdı resimleri; ilk fırsatta adamı bankadan kapı dışarı edeceğim.» Bayan Bürst-

ner'in soran bakışlarla kendisine baktığını görünce: «Anlayacağınız, bir soruşturma kurulu geldi buraya», diye ekledi K. «Sizin için mi?» diye sordu Bayan Bürstner. «Evet», dedi K., «Yoksa siz beni suçsuz mu buluyorsunuz?» — «Suçsuz mu? Şey, ne bileyim...» dedi Bayan Bürstner, «Ben hemen böyle ciddi bir yargı vermek istemem. Sizi de pek tanımıyorum nihayet. Benim bildiğim, bir kimse aleyhinde, daha başta bir soruşturma kurulu harekete geçirildi mi, o kimse ağır bir suç işlemiş demektir. Ama değil mi ki, siz serbestsiniz — hani hiç bir şey olmasa sakın haliniz bir tutukevinden kaçmadığınızı gösteriyor — böyle bir suç işlemiş olamazsınız sanırım.» — «Öyle», dedi K., «ama soruşturma kurulunun suçsuzluğumu ya da sanıldığı kadar suçlu olmadığımı anlaması mümkün.» «Mümkün tabii», dedi Bayan Bürstner, büyük bir merakla. «Görülüyor ki, adli işlerde pek tecrübeniz yok», dedi K. «Hayır yok», diye cevapladı Bayan Bürstner, «olmadığına da sık sık hayıflanmışımdır, çünkü herşeyi bileyim isterdim. Hele mahkeme işlerine karşı öyle büyük bir ilgi duyuyorum ki! Mahkemelerin kendilerine özgü bir çekiciliği var, değil mi? Ama bu konudaki bilgi eksiklerimi gidereceğimden kuşkunuz olmasın; önümüzdeki ay bir avukatın bürosunda çalışacağım.» — «Bakın bu çok iyi», dedi K., «o vakit benim davada da bana biraz yardım edersiniz.» — «Hayhay!» dedi Bayan Bürstner. «Neden etmeyeyim? Bilgilerimi değerlendirecek bir fırsat çıkarsa seve seve koşarım yardımınıza.» — «Ama ciddi söylüyorum ben», dedi K., «hiç değilse sizin kadar ciddi. Gerçi işe bir avukatı karıştıracak kadar önemli değil sorun, ama yol gösteren birine pekâlâ ilerde gerek sinme duyabilirim.» — «Evet ama, yol gösteren ben olacaksam, bileyim nedir sorun?» dedi Bayan Bürstner. «İşin can alıcı noktası da bu ya», dedi K., «ben kendim

de bilmiyorum.» — «Öyleyse benimle alay ettiniz», dedi Bayan Bürstner, aşırı düş kırıklığına uğramış, «böyle bir şey için gecenin bu vaktini seçmenizin gereği yoktu.» (6) Sonra uzun bir süredir K. ile önünde dikildikleri resimlerin yanından ayrıldı. «Ama hayır, Bayan Bürstner, alay etmiyorum», dedi K., «Ne diye bana inanmıyorsunuz? Bildiklerimi, hatta bildiklerimden de çoğunu anlattım size; çünkü bir soruşturma kurulu falan değildi gelen, başka bir isim bulamadığım için öyle dedim. Herhangi bir soruşturmada bulunan da olmadı. Yalnız tutuklandım, o kadar; ama bir kurul tarafından.» Divan üzerinde oturan Bayan Bürstner yeniden güldü. «Nasıldı peki?» diye sordu. «Korkunç!» dedi K. Ama o anda hiç düşündüğü yoktu bunu, kendini tamamen Bayan Bürstner'in seyrine kaptırmıştı: Bayan Bürstner bir dirseğini divanın yastığına dayayıp yüzünü avucuna yaslamış, öbür elini ağır ağır kalçasında gezdiriyordu. «Bu pek genel bir söz», diye cevapladı. «Nedir genel olan?» diye sordu K., ama sonra anımsadı. «Nasıl görmek ister misiniz?» Niyeti biraz hareket etmek, ama odada kalıp gitmemekti. «Yorulmuşum», diye cevapladı Bayan Bürstner. «Bu kadar geç dönerseniz», dedi K. — «Sonunda bir de sitem öyle mi? Ama doğru, hakettim, sizi bu vakit almayacaktım içeri; gereği de yokmuş, gördük.» — «Ne kadar gerekli olduğunu asıl şimdi göreceksiniz», dedi K. «Komodini karyolanın yanından biraz beriye alabilir miyim» — «Daha neler!» dedi Bayan Bürstner. «Alamazsınız tabii.» Bu sözler kendisi için ölçüsüz bir darbe oluşturmuş gibi sinirlenerek: «Öyleyse ben de gösteremem», diye cevapladı K. «Göstermeniz için ille de zorunluysa, hayhay», dedi Bayan Bürsther. Çok geçmeden cılız bir sesle: «Öyle yorgunum ki, gereğinden fazlasına müsaade ediyorum», diye ekledi. Bunun üzerine komodini çe-

kip odanın ortasına getirdi K., sonra da başına geçip oturdu. «Rol sahibi kişilerin oda içinde dağılışını kafanızda doğru canlandırmanız gerekiyor. Göreceksiniz, pek ilgi çekicidir. Diyelim ki, ben şefim; oradaki bavul üzerinde iki görevli oturuyor, resimlerin başında da gençten üç bay durmaktadır. Ayrıca pencerenin tokmağında bir beyaz bluz asılı. İşte şimdi başlıyor. Ha, kendimi unuttum. Oyunun baş kişisi ben de burada, komodin önünde dikiliyorum. Şef işte öylesine kurulmuş oturuyor komodinin başında; ayak ayak üstüne atmış, kolunu da sandalyanın arkalığında aşağı sarkıtmış; bir kaba herif ki, sormayın! İşte gerçekten başlıyor şimdi: Şef, sanki uyuyormuşum da beni uyandırmak ister gibi sesleniyor, bağırıyor adeta. Size nasıl bağırdığını anlatabilmek için benim de bağırمام gerekiyor. Hani bağırarak söylediği de benim ismim yalnız.» Gülümseyerek konuşulanları dinleyen Bayan Bürstner, K.'nın bağırmasını önlemek üzere işaret parmağını dudaklarına yapıştırdı; ama geç kalmış, rolünü fazla benimseyen K. seslenmişti: «Josef K.!» Hani öyle korkulduğu kadar hızlı değildi ama, K.'nın birden bire ağzından dışarı uğrayan ses odanın içinde gideerek büyüyüp güçlenmişti.

Ansızın düzenli aralarla, kısa süreli ve sert, bir kaç kez bitişik odanın kapısı vuruldu. Bayan Bürstner sarardı; elini kalbine götürdü. K.'nın aklı tamamen sabahki olaylarda ve bu olayları gözlerinin önüne sermeye uğraştığı Bayan Bürstner'deydi. Başka şey düşünebilmesi için biraz zaman geçmesi gerekiyordu ve bu zaman geçince ansızın fena halde irkildi. Kendisini toparlar toparlamaz, Bayan Bürstner'in yanına koşup elini tuttu. «Korkacak bir şey yok», dedi, «siz bana bırakın, ben çözümlerim herşeyi. Yalnız bu saatte kim olabilir? Benim bildiğim, bitişikte bir oturma odası var, ama

orada yatmaz kimse.» — «Yatıyor», diye fısıldadı Bayan Bürstner, K.'nın kulağına, «dünden beri Bayan Grubach'ın yeğeni bir yüzbaşı bu odada uyuyor. Başka boş oda yokmuş da. Benim de çıktı aklımdan. Böyle bağırmanızın ne gereği vardı sanki. Beni ne kadar üzdüğünüzün farkında mısınız?» — «Üzülmeniz için hiç neden yok», dedi K. ve gerisin geri divan yastığının üzerine kendini bırakan Bayan Bürstner'i eğilip alnından öptü. «Çekilin, çekilin!» dedi Bayan Bürstner ve çarçabuk doğruldu. «Gidin burdan, gidin! Ne istiyorsunuz yani, kulak kabartmış şimdi bizi dinliyor kapıda, bütün konuştuklarımızı işitiyordur. Şu bana yaptığınız eziyete bakın!» — «Sizin biraz yatıştığınızı görmeden bir yere ayrılmam», diye cevapladı K. «karşı köşeye gidelim, oradan bizi işitmez.» Bayan Bürstner söylenildiği gibi yaptı. «Bakın», dedi K., «bu sizin için tatsız bir olay; ama bir tehlike asla söz konusu değil. Bu işde Bayan Grubach'ın sözü geçer; kaldı ki yüzbaşı onun yeğeni. Bayan Grubach'a gelince, biliyorsunuz, beni ne kadar el üstünde tutar, her söylediğime kesinlikle inanır. Sonra başka bakımdan da bağlıdır bana, benden hayli ödünç para aldı. Şu anda birlikte oluşumuzu Bayan Grubach'a nasıl açıklamamı isterseniz öyle yapayım. Yeter ki, biraz uygun bir şey olsun. İleri süreceğimiz nedene, Bayan Grubach'ı yalnız başkalarına karşı değil, gerçekten ve samimi olarak da inandırmayı üzerime alıyorum. Beni hiç düşünmeyin siz. Odanıza baskın yaptığımı mı bilmelerini istiyorsunuz, bunu olduğu gibi açıklarım Bayan Grubach'a; söylediklerime inanır, bana karşı güvenini yine de yitirmez. İşte öylesine sever beni.» Bayan Bürstner, sessiz, halinde bitkin bir ifade, önüne bakıyordu. «Bayan Grubach'ın odanıza baskın yaptığımı inanmaması için ne gibi bir neden olabilir?» diye ekledi K. Hemen gözlerinin önünde Bayan Bürst-

ner'in saçları duruyordu; ikiye ayrılmış, biraz kabarık, sıkıca bağlanmış, kızıla çalan saçlar. Konuşmasıyla Bayan Bürstner'in bakışlarını kendi üzerine çekeceğini sanmıştı. K., ama Bayan Bürstner hiç aldırmadı. «Afedersiniz», dedi, bu kadar korktumsa, bitişikte yüzbaşının bulunuşundan ve bunun doğuracağı sonuçlardan değil, daha çok kapı birden vurulduğu için oldu. Siz bağırdıktan sonra bir sessizlik başgösterdi ki! Arkadan da kapı vuruldu, onun için bu kadar korktum. Üstelik kapının da bitişğinde oturuyordum, nerdeyse hemen yanibaşımdan geldi ses. Önerilerinize teşekkür ederim, ama kabul edemeyeceğim. Odamda geçenlerin sorumluluğunu herkese karşı kendim yüklenebilirim. Bunların benim için nasıl bir hakaret sayılacağını farketmiyorsunuz, şaşıyorum doğrusu. Tabii iyi niyetle yapılmış öneriler, ona şüphe yok. Ama gidin artık, gidin, beni yalnız bırakın! Yalnız kalmaya her zamankinden çok gereksinme duyuyorum şimdi. Benden bir kaç dakika rica etmiştiniz, oysa yarım saati buldu, hatta geçti bile.» Bayan Bürstner'i elinden, sonra bileğinden yakalayarak: «Bana gücenmediniz ya? dedi K. Bayan Bürstner, K.'nın elini bileğinden sıyrıp atlarken: «Yo, yo!» diye cevapladı. «Asla kimseye gücenmiş değilim.» K. yeniden Bayan Bürstner'in bileğine uzandı, ama bu kez sesini çıkarmadı Bayan Bürstner, K.'yı kapıya doğru çekip götürdü. K. kesinlikle gitmeye karar vermişti; ama kapının yanına gelince, bir kapıyla karşılaşmayı beklememiş gibi duraksadı. Bunu fırsat bilen Bayan Bürstner de K.'nın elinden kurtardı kendini, kapıyı açıp hole kaydı ve holden usulca seslendi: «Haydi gelin artık, rica ederim!» Sonra altındaki aralıktan dışarı ışık sızan yüzbaşının kapısını göstererek: «Bakın», dedi, lambayı yakmış, bizim hakkımızda konuşuyor.» «Geliyorum», diye cevapladı K., hemen ileri

atıldı; Bayan Bürstner'i yakalayıp, susamış bir hayvanın neden sonra ele geçirdiği bir pınar üzerinde dilini çabuk çabuk gezdirii gibi onun ilkin ağzını, derken yüzünü öpmeye koyuldu. En sonunda da Bayan Bürstner'in boynuna gırtlak yerinden bir öpücük kondurup, uzun zaman dudaklarını çekmedi. Yüzbaşının odasından gelen bir gürültü üzerine başını kaldırdı. «Artık gidiyorum», dedi. Bayan Bürstner'e küçük adıyla hitap edecek oldu, ama bilmediği için yapamadı bunu. Bayan Bürstner yorgun bir edayla «git» der gibi başını salladı. pmesi için elini bıraktı K.'ya; yarı arkası dönük, elinin pldğnden sanki habersizdi; sonra, iki büklüm, odasına girdi. Çok geçmeden K. yatağına yatmış bulunuyordu. Uykuya dalmadan önce bir süre Bayan Bürstner'e karşı davranışı üzerinde düşündü. Bundan memnundu; ancak ne diye duyduğu memnunluğun daha da büyük olmadığına şaştı. Yüzbaşı aklına geldikçe Bayan Bürstner hesabına gerçekten tasalanıyordu.

İkinci Bölüm

İLK SORGU

Pazar günü için davasıyla ilgili küçük çapta bir sorgulamanın yapılacağını telefonla K.'ya haber vermişler, sorgulamaların bundan böyle düzenli olarak, belki her hafta değil ama, sık sık birbirini izleyeceğine dikkatini çekmişlerdi. Davanın bir an önce sona erdirilmesi, söylediklerine göre genel çıkar gereği idi; öte yandan sorgulamaların her bakımdan titizlikle hazırlanması ve pek zahmetli bir iş olduğundan asla pek uzun sürmemesi gerekiyordu; dolayısıyla, bu hızla birbirini kovalayacak kısa sorgulamaları tek çıkar yol görmüşlerdi. Sorgulama günü olarak pazarı seçmelerine gelince: K.'yı işi gücüyle uğraşırken rahatsız etmek istemiyorlardı ve K. da herhalde pazarı kabul ederdi; ama başka bir gün dilerse, elden geldiği kadar bu dileğe uymaya çalışacaklardı. Örneğin gece de yapılabilirdi sorgular, ama o zaman K. muhakkak yorgun olurdu; yani K.'nın bir itirazı yoksa, pazarı değiştirmek niyetinde değillerdi; pek tabii mutlaka gelecekti sorgulamalara, herhalde bunu ayrıca hatırlatmak gereksizdi. İşte bunları K.'ya bildirmiş, sonra gideceği yerin numarasını vermişlerdi; K.'nın daha önce hiç ayak atmadığı bir kenar mahallede, sapa bir sokak içinde bir evdi burası.

K. haberi alınca, bir cevap vermeden kulaklığı yerine astı. Hemen aklına koymuştu, pazar günü kalkıp gidecekti. Gitmesi gerekiyordu şüphesiz, dava başlamıştı, bunun önüne geçmeli, bu iki sorgulama aynı zamanda son sorgulama olmalıydı. Hâlâ dalgın, telefon başında dikiliyordu ki, arkadan müdür muavininin sesini işitti. Müdür muavini telefon etmek istiyordu, ama K. yolu kapamıştı. «Kötü haberler mi?» diye sordu müdür muavini şöylece, hani bir şey öğrenmek değil de, K.'yı telefon başından uzaklaştırmak için. «Hayır!» diye cevapladı K., bir kenara çekildi, ama telefonun yanından ayrılmadı. Müdür muavini kulaklığı eline aldı, karşı taraftan cevap beklerken: «Bir şey soracaktım size, Bay K.», dedi. «Pazar sabahı kotramda bir parti vereceğim. Acaba siz de buyurur musunuz? Çok memnun olurum. Bir hayli kimse gelecek, aralarında kuşkusuz sizin de tanıdıklarınız bulunacaktır. Sonra Savcı Hasterer de var. Nasıl, gelecek misiniz? Gelin, gelin!» K., müdür muavininin söylediklerine dikkat etmeye çalıştı. Kendisi için önemsiz değildi bu sözler, çünkü şimdiye kadar asla doğru dürüst geçinemediği müdür muavininin bu çağrısı, barışma yolunda atılmış bir adım demekti ve K.'nın bankadaki öneminin ne ölçüde arttığını, dostluğuna ya da hiç değilse tarafsızlığına, bankanın müdürden sonra bu en yüksek memurunun ne büyük değer verdiğini gösteriyordu. Her ne kadar bu çağrı elde kulaklık, telefon bağlantısının sağlanması beklenirken yapılmışsa da, müdür muavini için gene de bir alçalma demekti. Ancak K., hiç gereği yokken, ikinci bir alçalmayla karşı karşıya bıraktı adamı, «Çok teşekkür ederim», diye cevapladı, «ama maalesef pazara hiç vaktim yok, birini görmem gerekiyor.» — «Yazık!» dedi müdür muavini ve tam o anda bağlantı sağlandığından, dönüp telefonla konuşmaya başladı. Uzadıkça

uzadı konuşma; K., bütün zaman dalgın, telefonun yan-
nı başında bekledi. Ancak müdür muavininin kulaklığı
yerine asmasından çıkan ses üzerine irkildi, orada bu-
lunuşunu biraz bağışlatmak için: «Az önce telefon et-
tiler.» dedi, «bir yere gitmem gerekiyor, ama saat kaç-
ta, unuttular bildirmeyi.» — «Madem öyle, siz de tele-
fonla sorun», dedi müdür muavini. — «Pek de önemli
değil», diye cevapladı K. Oysa bu sözlerle, zaten sağlam
bir yanı olmayan deminki mazeretini çürütüyordu. Mü-
dür muavini ayak üstü daha başka kimi şeyler söyle-
di K.'ya, K. da kendini zorlayarak bunlara cevaplar ver-
meye çalıştı; ama bir yandan da, pazar sabahı en iyi-
si saat dokuzda çağrılan yere gitmek olduğunu, çünkü
iş günleri bütün mahkemelerin bu saatte çalışmaya
başladığını düşündü.

Pazar günü hava kapalıydı. Gece K., gedikli müşteri-
lere ayrılmış masaların birindeki eğlentiden ötürü geç
vakte kadar arkadaşlarıyla birahane de kalmış, pek yor-
gun düşmüştü. Hafta arasında bugün için tasarladığı
çeşitli planları şöyle bir kafasından geçirmeye fırsat bu-
lamadan çarçabuk giyindi. Kahvaltı falan yapmaksı-
zın kendisine bildirilen kenar semte yollandı. Yanına
yöresine bakacak pek vakti yoktu, ama yolda tuhaf bir
rastlantı eseri, bankanın kendi davasına karıştırılmış
üç memuru Rabensteiner, Kullich ve Kaminer ile kar-
şılaştı. İlk ikisi bir tramvayla önünden geçip gitti. Bir
kahvenin terasında oturan Kaminer ise merakla kor-
kuluğa abanıp, kahvenin önünden geçen K.'yı izledi.
Her üçü de K.'nın ardından bakmış, şeflerinin böyle ko-
şup durmasına şaşmışlardı. K. her nedense inat etmiş.
bir vasıtaya binmemişti. Davasında herhangi bir taraf-
tan en küçük bir yardım görmek düşüncesi içinde tik-
sinti uyandırıyor, ayrıca kimseye başvurmak, kimseyi

bu işten haberli kılmak istemiyordu. Ve sonra tam saniyesi saniyesine giderek soruşturma kurulu önünde kendini küçük düşürmeye hiç niyeti yoktu. Buna rağmen elden geldiğince saat dokuzda gideceği yerde olabilmek için koşar adım yürümeye başlamıştı, oysa şu ya da bu saatte geleceksin diye kimse bir şey söylememişti.

Ne olduğunu kafasında doğru dürüst canlandıramadığı bir işareten veya kapısının önündeki olağanüstü bir kaynaşmadan evi daha uzaktan seçeceğini düşünmüştü. K. Evin bulunduğu Julius Sokağı'nın başına gelince durdu, sokağın sağlı sollu iki yanını da hemen hep birbirine benzeyen binalar, yoksulların oturduğu yüksek ve gri renkte kira evleri kaphıyordu. Pazar sabahı olduğu için pencerelerin çoğunda insanlar görülüyor, erkekler, üzerlerinde bir gömlek, pencerelere yaslanmış, sigara içiyor ya da küçük çocukları sakınarak ve sevecenlikle pencere kenarında tutuyorlardı. Pencerelerin bir çoğunu tepeleme yatak ve yorganlar doldurmuştu; zaman zaman dağınık saçlı bir kadın pencerelerin birinde, geride şöyle bir görünüp kayboluyordu. Karşıdan karşıya birbirlerine seslenenler vardı. Böyle bir sesleniş, tam sokaktan geçerken, K.'nin başının üzerinde bir gülüşmeye yol açtı. Uzun sokak içerisine düzenli aralarla serpiştirilmiş, yerden aşağıda birkaç basamak merdivenle inilen, çeşitli yiyecek maddelerinin satıldığı dükkânlar seçiliyordu. Dükkânlara kadınlar girip çıkıyor, basamaklarda dikilmiş birbiriyle çene çalıyordu. Penceredekilere mallarını almalarını salık veren bir meyva satıcısı, K. gibi dalgın ilerlerken, arabasıyla az daha yere yıkıyordu onu. Derken, zengin mahallelerinde çoktan hurdaya çıkmış bir gramofon cıyak cıyak ötmeye başladı.

K. sokağın iyice içerlerine girmişti .Daha vakit varmış

ya da sorgu yargıcı pencerelerin birinden kendisini görmüş de geldiğini haber almış gibi, ağır ağır yürümeye başlamıştı. Saati dokuzu iki dakika geçiyordu. Gideceği ev epey uzaktaydı ve âdeta olağanüstü genişlikte bir alanı kaplıyordu. Hele cümle kapısı o kadar yüksek ve genişti ki! Kocaman avlunun çevresine, tabelalarındaki yazılardan birkaçını K.'nın bankadan tanıdığı çeşitli mağazalar dizilmişti. Belki de söz konusu mağazalar için çalışan yük arabalarının kullandığı bir kapıydı bu. Hiç âdeti değilken, bütün bu önemsiz ayrıntılarla inceden inceye ilgilenen K., kapının biraz açığında durdu. Az ilerdeki bir sandık üzerine yalınayak bir adam oturmuş gazete okuyor, iki oğlan bir el arabasını salıncak yapmış sallanıyordu. Bir tulumba başında, üzerinde gecelik, çelimsiz ve genç bir kız, bir yandan testisine su dolduruyor, bir yandan K.'ya bakıyordu. Avlunun bir köşesinde iki pencere arasına, üzerine kurutulmak üzere çamaşırlar asılmış bir ip gerilmek isteniyor, aşağıdan bir adam şöyle yapın, böyle yapın diye yukarıya sesleniyordu.

K. sorgu salonuna çıkmak üzere merdivene yöneldi, ama durdu ansızın; çünkü avluda üç merdiven daha bulunuyor, sonra arkada ufak bir geçit ikinci bir avluya açılıyorsa benziyordu. Sorgulamanın yapılacağı salonun yerini daha iyi belirtmediklerine içerledi K., hani kendisine tuhaf bir savsaklık veya umursamazlıkla davranılıyordu, bunu yüzlerine karşı açıkça söyleyecekti. Ama sonunda merdivenleri çıkmaya koyuldu. Görevlilerden Willem'in sözleri geldi aklına, bu sözleri kafasında evirip çevirdi. Suçlu mahkemeyi kendine çeker, demişti Willem. Buna göre, sorgulama salonuna götürecek merdiven, K.'nın rasgele yöneldiği merdiven olmalıydı.

Merdivenden çıkarken, basamaklarda oynayan bir sürü

çocuğun ister istemez rahatını kaçırdı, aralarından geçerken kötü kötü kendisine baktı çocuklar. Az sonra geri dönerken sevgilerini kazanmak için bonbon falan almalıyım yanıma ya da onları dayaktan geçirmek için bir sopa, diye söylendi K. kendi kendine. Neredeyse ilk katta varmıştı ki, bir an bekleyip, yukarıdan yuvarlanarak gelen bir miskete yol verdi. O anda yetişkin serseriler gibi suratsız iki oğlan pantolonunun paçalarına yapıştı. Çocukları silkip atayım dese, besbelli canlarını acıtacaktı; sonra çocukların bağırıp çağıracaklarından korktu.

Asıl arama işine ilk katta koyuldu K. Doğrudan doğruya soruşturma kurulunun yerini sormadığı için, marangoz Lanz diye bir isim uydurdu. Bayan Grubach'ın yüzbaşı yeğeninin adı Lanz'dı da, oradan gelmişti aklına. Kapıları dolaşp marangoz Lanz diye birinin oturup oturmadığını soracak, böylelikle odaların içerisine bir göz atabilecekti. Ama odaların çoğu için böyle bir şeyin gerekli olmadığını gördü; çünkü hemen bütün kapılar açık duruyor, içeri çocuklar girip çıkıyordu. Genellikle tek pencere, aynı zamanda mutfak yerine kullanılan ufak odalardı hepsi. Kimi kadınlar, bir kollarında bebekleri, boşta kalan elleriyle ocak başında iş görüyor, üzerlerindeki tüm giysinin bir tek önlük olduğu anlaşılan yarı yetişkin kızlar harıl harıl sağa sola seğirtiyordu. Odaların hepsinde de yataklar henüz öylece bırakılmış duruyordu ortada. Kiminde hastalar bulunuyor, kiminde gündüz giysileriyle uzanmış yatanlar görülüyordu. Kapalı odaların kapılarını çalıyor K., Lanz adında bir marangozun oturup oturmadığını soruyordu. Çokluk kapıyı bir kadın açıyor, K.'nin sorusuna kulak verdikten sonra, içeriye, o anda yataktan doğrulup kalkan birine sesleniyordu: «Bir Bay, marangoz Lanz diye biri-

nin burada oturup oturmadığını soruyor.» — «Marangoz Lanz mı?» diyordu yatakta doğrulup kalkan. O vakit K. soruşturma kurulunun bu odada çalışmadığını anlıyor, söz konusu odayla işi bitmiş oluyordu. Ama yine de: «Evet, Lanz», diye cevaplıyordu soruyu. Birçokları marangoz Lanz'ı bulmanın K. için pek önem taşıdığını sanıyor, uzun uzadıya bu işin üzerinde düşünüyorlardı. Adı Lanz olmayan bir başka marangozdan söz açıyorlar ya da Lanz adını çok uzaktan anımsatan bir başka isim söylüyor veya gidip komşulara soruyorlardı. Olmazsa, böyle bir kimse kiracının kiracısı kimliğiyle falanın ya da filanın yanında oturabilir ya da bu konuda falan ya da filandan daha iyi bilgi alınabilir deyip, K.'yı hayli ilerdeki bir odanın kapısına götürüyorlardı. Öyleki, sonunda K.'nın kendisi pek bir şey sormaz duruma gelip, o kat senin, bu kat benim dolaştırılmaya başladı. İlk kendisine pek uygun görünmüş böyle bir plana başvurduğu için pişmanlık duydu. Henüz beşinci katta aramadan vazgeçmeye karar verdi. Kendisini alıp daha yukarlara çıkarmaya kalkan genç bir kibar işçiye allahaısmarladık diyerek aşağı indi. Ama sonra bütün bu uğraşmalarının boşa gideceğine içlerleyip gerisin geri döndü, beşinci katta ilk önüne gelen kapıyı çaldı. Küçük odada hepsinden önce bir duvar saatine ilişti gözü. On'u gösteriyordu saat. «Acaba Lanz adında bir marangoz oturuyor mu burada?» diye sordu. Bir leğende çocuk çamaşırı yıkayan ve kara gözleri ıslık ıslık parıldayan bir kadın, ıslak eliyle bitişik odanın açık kapısını göstererek: «Buyrun!» diye cevapladı.

Kendini bir toplantı salonuna giriyormuş sandı K. Pek çeşitli kimselerin oluşturduğu bir kalabalık —hiç biri de umursamadı K.'nın gelişini— iki penceresi bulunan orta büyüklükteki odayı doldurmuş, oda tavana pek yakın bir galeriye çevrilmişti. Galeri de tıklım tıklım do-

luyordu; buradakiler ancak iki büklüm ayakta durabiliyor, başları ve sırtları tavana değiyordu. Salondaki havadan bunalan K. dışarı çıktı ve galiba kendisini yanlış anlayan kadına: «Ben bir marangoz sormuştum, Lanz adında biri», dedi. «Evet» diye cevapladı kadın, «Lütfen içeri buyrun!» Belki söyleneni yapmayacaktı K.; ama kadın ona doğru yaklaştı, elini kapının tokmağına uzatarak; «Arkanızdan kilitlemem gerekiyor kapıyı. Artık kimse salona giremez», dedi. « ok iyi olur. Ama salon bu durumuyla da dolu adamakıllı», diye cevapladı K. Ama yine de girdi içeri.

Kapının yanında iki adam durmuş birbiriyle konuşuyor, biri ellerini hayli ileri uzatmış para sayar gibi yaparken, ötekisi dikkatle onun gözlerinin içine bakıyordu. Derken adamların arasından bir el uzanıp K.'nın koluna yapıştı. Al yanaklı küçük bir oğlan: «Geliniz, geliniz!» dedi K.'ya. K. oğlanın peşine takıldı. K rınca gibi kaynaşan bir kalabalık vardı salonda, ama yine de arada dar bir yol g r l yor, galiba iki ayrı grubu birbirinden ayırıyordu. Sağ ve soldaki ilk sıralarda pek kendisine dönük bir yüz görememesi, yalnız kendi grubundaki kimselerle konuşanların sırtlarıyla karşılaşması, K.'nın bu sanısını pekiştirir gibiydi. Çoğunluğun üzerinde siyah giysiler, v coda oturmayarak sarkan eski ve uzun redingotlar vardı. İşte bu giysilere bir anlam veremiyordu K., Yoksa bütün bu toplantıya siyas  bir bucak toplantısı gözüyle bakabilecekti. (7)

 ocuk, salonun öbür ucuna götürmüştü K.'yı. Burada yine tıklım tıklım insanla dolu bir set üzerine çapraz yerleştirilmiş alçak bir kürsü duruyordu; kürsünün başına, setin kenarına yakın bir yere kısa boylu, şişman ve tıknefes bir adam geçmiş, gerisinde dikilen, dirseklerini sandalyanın arkalığına dayayıp bacaklarını kavuştur-

muş biriyle sohbet ediyor, arada gürültülü kahkahalar savuruyordu. Bazan, birini karikatürize etmek ister gibi boşlukta sağa sola oynatıyordu kolunu. Yol gösteren çocuk, K.'nın geldiğini ancak güçlkle haber verebildi. İki kez parmaklarının ucuna basarak boynunu yükseltip bir şeyler söylemeye çalıştıysa da, farkında olmadı adam. Ancak set üzerindekilerden birinin çocuğa dikkatini çekmesi üzerine döndü, başını eğerek oğlanın alçak sesle iletlediği haberi dinledi. Sonra saatini çıkarıp, acele K.'ya baktı. «Bir saat beş dakika önce gelecektiniz», dedi. K. bir cevap vermek istediysede fırsat bulamadı: Çünkü adam daha sözünü bitirir bitirmez, salonun sağ yarısını baştan aşağı bir homurdanma almıştı. Bunun üzerine sesini yükselterek: «Bir saat beş dakika önce gelecektiniz» diye tekrarlardı adam, beri yandan salondakilere çarçabuk bir göz attı. O saat büyüdü salondaki homurtu, ama adam bir şey söylemeyince yine yavaş yavaş dindi. Salon K.'nın içeriye girdiği andakinden çok daha sessizleşmişti şimdi. Yalnız galeridekiler susmak bilmiyordu. Loşlukta, toz ve pus içinde seçilebildiği kadar, kılık kıyafetleri aşağıdakilerden de kötüye benziyordu. Kimisi kafasını vurup yaralamamak için, yanında getirdiği bir yastığı tavanla başı arasına yerleştirmişti.

K., konuşmaktan çok çevresini incelemeye karar vermişti; bu yüzden, geç geldiği için kendini savunmaya kalkmadı. «Geç olsun, geldim ya!» diye cevapladı yalnız. K.'nın sözleri, salonun sağ yarısında bu kez bir alkışa yol açtı. Hepsi de kolay elde edilebilecek kimseler bunların, diye geçirdi içinden K. Ancak, hemen arkasında kalıp, sadece tek tük alkış seslerinin duyulduğu salonun sol yarısındaki sessizlik canını sıkıyordu. Ne söylesem de, salondakilerin tümünü kendime bağlasam diye düşünmeye başladı. Hiç değilse zaman zaman arkadakilerin

de sempatisini kazanmak istiyordu. «Öyle ama», dedi adam, «sizi bundan sonra sorgulamak zorunda değilim.» Derken salonda yeniden homurtular başladı, ama şimdikiler bir yanlış anlamadan ileri geliyordu, çünkü adam hemen salondakilere susmalarını işaret edip konuşmasını sürdürdü. «Ben yine bu defalık yapacağım sorgunuzu. Ancak bir daha böyle gecikme yok. Yaklaşın bakayım şimdi!» Biri sıçrayıp setten inerek yer açtı. K. da açılan yere yürüdü, kürsünün hemen kenarına gelip dayandı; gerisinde öylesine bir itişip kakışma vardı ki, karşı koymaya çalışmasa sorgu yargıcının kürsüsünü setten aşağı yuvarlaması, hatta kendisinin de onunla birlikte yuvarlanması işten değildi.

Ama sorgu yargıcının aldıracağı yoktu hiç. Koltuğuna kurulmuş oturuyordu. Arkasında dikilen adama son bir söz söyleyip, elini kürsü üzerindeki tek eşya olan küçük bir cep defterine uzattı. Hani okul çocuklarının defterlerine benziyordu, eskiyip yıpranmış, sahifeleri çevrile çevrile iler tutar yeri kalmamıştı. «Evlerde boyacılık yapıyorsunuz öyle mi?» diye sordu. «Hayır», dedi K. «Büyük bir bankada birinci şefim.» Hani bu cevabı aşağıdakiler arasında öylesine içten bir gülüşmeye yol açtı ki, K. da güldü kendini tutamayarak. Ellerini dizlerine dayamışlar, sanki inatçı bir öksürük nöbetine yakalanmış gibi sarsıla sarsıla gülüyorlardı. Hatta galeride de tek tük gülenler görülüyordu. Bunun üzerine sorgu yargıcı adamakıllı hırslandı. Herhalde aşağıdakilere karşı elinden bir şey gelmediğinden, hıncını galeridekilerden almak isteyerek sıçrayıp kalktı ayağa. Oradakilere tehditler savurdu. Başka zaman pek dikkate çarpmayan gür kaşları, şimdi kara ve kalın, gözlerinin üzerinde bütün belirginliğiyle ortaya çıkmıştı.

Ama salonun sol yanı sessizdi hâlâ. Burada sıra sıra

ayakta dikilenler görölüyordu; yüzlerini sete doğru döndürmüş, orada konuşulanları dinliyor, bir yandan da salonun öbür tarafındakilerin bağırıp çağırmalarına sessiz sakın kulak veriyor, hatta kendi aralarından bazılarının diğer gruptakilerle ortak davranışlarına ses çıkarmıyorlardı. Sayıları da azdı ötekilerden. Hani onlar da karşıt gruptakiler gibi önemsiz kişilerdi belki, ama sakın davranışları kendilerine daha bir önem kazandırıyordu. Derken, bunların da duygularını dile getirdiği kanısıyla konuşmaya başladı K.:

«Boyacı olup olmadığımı ilişkin sorunuz —doğrusu sormuş da değilsiniz, düpedüz ileri sürdünüz hemen— aleyhimde yürütülmek istenen davanın nasıl şey olduğunu açıkça gösteriyor. Bunun hiç de bir dava olmadığını söyleyerek itirazda bulunabilirsiniz. Yerden göğe hakkınız var derim: çünkü bir dava olabilmesi için, benim bunu öyle kabul etmem gerekir. Ama şu anda öyle de kabul ediyorum, hani sizlere acıyorum da onun için. Zaten birazcık bu iş üzerinde durulmak istendi mi, yapılacak tek şey kalıyor: Acımak. Rezil bir dava olduğunu söylemeyeceğim ama, bu deyim üzerinde sizi düşünmeye davet ederim.»

K. durup salondakilere baktı. Sert sözler söylemiş, söyledikleri söylemeyi tasarladıklarından da sert düşmüştü, ama gerçek sözlerdi hepsi. Ordan burdan yükselecek alkışları haketmişti, ne var ki çıt çıkmıyordu salonda. Anlaşılan herkes merakla bundan sonra konuşacaklarını bekliyordu. Belki de sessizlik ortasında birden boşanıp herşeye bir son verecek bir şeyler hazırlanmaktaydı. Ama derken, salonun sonundaki kapının açılarak, herhalde çamaşırları yıkayıp bitirmiş genç kadının içeri girmesi ve bütün sakınganlığa rağmen kimi bakışları üzerine çekmesi, canını sıkar gibi oldu K.'nın. Ancak sorgu yar-

gıcı ferahlatıyordu yüreğini, çünkü konuşması onun üzerinde hemen etkisini göstermişe benziyordu. Yargıç şimdiye kadar K.'yı ayakta dinlemiş, çünkü geridekilere çıkışmak üzere doğrulduğu zaman, K. birden konuşmaya başlamıştı; şimdi o hazır susmuşken, sanki kimse- nin fark etmemesini ister gibi usul usul çöktü yerine. Herhalde yatışmak için not defterini yeniden çekip önüne aldı.

«Çaresiz Sayın Yargıç», diye konuşmasını sürdürdü K., «hatta elinizdeki not defteri de doğrulayacaktır sözlerimi.» Yabancı topluluk içinde yalnız kendi sözlerini işitmekten memnun, acele yargıcın önündeki deftere uzandı. Sanki defterden korkar gibi parmak ucuyla orta yerdeki bir yaprağından tutup havaya kaldırdı, defterin sık satırlarla dolu lekeli ve sarı kenarlı yaprakları iki yandan aşağı sarktılar. «İşte size Sayın Yargıç'ın dosyaları», diyerek defteri yine masanın üzerine bıraktı. K.: «Hiç çekinmeyin, devam edin okumanıza, Sayın Yargıç! Benim için kapalı kutu; çünkü ancak iki parmağımla dokunabileceğim, elime almaktan çekineceğim bir defter. Ama yine de bana ilişkin suçlamalarla dolu bu defterden zerre kadar korkuyor değilim.» Sorgu yargıcının, masanın üzerine düşer düşmez defteri kapması ve biraz orasını burasını düzelterek okumak üzere yeniden önüne çekmesi, derin bir alçalmadan başka bir şey olamazdı veya ister istemez böyle yorumlanması gerekiyordu.

İlk sıradakilerin yüzleri öylesine bir merakla kendisine çevrilmişti ki, K. bir an durup baktı. Hepsi de epey yaşlı kimselerdi ve birkaçı ak sakallıydı. K.'nın konuşmaya başlamasıyla içerisine gömüldükleri uyusukluğu, sorgu yargıcının uğradığı aşağılanmaya rağmen elden

bırakmayan bu adamlar, bütün topluluğu etkileri altında tutan söz sahibi kişiler miydi yoksa?

Sesini biraz alçaltarak: «Bana yapılanlar», diye devam etti K.: konuşurken gözlerini ikide bir ön sıradakilerin yüzlerinde dolaştırıyor, bu da konuşmasına bir savruluk veriyordu. «Bana yapılanlar nihayet bana yapılmıştır ve ben üzerinde fazla durmadığım için, pek bir önemi yok. Ama başkalarına karşı nasıl davranıldığını gösteriyor bu. Ben de işte onlar hesabına burada bulunuyorum, kendim için değil.»

K. farkında olmadan sesini yükseltmişti. Kalabalık arasından biri ellerini havaya kaldırmış alkışlıyor ve bağıriyordu: «Bravo!» Neden olmasındı. «Bravo! Bravo valla-hi, bravo!» İlk sıradakiler arasında yer yer sakallarını çekiştirenler görölüyor, ama hiçbirisi sese dönüp bakmıyordu. K.'nın da önemseddiği yoktu bağırma-yı; ama bu, ne de olsa onu yüreklendirmişti. Artık herkesin kendisini alkışlamasını gerekli bulmuyordu. Oradakilerin ilgili sorun üzerinde düşünmelerini sağlayabilir ve içle-rinden birini ya da ötekini ikna yoluyla elde edebilirse, yeterdi bu.

«Söylev çekmekte usta olduğumu göstermek değil ama-cım», diye ekledi K., «İstesem de zaten başaramam. Sayın yargıcın kendileri sanırım çok daha iyi konuşurlar, meslekleri gereğidir. Ben yalnız kamuyu ilgilendiren bir yarayı kamu önünde deşmek istiyorum. Dinleyin bakın: Aşağı yukarı on gün önce tutukladılar beni. Tutuklama olayını anımsadıkça gülesim geliyor. Ama şimdi yeri değil bunun. Erkenden yatakta bastırdılar. Belki de, Sayın Yargıcın sözlerine bakılırsa olmayacak bir şey değil ha-ni, belki de görevliler yine benim gibi suçsuz bir boyacıyı tutuklama emrini almıştı da beni seçtiler. Bitişik odayı iki hödük görevli tutmuştu. Azılı bir haydut ol-

saydım, bundan sıkı güvenlik önlemlerine başvurulmazdı. Üstelik ahlâksız heriflerdi görevliler. Boşboğazlıklarından kafam şişti. Kendilerine rüşvet teklif edeyim diye dönüp durdular çevremde, çamaşır ve giysilerimi ele geçirmek istediler. Kahvaltımı gözümün önünde utanmadan midelerine indirip, sözde bana kahvaltı alıp gelmek için para istediler. Dahası var: Beni bir üçüncü odaya götürüp, şeflerinin karşısına çıkardılar. Pek takdir ettiğim bir bayanın odasıydı burası; odanın ister istemez benim yüzümden, ama benim bir suçum olmasızın görevlilerle şef tarafından nasıl pisletildiğine seyirci kaldım. Serinkanlılığımı yitirmemek kolay değildi, ama yitirmedim ve tamamen sakin, şefe sordum. Hani kendisi burada olsa, kuşkusuz doğrulardı sözlerimi. Neden tutukladınız beni? dedim. Şu anda sersemce bir gurur simgesi gibi sözü geçen bayanın odasında sandalyaya kurulmuş haliyle hâlâ gözümün önünde canlanan şef, ne cevap verdi, biliyor musunuz? Aslında, baylar, cevap falan vermedi. Belki de gerçekten bir şey bilmiyordu; beni tutuklamıştı, ötesini aramıyordu işte. Hatta bu da yetmiyormuş gibi, benim bankada çalışan üç küçük memuru sözü geçen bayanın odasına getirip koymuştu. Bu üç kişi bayanın resimleriyle öteberilerine el sürmek, bunları dağıtıp karıştırmakla vakit geçiriyordu. Üç memurun odada bulunuşunun bir başka nedeni daha vardı tabii: Pansiyon sahibimle hizmetçisi gibi bunlar da benim tutuklandığım haberini çevreye yayacak, benim kamu önündeki itibarımı zedeleyecek, özellikle bankadaki mevkiimi sarsmaya çalışacaklardı. Ne var ki, zerre kadar başarıya ulaşamadılar. Hatta pek basit bir kadın olan, adını burada saygıyla anacağım ev sahibim Bayan Grubach bile, böyle bir tutuklamaya, başboş sokak çocuklarının bir oyunu gözüyle bakılabileceğini sezecek kadar zekâ eseri gösterdi. Yine söylüyorum : Olay

bütününüyle keyfimi kaçırdı, geçici bir süre canımı sıktı, hepsi o kadar. Ama daha kötü sonuçlar doğuramaz mıydı?»

Konuşmanın burasında durdu K. ve sessiz sedasız oturan sorgu yargıcına baktı. Yargıcın o anda kalabalık içerisindeki birine gözüyle işaret ettiğini farkederek gibi olup gülümsedi: «Şu anda, Sayın Yargıç, aranızda bulunan birine gizli bir işaret yolladı. Buradan görülüyor ki, yukarıdan yöneltilen kişiler var aranızda. Bilmiyorum, işaret ısıklara mı, alkışlara mı yol açacak? Bunu vakitsiz açıkladığım için işaretin taşıdığı anlamı öğrenemeyeceğimin pekâlâ farkındayım. Eksik olsun. Hiç umurumda değil doğrusu ve Sayın Yargıç'a hepinizin önünde müsaade ediyorum; aranızdaki parayla tutulmuş adamlarına gizli işaretler yollayacağına, yüksek sesle konuşsun, öyle versin direktiflerini, açıktan açığa onlara burada ısıklayın, şurada alkışlayın desin!»

Sorgu Yargıcı ne yapacağını bilemediğinden ya da sabırsızlandığından sandalyasında ordan oraya kımıldanıp duruyordu. Derken daha önce kendisiyle sohbet ettiği hemen gerisinde dikilen adam, genel anlamda kendisini cesaretlendirmek ya da önemli bir tavsiyede bulunmak için yargıca doğru eğildi. Aşağıda, salondakiler alçak perdeden, ama harıl harıl söyleşmeye başlamıştı. Başlangıçta görüşleri birbirine karşıtmış, kimi parmağıyla K.'yı, kimi sorgu yargıcını gösteriyordu.

Salondaki puslu duman son derece sıkıcıydı; hatta uzaktakilerin doğru dürüst seçilebilmesini önüyor, ama hepsinden çok galerideki seyircileri rahatsız ediyordu. Galeridekiler bir yandan göz ucuyla korka çekine sorgu yargıcına bakıyor, beri yandan olup biteni daha iyi izleyebilmek için aşağıdakilere alçak sesle sorular yönelt-

mek zorunda kalıyordu. Sorulara cevaplar ise yine yavaş-
çacık, eller ağızlara siper edilerek veriliyordu.

K., çingirak olmadığından yumruğu ile masaya vurarak:
«Şimdi bitiyor sözüm!» diye bağırdı. Bundan korkan sor-
gu yargıcı ile arkasındaki danışmanın başları hemen
ayrıldı birbirinden. «Hani bütün bu meselenin bir ilgisi
yok benimle. Dolayısıyla, üzerinde serinkanlı yargılar
verebilecek durumdayım ve sizler için bu sözümona mah-
keme bir önem taşıyorsa, beni dinleyerek çok şey kaza-
nabilirsiniz. Söylediklerim üzerinde tartışmayı daha
sonraki bir zamana saklamanızı rica ederim; çünkü vak-
tim yok şimdi, hemen gideğim.»

Ansızın salonda bir sessizlik başgöstermişti. Salondaki-
leri daha şimdiden işte öylesine etkisi altına almıştı K.
Artık baştaki gibi bağırışmıyorlar, alkışlayanlara rast-
lanmıyordu. Buna karşılık, herkes ikna olmuşa benziyor
ya da ikna olmak üzere bulunuyordu.

Pek yavaş: «Hiç şüphe yok ki», diye devam etti K. Söyle-
diklerine salondaki topluluğun dikkatle kulak verışı ho-
şuna gitmişti. Sessizlik ortasında öylesine bir uğultu be-
lirmişti ki, en coşkun alkışlardan daha ayartıcıydı. «Hiç
şüphe yok ki, bu mahkemenin bütün eylemleri gerisinde,
yani benim davayı örnek alırsak, bütün bu tutuklama
ve soruşturmaların arkasında büyük bir örgüt saklı bu-
lunuyor. Öyle bir örgüt ki, hizmetinde yalnız parayla
satın alınabilen görevliler, budala şefler ve erdemlikleri
alçak gönüllü olmaktan ileri gitmeyen sorgu yargıcıları
çalıştırmakla kalmayıp, mübaşirlerin, zabıt kâtiplerinin,
jandarmaların ve diğer kimi yardımcılarının, hatta cellât-
ların —bunu ileri sürmekten asla çekinmeyeceğim—
aralarında yer aldığı o vazgeçilmez kalabalık maiyetle-
riyle bir Yüksek ve en Yüksek Yargıçlar topluluğunu

bünyesinde barındırıyor. Peki, nedir bu örgütün amacı baylar? Amacı, suçsuz kişilerin tutuklanması, bu kişilere karşı saçma ve benim davada olduğu gibi çokluk sonuçsuz kalacak bir kovuşturma ve soruşturmaya geçilmesi. Bu iş de böyle baştan aşağı bir saçmalık varken, memurların düpedüz ahlâksız kimseler olması nasıl önlenabilir? Buna imkân var mı, baylar? En yüksek yargıç bile ister istemez yoldan çıkacaktır bu durumda. Onun için görevliler tutukluların giysilerini yürütmeye bakacak üzerlerinden, onun için de şefler zorla başkalarının odalarına girecek, onun için suçsuz kimseler sorguya çekileceklerine herkesin önünde rezil rüsvay edileceklerdir. Görevliler bana tutukluların eşyalarının bulunduğu depolardan söz açtı. Zavallıların bin bir zahmetle edindikleri eşyaların —hırsız depo memurlarından fırsat kalırsa tabî— çürüyüp küflendikleri bu depoları bir görmek isterdim doğrusu.» (8)

O anda salonun ta bir ucundan gelen çığlık üzerine konuşmasına ara verdi K. Elini gözlerine siper edip, sesin geldiği yere baktı; çünkü gün ışığı puslu havaya akımsı bir renk veriyor, göz kamaştırıyordu. Demin salona girmesi kendisini hayli rahatsız etmiş kadının bulunduğu yerden geliyordu ses. Ama şimdi suç kadında mı, değil mi, anlaşılamıyordu. K.'nın bütün görebildiği, bir adamın kadını kapının yanbaşıda bir köşeye sıkıştırmış, kucaklamaya çalışmasıydı. Ama kadın değil, adamdı bağırان; ağzını yaymış tavana bakıyordu. Her ikisinin çevresinde küçük bir topluluk birikmişti. Biraz ilerdeki galeri seyircileri, K.'nın toplantı havasına getirdiği ağırbaşlılığını böylelikle kesintiye uğramasından pek hoşlanmış gibiydiler. K., ilk izlenimin etkisi altında hemen olay yerine seğirtecek oldu. (11) Olay yerinde düzenin sağlanmasını ve hiç değilse kadınla erkeğin salondan kapı dışarı edilmesini herkesin isteyeceğini dü-

şünmüştü; ancak, önündeki ilk sırada dikilenler put gibi duruyor, kimse kendisine yol vermiyordu. Hatta önüne durmaya kalkıyorlar, yaşlı başlı adamlar, kendisini engellemek için kollarını uzatıyorlardı. Derken, bir el, arkasına dönmeye vakit bulamadan K.'yı ensesinden yakaladı. Bunun üzerine kadınla erkeği unuttu K. Özgürlüğü kısıtlanmak isteniyordu, gerçekten kendisini tutuklayacaklardı; ne olursa olsun deyip setin üzerinden sıçrayarak indi aşağı, kalabalıkla göz göze geldi. Bu insanlar üzerinde yanlış bir yargıya mı varmıştı acaba? Konuşmasından çok mu şey ummuştu? Konuşurken, salondakiler gerçek yüzlerini saklamışlardı da, şimdi konuştuklarından bazı sonuçlar çıkarmaya kalkınca asıl yüzlerini açığa mı vuruyorlardı? Fıldır fıldır dönüp duran bu küçük kara gözler, sarhoşlarınki gibi bu sarkık yanaklar ne oluyordu? Katı ve seyrek uzun sakallara uzanan eller, sanki sakal sıvazlamıyor da, yumulup birer pençe durumunu alıyordu. Ama sakalların altında —K.'nın yaptığı asıl keşif de buydu— giysilerin yakalarında boy boy ve renk renk rozetler parıldıyordu. Görülebildiği kadar, herkeste bu rozetlerden vardı. Hepsi birlikti bunların, sağ ve solda birbirinden ayrı görünen iki grubun ikisi de birlikti. Ansızın arkasına dönen K., elleri kucığında sessiz sakın kürsüden bakan sorgu yargıcının yakasında da aynı rozetlerle karşılaştı. «Demek böyle!» diye bağırdı, kollarını havaya doğru savurarak. Ansızın sezip öğrendiklerini dışarı vurmak isteğiyle: «Bakıyorum, hepiniz de memursunuz», dedi, «demin kötülüklerinden söz açtığım o ahlâksız haydut sürüsüsünüz hepiniz. Seyirci ve casus kimliğiyle bu salona üşüşüp bir araya geldiniz, sözde gruplar yaptınız aranızda. Bir grup denemek için bana alkış tuttu; suçsuz insanların nasıl baştan çıkarılacağını öğrenmek istiyordunuz. Eh, burada bulunuşunuz umarım boşa gitmedi, ya sizleri suç-

suzluğu savunmaya çağırın bir kimseyle eğlendifiz ya da —çek elini, tokadı yersin, diye söylendi K., yanına pek fazla sokulmuş titremeli bir ihtiyara— ya da gerçekten öğrendiniz bir şeyler. Hepinize mesleğinizde başarılar dilerim.» Sözüünü bitirir bitirmez, kürsünün kenarında duran şapkasını kaptı K. ve genel bir sessizlik, anlaşılın tam bir şaşkınlığın yol açtığı sessizlik ortasında, kalabalık içinden ite kakarak kendine yol açıp kapıya yöneldi. Ama anlaşılın sorgu yargıcı, ondan tez davranmıştı; kapıya gelmiş, K.'yı bekliyordu. «Bir dakika!» deyince durdu K., ama başını döndürüp yargıcın yüzüne bakmadı; gözleri kapıdaydı, tokmağı çoktan eliyle kavramış tutuyordu. «Bir noktaya, yalnız bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum», dedi sorgu yargıcı, «bugün—belki siz işin bilincine varmış değilsiniz henüz— sorguya çekilmenin tutuklular için yüzde yüz sağlayacağı avantajdan kendinizi yoksun bıraktınız.» K. kapıya doğru yürüdü. «Sizi gidi alçaklar sizi!» diye bağırdı. «Alın başınıza çalın sorgularınızı!» Sonra kapıyı açıp, koşu koşu merdivenlerden inmeye koyuldu. Arkasından bir gürültü yükseldi. Salondaki toplantı havasına bir canlılık gelmiş, olup bitenleri belki de bir araştırmacı edasıyla tartışmaya başlamışlardı.

Ü ç ü n c ü B ö l ü m

BOŞ SORGU SALONUNDA ÖĞRENCİ KALEM ODALARI

Bir sonraki hafta, her gün, yeni bir haberin gelmesini bekledi K.; ha bugün, ha yarın, gözleyip durdu. Sorgulamalara boşverişini ciddiye alsınlar, bir türlü inanamıyordu. Beklediği haber cumartesiye kadar gelmeyince, daha önceden bildirmelerine bakmayarak kendisini aynı saatte aynı yere çağırıyorlar sanısına kapıldı. Dolayısıyla pazar günü kalkıp yola düştü. Bu kez sağa sola sormadan merdivenlerden çıkıp, koridorlardan geçti. Oda kapılarında gördüğü birkaç kişi, kendisini anımsayarak selâm verdi. Ama K.'nın kimseye bir şey sormasına gerek yoktu artık. Çok geçmeden de, aradığı kapıyı buldu ve çalar çalmaz açıldı kapı. Kapıya daha önceden tanıdığı kadın çıkmıştı; kadının yüzüne bakmaksızın; doğru bitişik odaya geçecek oldu. «Ama bugün oturum yok.» diye seslendi kadın arkasından. «Neden?» diye sordu K. inanmamış. Kadın bitişik odanın kapısını açarak, K'yı doğru söylediğine inandırmak istedi. Gerçekten de içirisi boştu ve bu durumuyla geçen pazarkinden daha acınacak bir görünümü vardı. Kürsü setteki eski yerinde olduğu gibi duruyor, üzerinde birkaç kitap seçiliyordu. Hani pek merak ettiğinden değil de, gelişinin büsbütün

boşa gitmesini istemediğinden. «Kitaplara bakabilir miyim?» diye sordu K. «Hayır, olmaz!» diye cevapladı kadın ve yeniden bitişik odanın kapısını kapadı. «Yasak, bakamazsınız, sorgu yargıcının kitapları bunlar.» — «Ya, öyle mi!» dedi K., başını sallayarak, «Mutlaka kanun kitaplarıdır. Böylesi mahkemelerin bir özelliği de insanı yalnız suçsuz değil, nedenini bilmeden mahkûm etmek.» — «Öyledir herhalde!» diye cevapladı kadın; K.'nın söylediğini pek iyi anlamamıştı. «Eh, bu durumda bana gitmek düşünüyor», dedi K. «Sorgu yargıcına bir haber bırakacak mısınız?» diye sordu kadın. «Tanıyor musunuz sorgu yargıcını?» diye sordu K. «Elbette!» dedi kadın, «Kocam mübaşir.» Ancak o anda farhetti K.; geçen pazar, içinde yalnız bir çamaşır leğeni bulunan oda, şimdi bütün gerekli eşyalarla donatılmış, oturulur duruma getirilmişti. K.'nın şaşırdığını görünce: «Evet», dedi kadın, «bu odada bedava kalıyoruz. Ama oturum günlerinde de boşaltmamız gerekiyor. Kocamın işinin kimi tatsız tarafları var işte.» — «Ben odaya değil, daha çok sizin evli oluşunuza şaşıyorum», dedi K., kadına dik dik bakarak. «Yani bu son oturumdaki olayı mı ima etmek istiyorsunuz, hani konuşuyordunuz da sizi rahatsız etmiştim», diye sordu kadın. «Tabii», dedi K., «artık geçmiş, nerdeyse unutulmuş bir şey ama, o vakit doğrusu fena hırslanmıştım. Şimdi de kalkmış, evli bir kadını diyorsunuz.» — «Ama sözünüzün yarıda kesilmesi sizin için iyi oldu.» dedi kadın, «çünkü siz gidince konuşmanıza hiç de iyi bir not vermediler.» — «Olabilir», dedi K., konunun başka yöne çekilmesini önlemeye çalışarak, «ancak bu, sizin davranışınızı bağışlatmaz.» — «Beni tanıyanların hepsi beni bağışlar», dedi kadın, «beni o gün kucaklayan adam var ya, hanidir peşimde. Öyle pek çekici bir güzelliğim yok belki, ama o

beni güzel buluyor. Önüne geçilecek gibi değil, nitekim kocam da ses çıkarmıyor artık. İşini yitirmemek için ister istemez katlanacak, ne yapsın! Çocuk hukukta okuyor, herhalde ilerde bir gün hayli sözü geçer bir kimse olacak. Hiç ayrılmıyor peşimden. Bugün de buradaydı, siz gelmeden az önce gitti.» — «Bunca şeyden sonra olabilir», dedi K., «hiç şaşmam doğrusu.» Söyledikleri hem kendisi, hem de K. için tekin şeyler değilmiş gibi ağırdan ve yoklayarak: «Buradaki duruma biraz çekli düzen vermek istiyorsunuz sanırım?» dedi kadın, «Hani ben pek beğendim konuşmanızı, dediklerinizden böyle bir sonuca vardım. Kuşkusuz ancak birazını dinleyebildim söylediklerinizin, başını kaçırdım, sonuna doğru da öğreniciyle döşemenin üzerinde yatıyorduk.» Bir susuştan sonra K.'nın elini tutarak: «Öyle iğrenç bir yer ki burası!» diye ekledi. «Nasıl, bir hale yola koyabilecek misiniz?» K. gülümsedi, elini kadının yumuşacık elleri arasında bir iki kez sağa sola döndürdü. «Doğrusunu isterseniz», dedi, «ben sizin sandığınız gibi burasını bir hale yola koymakla görevlendirilmedim. Bu dediklerinizi tutup sorgu yargıcına söyleseydiniz, ya sizinle alay eder ya da sizi paylardı. Tabii kendi isteğimle de burnumu sokmazdım bu işlere; böylesine bir adalet mekanizmasını hale yola koyacağım diye uykularımı haram etmezdim. Ama işte tutuklayarak — yani tutuklu bulunuyorum şimdi — beni bu işlere el atmak zorunda bıraktılar. Sizin anlayacağınız, kendi çıkarımı korumak için bu işlere karıştım. Ama arada size bir yardımım dokunabilirse, memnunlukla yaparım elbet. Yalnız insanlık sevgisinden değil; nihayet siz de bana yardım edebilirsiniz.» — «Size yardım mı?» diye sordu kadın. — «Örneğin masa üzerindeki kitapları bana gösterebilirsiniz.» — «Tabii gösteririm», dedi kadın ve K.'yı hemen arkasından çekip götürdü. Yıpranmış eski

kitaplardı hepsi. Bir tanesinin cilt kapağı orta yerinden nerdeyse parçalanmıştı ve parçaları yalnız lifler bir arada tutuyordu. Başını sallayarak: «Burada ne kadar da pis böyle herşey!» dedi K. O da elini uzatmaya kalmadan, kadın, kitapların tozunu önlüğüyle hiç değilse şöyle bir alıverdi. En üstteki kitabı aralar aralamaz, açık saçık bir resimle karşılaştı K.: Bir kadınla bir erkek, bir sedirde çırılçıplak yan yana oturuyordu. Ressamın çirkin niyeti gün gibi belliydi. Ancak resmin yapılışında öylesine bir beceriksizlik okunuyordu ki, kadınla erkek aşırı bir somutluk içinde âdeta resimden dışarı fırlıyor, baston yutmuş gibi dimdik oturuyor, perspektif seçimindeki hatadan ötürü vücutlarının birbirine yönelişinde nerdeyse bir zorlama seziliyordu. K., öbür sayfalarını karıştırmayarak, elinden bıraktı kitabı. Sonra ikinci kitabın isim yazılı sayfasına bir göz attı, *Grete'nin Kocası Hans'tan Çektikleri* adında bir romandı bu. «İşte burada okunan kanun kitapları!» diye söylendi. «Bunları okuyanlar da kalkıp beni yargılayacaklar!» — «Sizze yardım edeceğim», dedi kadın. «Ya?» dedi K., «Başınıza iş açmadan sahi yapabilir misiniz? Demin dediniz ki, kocam amirlerinin sözünden hiç çıkmaz.» — «Olusun, ben yardım edeceğim», diye üsteledi kadın, «gelin de şimdi konuşalım nasıl yapacağımızı. Hem benim için bir tehlikeden falan söz açmayın, ben ancak korkmak istediğim zaman korkarım. Gelin haydi!» Eliyle seti göstererek: «Şu oradaki basamaklara gidip oturalım!» diye ekledi. Yan yana oturduktan sonra, alttan K.'nın yüzüne bakarak: «Kara kara ne güzel gözleriniz var öyle», dedi, «Benim gözlerim için de güzel derler, ama sizinkiler çok daha güzel. Buraya ilk geldiniz ya, daha o zaman farketmiştim hemen. O gün oturum salonuna da bunun için girmiştim. Başka vakit hiç yapmadığım şeydir, hattâ bir bakıma yasaktır.» — «Anlaşıldı, bü-

tün mesele buymuş», diye düşündü K., «kendini bana peşkeş çekiyor, bütün buradakiler gibi yoldan çıkmış biri. Mahkemedeki memurlardan tabii bıkmış artık, her önüne gelen yabancıya gözleriniz ne güzel diye iltifat edip sokuluyor yanına.» Sanki düşüncelerini yüksek sesle konuşarak dışarı vurmuş, ne yapmak istediğini kadına açıklamış gibi sessizce ayağa kalktı K. «Sanmıyorum ki, bana yardım edebilesiniz», dedi. «Bana yardım edecek birinin yüksek memurlardan eşi dostu bulunması gerekir. Oysa siz burada sürüyle sağda solda dolaştığı görülen küçük memurları tanıyorsunuz besbelli. Hani bu küçük memurları çok iyi tanıdığınız muhakkak ve onların yardımıyla kimi şeyler elde edebileceğinizden kuşkum yok. Ama bu kimselerden gelecek en büyük yardım bile, davanın kesin bir sonuca ulaşmasında hiç önem taşımayacak, sizse birkaç tanıdığınızdan olacaksınız. Böyle bir şeye de gönlüm elvermez doğrusu. Söz konusu kimselerle ilişkilerinizi siz yine sürdürün; çünkü öyle sanıyorum ki, bu ilişkilerden yoksun yaşayamazsınız. Hani üzülerek söylüyorum bunu; çünkü, deminki iltifatınıza karşılık şunu belirtiyim ki, siz de benim pek hoşuma gidiyorsunuz. Hele şimdi böyle mahzun mahzun bakmıyor musunuz! Oysa mahzun olmanız için bir neden yok ortada. Siz benim kendilerine karşı savaşmam gereken kişilerden birisiniz, ama görüyorum ki, bu kişiler arasında pek rahat hissediyorsunuz kendinizi. Hatta öğrenciyi seviyor, sevmesiniz de en azından kocanıza üstün tutuyorsunuz. Bunun böyle olduğu kolayca anlaşılıyor sözlerinizden.» — «Hayır, hayır!» diye bağırdı kadın oturduğu yerden. K. elini çekmek isterken, elini tuttu. «Yo, gidemezsiniz. Hakkımda böyle yanlış bir yargıyla bırakmam sizi. Gerçekten, nasıl gidersiniz? Sahi, ben o kadar değersiz bir kimse miyim ki, birazcık, lütfen birazcık daha kalmak istemiyor musunuz ya-

nımda?» — «Beni yanlış anlıyorsunuz», dedi K. ve yeniden oturdu. «Kalmam sizin için gerçekten bir değer taşıyorsa, hay hay kalayım. Nasıl olsa vaktim var. Bugün zaten bir sorgulama yapılacak diye geldim. Demin söylediklerim, sizden davamla ilgili bir girişimde bulunmanızı rica içindi yalnız. Sizin bu sözlerimden hiç de incinmemeniz gerekir. Çünkü düşünün, davanın sonunu şuncacık umursadığım yok, bir mahkûmiyet durumunda sadece gülüp geçeceğim. Tabii o da gerçekten son bulursa dava, ki bundan asla emin değilim. Daha çok, öyle sanıyorum ki, hakkımda açılan bu soruşturma tembellik, unutkanlık ya da memurların korkusu yüzünden yarıda kesilmiştir veya pek yakında kesilecektir. Kuşkusuz, büyük ölçüde bir rüşvete konma umuduyla davanın sözde yürütülmesi mümkün. Ama daha şimdiden söyleyebilirim ki, avuçlarını yalasınlar; çünkü ben kimseye iş gördürmem para karşılığı. Ama siz bana yinede bir lütufta bulunabilirsiniz: Sorgu yargıcına mı olur, yoksa önemli haberleri yaymaktan hoşlanan bir başkasına mı, söyleyin, benden asla rüşvet sızdıramayacaklar, ellerindeki sayısız numaralardan hiç biriyle başaramayacaklar bunu. Böyle bir şeye kalkışmanın düpedüz boşuna zahmet olacağını açıkça bildirebilirsiniz kendilerine. Belki onlar da durumu anlamışlardır. Anlamasalar da, bunu şimdiden öğrenmelerinin hiç de pek önemi yok benim için. Bu nihayet bayları zahmetten, tabii beni de kimi üzüntüden kurtaracaktır. Ama ben bu üzüntülere katlanmaya razıyım çoktan; yeter ki, her üzüntünün karşıdakiler için bir darbe sayılacağını bileyim. Ve bunun böyle olmasına da çalışacağım. Siz şimdi tanıyor musunuz sorgu yargıcını?» — «Elbette!» diye cevapladı kadın, «Hattâ size yardım önerisinde bulunurken ilk o gelmişti aklıma. Kendisinin yalnız aşağı kademeden bir yargıç olduğunu bilmiyordum. Ama siz söy-

lediğimize göre, herhalde doğrudur. Ancak, yine de yu-karıya sunacağı raporlar sanırım etkisiz kalmayacaktır. Hani bir de çok rapor yazıyor ki! Memurlar tembeldir demiştiniz, hepsi değil muhakkak; hele bu sorgu yargıcı hiç değil. Bir türlü yazması bitmiyor. Örneğin geçtiği-miz pazar, akşama kadar sürdü sorgulama. Herkes gitti de sorgu yargıcı gitmedi. Bir lamba istedi benden. Biz-de de küçük bir idare lambası vardı, götürüp verdim; ama o bununla da yetinip, hemen yazmaya koyuldu. Bir ara kocam geldi. Tam da o pazar izinliydi. Eşyalarımızı getirip eskisi gibi yerleştirdik odamızı. Derken bitişği-mizdeki komşular buyurdu, bir şamdanın ışığında otu-rup biraz söyleştik. Anlayacağınız, sonunda sayın yar-gıcı unutup yatmaya gittik. Geceleyin, gecenin ta bir yarısıydı sanırım, ansızın uyanınca ne göreyim? Ya-tağın yanibaşında Sayın Yargıç duruyor, kocamın üze-rine ışık düşmesin diye de elini lambaya siper ediyor. Hoş, bu önlemin hiç de gereği yoktu; çünkü kocamın uykusu öyledir ki, yüzüne ışık düşse de uyanmaz. Doğ-rusu ben pek korkmuştum, az kalsın bağıracaktım. Ama Sayın Yargıç, pek nazik, ihtiyatlı olmamı hatırlattı. «Ya-zım yeni bitti, lambayı getiriyorum. Demin ne güzel uyu-yordunuz, hiç unutmayacağım», diye fısıldadı. Bütün bunları söylüyorum ki, sorgu yargıcının gerçekten bol bol raporlar yazdığını belirteyim diye. Hele sizinle ilgili olarak; çünkü sizin sorgunuz, pazar günkü oturumun başlıca konularındandı. Eh, böyle uzun raporlar bütün bütün önemsiz kalmaz sanırım. Sonra anlattığım olay-dan sorgu yargıcının bana kur yaptığını da şüphesiz görüyorsunuz ve tam şu sıra —öyle sanıyorum ki daha yeni farketti beni— kendisini eni konu etkileyebileceği-mi herhalde kabul edersiniz. Ayrıca şu anda onun bana ne çok değer verdiğini gösteren başka kanıtlar da var: Pek güvendiği yardımcısı öğrenci oğlanla hediye bir çift

çorap yolladı bana. Sözde sorgu salonunu derleyip toparladığım için; ama bu sadece bir bahane tabii. Çünkü salonu derleyip toparlamak zaten benim işim, kocam para alıyor buna karşılık. Çoraplar da bir güzel ki! Bakın!» Kadın hemen bacaklarını uzatıp dizlerine kadar yukarı çekti eteğini ve kendisi de K. ile çorapları seyretmeye koyuldu. «Güzel olmaya güzel, ama doğrusu ki-bar şeyler, bana göre değil!»

Birden kadın ara verdi sözlerine, elini yatıştırmak ister gibi K.'nın elinin üzerine koydu. «Sesinizi çıkarmayın, Berthold bize bakıyor!» diye fısıldadı. K. yavaşça gözlerini kaldırdı. Salonun kapısında biri dikiliyordu. Kısa boyluydu, hafif çarpık bacakları vardı, parmaklarıyla sıvazlayıp durduğu kızıla çalan kısa ve seyrek top sakalıyla kendisine bir büyüklük vermek ister gibiydi. K. merakla gence baktı; ne de olsa şu akıl sır ermez hukuk biliminin bir öğrencisiyle ilk kez karşılaşıyordu. Henüz bu öğrenci insanlığından sıyrılmamıştı büsbütün. Ama gün gelecek, belki o da ötekiler gibi yüksek makamlara ulaşacaktı. Öğrenci hiç umursamaz görünüyordu K.'yi. Bir ara elini sakalından çekti, parmağıyla kadına işaret edip, pencereye yürüdü. Bunun üzerine K.'ya doğru eğilerek: «Bana kızmayın, ne olur», diye fısıldadı kadın, «hakkımda kötü de düşünmeyin. Onun yanına gitmem gerekiyor şimdi, bu suratsız herifin yanına. Şu çarpık bacaklarına bakın bir! Ama hemen dönerim. Döndükten sonra da sizinle gelirim, gelmemi isterseniz tabii. Nereye dersiniz gelirim sizinle, ne dersiniz yaparım. Mutlu olmam için buradan uzaklaşayım yeter. Ne kadar uzun süre uzaklaştırsam, o kadar iyi benim için; en iyisi tabii bir daha dönmemek üzere.» Son bir kez K.'nın elini okşadıktan sonra sıçrayıp kalktı kadın ve pencereye koştu. Kadının elinin ardı sıra, K.'nın eli kendiliğinden boşluğa uzandı. Kadın onu gerçekten cezbediyordu. Düşü-

nüp taşındı, kadından gelen çekici güce kendini koyvermemek için pek kandırıcı bir neden göremedi ortada. Bir ara kadının mahkeme hesabına kendisini kapana kısırtmak istediği aklına geldi; ama bu düşünceyi yine zahmetsizce kovdu kafasından. Onu kadın nasıl kapana kıştırabilirdi? Özgürlüğü elinde değil miydi her vakit? Bütün bu mahkemeyi, hiç değilse mahkemenin kendisiyle ilgili bölümünü bir anda darmadağın edemez miydi? Bu kadarcık güven olsun besleyemez miydi kendisine? Sonra, kadının yardım önerisi de içtenlikten uzak değildi ve belki yabana atılmaması gerekiyordu. Belki de Sorgu Yargıcı ve adamlarından alınacak en güzel öç, onların elinden bu kadını kapıp kendisine mal etmektir. Bir gün, Sorgu Yargıcı, gecenin bir yarısı, K.'ya ilişkin asılsız raporlar üzerinde zahmetli bir çalışmanın ardından kalkıp baktığında, kadının yatağını boş bulacaktı. Boş bulacaktı, çünkü K.'nın olacaktı kadın. Pencere önünde dikilen bu kadın, kaba kalın bir kumaştan koyu renk bir giysi içindeki bu dolgun, oynak ve sıcak vücut yalnız ve yalnız K.'nın olacaktı.

Böylece kadına karşı kuşkularını kapıdışarı ettikten sonra, pencere önünde alçak perdeden sürdürülen konuşmayı hayli uzamış gördü K.; parmaklarıyla setin üzerine tık tık vurdu, sonra yumruğuyla vurmaya başladı. Öğrenci, kadının omuzları üzerinden şöyle bir baktı; ama istifini bozmadı hiç. Hatta iyiden iyiye kadına sokuldu, kadını kollarının arasına aldı. Kadın, öğrencinin söylediklerini dinler gibi iyice eğdi başını. Derken öğrenci, konuşmasına pek ara vermeden, gürültüyle kadını boynundan öptü. Kadın az önce öğrencinin zulmünden yakınmıştı; şimdi K., öğrencinin bu yaptığını kadının sözlerini doğrulayan bir davranış gördü. Kalkıp bir aşağı bir yukarı gezindi odada. Göz ucuyla öğrenciye baka-

rak, onu nasıl kapıdışı edebileceğini düşünmeye koyuldu. Dolayısıyla, gitgide tepinmeye dönüşen gezinmesinden besbelli rahatsız olmuş öğrencinin sözleri tam zamanında yetişti imdadına: «Madem sabırsızlanıyorsunuz, buyrun gidin! Zaten daha demin gidebilirdiniz. Gitsediniz, herhalde tutan olmazdı sizi. Hatta öyle de yapmanız gerekirdi, hem de içeri girer girmez, hiç vakit kaybetmeden!» Bu sözlerde olanca bir öfke dile getiriliyor, aynı zamanda baş belası bir sanıkla konuşan yarının bir adliyecisinin çalımını seziliyordu. K., hemen burunun ucuna gelip durdu öğrencinin. Gülümseyerek: «Sabırsızlandığım gerçek; ama bundan kurtulmanın en kolay yolu, sizin bizi bırakıp gitmeniz», dedi, «Ama yok, ders çalışmaya geldinizse — işittiğime göre öğrenciymişsiniz —, o zaman burasını size bırakır, kadınla ben giderim. Yargıç olana kadar zaten daha bir hayli okuyup öğrenmeniz gerekecek. Henüz hukukunuzdan, adliyenizden pek anladığım yok sizin; ama öyle sanıyorum ki, güzel becerdiğiniz o kaba sözler bu iş için dünyada yetmez.» K.'nın hakaret dolu konuşmasından dolayı kadına bir açıklamada bulunur gibi: «Ne diye bunun böyle ortada dolaşmasına müsaade ederler bilmem ki?» diye söylendi Öğrenci. «İyi yapmadılar. Sorgu Yargıcı'na söyledimdi, sorgular dışında hiç olmazsa odasında alıko-yacaklardı. Bu Yargıç'ın işine kimi zaman akıl erdirmek güç.» — «Boş sözler!» diye cevapladı (9) K. Sonra elini kadına uzattı: «Gelin haydi!» — «Bak hele!» dedi. Öğrenci, «Yo, yo kadından kesin umudunuzu!» Sonra bir koluyla kavrayıp havaya kaldırdı kadını. Böyle güçlü olsun, şaşılacak şeydi doğrusu! Kamburu daha da çıkmış, alttan doğru baygın baygın kadına bakarak, kapıya seğirtti. K.'ya karşı açıkça bir korku seziliyordu halinde. Öyleyken, K.'yı üstelik kışkırtmaya yeltendi. K., öğrenciyi yakalayıp gerekirse gırtlaklamaya hazır, birkaç

adım arkasından koştı. Bunun üzerine: «Çaresiz! Sor-gu Yargıcı istiyormuş.» dedi kadın, «Sizinle gelemem. Bu mendebur cüce — bunu söylerken Öğrenci'nin yü-zünde gezdirdi elini — bu mendebur cüce koyvermez be-ni.» Öğrenci'yi omuzundan yakalayarak: «İyi ama sizi kurtarayım istemiyor musunuz?» diye haykırdı K. Öğ-renci, K.'nın elini ısırarak için bir hamle yaptı. «Hayır» diye cevapladı kadın, bağırarak, «Hayır, hayır! Sakının! Ne sanıyorsunuz Allahaşkına! Beni felâkete mi sürük-leyeceksiniz? Bırakın onu, ne olur, bırakın! O emir ku-lu, beni Sor-gu Yargıcı'na götürüyor.» — «Canı cehen-neme öyleyse! Sizi de artık gözüm görmesin bir daha!» diye cevapladı K. Uğradığı düş kırıklığıyla hırslanmış, belinin ortasına bir yumruk indirdi Öğrenci'nin. Öğ-renci bir an sendeledi; ama hemen, düşmediğine sevine-rek, kucağındaki yükü daha çabuk seğırtmeye koyuldu. K., yavaş yavaş arkalarından gitti. Bu insanlar tarafın-dan ilk kesin yenilgiye uğratıldığını açıkça görüyordu. Kuşkusuz bu yüzden şaşalaması yersizdi. Kendisi ara-mış bu kavgayı, onun için de yenilgiyi hak etmişti. Ev-de kalıp her zamanki yaşamını sürdürseydi, bu adam-lardan her birinin bin kez üstesinden gelir, her birini bir tekmede yolundan temizlerdi. Ansızın bu sefil Öğ-renciyi, bu kendini beğenmiş yavrucağı, bu çarpık ba-caklı ve sakallı oğlanı Elsa'nın yatağının önünde dize ge-lip, ellerini kenetleyerek yalvarıp yakarırken canlandırdı gözünün önünde. Kafasında tasarladığı bu alabildiği-ne gülünç sahne o kadar hoşuna gitti ki, ilk fırsatta Öğ-renci'yi alıp Elsa'ya götürmeye karar verdi.

Öte yandan, merakını yenemeyerek kapıya kadar gelmiş-ti; kadının nereye götürüldüğünü görmek istiyordu. Öğ-renci, onu kucağında sokağa taşımayacaktı nihayet. Sor-gulama salonunun hemen karşısında tavanarasına çı-

kan dar ve ahşap bir merdiven vardı; bir yerinde bir dirsek yapıyor, bu yüzden sonu görülemiyordu. İşte bu merdivenden kadını çıkarmaya başlamıştı, Öğrenci. Ama artık pek yavaş ve ahlaya poflaya kımıldanıyordu; o âna kadar sürdürdüğü koşudan güçsüz düşmüştü. Kadın aşağıda duran K.'ya eliyle bir selâm yolladı, omuzlarını kaldırıp indirerek bu kaçırma olayında kendisinin suçu bulunmadığını anlatmaya çalıştı. Ama olanlardan ötürü pek bir üzülmeye yoktu davranışında. K., sanki hiç tanımadığı biriymiş gibi, boş bakışlarla kadına baktı; gerek bir düş kırıklığına uğradığını, gerek bu düş kırıklığının kolaylıkla altından kalkabileceğini ele vermek istemiyordu.

Öğrenci'yle kadın gözden kaybolmuştu, ama hâlâ kapıda dikiliyordu K. Kabul etmesi gereken bir şey varsa, kadının yalnız kendisini aldatmakla kalmamış. Sorgu Yargıcı'na götürüldüğünü ileri sürerek ona yalan da söylemişti. Çünkü Sorgu Yargıcı tavanarasında onu beklemiyordu herhâlde. Ama bak bak da susuyordu merdiven. Derken oracığa iştirtilmiş bir kâğıt parçası çarptı K.'nın gözüne. Gidip okudu. Çocuk elinden çıkmışa benzeyen acemi bir yazıyla «Kaleme çıkılır» yazıyordu. Bu kira evinin tavanarasında mahkemenin kalem odaları bulunuyordu demek? Hani insanda pek saygı uyandıracak bir durum değildi bu ve zaten kendileri yoksul kiracıların işe yaramaz öteberilerini attıkları yeri kalem odaları diye kullanan bir mahkemenin elinde ne kadar az ödenek bulunacağını düşünmek sanıklar için bir bakıma rahatlık vericiydi. Ama belki mahkemenin kasasında yeterince ödenek vardı da, bu para daha gerekli yerlere harcanmadan, üzerine üşüşen memurların elinde çarçur ediliyordu. K.'nın şimdiye kadarki tecrübelerine göre hiç de düşünölmeyecek bir şey değildi bu. Tabii böylesi bir bozukluk, aslında bir sanık için ne kadar onur

kırıcı olursa olsun, mahkemenin parasızlığından daha ferahlatıcı bir şeydi. İlk sorguda kendisini tavanarasına çağırmaktan sıkılıp, onu evinde rahatsız etmeyi tercih etmelerinin nedenini şimdi anlamıştı K. Tavanarasında çalışan Yargıcı'la karşılaştırıldığında, o ne imrenilecek durumdu K.'ninki; bankada büyücek bir makam odası bulunuyor, onun yanında bir bekleme salonu yer alıyor, kocaman bir cam pencereden aşağıda kentin kalabalık alanını seyredebiliyordu. Kuşkusuz asıl kazancından ayrı rüşvet ve çalıp çırpımlarla kendisine bir ek gelir sağladığı yoktu bankada. Sonra odacıyı yollayarak, bir kadını kucaklayıp getirtmiyordu. Ama, hiç değilse bu dünyada, bunlarsız seve seve yaşamaya razıydı.

K., duvara yapıştırılmış kâğıt önünde hâlâ dikilip duruyordu ki, aşağıdan bir adam çıkarak geldi merdivenleri. Açık kapıdan içeri bir göz attı. Oda içinden bakınca bitişik oturma salonu da görülebiliyordu. Derken K.'ya döndü adam, az önce burada bir kadına raslayıp raslamadığını sordu. «Siz mübaşirsiniz galiba?» dedi. K. «Evet», diye cevapladı adam, «Ha anladım», dedi arkadan, «siz de sanık K.'sınız. Ben de şimdi tanıdım sizi. Hoş geldiniz.» Sonra K.'ya elini uzattı. K.'nın hiç beklemediği bir şeydi bu. Onun sustuğunu görünce. «Ama bugün sorgulama yapılacağı duyurulmamıştı», diye ekledi adam. «Biliyorum», dedi K. ve mübaşirin üzerindeki sivil giysiyi incelemeye koyuldu. Normal birkaç düğmenin yanı sıra, eski bir subay kaputundan koparılıp alınmışa benzeyen iki yaldızlı düğme, bunun resmî giysi olduğunu gösteren tek işaretti. «Demin karınızla konuştum. Kendisi burada değil şimdi; Öğrenci kucakladığı gibi Sorgu Yargıcı'na götürdü.» — «Amma da iş!» dedi mübaşir. «Habire alıp götürürler karımı. Hani bugün pazır, çalışmak zorunda değilim; ama işte sırf buradan

uzaklaştırmak için olmayacak bir haberle bir yere gönderirler beni. Hem de inadına çok uzağa yollamazlar ki, ayağımı çabuk tutarsam belki zamanında döner de yetişirim umuduna kapılayım. Ben de koşabildiğim kadar koşar, yollandığım daireye varıp kapı aralığından soluk soluğa duyururum haberi. Öyle ki, ne dediğim anlaşılmaz pek. Sonra yine gerisin geri seğırtip gelir, bir de bakarım ki, Öğrenci elini çabuk tutmuş. Öyle ya, yolu nasıl olsa benimkinden kısa. Tavanarasına çıkan merdiveni indi mi tamam! Hani kimseye eyvallahım olmasa, bu Öğrenci'yi çoktan şu kâğıdın yanı başında duvara sıkıştırır, ezerdim kafasını. Boyuna düşünmüşümdür: Şuracıkta, yerden biraz yukarda, kafası ezilmiş, kolları iki yana açılmış, parmakları gerilmiş, çarpık bacakları kıvrılıp halka olmuş, dört bir yanda kan lekeleri. Ama bugüne kadar düş olarak kaldı hep.» — «Başka çaresi var mı?» diye sordu K., gülümseyerek. «Yok», dedi mübaşir, «bakıyorum, iş daha da kötüye gidiyor. Şimdiye kadar, Öğrenci hep kendisi için alıp götürmüştü karımı, şimdi Sorgu Yargıcı için de götürmeye başladı.» — «Peki, karınızın hiç suçu yok mu bunda?» diye sordu K., zorla kendini tutarak. O an, içinde işte öylesine bir kıskançlık belirmişti. «Hiç yok olur mu?» diye cevapladı Mübaşir. «Hattâ suçun büyüğü karımda. Kuyruk sallayan o. Öğrenci zaten çapkının biri. Yalnız bu evde bir yol bulup sinsice içine sokulduğu beş aileden kapı dışarı edildi. Şüphesiz karım buradaki kadınların hepsinden güzel, benim de işte inadına elim kolum bağlı, savunamıyorum kendimi.» — «Eh, durum böyle olunca, bir çaresi yoktur tabii!» dedi K. «Neden?» diye sordu Mübaşir, «Ödleşin biridir Öğrenci. Karıma el sürmeye kalktı mı, adamakıllı ıslatılsın da bak, bir daha yapar mı! Ama işte benim elim kolum bağlı, kimse de çıkmıyor ki bana böyle bir lütufta bulunsun. Adamın şerrinden korkuyor herkes. Bu işi yap-

sa yapsa sizin gibi biri yapar.» — «Neden benim gibi?» diye sordu K., şaşırmış. «Siz sanık değil misiniz?» diye sordu Mübaşir. «Evet», dedi K., «ama asıl benim korkmam gerekir, adam dava sonunu değilse de ilk soruşturmayı etkileyebilir çünkü.» K.'nın görüşü doğruluktan yana kendisinininkinden aşağı kalmazmış gibi: «Evet, öyle», dedi Mübaşir, «Ancak bizim burada da kazanılacak gibi davalara bakılmaz pek.» — «Ben sizin gibi düşünmüyorum», dedi K., «Ama bu, fırsat düşünce, Öğrenci'yi okşamama engel değil.» — «Minnettarınız olurdum», diye cevapladı Mübaşir, biraz resmî. Hani aslında bu en büyük dileğinin gerçekleşeceğine inanmaz bir hali vardı. «Belki», diye devam etti K., «öbür memurlarınızdan bazıları, hatta ihtimal hepsi bu Öğrenci gibi okşanmayı haketmiştir.» — «Öyle, öyle!» dedi Mübaşir, K.'nın söylediği pek doğal bir şeymiş gibi. Yakınlık taşan bir bakışla K.'ya baktı. Oysa şimdiye kadar bütün o dostça davranışına rağmen, böyle bakmamıştı. «Hepsi de serkeş herifler» diye ekledi sonra. Ama konuşmaktan gene de biraz sıkılmışa benziyordu. «Şimdi gideyim de döndüğümü haber vereyim kaleme. Siz de gelecek misiniz?» diyerek sözlerine son verdi. «Benim ne işim var orda?» diye sordu K. — «Kalemleri görürsünüz. Kimse ilgilenmez sizinle, korkmayın.» — «Görölmeye değer mi yani?» diye sordu K., nazlanarak. Ama Mübaşir'le gitmeyi de pek istiyordu. «Şey», dedi Mübaşir, sizi ilgilendirir diye düşünmüştüm.» — «Pekâlâ», dedi K. sonunda, «geliyorum.» Ve Mübaşir'den daha hızlı merdivenleri çıkma-ya koyuldu.

Tavanarasına girerken az kalsın düşüyordu K., hemen kapının arkasında bir basamak daha vardı çünkü. «Sana bana aldındıkları yok ki!» dedi. «Neye aldındıkları var.» dedi Mübaşir, «Şu bekleme salonuna baksanıza!»

Uzun bir koridordu bekleme salonu. Koridordan bu tavanarasındaki kalemin tek tek odalarına tahtadan yontulmuş kapılar açılıyordu. Doğrudan ışık gelecek bir yer bulunmamasına karşın, gene de büsbütün karanlık değildi içerisi; çünkü çeşitli bölümler yekpare perdelerle değil, tek tek, ama tavana kadar uzanan tahta parmaklıklarla koridordan ayrılıyor ve parmaklıklar arasında az buçuk bir ışık koridora sızabiliyordu. Yine parmaklıklar arasından bakınca, masalarda oturmuş yazı yazan ya da hemen parmaklıklar önüne dikilmiş, aralıklardan koridordakileri seyreden tek tek memurlar görülüyordu. Herhalde pazar olduğundan topu topu üç beş kişi vardı koridorda. Pek sessiz kimselere benziyorlardı. Sağlı solu yerleştirilmiş tahta sıralara nerdeyse düzenli aralarla oturmuşlardı. Yüz ifadeleri, hal ve tavırları, sakallarının biçimi ve göze çarpmayan daha bir sürü ayrıntılar, çoğunun yüksek kişiler olduklarını belli ediyor, ama hepsinin de giyinişinde belli bir savsaklık göze çarpıyordu. Ortada bir askı falan bulunmadığından herkes şapkasını, anlaşılan birbirine bakarak, oturduğu sıranın altına itelemişti. Kapıya en yakındakiler K. ile Mübaşir'i farkedince, kalkıp selâm verdiler. Bunu gören öbürleri, kendilerinin de selâm vermesi gerektiğini sanarak, K. ile Mübaşir önlerinden geçerken bir bir ayağa kalktılar. Ama şöyle dimdik doğrulanı yoktu içlerinde; sırtları kambur, dizleri büküktü, duruşlarıyla sokak dencilerine benziyorlardı. K., bir ara yürüyüşüne ara verip az geriden gelen Mübaşir'i bekledi. «Amma da yılmış gözleri!» dedi sonra. «Evet», diye cevapladı Mübaşir, «sanık-tırlar da ondan. Burada gördüklerinizin hepsi sanık.» — «Öyle ya!» dedi K., «Anlaşılan aynı yolun yolcusuyuz.» En yakındaki ince uzun boylu, neredeyse saçı sakalı ağarmış birine dönüp nazikçe sordu: «Ne bekliyorsunuz burada?» Ama adam hiç ummamıştı böyle bir soruyla kar-

şlaşmayı, birden şaşırdı. Belli ki çok görmüş geçirmiş, başka zaman serinkanlılığını korumasını bilen biriydi. Bu yüzden, iyiden iyiye fena olmuştu şaşırması. Başka vakit çokları karşısındaki açık üstünlüğünü şimdi kolay kolay elden bırakmak istemiyordu. Sanki kendisine yardımla yükümlüymüşler, yardım etmezlerse kimsenin kendisinden bir cevap istemeye hakkı yokmuş gibi, koridordaki öteki sanıklara baktı. O anda, adamı yatıştırıp cesaretlendirmek üzere Mübaşir sokuldu. «Bay sadece burada ne beklediğinizi soruyor», dedi, «cevap verin haydi!» Mübaşir'in herhalde tanıdık sesi daha etkili olmuştu. «Beklediğim—» diye söze başladı adam, ama arkasını getiremedi. Besbelli sorulan soruya bir karşılık verebilmek üzere bu başlangıcı seçmiş, ama sonra nasıl devam edeceğini kestirememişti. Sağda solda bekleyenlerden birkaçı yanlarına sokularak halka yapmıştı çevrelerinde. Mübaşir: «Savulun, kapamayın koridoru!» diye bağırınca biraz gerilediler, ama kimse eski yerine dönmedi. Bu arada adam kendini toparlamıştı; hatta cevap verirken hafif bir gülümseme belirdi yüzünde: «Bir'ay önce, davama ilişkin birkaç dilekçe ve bazı deliller sunmuştum mahkemeye, bunlara bakılmasını bekliyorum.» — «Bu işde hayli zahmete giriyorsunuz anlaşılan», dedi K. «Öyle», dedi adam, «benim kendi davam.» — «Ama herkes böyle düşünmez», dedi K., «örneğin ben de sizin gibi sanığım. Gelgelelim, Allah biliyor ya, ne bir dilekçe verdim, ne bir şey. Bunu yapmak gerekli mi dersiniz?» Yine enikonu duraksayarak: «Vallahi bilmem ki», diye cevapladı adam. Anlaşılan K.'nın kendisiyle lâtife ettiğini sanıyordu. Bir daha hata yaparım korkusuyla ilk cevabını olduğu gibi, büyük bir memnunlukla tekrarlayacaktı; ama K.'nın sabırsız bakışları karşısında: «Ben dilekçe verdim işte», dedi sadece. «Yoksa benim sanık olduğuma inanmıyor musunuz?» diye sordu K. «Ne

münasebet!» dedi adam, sonra az bir şey yana çekildi. Ama verdiği cevapta inanma değil de, korku vardı yalnız. «Demek bana inanmıyorsunuz?» diye üsteledi K. ve böyle süklüm püklüm duruşuna farkında olmadan içermiş de, sözlerine zorla inandırmak istermiş gibi adamı kolundan kavradı. Bir yerini acıtmak için değil; zaten pek hafifçe tutmuştu; ama yine de adam, sanki K. kendisini iki parmağıyla değil, akkor halindeki bir kıskaçla yakalamış gibi bastı çılgılığı. Bu gülünç çılgılık, K.'yi düpedüz adamdan soğuttu. Sanık olduğuna inanmıyorlar mıydı, inanmasınlardı daha iyi. Belki de adam kendisini yargıç sanmıştı. Derken bu kez sımsıkı kavradı adamın kolunu, onu gerisin geri sıranın üzerine itip yürüdü. «Sanıkların çoğu böyle alıngandır», dedi Mübaşir. Onlar gidince, nerdeyse koridorda bekleyenlerin tümü, artık bağırmayı bırakan adamın başına toplanmış, ne var, ne oldu? diye onu soru yağmuruna tutmaya başlamıştı. Bir ara K., karşıdan gelen bir görevliye rasladı. En başka belindeki meçten görevli olduğu anlaşılıyordu. Meçin alüminyumdan bir kını vardı, hiç değilse öyleydi rengi. Buna hayret etti K., hatta meçi tutmak için elini uzatır gibi yaptı. Çılgılık sesine gelen görevli ne olup bittiğini sordu Mübaşir'e. Mübaşir birkaç sözle görevliyi yatıştırmaya çalıştı. Ancak görevli bir de kendisinin gidip bakması gerektiğini söyleyerek selâm verdi; pek acele, ama belki damla hastalığından dolayı pek kısa ve ölçülü adımlar atarak yoluna devam etti.

K., gerek adam, gerek koridordakiler üzerinde uzun boylu yormadı kafasını. Hele aşağı yukarı yarı koridoru geride bırakıp da sağa açılan kapısız bir geçide gelince, iyiden iyiye unuttu hepsini. Mübaşir'e «Buraya mı gireceğiz?» diye sordu. Mübaşir, başıyla soruyu doğrulayınca geçide saptı. Hep bir iki adım Mübaşir'den ilerde yürüyüşü sinirine dokunuyordu; hiç değilse böyle bir yerde

mevcutlu götürölüyor sanılabılırdi. Dolayısıyla sık sık durup Mübaşir'i bekliyor, ama çok geçmeden Mübaşir yine geride kalıyordu. Sonunda K., bu rahatsız edici duygudan kurtulmak için: «Eh, gördüm burasını, gideyim artık», dedi. «Daha herşeyi görmediniz ki!» diye cevapladı Mübaşir, hiç orali olmayarak. Kendisini gerçekten yorgun hisseden K.: «Herşeyi görmek istemiyorum!» dedi, «Gideceğim artık. Kapı nerede, söyler misiniz?» — «Şimdiden şaşırmadınız ya yolu?» dedi Mübaşir hayret etmiş. «Şu oradaki köşeye kadar gidin, sonra sağa dönün, koridordan yürüyün aşağı, kapıyı göreceksiniz.» — «Siz de gelip yolu gösterin. Ben tek başıma bulamam; o kadar çok yol var ki burada!» — «Olup olacağı bir bu yol işte», diye cevapladı Mübaşir, paylar gibi, «Ben gelemeyeceğim. Gidip, döndüğümü haber vermem gerekiyor. Zaten epey zaman kaybettim sizin yüzünüzden.» Mübaşir'i bir yalan üstünde yakalamış gibi, eskisinden de sert: «Hayır, siz de gelin!» diye diretti K. «Bağırmanın öyle canım!» diye fısıldadı Mübaşir, «Her taraf kalem odasıyla dolu. Madem gitmek istiyorsunuz, biraz daha yürüyün benimle, ya da burada bekleyin, geldiğimi haber verip döneyim. O zaman, hayhay gelirim sizinle.» — «Hayır, hayır», dedi K., bekleyemem, hemen şimdi geleceksiniz!» K. nerede, nasıl bir yerde bulunduğunu bilmiyordu; henüz sağına soluna bakınmış değildi. Ancak, dört bir yandaki bir sürü tahta kapıdan biri açılınca başını çevirdi. Kapıdan bir kız çıktı dışarı. Herhalde K.'nın bağırarak konuşmasına gelmişti. «Bay ne istiyorlar?» diye sordu. Kızın ardı sıra loşlukta, ilerden doğru bir adam daha yaklaştı. K., Mübaşir'e baktı. Kimsenin kendisiyle ilgilenmeyeceğini söylememiş miydi Mübaşir? Oysa işte iki kişi daha şimdiden çıkmıştı karşısına. Çok da sürmez, bütün memurlar başına üşüşür, burada niçin, neden bulunduğunu anlamak isterlerdi.

Kendilerine verilecek tek akla yakın ve yerinde cevap, sanık olduğunu söylemekti; ilerdeki sorgu tarihini öğrenmek üzere gelmiş bir sanık. Ama bir kez gerçeğe uymadığından, öne sürmek istemiyordu bu nedeni; çünkü sırf merak duygusuyla veya ileri sürülmeye ondan da az elverişli bir başka nedenden, yani adalet mekanizmasının içinin de dışı kadar iğrenç olup olmadığını anlamak isteğine karşı duramayarak çıkıp gelmişti buraya. Ve öyle görülüyor ki, sanısında da yanılmamıştı; daha ötelere sokulmak istemiyordu. buraya kadar gördüklerinden zaten yeterince ruhu sıkılmıştı. Tam şu sıra, her kapı arkasından çıkabilecek bir yüksek memurla yüz yüze gelecek hali yoktu. Çekip gitmek istiyordu, Mübaşir'le mi olur, yalnız başına mı, çekip gitmek.

Ama öte yandan sesini çıkarmıyor, öylece durup duruyordu. Bu duruşu normal değildi anlaşılan. Ve gerçekten kızla Mübaşir kendisine bir tuhaf bakmaya başlamıştı. Sanki bir an sonra büyük bir değişim geçirmesini bekliyorlar, bunun seyrinden olmak istemiyorlardı. Kapının eşiğinde ise, K.'nın demin karşıdan gelirken gördüğü adam dikiliyor, alçacık kapının tavanındaki kirişe tutunmuş, sabırsız bir seyirci gibi parmak uçları üzerinde hafiften ileri geri yaylanıyordu. Ama Kız, oradakilerin hepsinden önce, K.'daki halin hafif bir fenalaşmadan ileri geldiğini anlayıp bir sandalya getirdi. «Oturmaz mısınız?» diye sordu. K. hemen oturdu, kendini daha da emniyete almak için dirseklerini sandalyanın kollarına dayadı. «Biraz baş dönmesi galiba?» dedi Kız. Kızın yüzünü şimdi K. hemen burnunun ucunda görüyordu. En güzel gençlik yıllarında kimi kadınlarda görülen ağırbaşlı bir ifade vardı yüzde. «Merak etmeyin!» dedi Kız. «Bizim burada olağan bir şeydir âdeta. Buraya ilk gelenler böyle bir fenalık geçirir. Siz de mi ilk geliyorsunuz? Öyle işte; diyeceğim tabii bir şey. Güneş çatıyı

vakıp kavuruyor, ısınan tahtalar da havaya alabildiğine bir bunaltıcılık ve ağırlık veriyor. Onun için burası kalem işlerinin görülmesine pek elverişli değil. Başka bakımlardan birtakım üstün yanları var elbet. Ama havasına, sanıklardan birinin gelip birinin gittiği civcivli günlerde, ki hemen her gün böyledir, hava demeye dili varmaz insanın. Üstelik buraya kurutulmak üzere çamaşır asıldığını düşünün, kiracıları büsbütün bundan alıkoyamazsınız nihayet, eh, o vakit biraz fenalık geçirmenize şaşmazsınız. Ama insan zamanla pekâlâ alışıyor. Siz de birkaç kez daha gelin, havanın boğuculuğunu duymazsınız. Nasıl, biraz iyileştiniz mi bari?» K. cevap vermedi; böyle ânsızın fenalık geçirerek, buradaki insanların yardımını gereksinmesi hayli canını sıkımişti. Üstelik fenalaşmasının nedenlerini öğrendikten sonra, kendini daha iyi hissetmesi şöyle dursun, eskisinden de fenalaşmıştı. Kız hemen bunu farkedip duvara dayanmış çengelli sopayı kaptı ve biraz temiz hava alması için K.'nın tam başının üzerine raslayan küçük bir pencereyi açtı. Ama içeri kurum yağdığını görerek, az sonra yeniden kapamak zorunda kaldı, mendilini çıkarıp kurumları temizledi; çünkü K. enikonu bir halsizlik içindeydi, kendisi yapacak durumda değildi bunu.

Toparlanıp gidebilecek gücü kazanana kadar bir yere kıpırdamayıp otursa, hiç fena etmeyecekti. Ama bir an önce toparlanabilmesi de, kendisine karşı böyle yakın ilgi gösterilmemesine bağlıydı. Üstelik, «Burada kalmazsınız, gelip geçenlere engel oluruz sonra», dediğini işitti kızın. Hangi gelip geçenlere der gibi kıza baktı. «Ama isterseniz revire götüreyim sizi», diye ekledi kız. Kapıdaki adama dönerek: «Bana lütfen yardım eder misiniz!» dedi. Adam hemen yaklaştı. Ama K. revire gitmek istemiyordu. Asıl korktuğu daha ileriye götürülmekti zaten; ne kadar ileriye varırsa, o kadar fenalaşacağı

yüzde yüzdü. «Yo, gidebilirim artık», dedi ve rahatça oturmaktan gevşemiş, titreyerek ayağa kalktı. Ama ayakta tutamadı kendini. «Olmayacak», dedi başını sallayarak ve bir göğüs geçirişle yeniden sandalya'ya çöktü. Mübaşir geldi aklına; her şeye rağmen, kolaylıkla onu alıp dışarı çıkabilirdi. Ama anlaşılan Mübaşir çoktan çekip gitmişti; önünde dikilen kızla adamın aralarındaki boşluktan baktıysa da Mübaşir'i göremedi.

Adam sık giyinmişti, altta sipsivri iki uzun uçla sonlanan gri yeleği özellikle dikkati çekiyordu. «Öyle sanıyorum ki», dedi, «Bayın rahatsızlığı buradaki havadan. En iyisi, herhalde Bayın da en çok istediği budur, kendisini revire götürmeyip dosdoğru kalem odalarından dışarı çıkarmak.» Bu sözler K.'yı öylesine büyük bir sevince boğdu ki, adamın nerdeyse sözünü keserek. «Çok doğru!» diye sesini yükseltti. «Dışarda hemen iyileşeceğim kuşkusuz. Sonra, hiç de o kadar halsiz hissetmiyorum kendimi. Biraz koluma girilsin, yeter. Sizi pek zahmete sokmam, yol da zaten uzun değil. Beni kapıya kadar götürün, tamam. Biraz da merdivene oturur, çok sürmeden kendime gelirim. Hiç böyle nöbetler geçirdiğimi bilmiyorum doğrusu. Kendim de şaşıtm. Memursa ben de memurum, büro havasına alışığımıdır. Ancak buradaki hava da büsbütün kötü, nitekim kendiniz de söylediniz. Şimdi bana lütfen biraz yardım etseniz de, kapıya kadar gitsem. Başım dönüyor, ayakta yalnız durunca fena oluyorum.» Sonra, kızla adamın kendisini koltuklamalarını kolaylaştırmak üzere kollarını kaldırdı.

Ama umursamadı adam, hiç istifini bozmaksızın ellerini pantolonunun ceplerinde tuttu ve kaba kaba güldü. «Gördünüz mü?» dedi, «Demek doğru tahmin etmişim. Bay, sadece burada fenalık geçiriyor.» Derken kız da gülümsedi; ama K. ile latifede pek ileri gitmiş gibi par-

mak ucuyla hafiften adamın koluna vurdu. «Ama rica ederim!» dedi adam, hâlâ gülerek, «Şaka etmiyorum, Bayı gerçekten çıkaracağım buradan.» — «Öyleyse mesele yok», diye cevapladı kız, sevimli yüzünü bir an için öne doğru eğdi. K., yine hüzne gömülmüş, önü sıra bakıp duruyor, kimseden bir açıklama beklemez görünüyordu. «Görüldüğüne pek bakmayın siz onun», dedi kız. «Bay — sizi tanıştırmama müsaade edersiniz herhalde?» Adam eliyle müsaade ettiğini bildiren bir hareket yaptı. «Bay danışmada memurdur. Burada bekleyen sanıklara gereksindikleri bütün bilgiyi verir. Bizim mahkeme de halk arasında pek tanınmadığından, fazla bilgi isterler. O da hiçbir soruyu cevapsız bırakmaz. Dilediğiniz zaman buyrun, kendiniz deneyin. Ama tek meziyeti bu değildir. Bir ikinci meziyeti daha var, o da şık giyinmesi. Biz yani buradaki memurlar bir gün dedik ki, hepimizden önce sanıklarla yüz yüze gelen, onlarla sürekli ilişki içinde bulunan Danışma Memuru'nun, kendisine başvuranlar üzerinde daha ilk anda ağırbaşlı bir izlenim uyandırabilmesi için şık giyinmesi gerek. Biz öbür memurlar maalesef pek kötü giyiniriz. Benim giyinişim işte ortada. Zaten giyim kuşam üzerinde durmanın pek bir anlamı yok; çünkü bütün vaktimiz kalem odalarında geçer, sonra burada yatıp kalkarız. Ama işte dediğim gibi Danışma Memuru'nun iyi giyinmesi gerektiği görüşünde birleşmiştik. Gelgelelim, bu bakımdan biraz tuhaf bir tutumu var ve bizim idarenin; idareden bir şey koparamayacağımızı bildiğimiz için, aramızda para topladık. Sanıklar da yardım etti. Böylelikle ona, bu güzel giysiyle daha başka birkaç giysi aldık. İyi bir izlenim için ne gerekiyorsa sağladık kendisine. Ama işte gülmesi yok mu, mahvediyor herşeyi, karşısındakileri ürkütüyor.» Adam: «Evet, öyle», diye cevapladı alaylı, «Ama anlamıyorum, ne diye Bay'a bize ilişkin sırları

açıklıyorsunuz, daha doğrusu bu sırları dinlemeye zorluyorsunuz onu; çünkü Bay'ın hiç de bunları öğrenmek istediği yok. Baksanıza, besbelli kendi derdine düşmüş, oturup duruyor.» K.'nın bir itirazda bulunmayı bile canı istemedi. Kızın belki iyiydi niyeti; ihtimal kendisini avutmak ya da toparlamasına fırsat vermek istemiş, ama yanlış bir yol seçmişti. «Ona güldünüz, neden güldüğünüzü açıklamam gerekiyordu.» diye cevapladı kız, «hani hakaret eder gibi bir gülüştü de.» — «Öyle sanıyorum ki, Bay daha da ağır hakaretleri bağışlamaya hazır dünden, yeter ki onu buradan çıkarayım», dedi adam. K. bir şey söylemedi, başını kaldırıp bakmadı bile. Adamla kızın bir eşya gibi kendi üzerinde pazarlık yaparcasına konuşmalarını sineye çekti. Hatta canına minnetti bu. Ama derken, bir koluna adamın, öbür koluna kızın yapıştığını hissetti. «E, haydi kalkın bakalım nanemolla sizi!» dedi adam. Sevinip şaşırmış: «İkinize de çok teşekkür ederim.» diye cevapladı K. Usulca doğruldu, yabancı elleri alıp vücudunun en çok neresinden desteklenmesi gerekiyorsa oralara götürdü. Koridora yaklaşırlarken K.'nın kulağına yavaşçacık: «Hani öyle sanılabilir ki», dedi kız, «sanki Danışma Memuru'nu ille de temize çıkarmak istiyorum. Ama isteyen sansın, ben gerçeği söyleyeyim de. Bizim Danışma Memuru için katı yürekli denemez. Rahatsızlanan sanıkları dışarı çıkarmak zorunda değilken gene de yapıyor bunu, görüyorsunuz. Belki içimizde katı yüreklimiz yoktur, belki hepimiz de seve seve yardıma koşan insanlarız; ama işte mahkemede çalıştığımızdan en küçük fırsatta, kimseye yardım elini uzatmaz katı yürekli kişilere çıkar adımız. Ben kendim hayli üzüntü duymaktayım bundan.» O anda Danışma Memuru: «Şurada oturmak ister misiniz biraz?» diye sordu K.'ya. Koridora çıkmışlar, K.'nın daha önce kendisiyle konuştuğu sanığın önüne gelmişlerdi. K.

âdeta utanır gibi oldu adamdan, demin karşısında dimdik durmuştu; şimdi ise iki kişi kendisini koltukluyor, şapkasını Danışma Memuru almış, elinde teraziliyordu; dağınık saçları terle örtülü alnına düşmüştü. Ama sanık bütün bunların sanki farkında değildi; yüzüne bakmaya tenezzül etmeyen Danışma Memuru'nun karşısında süklüm püklüm dikiliyor, orada bulunuşunu başışlatmaya çalışıyordu. «Verdiğim dilekçelere daha bugünden bir cevap alamayacağımı biliyorum», diye söze başladı. «Ama ben geldim yine. Hiç değilse koridorda beklerim diye düşündüm. Nasıl olsa pazar, vaktim var. Kimseyi de rahatsız etmem burada.» «Öyle uzun boy-lu özür dilemenizin gereği yok», diye cevapladı Danışma Memuru, «Gösterdiğiniz titizlik doğrusu övülmeye değer. Burada kalabalık ediyorsunuz, doğru; ama bana rahatsızlık vermedikçe, davanızı titizlikle kovalamaktan asla alıkoymak istemem sizi. Ödevlerini hayâsızca boş-layan kimselerle karşılaştıktan sonra, sizin gibilerin davranışlarına göz yummasını öğreniyor insan. Buyrun, oturun!» Kız: «Sanıklarla konuşmasını nasıl da biliyor», diye fısıldadı K.'ya, K. da başıyla doğruladı, ama Danışma Memuru'nun: «İsterseniz biraz oturun şuraya», diye tekrarladığını işitince, ansızın irkildi, «Hayır, dinlenmek istemiyorum», diye cevapladı. Düpedüz kesin bir edayla söylemişti bu sözleri, ama otursa hiç de fena olmayacaktı. Deniz tutmuşçasına bir hali vardı. Bir gemide sanıyor kendini, gemi azgın bir denizde yol alıyordu. Sanki sular tahta duvarlara saldırıyor, uzayıp giden koridorun ilerlerinden gemi üzerinde kavuşan dalgaların uğultusu geliyordu. Sanki koridor salıncak gibi sallanıyor, iki yanda bekleyen sanıklar bu salıncakta bir alçalıp, bir yükseliyordu. Dolayısıyla, kendisini götüren kızla adamın bu kadar serinkanlılığına akıl erdiremiyordu bir türlü. Ellerine düşmüştü bir kez, bırakıverseler cansız

bir külçe gibi yere yığılıp kalacaktı. Adamla kızın küçük gözleri keskin bakışlarla çevreyi tarıyor, düzenli adımlarla yürüdükleri hissediliyordu. Ama K.'nın kendisi bu düzenin dışındaydı; çünkü yürümüyor da sanki adım adım taşınyordu. Derken kendisine bir şeyler söylediklerini farkettiler, ama anlamadı söyleneni. Yalnız herşeyi örten bir gürültü işitiyor ve bu gürültü arasında hiç değişmeyen tiz bir ses âdeta bir sirenden yankılanır gibi çın çın ötüyordu. Başı yerde: «Biraz daha hızlı lütfen!» dedi fısıldar gibi. Ama sonra fısıltıyla konuştuğundan utandı; çünkü ne söylediklerini anlamamışsa da, kızla adamın yeteri kadar yüksek sesle konuştuklarını biliyordu. O anda, hele şükür, önündeki duvar ortadan yarılmış gibi, serin bir esinti çarptı yüzüne. Yanıbaşında bir ses işitti: «İlkin gideceğim diye tutturur, sonra kapı işte burada dersin, yüz defa da söylersin, gene aldırılmaz!» Derken birden farkettiler K.: kapının önüne gelmişler ve kız kapıyı açmıştı. Ansızın eski gücü yerine gelir gibi oldu. Yeniden kavuştuğu özgürlüğünden ilk yudumu almak üzere hemen bir basamak indi merdivenden. Kendisine doğru eğilen Danışma Memuru'yla kıza veda etti. Tekrar ellerini sıktı. Kalemdeki havaya alışkın adamla kızın, merdivenlerden gelen hayli temiz havayla rahatsızlandıklarını görür gibi olup, el sıkmaya son verdi. Gerek kız, gerek adam, sanki bir şey söyleyemez durumdaydı. Belki de çarçabuk kapıyı kapatmasa, merdivenlerden aşağı yuvarlanacaktı kız. Bir an K., kımıldamadan durdu, sonra bir cep aynasında saçlarını düzeltti. Merdivenin ilk sahanlığında eğilip, yerden şapkasını aldı; Danışma Memuru şapkasını buraya fırlatıp atmıştı anlaşılan. Sonra kuş gibi önündeki basamakları inmeye koyuldu. Öylesine çevik, bir defada o kadar çok basamak atlayarak iniyordu ki, bu ansızın değişmeden ürktü âdeta. Sapasağlam vücudu kendisine karşı başkal-

dırıyordu da, ilk oyununa gık demeden katlandığını görüp, onu yeni bir oyuna getirmek mi istiyordu? K., ilk fırsatta bir doktora görünmeyi düşündü. Pek de yersiz bir düşünce değildi hani. Ama hepsinden önce —kendi kendinin doktoru olabilirdi bu konuda— ilerde öğle öncesi zamanını bugünkünden daha iyi değerlendirecekti.

Dördüncü Bölüm

BAYAN BÜRSTNER'İN ARKADAŞI

Sonraki ilk günler bir fırsat ele geçirip, Bayan Brüstner'le üç beş kelime konuşamadı K.; Bayan Bürstner'in yanına sokulmak için çeşitli yollara başvurdu, ama her seferinde kız bir çaresini bulup, önledi bunu. K. bankadan çıkar çıkmaz doğru eve gelip odasına kapanıyor, ışığı yakmadan kanapede oturup aralıksız sofabı gözetliyordu. Hani hizmetçi geçerken içerde kimse yok sanıp kapayacak olsa, biraz sonra kalkıp yeniden açıyordu kapıyı. Belki Bayan Bürstner işe giderken kendisine yalnız raslarım umuduyla sabahları her zamankinden bir saat önce uyanıyordu. Ama hiçbirisi sonuç vermedi bu çabaların. Baktı olmuyor, bir mektup yazıp, Bayan Bürstner'in hem çalıştığı yere, hem ev adresine yolladı. Davranışını bir kez daha haklı göstermeye çalıştı mektupta. Ancak, istenilen her türlü özürü dilemeye de hazırdu. Sonra söz veriyordu. Bayan Bürstner'in belirleyeceği sınırları bir daha hiç aşmayacaktı; yeter ki onunla bir yol konuşmasına müsaade etsindi. Ayrıca kendisine danışmadan, K.'nın Bayan Grubach ile görüşmesi düşünülemezdi; özellikle bu bakımdan da mutlaka konuşmaları gerekiyordu. Mektubun sonunda, bütün pazar evde oturup ricasının kabulünü müjdeleyecek, ama hiç değilse, her denileni yapacağına söz veriyorken, rica-

sının neden kabul edilmediğini açıklayacak bir haberin gelmesini bekleyeceğini bildirdi. Yolladığı mektuplar geri çevrilmedi ama, bir cevap da alamadı. Buna karşılık, pazar günü yeteri kadar belirgin bir işaretle karşılaştı: sabah erkenden anahtar deliğinden bakınca, holde olağanüstü bir kaynaşma gördü; çok geçmeden anladı nedenini: Bayan Montag adında çelimsiz, soluk benizli, yürürken biraz topallayan, şimdiye kadar tek başına bir odada kalmış Fransızca öğretmeni bir Alman kız, Bayan Bürstner'in yanına taşınyordu. Saatlerce ayaklarını sürüyerek habire gidip geldi sofada. Hep unuttuğu bir şey oldu; bir çamaşır, bir örtü ya da bir kitap. Gidip gidip aldı bunları, yeni odasına taşıdı.

Bayan Grubach kahvaltısını getirdiğinde —kadın onu kızdırdığı günden beri görülecek en ufak işleri bile hizmetçiye bırakmıyor, kendisi yapıyordu — K. dayanamayarak, beş günden beri ilk kez konuştu kadınla; fincanına kahve koyarken: «Bugün neden bu kadar gü-rültü var sofada?» diye sordu. «Susturamaz mısınız şunu Allahaşkına? Pazardan başka gün kalmadı mı temizlik için?» Gözlerini kaldırıp bakmamasına rağmen, Bayan Grubach'ın, rahatlamış, derin bir soluk aldığını farkettil. Kadın, K.'nın bu sert sorularını bile bir bağışlama sayıyor ya da bağışlamaya bir başlangıç görüyordu. «Temizlik falan yapıldığı yok, Bay K.» diye cevapladı, «Bayan Montag, bundan böyle Bayan Bürstner'in odasında kalacak da eşyalarını taşıyor.» Derken konuşmasına ara verdi, Bayan Grubach; acaba K. sözlerini nasıl karşılayacak, acaba konuşmasını sürdürmesine izin verecek mi diye bekledi. Ama K., kadını denemek isteyerek, kahvesini dalgın karıştırıp sustu ilkin; sonra gözlerini kaldırıp sordu: «Nasıl, Bayan Bürstner'den hâlâ şüphe ediyor musunuz?» Tam da bu soruyu bekleyen Bayan Grubach: «Bay K.», dedi birbirine kenetle-

diği ellerini uzatarak, «benim işte öylesine ağızımdan çıkıveren bir sözü fazla büyüttünüz. Ne sizi, ne de başkasını gücendirmeyi aklımdan ucundan geçirmiş değilim. Siz beni bunca zamandır tanıyorsunuz, sözlerimin doğruluğundan kuşku duymamanız gerekir. Bilmezsiniz, şu son günlerde ne üzüldüm. Ben kalkıp da kiracılarıma kara süreceğim öyle mi! Siz de Bay K., buna ihtimal verdiniz, sizi evden çıkaracağım ha?» Sözleri gözyaşlarına boğulan Bayan Grubach, önlüğünü yüzüne tutup yüksek sesle hıçkırmaya başladı.

«Bırakın ağlamayı, Bayan Grubach!» dedi K. ve pencereden dışarısını seyretmeye koyuldu. Aklı yalnız Bayan Bürstner'de, Bayan Bürstner'in odasına yabancı bir kız almasıındaydı. Bir ara başını çevirip de Bayan Grubach'ı hâlâ ağlar görünce: «Ağlamayın canım artık, Bayan Grubach!» diye üsteledi, «Ben o zamanki sözlerimi kötü bir niyetle söylemedim. Demek ikimiz de birbirimizi yanlış anlamışız. Eh, kırk yıllık dostların bile başına gelir böyle şeyler.» Bayan Grubach, K'nın gerçekten kendisiyle barışıp barışmadığını anlamak için, gözlerinden çekip aldı önlüğünü. «Evet, işte böyle!» diye ekledi K. Bayan Grubach'ın davranışına bakılırsa, yüzbaşı yeğenin kendisine bir şey çıtlatmadığı anlaşılıyordu. Bu yüzden K.: «Ne sanıyorsunuz yani? Yabancı bir kız için sızınle gerçekten bozuşur muyum?» diyerek konuşmasını sürdürmek cesaretini gösterdi. «Benim de söylemek istediğim bu ya!» diye cevapladı Bayan Grubach. Kendini biraz serbest hissedince, ağızından patavatsız bir şey çıkıveriyor, başına ne gelirse hep bu yüzden geliyordu. «Boyuna sorup durdum kendime; neden, dedim, Bay K. bu kadar Bayan Bürstner'i tutuyor? Ağızından çıkacak sert bir sözün uykularımı kaçıracadığını biliyorken, ne diye Bayan Bürstner için çekilişiyor benimle? Bayan Bürstner hakkında, kendi gözümle gördüğümden fazla

bir şey söylemedim ki ben!» K., bir şey demedi. Daha konuşmaya başlar başlamaz, odadan kapı dışarı etmesi gerekirdi Bayan Grubach'ı, ama bunu yapmak istememişti. Kahvesini yudumlayıp, Bayan Grubach'a odada boşuna kalabalık ettiğini sezdirmekle yetindi. Derken yine Bayan Montag'ın ayaklarını yerde sürüdüğü duyuldu. Sofayı bir baştan bir başa gezindi sesler. «İşitiyor musunuz?» diye sordu K., eliyle kapıyı göstererek. «Evet!» diye cevapladı Bayan Grubach ve göğüs geçirdi. «Kendim yardım edeyim dedim. Hizmetçiye de yardım etmesini söyleyecek oldum, ama dik kafalının biri; bütün eşyaları kendisi taşıyacakmış. Bayan Bürstner'e şaşıyorum vallahi; Bayan Montag'ın sadece pansiyonunda bulunuşu çok vakit yetiyor bana; Bayan Bürstner ise onu odasına alıyor.» Fincanın dibinde kalan şekeri kaşığıyla ezerek: «Bundan size ne?» dedi K. «Size bir zararı var mı?» — «Hayır!» dedi Bayan Grubach, «Benim canıma minnet. Daha iyi, bir oda boşalacak, oraya yeğenimi yerleştiririm. Yersizlikten birkaç gündür bitişikteki oturma odasını verdim kendisine, orada kalıyor. Hanidir bu odada sizi rahatsız edecek diye korkup duruyordum. Düşüncesizin biridir de.» — «Daha neler, Bayan Grubach!» dedi K. ayağa kalkarak, «Rahatsız olan falan yok. Bayan Montag'ın gidip gelmelerine — bakın odasına dönüyor yine — sinirlendiğim için galiba fazla hassas biri sanıyorsunuz beni.» Bayan Grubach, büyük bir çaresizlik içinde gördü kendini. «İsterseniz gidip söyleyeyim, kalan eşyalarını başka zaman taşıyın, Bay K.» dedi. «Peki ama, kız Bayan Bürstner'in odasına taşınacak dememiş miydiniz?» diye sordu K. «Evet!» dedi Bayan Grubach, K.'nın ne söylemek istediğini pek kavrayamamıştı. «E, öyleyse eşyalarını taşıyacak tabii.» Bayan Grubach söyleneni yalnız onayladı başıyla. Kadının suskun çaresizliği dışı karşı bir mey-

dan okuma gibi görünüyor, bu da K.'yı daha çok sinirlendiriyordu. Derken K. odada dolaşmaya, kapıyla pencere arasında gidip gelmeye başladı, böylelikle kadının odadan ayrılmasını âdeta önledi; çünkü öyle yapmasa, belki Bayan Grubach çıkıp gidecekti.

Bir an K., tam kapıya gelmişti ki, vuruldu kapı. Hizmetçi, Bayan Montag'ın K. ile biraz konuşmak istediğini haber verdi. «Yemek odasına gelmenizi rica ediyor, sizi orada bekliyormuş», dedi. Dalgın hizmetçiye dinledi K.; derken nerdeyse alaylı bir bakışla, korkuya kapılan Bayan Grubach'a döndü. Bu bakışta, Bayan Montag'ın böyle bir davette bulunacağını çoktan sezdiğini, bunun da pazar sabahı Bayan Grubach'ın kiracılarının kendisine verdiği rahatsızlıklardan pekâlâ biri olduğunu anlatan bir ifade vardı sanki. K., hemen geleceğini açıklayıp hizmetçiye yolladı, sonra üstünü değiştirmek üzere gardıroba yürüdü. Bu saygısız Bayan Montag'ın yol açtığı rahatsızlıklardan ötürü alçak perdeden söylenen Bayan Grubach'a, kahvaltıyı lütfen kaldırmasını bildirdi. «Ama bir lokma bir şey yemediniz ki, Bay K.», dedi Bayan Grubach. «Canım Bayan Grubach götürün işte!» diye sesini yükseltti K. Sanki nasılsa herşeyin içerisine Bayan Montag karışmış herşeyi tiksiniç bir duruma sokuyordu.

Holden geçerken, Bayan Montag'ın kapalı duran oda kapısına kaydı gözü. Ama kendisini oraya değil, yemek odasına çağırmışlardı. Kapıyı vurmadan açıp girdi.

Upuzun, ama dar ve tek pencereli bir odaydı. Öylesine dardı ki, kapının sağ ve solundaki köşelere ancak iki dolap, o da çaprazlama yerleştirilebilmişti. Odanın geri kalan bölümünü boydan boya uzun bir yemek masası işgal ediyor, masa kapının yanında başlayıp büyük pen-

cerenin ta yanına kadar uzanıyordu. Bu yüzden de pencerenin yanına varılamıyordu pek. Sofra birden çok kimse için kurulmuştu, çünkü pazarları hemen bütün pansiyondakiler öğle yemeğini evde yiyordu.

K. içeri girdiğinde, Bayan Montag pencerenin yanındaydı; masanın bir kenarını izleyerek yürüyüp geldi, karşıladı kendisini. Sessiz selâmlaştılar. Sonra Bayan Montag her zamanki gibi başını dimdik kaldırıp: «Bilmem beni tanıyor musunuz?» diye sordu. K., gözlerini kısarak baktı: «Elbette», dedi, «Hanidir Bayan Grubach'ın pansiyonunda oturuyorsunuz.» «Ama öyle sanıyorum ki, sizin pansiyonla pek ilgilendiğiniz yok», dedi Bayan Montag. «Hayır, yok», dedi K. «Oturmaz mısınız?» dedi Bayan Montag. Konuşmaksızın masanın bir ucundan iki sandalya çekip, karşılıklı oturdular. Ama Bayan Montag hemen yine kalktı ayağa. Pencerenin pervazında çantasını unutmuştu, almaya gitti. Bir uçtan bir uca sürüklenen ayak sesleri duyuldu. Çantasını havada hafifçe sallayarak geri dönerken: «Sadece arkadaşım Bayan Bürstner'in hesabına sizinle üç, beş kelime bir şey konuşacaktım», dedi, «kendisi gelecekti, bugün biraz rahatsız, gelemedi; sizden özür diliyor, onun yerine beni dinlemenizi rica ediyor. Zaten kendisi de gelse, benim şimdi söyleyeceğimden başka bir şey söylemeyecekti. Hatta ben ondan daha fazlasını söyleyebilirim size, ne de olsa işin içinde değilim. Bilmem, siz de öyle düşünüyor musunuz?»

«Söylenecek ne var ki?» diye cevapladı K. Bayan Montag'ın gözlerini sürekli dudaklarına dikilmiş görmekten usanmıştı; böylelikle, Bayan Montag, sanki onun söyleyeceği sözü daha ağzından çıkmadan denetimi altına alır gibiydi. «Bayan Bürstner ile özel olarak görüşmek istemiştin, anlaşılan bu ricamı geri çeviriyor.» — «Evet,

öyle», dedi Bayan Montag, «Daha doğrusu hiç de öyle değil. Siz bunu bir tuhaf dille açıkladınız. Oysa, biriyle görüşmek için yapılan ricalar genellikle ne kabul edilir, ne de tersi olur. Ama gerekli görülmeyebilir pekâlâ, ki nitekim sizin ricanızda da durum bu. Deminki sözle-
rinizden sonra açıkça konuşabilirim artık. Siz yazı ya da sözle arkadaşımдан görüşme rica ettiniz. Ancak arkadaşım bu görüşmenin neyle ilgili olduğunu biliyor, hiç değilse ben öyle sanıyorum. Dolayısıyla, bilmem neden, bu görüşmenin kimseye bir yarar sağlayamayacağı kanısında. Bana da daha dün söz açtı bu konudan. Ancak şöyle bir dokundu. Söz arasında, bu görüşmenin sizin için de pek bir önem taşımayacağını açıkladı; çünkü, böyle bir düşünce rasgele uyanmış sizde; şimdi olmasa bile pek yakında bu işin saçmalığını kendiniz de görecekmışsiniz; nedenini size ayrıca bildirmem gerekmezmiş. Ben de bunun üzerine dedim ki, belki haklısınız; ama kesin bir cevap yollarsanız, durumun aydınlığa kavuşması bakımından iyi edersiniz. Bilmem, ben böyle düşünüyorum, dedim. Haberi iletme işini de üzerime almaya hazır olduğumu söyledim. Biraz duraksadı, sonra önerimi benimsedi. Umarım ki, böylelikle sizin de dileğinizi yerine getirdim. Çünkü incir çekirdeğini doldurmayan bir konuda bile küçücük bir kuşku her vakit üzer insanı. Madem bu kuşkuyu, şimdi bizim bu konuda olduğu gibi kolaylıkla giderebiliriz, ne diye bir an önce davranmayalım?» — «Teşekkür ederim», diye cevapladı K. Hemen usulcacık ayağa kalkarak, Bayan Montag'a baktı; sonra masa üzerinden ileriye, pencereden dışarıya çevirdi gözlerini; karşı ev güneşin ışıklarına gömülmüştü; derken kapıya yürüdü. K.'ya pek güveni yokmuş gibi, bir kaç adım onun arkasından geldi Bayan Montag. Ama derken ikisi de yana çekilmek zorunda kaldılar; kapı açılıp Yüzbaşı Lanz girmişti içeri.

K., Yüzbaşı'yı ilk kez yakından görüyordu. Uzun boylu, aşağı yukarı kırkında bir adamdı, güneşte yanmış tombul bir yüzü vardı; hafifçe eğilerek selâm verdi. Bu selâm aynı zamanda K. içindi. Sonra Bayan Montag'a doğru yürüyerek saygıyla elini öptü. Enikonu bir çeviklik seziliyordu hareketlerinde. Yüzbaşı'nın Bayan Montag'a karşı takındığı nezaketle, K.'nın kıza karşı davranışı dikkati çekecek kadar farklıydı birbirinden. Ama yine de Bayan Montag kızmış görünmüyordu; çünkü K.'nın sezer gibi olduğuna göre, Bayan Montag onu hatırlata Yüzbaşı'yla tanıştırmak niyetindeydi. Gelgelelim kimseyle tanıştırmak istemiyordu K. Ne Yüzbaşı, ne de Bayan Montag'a karşı nezaket gösterecek durumda değildi. Yüzbaşı Lanz'ın Bayan Montag'ın elini öpmesiyle her ikisi birleşip, ona karşı cephe almışlardı. Ve şimdi bu ikili grup, alabildiğine bir iyi yüreklilik ve özgecilik maskesi altında onu Bayan Bürstner'e yaklaştırmaktan alıkoymayı amaçlıyordu. Ama K.'nın sezdikleri bu kadar değildi; ayrıca şunu da anlamıştı ki, Bayan Montag, keskin olmaya keskin, ama iki ağızlı bir bıçak seçmişti kendine. Bayan Bürstner ile K. arasındaki ilişkinin önemini büyütüyor, ama en başta bu büyütmeyi K.'nın görüşme ricası üzerine yapıyor, beri yandan sanki herşeyi büyütüp eden K. imiş izlenimini uyandırmaya çalışıyordu. Ancak yanıldığını anlayacaktı; hiçbir şeyi büyütme istemiyordu K. Bayan Bürstner'in küçük bir sekreter olduğunu biliyordu; çok sürmeyecek, K. ya karşı duramayacaktı. Ya Bayan Grubach'tan onun hakkında öğrendikleri; bunları da bile bile hiç hesaba katmıyordu. Âdeta selâmsız, yemek odasından çıkarken bütün bunları zihninden geçirdi K. Niyeti dosdoğru odasına gitmekti. Ama arkasından Bayan Montag'ın ufak bir kahkahasını işitir işitmez, birden bir düşünce doğdu kafasında; hem ona, hem Yüzbaşı'ya, ikisine birden bir sürpriz yapabilirdi. Sağına soluna bakınıp, yanında-

ki odalardan biri çıkar da plânını bozabilir mi diye kulak kabarttı. Çıt yoktu ortalıkta. Sadece yemek odasındaki konuşmalar işitiliyor, bir de mutfığa giden koridordan Bayan Grubach'ın sesi geliyordu. Fırsat bu fırsattı; Bayan Bürstner'in odasına varıp, usulca vurdu kapıyı. Baktı gelen giden yok, bir daha vurdu, ama yine ses çıkmadı. Uyuyor muydu acaba Bayan Bürstner? Yoksa gerçekten rahatsız mıydı? Belki de kapıyı bu kadar yavaş vuranın K.'dan başkası olamayacağını sezmiş, sırf bu yüzden kendini yok gösteriyordu. K. bu sonuncu duruma ihtimal vererek, daha hızlı vurmaya başladı. Sonunda tüm çabaları boşa çıkınca, sakınarak, aynı zamanda içinde yakışksız, üstelik gereksiz bir iş yaptığı duygusuyla itip açtı kapıyı. İçerde kimseler yoktu. Ayrıca, odanın K.'nın bildiği o eski odayla hiçbir alıp vereceği kalmamıştı. Duvara bitişik yanyana iki karyola seçiliyordu şimdi. Kapının yanındaki üç sandalya üzerine giysiler ve çamaşırlar yığılmıştı. İlerde, açık duran bir gardrop görülüyordu. Bayan Montag yemek odasında K. ile konuşup onu iknaya çalışırken, Bayan Bürstner evden çıkıp gitmişti anlaşılan. Doğrusu pek şaşırmış değildi K. Bayan Bürstner'i o kadar kolay ele geçireceğini zaten hiç ummamış, nerdeyse sırf Bayan Montag'a inat için böyle bir girişimde bulunmuştu. Ama tek-rar kapıyı kapayıp çıkıyordu ki, yemek odasının açık kapısında birbiriyle konuşan Bayan Montag ile Yüzbaş'ı'yı görerek neşesi kaçtı. Belki de K.'nın kapıyı açıp içeri girmesinden beri oracıkta dikiliyordu her ikisi. K.'yı gözetliyor oldukları sanısını uyandırmaktan titizlikle kaçınır gibiydiler; alçak sesle konuşuyor, konuşurken dalgın çevresine bakan kimseler gibi yalnız bakışlarıyla K.'nın hareketlerini izliyorlardı. Ama K., onların bu bakışlarını ağır bir yük gibi üzerinde hissetti. Duvar boyunca yürüyerek, kendini bir an önce odasına atmaya çalıştı.

Beşinci Bölüm

DAYAKÇI

Sonraki akşamların birinde, K. odasını ana merdivenlerden ayıran koridordan geçerken — o akşam bankada hemen herkesten sonraya kalmıştı, yalnız muhasebe servisinde bir lambadan dökülen ışınların oluşturduğu küçük bir yuvarlak içinde iki odacı daha vardı çalışan— bir kapı arkasından inilti sesleri işitti. Kapının açıldığı odayı henüz hiç görmemiş, ama o güne kadar hep buraya işe yaramaz öteberilerin konduğunu sanmıştı. Şaşırmış durdu, yanılıp yanılmadığını anlamak üzere bir kez daha kulak kabarttı. Kısa süren bir sessizliğin arkasından yeniden başladı iniltiler. İlk odacılardan birini alıp geleyim diye düşündü, belki bir tanığa ihtiyacı olabilirdi. Ama derken öylesine karşı durulmaz bir meraka kapıldı ki, kapıyı hızla açıp girdi içeri. Tahmininde aldanmamıştı, gerçekten döküntü eşyaların konduğu bir yerdi burası. Artık kullanılmayan eski basılı kâğıtlar, devrilmiş ve içi boş toprak mürekkep şişeleri hemen kapının arkasında duruyor, orta yerde tavanın alçaklığı nedeniyle üç kişinin iki büklüm dikildiği görü-lüyordu. Bir raf üzerine yerleştirilmiş bir mum aydınlatıyordu odayı. Heyecandan çabuk çabuk, ama alçak sesle: «Burada ne arıyorsunuz?» diye sordu K. Üç kişiden biri besbelli öbürlerini kumandası altında bulunduruyor, onlardan önce dikkati kendisine çekiyordu.

Koyu renk bir cins deri giysi vardı üzerinde; ta bağına kadar boynu, sonra bütün kolları açıktaydı. Bu, cevap vermedi K.'nin sorusuna; ama öbür ikisi: «Bayım!» diye seslerini yükselttiler, «Sorgu Yargıcı'na şikâyet etmişsin, onun için şimdi dövecek bizi.» Ancak o zaman K., bu ikisinin görevlilerden Franz ile Willem olduklarını farkettiler, üçüncüsü ise onlara dayak atmak için elinde bir sopa tutuyordu. «Doğrusunu isterseniz», dedi K., gözlerini görevlilere dikerek, «ben şikâyet etmedim, sadece evimde olup bitenleri anlattım. Eh, sizin de davranışınız öyle efendice değildi sanırım.» — «Bayım!» dedi Willem. Bu sırada Franz, Dayakçı'dan kaçmak üzere, Willem'in arkasına sindi. «Aldığımız para ne kadar az bilseniz, hakkımızda öyle sert bir yargı vermezsiniz. Benim başımda bir aile var geçindirmem gereken. Franz ise yakında evlenecek, yuva kuracak. Bu durumda insan bir şey gelsin de, nerden gelirse gelsin diye bakıyor. Sen istediğin kadar canını dişine tak çalış, sırf çalışmakla yürümüyor ki! Sizin de o güzel giysilerinizi görünce dayanamadım işte. Görevliler için kuşkusuz yasak, doğru değildi yaptığım. Ama âdet böyle, giysileri görevliler alır, her vakit olmuştur bu, inanın bana. Nihayet tabii bir şey; bir kez tutuklanmak talihsizliğine uğrayan kimse için böyle şeyler ne değer taşır artık. Ama bunu gider de resmî makamlara haber verirse, cezaya çarpılırız.» — «Şimdi bu söylediklerinizden haberim yoktu», diye cevapladı K. sonra sizin cezalandırılmanızı asla istemiş değilim. Benim için önemli olan, bir ilke sorunuydu.» — «Franz!» dedi Willem, öbür görevliye dönerek, «sana söylemedim mi, Bay bizim cezalandırılmanızı istememiştir diye? Duyuyorsun işte, bizim cezalandırılabilceğimizden haberi bile yokmuş.» Dayakçı söze karışarak: «Bu gibi laflara aldanıp da sakın merhamete kaptırmayın kendinizi!» dedi K.'ya, «Ceza hem kaçınılmaz,

hem adildir.» — «Bakma, sen ona!» diye atıldı Willem, ama eline bir sopa yiyerek ara verdi sözlerine, elini hemen ağzına götürdü: «Sen bizi ihbar ettin ya, bizi yalnız bunun için cezalandırıyorlar. Yoksa suçumuzu öğrenseler de bir şeycik yapmazlardı. Bu da şimdi adalet mi? Franz ile ikimiz, ama en başta ben, yıllar yılı görevlilik yapıp işinin eri kimseler olduğumuzu gösterdik. Sen kendin de itiraf edeceksin, evde sana iyi bekçilik yaptık, iyi göz kulak olduk doğrusu. Öyle umuyorduk ki, ilerleyecek, yükseleceğiz. Hani çok geçmeden de terfi edip, bu adam gibi bir dayakçı olmamız işten değildi. Onun yalnız şansı yaver gitmiş, kendisini bir ele veren çıkmamış. Çünkü sizinki gibi bir ihbara binde bir rastlanır. Şimdi ise Bayım, uçup gitti onca emekler. Geleceğimiz mahvoldu. Artık bizi görevlilikten çok aşağı işlerde kullanacaklar. Üstelik şimdi yiyeceğimiz sopalar da cabası. Bir de acıtıyor ki meret!» — «Sahi o kadar acıtıyor mu?» diye sordu K., Dayakçının elinde sallayıp durduğu sopayı gözden geçirerek! «Ama biz çırılçıplak soyunacağız!» dedi Willem. «Ya öyle mi? dedi K. ve Dayakçıyı dikkatle süzmeye koyuldu: Diri ve yabansı bir yüzü vardı, bir tayfa gibi yanmış, esmerleşmişti derisi. «Bu adamları dayaktan kurtarmanın bir yolu yok mu?» diye sordu. «Yok!» dedi Dayakçı gülümseyerek başını salladı ve: «Soyunun!» diye emretti görevlilere. Sonra K'ya döndü: «Sen onların her dediklerine inanma. Dayak korkusundan biraz beyinleri sulanmış.» Willem'i gösterip; «Örneğin şunun», dedi, «mesleğim, geleceğim diye söyledikleri düpedüz gülünç şeyler. Baksana, yağ tulumu mübarek! Yiyeceği ilk sopalardan bir şey anlamayacaktır. Neden böyle semiriyor, onu da biliyor musun? Adam huy edinmiş, kim tutuklanırsa kahvaltısını indiriyor gövdeye. Senin kahvaltını da öyle yapmadı mı? Dedim ya, yapar. Böyle göbekli biri de asla dayakçı ola-

maz.» O anda pantolonunun kemerini çözmeye uğraşan Willem: «Ama böyle dayakçılar da var!» diye atıldı. «Hayır, yok!» diye cevapladı Dayakçı, ve sopayı Willem'in boynuna bir indirış indirdi ki, ansızın irkildi Willem. «Sen konuşulani dinlemeyi bırak da soyun şimdi!» — «Ama bunları koyverirsen hiç pişman olmazsın», dedi K. ve Dayakçı'ya bakmadan — bu gibi işler, en iyisi gözler yerde görülürdü — cebinden cüzdanını çıkardı. «Koyvereyim de beni ele verin olmaz mı?» dedi Dayakçı, «Bana da dayak attırın. Hayır, Bayım hayır!» — «Makul ol canım!» dedi K. «Ben bunların cezalandırılmalarını isteseydim, şimdi para verip kurtarmaya çalışır mıydım? O saat kapıyı çeker, bir şey görmezlikten, bir şey işitmezlikten gelir, kalkıp evime giderdim. Ama böyle yapmıyorum işte, onların kurtulmalarını candan diliyorum. Onların cezalandırılacaklarını ya da sadece cezalandırılabilirceklerini sezseydim, hiç adlarını ağzıma almazdım. Çünkü zerre kadar suçlu gördüğüm yok onları. Suç böylesi örgütte, suç baştakilerde!» — «Öyle, öyle!» diye bağırıldı görevliler, ama hemen o sırada çıplatılmış sırtlarına birer sopa yeyip sustular. Yeniden kalkmak üzereyken sopayı eliyle tutup indirdi K.: «Şimdi burada sopayı yiyecek bir yüksek yargıç olsaydı, hiç de vurma demezdim, hatta böyle hıyırlı bir iş için gücün kuvvetin artsın diye para da verirdim sana.» — «Söyledikleriniz doğruya benziyor», dedi Dayakçı, «Ama ben rüşvet kabul etmem. Görevim dayak atmaktır, dayak atarım.» Herhalde o ana kadar K.'nın işe karışmasından pek çok şey umup, hiç sesini çıkarmadan bekleyen Franz, üzerinde yalnız bir pantolon öne çıktı. Yere diz çökerek K.'nın koluna yapıştı ve fısıldayarak: «Madem ikimiz için bir şey yapamıyorsun, bari beni kurtar,» dedi, «Willem yaşça benden büyük, her bakımdan benden daha az duyarlı. Hem o bir kaç yıl önce de hafif bir

sopa cezası yedi, bense henüz böyle bir şerefsizliğe uğramadım. Sonra, beni bu yola sürükleyen gene Willem, iyiyi de kötüyü de bana hep o öğretti. Şu anda zavallı nişanlım aşağıda işin sonunu bekliyor. Bir utanıyorum ki!» Böyle söyleyerek, gözyaşına batmış yüzünü K.'nın ceketine kuruladı. Derken Dayakçı: «Artık bekleyemem!» diyerek iki eliyle kavradı sopayı. Önce Franz'a girişti: Willem bir köşeye büzülmüştü; başını döndürmeyi göze alamıyor, sezdirmeden durumu izliyordu. Birden bir çığlık koyverdi Franz. Çığlık dağılıp bir değişikliğe uğramadan havada yükseldi. Bir insandan değil de, işkence edilen bir aygıttan gelir gibiydi. Çın çın öttü bütün koridor. Bankada kim varsa mutlaka işitecekti. Kendisini tutamayarak. «Bağırma!» dedi K. Telâşla, odacıların gelebileceği yöne bakarken, Franz'ı tutup itti; öyle sert değildi itiş, ama yine de sopalardan sersemleyen Franz yere yıkıldı, kıvranarak ellerini döşemede gezdirmeye başladı. Öyleyken dayaktan kurtaramadı yakasını, sopa darbeleri onu yerde de gelip buldu. Değnek altında sağa sola debeleniyor, değneğin ucu düzenli aralarla havada yaylar çizerek inip kalkıyordu. Gerçekten de, odacılardan biri, ilerde kendini göstermekte gecikmedi. Onun birkaç adım gerisinden bir ikincisi geliyordu. K., hemen itip kapadı kapıyı. Avluya bakan pencerelerden birine yürüyüp, pencereyi açtı. Çığlıklar tamamen susmuştu. Odacıların fazla yaklaşmalarını önlemek için: «Benim, ben!» diye seslendi K. «İyi akşamlar!» diye cevapladı karşıdan bir ses, «Ne var, bir şey mi oldu acaba?» — «Hayır, hayır!» dedi K. «Avluda bir köpek uludu o kadar.» Ama odacıların yerlerinden kılmıdamadıklarını görünce: «İşinizin başına dönebilirsiniz», diye ekledi. Odacılarla uzun boylu konuşmak zorunda kalmamak için, pencereden dışarı sarktı. Çok geçmeden koridora yeniden bir göz attığında, odacıların

gittiklerini gördü. Ama pencereden ayrılmadı. Yeniden deminki odaya girmeyi göze alamıyor, eve gitmeyi de istemiyor, ufak ve dört köşe bir avluya bakıp duruyordu. Avlu baştan başa bürolarla çevrilmiş, o saatte büroların tüm pencereleri karanlığa gömülmüştü; yalnız en üsttekilerin camlarında ay ışığının yansıdığı görülüyordu. K., bütün dikkatiyle, birkaç el arabasının iç içe durduğu karanlık bir köşeye dikti gözlerini. Görevlileri dayaktan kurtaramadığına üzülüyordu. Ama bunu başaramadıysa, suç kendisinin değildi. Franz bağırmasaydı — elbet canı çok acımış olmalıydı, ama nazık bir anda insan tutardı kendini — o bağırmasaydı, K. bakarsın bir yolunu bulup Dayakçı'yı kandırır, hiç değilse kandırabilmesi için ortada büyük bir olasılık bulunurdu. En alt kademedeki bütün memurlar rezil kimseler olur da, insanlığa en yakışmaz bir işte görevli bu cel-lat, söz konusu memurlardan geri mi kalırdı? Sonra K., banknotları görür görmez adamın gözlerinin nasıl ışıldadığını açıkça farketmişti. Dayak konusunda işi ciddiye bindirmesi, herhalde rüşvet diye sızdıracağı paranın miktarını biraz daha yükseltmektir yalnız. Hani K. da paradan kaçacak değildi. Görevlileri gerçekten kurtarmak istiyordu. Bu mahkemenin bozuk düzen yanlarıyla savaşa girmişti bir kez, işin bu yönüne de el atması pek tabiiydi. Ama işte Franz'ın bağırmasıyla herşey mahvolmuştu. K., odacıların ve belki kimbilir kimlerin gelip, kendisini bu döküntü odasında, bu insanlarla pazarlık ederken görmesini kuşkusuz bekleyemezdi. Bu fedakârlığı doğrusu kimse bekleyemezdi kendisinden. Böyle yapmayı dileseydi, o zaman iş kolaylaşırdı adeta; görevlilerin yerine kendi soyunur, Dayakçı'nın karşısına geçerdi. Doğrusu, adam böylesine bir değiş tokuşu kabul etmezdi; çünkü bu ona bir avantaj sağlamaz, yalnız görevini enikonu kötüye kullanmış olmasına yol

açardı. (10) Hatta K.'nin durumunda bir kat daha büyük olurdu bu kötüye kullanış; çünkü, davası sürdükçe, mahkeme hizmetinde çalışan bir memurun K.'ya el sürmemesi gerekiyordu. Hani bu konuda da bazı özel hükümler de yok değildi. Her neyse, kapıyı vurup çıkmaktan başka bir şey yapmamıştı K., ama yine de tehlikeyi tümüyle başından savmış denemezdi. Öte yandan, son dakikada Franz'ı itmesi de üzücü ve içerisinde bulunduğ u telâşla bağışlanabilecek bir davranıştı.

Odacılar gitmişti; uzaktan gelen ayak sesleri işitiliyordu. Dikkati çekmemek için pencereyi kapayarak ana merdivene doğru yürüdü. K. Söz konusu odanın önüne gelince, biraz durup içeri kulak kabarttı; çıt yoktu. Adam, görevlileri belki de dayaktan gebertmişti; görevliler eti kemiğiyle ona teslim edilmişti bir kez, dilediğini yapabiliirdi. K. elini tokmağa uzatmışken geri çekti. Kimseye yardım edemezdi artık, odacılar yer an gelebiliirdi. Ama ant içti: Bu soruna ilerde yeniden el atacak, gerçek suçluların hiçbir i karşısına çıkmayı göze alamayan o yüksek memurları Allahın izniyle şöyle adamakıllı sigaya çekecekti. Bankanın dış kapısındaki merdivenleri inerken dikkatle gelip geçenleri süzdü; nereye baktıysa bekleyen bir kız falan seçemedi, Franz'ın nişanl ım beni bekliyor demesi yalandı öyleyse; ama başkalarını daha çok kendisine acındırmak için söylenmiş bağışlanabilecek bir yalan.

Ertesi gün de görevliler bir türlü aklından çıkmadı K.'nin. Çalışırken üzerinde bir dalgınlık vardı. İşleri bitirmek için bir gün öncekinden daha geç vakte kadar bankada kalması gerekiyordu. Eve gitmek üzere kalkıp dököntü odasının önünden geçerken, bir alışkanlığa uyar gibi açtı kapısını. Bir karanlıkla yüz yüze gelmeyi beklerken, önüne çıkan manzara karşısında adeta donakal-

dı: Hiç bir şey değişmemişti odada, herşey eşiğin arkasında basılı kâğıtlar, mürekkep şişeleri vardı. Orta yerde, elinde sopa, Dayakçı ve onun önünde, hâlâ yarı çıplak görevliler dikiliyor, rafın üzerinde yine bir mum yanıyordu. Ve yine görevliler K.'yı görür görmez sızlanmaya başladılar: «Bayım!» Hemen kapıyı vurup örttü K. Arkadan, sanki böyle yaparsa daha iyi kapanacaktı gibi yumruklarını kapı üzerine indirdi. Adeta gözü yaşlı, koşar adım, odacıların yanına geldi. Odacılar, olup bitenden tümüyle habersiz ve sakin, kopya makinelerinin başında çalışıyordu. K.'yı öyle görünce, şaşırarak işlerini bıraktılar, «Yeter artık, boşaltın şu dö-küntü odasını!» diye bağırdı K., «Nerdeyse pislikten, öleceğiz!» Odacılar bu işi ertesi gün yapacaklarını söyleyince, peki der gibi başını salladı. İlk anda tasarladığı gibi, akşamın bu geç vakti onları söz konusu işi yapmaya zorlayamazdı artık. Kısa süre de olsa odacıların yakınında bulunmak için biraz oturdu. Kontrolden geçirir gibi, kopyalardan birkaçını karıştırıp baktı. Sonra odacıların kendisiyle birlikte bankadan çıkmayı göze alamayacaklarını görüp, yorgun ve boş bir kafayla evin yolunu tuttu.

Altıncı Bölüm

AMCA - LENİ

Bir ikindi — K.'nın yazışmaları postaya yetiştirmek üzere harıl harıl çalıştığı bir sıra — evrak getiren iki odacıyı bir yana iterek Karl Amca girdi içeri; taşrada yaşıyordu Karl Amca, ufak bir malikânesi vardı. K., pek korkmadı amcasını görünce. Epey önceydi; birinde amcasının gelebileceğini aklından geçirmiş, o zaman daha çok korkmuştu. Nasılsa gelecekti amcası. Daha bir ay öncesinden amcasını bir ara gözlerinin önünde görür gibi olmuştu: Az bir şey kambur, sol elinde tepesi basık panama şapkası, sağ elini daha uzaktan kaldırıp, pervasız bir aceleyle önüne ne gelirse devirerek masa üzerinden kendisine uzatıyordu. Hep telâşlı olurdu amcası; çünkü her vakit yalnız bir gün için başkente gelir, bu bir günde önceden tasarlanmış bütün işleri görmek zorunda olduğunu sanır, kafasında bu tatsız düşünceyle koşturur durur aralıksız, ama biriyle bir konuşma, bir iş veya bir eğlence fırsatı çıktı mı, kaçırmak istemezdi. K.'nın böyle zamanlar, bir vakit vasisi bulunduğu için kendisine karşı ayrıca bir saygı duyduğu amcasının türlü işlerde yardımına koşması, üstelik onu alıp gece evinde misafir etmesi gerekirdi. K., «Taşralı Hayalet» adını takmıştı amcasına.

Amca Bey, hemen selâmlaşmanın arkasından — gösterilen koltuğa oturacak vakti yoktu çünkü — K.'dan başbaşa bir konuşma rica etti. «Konuşmamız gerekiyor» dedi zahmetle yutkunarak, «Yüreğimin rahat etmesi için konuşmamız gerekiyor!» K., kimseyi içeri koyvermemelerini söyleyerek odacıları hemen dışarı yolladı. Yalnız kaldıklarında: «Neler işittim öyle, Josef?» diye haykırdı Amca. Sonra sıçradığı gibi masanın üzerine oturdu; rahat edebilmek için de oracıktaki çeşitli kâğıtları, ne olduklarına bakmadan çekip altına sıkıştırdı. K. sesini çıkarmadı, arkadan gelecekleri bekliyordu. Ansızın, yorucu bir çalışmayı izleyen bir gevşemeye, bir tatlı uyusukluğa bıraktı kendini. Pencereden yolun karşı yakasını seyre koyuldu; oturduğu yerden sadece üçgen biçiminde küçük bir köşe, iki mağaza vitrini arasında da evlerin boş duvarlarından bir parça görölüyordu. «Pencereden dışarısını seyrediyorsun, öyle mi?» diye haykırdı Amca, kollarını havaya kaldırarak, «Allah aşkına Josef, ne olur bir cevap ver! Gerçek olabilir mi?» — «Amcacığım!» dedi K., dalgınlığından sıyrılarak, «Ne demek istediğini anlamıyorum doğrusu!» — «Josef!» diye cevapladı Amca, uyarır gibi bir tonla, «Benim bildiğim hep gerçeği konuştun bugüne kadar. Şimdi bu lakırdılar da ne oluyor bilmem ki!» — «Söylemek istediklerini sezer gibiyim», dedi K. uysal, «Herhalde benim davayı haber aldın.» Amca yavaşça başını sallayarak: «Öyle», diye cevapladı. «Peki ama kimden?» diye sordu K. «Erna yazdı», dedi Amca, «Seninle öyle görüştüğü yok; ne olacak, kızı pek arayıp sormuyorsun, ama gene de öğrenmiş işte. Mektubu daha bugün aldım. Tabii hemen düştüm yola. Gelişim sırf bu yüzden; ama öyle görölüyor ki, artar da yeter bir neden. Mektubun sana ilişkin bölümünü istersen okuyabilirim. Sonra mektubu çekip çıkardı cüzdanından. Evet işte burası.

Bak ne yazıyor: Hanidir gördüğüm yok Josef'i. Geçen hafta bir yol bankaya uğrayayım dedim; ama o kadar işi varmış ki, yanına koyvermediler. Nerdeyse bir saat bekledim, sonra piyano dersim vardı, çaresiz eve döndüm. Josef ile konuşayım çok isterdim. Belki pek yakında yine bir fırsatını bulur, gider görürüm kendisini. İsim günümde bana büyük bir kutu çikolata yollamış; ne nazik, ne kibar bir davranış! Siz sorunca aklıma geldi; hani çikolata öyle bir şey ki, göz açıp kapamadan yok oluyor pansiyonda. Daha size birinin çikolata yolladığını öğrenir öğrenmez, bakıyorsunuz tükenivermiş. Ama Josef'le ilgili bir başka şey daha yazmak istiyordum. Önce demiştim ki, bankaya gittim, Josef'in yanına koyvermediler beni; çünkü o sırada bir Beyle görüşüyormuş. Bir süre sessiz sedasız bekledim, sonra oradaki bir odacıya, görüşme daha uzun sürecektir mi? diye sordum. Odacı da, bunun pekâlâ düşünülebileceğini, çünkü yanılmıyorsa Şef'e karşı açılan bir dava üzerinde konuşulduğunu bildirdi. Ben, bunun üzerine, ne davası? diye sordum, yanılmıyorsun galiba dedim. O ise yanılmadığını, arada bir dava, hem de çetin bir dava bulunduğunu, bundan öte de bir şey bilmediğini söyledi. Hani Şef'e yardım etsin çok istiyormuş, çünkü hak gözetir, iyi bir adammış Şef; ama nasıl yardım edeceğini de bilmiyor, kendisine sadece, baştaki büyüklerin K.'ya arka çıkmalarını dilemek kalıyormuş. Bu dileği de yüzde yüz gerçekleştirecek, herşey eninde sonunda düzelecekmiş. Ancak şu sıra Şef'in keyifsizliğine bakılırsa işler hiç de iyi değilmiş. Tabii ben bu sözleri pek önemsemedim; hatta saf bir adam olan odacıyı yatıştırıp, sakın bundan başkalarına söz açmamasını tembihledim. Bana göre hepsi baştan aşağı dedikodu. Ama yine de, babacığım, bir daha Josef'e uğradığında işin içyüzünü araştırırsan sanırım iyi olur. Hani sen bu konu-

da daha sağlam bilgiler edinebilirsin. Senin hatırı sayılır, sözü geçer tanıkların var; gerekirse onlara başvurur, işe el atarsın. Senin için güç değil bu. Ama baktın gereği yok, ki bu hepsinden mümkün, hiç değilse buraya gelmekle kızına seni kucaklamak fırsatını verir, onu sevin-dirirsin.» Amca: «Ne iyi çocuk şu Erna» dedi, okumasını bitirerek. Sonra gözlerindeki birkaç damla yaşı sildi. K., başıyla amcasını doğruladı. Son zamanlar araya çeşitli üzüntüler girmiş, Erna'yı düpedüz unutmuş, hatta doğum günü bile aklından çıkmıştı. Çikolata hikâyesine gelince: Besbelli Erna, K.'yı amca ve halasının sitemlerinden korumak üzere uydurmuştu. Doğrusu pek dokunaklı, nazik bir davranıştı ve bundan böyle düzenli olarak Erna'ya yollamayı tasarladığı tiyatro biletleriyle kuşkusuz ödenecek gibi değildi karşılığı. Ama şu sıra K.'nın, Erna'nın kaldığı pansiyona ziyaretlerde bulunup, on sekiz yaşındaki küçük bir lise öğrencisiyle çene çalacak durumu yoktu. Amcası mektuba dalmış, bütün o aceleci, telaşlı hali kaybolmuştu. Mektubu bir kez daha okur gibi yaparak: «E, şimdi ne diyorsun bakalım?» diye sordu. «Evet Amca», dedi K., «doğru.» — «Doğru mu?» diye haykırdı Amca. «Neymiş doğru olan? Nasıl doğru olabilir mi? Bu nasıl davadır böyle? İnşallah bir ceza davası değildir» — «Bir ceza davası», diye cevapladı K. «Aleyhinde bir ceza davası açılıyor da, sen burada sakın sakın oturuyorsun öyle mi?» diye bağırdı amcası. Sesi gittikçe daha gür çıkıyordu. Yorgun: «Ne kadar serinkanlı davranırsam, işin sonu o kadar iyi olur», diye cevapladı K., «sen hiç merak etme.» — «Nasıl merak etmem!» dedi Amca, «Josef, evlâtçığım! Bak kendini düşün; akrabalarını, ailemizin tertemiz ismini düşün. Bugüne kadar hep ağarttın yüzümüzü, şimdi ailenin yüzkarası olma. Bu halini» — Sözün burasında başını yana eğerek K.'ya baktı. «Bu halini beğenmiyo-

rum doğrusu. Bir suçun yok, akli başında bir adamsın, daha ne diye böyle davranırsın, bilmem! Çabuk söyle, nedir mesele; söyle de sana yardım edebileyim. Mutlaka bankayla ilgili bir şeydir.» — «Hayır!» dedi K., ayağa kalkarak, «Hem pek yüksek sesle konuşuyorsun, amca. Belki odacı şimdi kapıda durmuş, bizi dinliyoordur. Hiç de hoşlanmam hani. En iyisi buradan gitmemiz; buradan çıkıp gidelim de, bütün sorduklarını elimden geldiği kadar cevaplandırayım. Ailemize karşı hesap vermem gerektiğini pekâlâ biliyorum.» — «Doğru!» diye hıyıkladı Amca, «Çok doğru! Çabuk ol yalnız Josef! Çabuk ol!» — «Önce yapılacak bir iki iş var, onları aradan çıkarmam gerekiyor», dedi K. Sonra telefonla yardımcısını çağırdı. Çok geçmeden yardımcı geldi. Amca telaşından eliyle yeğenini göstererek, kendisini K.'nın çağırdığını bildirdi; oysa zaten belli bir şeydi bu. Masa önünde dikilen K., soğuk bir tavırla, ama dikkatle kendisini dinleyen genç yardımcısına çeşitli evraklar üzerinde o gün yapılacak işleri usulca anlattı. Amcasının hayretten açılmış gözlerle, sinirinden dudaklarını ısırarak yanibaşlarında dikilmesi canını sıkıyordu. Hani kendilerini dinlemiyordu amcası, ama dinler görünmesi bile enikonu rahatsız ediciydi. Derken Amca odada bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladı; kimi pencerenin, kimi duvardaki bir resmin önünde duruyor, her seferinde: «Bir türlü aklım almıyor!» veya: «Bilmem ki neye varacak bu işin sonu!» gibi sözler ediyordu. Yardımcı hiçbir şeyin farkında değildi âdeta; sonuna kadar sakın K.'nin direktiflerini dinledi, arada bir iki not aldı; sonra gerek K.'yı, gerek o anda arkasını dönüp pencereden dışarı bakan ve ileri uzanmış elleriyle perdeleri büzüp kırıştıran Amca Bey'i eğilerek selamladı ve odadan çıktı. Daha kapı kapanır kapanmaz, boşandı amca: «Hele şükür gitti salak herif! Eh, biz de artık gidebiliriz sanırım. Hele şu-

kür!» Maalesef K., bazı memurlarla odacının dikildiği holde, tam müdür muavininin yanlarından geçtiği bir sırada, davasına ilişkin sorular sormasını bir türlü önleyemedi amcasının. Kendisi holdekilerin selamlarına hafif eğilmelerle karşılıklıta bulunurken: «E, Josef!» diye başladı Amca, «Şimdi açıkça şöyle bakalım, ne biçim bir dava bu kuzum?» K., sudan birkaç cevap verdi; bir iki güldü arada ve ancak merdivene geldikleri vakit amcasına, herkesin önünde açıkça konuşmak istememiş olduğunu açıkladı. «Haklısın», diye cevapladı Amcası, «Ama şimdi konuş öyleyse», diyerek başını eğdi, sık sık purosundan kısa bir nefes çekerek yeğenini dinlemeye koyuldu. «İlkin şunu belirtiyim ki», diye başladı K., «asla öyle bildiğimiz mahkemelerde görülen davalardan değil», — «Bak bu kötü!» dedi Amca. «Anlamadım?» dedi K., amcasına bakarak. «Bunun kötü olduğunu söyledim», diye tekrarladı Amca. Bankanın dış kapısı önündeki merdivende durmuş, konuşuyorlardı. K., kapıcının konuşulanlara kulak kabartır gibi olduğunu sezince, merdivenlerden aşağı çekip götürdü amcasını. Derken sokaktaki kalabalık içerisinde kayboldular. Yeğeninin koluna giren Amca, ısrarla davaya ilişkin sorular sormaktan vazgeçmişti. Hatta bir süre hiç konuşmadan yürüdüler. «Peki, nasıl oldu bu iş?» diye sordu Amca nihayet. Ansızın durmuş, o durunca arkadan gelen yolcular kendisine çarpmamak için, korkuyla yana kaçmışlardı. «Bu gibi şeyler öyle gökten düşer gibi olmaz da. Hazırlanıp meydana çıkmaları hayli zamana bakar. Sanırım belirtileri görülmüştür önceden; neden o zaman yazmadın bana? Senin için yapmayacağım bir şey yoktur, bilirsin. Hani hâlâ vasin sayılırım, bugüne kadar da vasin olmaktan gurur duydum. Tabii şimdi de sana yardım etmek isterim; ancak şimdi dava açılmışsa pek güç olacak. Galiba en iyisi, şu sıra ufak bir izin

alıp, köye yanımıza gelmen. Biraz kötüleşmişsin de: Bak şimdi farkettim. Köyde toplarsın kendini, senin için iyi olur; kuşkusuz ilerde yorucu günler seni bekleyecek. Ayrıca, mahkemenin pençesinden de bir bakıma yakayı kurtarırısın. Burada her türlü olanak var ellerinde, gerekirse sana karşı da otomatikman bunlara başvuracaklardır. Ama köyde bulunursan, önce adamlarından birini yollayacak, ya da ancak mektup veya telefonla istediklerini sana yaptırmaya çalışacaklar, böylelikle de iş tavsiyacaktır. Bu seni büsbütün kurtarmasa da, rahat bir soluk aldırır en azından.» Amcasının dile getirdiği düşüncelerin az çok etkisi altında kalan K.: «Ama köye gelmeme müsaade etmeyebilirler», diye cevapladı. «Sanmam yapsınlar bunu», dedi amcası düşünceli, «Neden dersen, sen köye gelmekle ellerinden pek kurtulamayacaksın ki» Yine ansızın yol ortasında durmasını önlemek için amcasının koluna girerek: «Ben öyle sanıyordum ki», dedi K., «sen bütün bu olanları benden daha az önemseyeceksin. Ama bakıyorum, sen de bu işin çok üzerinde duruyorsun.» — «Josef!» diye bağırdı Amca hemen; olduğu yerde durabilmek için K.'nın elinden kendisini kurtarmaya çalıştı, ama K. bırakmadı. «Sen değişmişsin, Josef! Bugüne kadar kafası çalışan bir çocuktun; tam şu sıra aptallaşmanın âlemi var mı? Davayı kaybetmek mi istiyorsun yani? Bunun ne demek olduğunu biliyor musun? Bal gibi hapi yutmak bu. Seninle birlikte bütün akrabalarının da hapi yutması, ama en azından yerin dibine geçmesi demek. Josef, toparla allahaşkına kendini! Şu vurdumduymazlığını gördükçe çıldıracağım vallahi. Hani bir atasözü vardır: Perşembenin gelişi çarşambadan belli olur derler, seni görünce bu atasözüne inanacağı geliyor insanın.»

«Amcacığım!» diye cevapladı. K., «gerek senin, gerek benim telaşa kapılmamızın pek bir yararı yok. Telaşa ka-

pulmakla kazanılmaz davalar. Ben nasıl her vakit senin tecrübelerine saygı gösterdim, bir türlü kafamın almadıklarından bile saygımı esirgemedim ve hatta şimdi bile esirgemiyorsam, biraz da sen benim tecrübelerime kulak ver. Madem ailemizin de bu davadan zarar görebileceğini söylüyorsun — ki benim doğrusu buna hiç aklım yatmıyor, ama önemi yok — buyurun, ne derseniz yapmaya hazırım. Ancak, senin gibi düşünmek istesem bile, köye gelişimin bir işe yarayacağını sanmıyorum. Çünkü bu, kaçtığım, suçu kabullendiğim anlamına gelecektir. Bir de şu var: Burada gerçi daha çok ardıma düşebilirler; ama burada kalırsam, ben de o ölçüde işin peşine düşebilirim?» — «Çok doğru!» dedi Amca. Hele şükür birbirlerini anlamaya başladıklarını bildirir bir ton vardı sesinde. «Ben yalnız burada kalırsan davayı boşlar, çıkmaza sokarsın diye korkmuş, senin yerine ben bu davayla uğraşırsam, daha hayırlı bir sonuç alırız diye düşünmüştüm de, onun için köye gelmeni önermiştim. Ama sen madem canla başla bu işle uğraşacaksın, elbet böylesi çok daha iyi.» «Öyleyse bu bakımdan anlaştık sayılır», dedi K., «Peki şimdi bir önerin var mı? İşe nerden başlayayım?» — Önce tabii bir düşünüp taşınmam gerek. Unutma ki, yirmi yıldan bu yana hemen hiç köyden ayrılmadım insanın bu konudaki sezgileri gün geçtikçe zayıflıyor. Sonra bu gibi işleri belki benden daha iyi anlayabilecek bazı hatırı sayılır kişilerle aramda çeşitli ve önemli bağlar gevşedi zamanla. Biliyorsun ki, köyde biraz tek başıma yaşıyorum. Eh, insan da bunu ancak böyle anlarda farkediyor. Tuhaf değil mi, Erna'nın mektubunu alır almaz, buna benzer bir şeyin söz konusu olacağını sezmiştim. Bugün de seni görünce hemen hiç şüphem kalmadı. Ancak gene de senin bu iş, bir bakıma ansızın çıkmış sayılır karşıma; biraz da bu yüzden duraklamam. Ama aldırma sen. Şu anda yapıla-

cak en önemli şey, hiç vakit kaybetmemek.» Amca daha sözünü bitirmeden parmak uçlarının üzerinde diki- lip, eliyle işaret ederek bir araba çevirdi. Bir yandan şoföre bir adres söyleyip bir yandan K.'yı ardı sıra çekerek arabaya bindirdi. «Şimdi Avukat Huld'a gidiyoruz», dedi, «Benim okul arkadaşımdır kendisi. Elbet sen de adını duymuşsundur. Duymadın mı? Garip doğrusu! Sanıkları savunmada üstüne yoktur. Ayrıca yoksul babası; yoksullara bedava avukatlık yapar. Böylelikle yaygın bir ün sağladı kendine. Ama benim Huld'a en başta insan olarak büyük güvenim var.» — «Sen ne yaparsan, Amca, kabulüm», diye cevapladı K. Oysa amcasının bu işteki aceleci, paldır küldür tutumunu beğenmiyordu. Sanık olarak, söz konusu yoksullar avukatına gitmeleri pek de hoş değildi. «Böyle bir davada avukata başvurulabileceğini bilmiyordum», dedi: «Ona ne şüphe!» diye cevapladı Amca, «Bundan tabîî ne olabilir? Neden başvurulmasın? Haydi bakalım, şimdi olup bitenleri tek tek anlat da, bu işte bilmediğim bir taraf kalmasın.» K. hemen, bir şey saklamaksızın, anlatmaya koyuldu. Amcası davanın büyük bir yüzkarası sayılacağını ileri sürmüştü ya, onun görüşüne ancak bu açıkyürekliliğiyle karşı çıkabilirdi. Bayan Bürstner'in adını yalnız bir kez, o da şöyle bir anmakla yetindi. Ama böyle davranması açıkyürekliliğine gölge düşürmüyordu; çünkü Bayan Bürstner'in bir ilgisi yoktu davayla. Hem anlatır, hem pencereden dışarısını seyrederken, bir ara, mahkeme kalemlerinin bulunduğu kenar mahalleye yaklaştıklarını farkettiler. Bu nokta üzerine amcasının dikkatini çektiyse de, söz konusu raslantıda öyle pek bir tuhafılık görmedi amcası. Araba sonunda karanlık bir evin önünde durdu. Amcası hemen zemin kattaki ilk kapıya gidip, zili çaldı. Kapının açılmasını beklerken kocaman dişlerini gösterip gülümseyerek: «Saat sekiz», dedi, «avukata iş

dolayısıyla gelenler için normal bir ziyaret vakti değil. Ama Huld bakmaz benim kusuruma.» O anda kapıdaki gözetleme penceresinde iki iri siyah göz belirdi ve bir süre Amca ile yeğeni süzerek gözden kayboldu. Ancak, kapı açılmadan kaldı. Amca ile K., karşılıklı birbirlerini doğruladılar: İki göz görmüşlerdi. «Yabancılardan çekinen yeni bir hizmetçi olacak», dedi Amca ve tekrar kapıyı çaldı. Deminki iki göz gözetleme penceresinde belirdi. Nerdeyse şimdi üzgün bir ifade taşıdıkları söylenebilirdi. Ama hemen başlarının üzerinde keskin ısıklar çalarak yanan ve çevresine topu topu bir avuç ışık saçan mahfazasız gaz lambasının alevinin yol açtığı bir aldanmadan da ileri gelebilirdi bu. «Açınız!» diye bağırdı Amca, kapıyı yumruklayarak, «Avukat Bey'in dostlarıyız!» Geriden doğru bir ses fısıldar gibi: «Avukat Bey hasta», diye cevapladı. Küçük sofanın öbür başındaki bir kapıdan dikilen robdöşambrlı bir adamın, pek usulcacık, ağzıncan çıkmıştı bu sözler. Zaten hanidir beklemekten usanmış Amca birden arkasına dönerek bağırdı: «Hasta mı? Hasta mı dediniz?» Sonra da hastalık sanki kendisiymiş gibi, nerdeyse tehditler savurarak adamın üzerine yürüdü. Adam avukatın kapısını göstererek: «Açtılar, açtılar», dedi ve robdöşambrının eteklerini toplayıp gözden kayboldu. Gerçekten de açılmıştı kapı. Genç bir kız — K. biraz dışarı fırlamış siyah gözleri tanıdı hemen — üzerinde uzun ve beyaz bir önlükle girişte dikiliyor, elinde bir şamdan tutuyordu. Hafifçe eğilerek selamladı gelenleri. Ama Amca Bey selama karşılıklıta bulunacak yerde: «Bir dahaki sefer daha çabuk açın kapıyı olmaz mı!» diye söylendi. «Gel Josef!» dedi sonra K'ya. K., yavaşça, kızın yanından geçti. Amca'nın hiç vakit kaybetmeden bir kapıya seğırttiğini görünce: «Avukat Bey hasta», diye seslendi kız, arkalarından. Sonra kapıyı ka-

pamak üzere geri döndü. Ama, K., hâlâ ağzı açık, kıza bakıyordu; yapma bebekler gibi değirmi bir yüzü vardı, yalnız solgun yanaklarıyla çenesinde değil, şakaklarında ve alnının kenarlarında da bir yuvarlaklık göze çarpıyordu. Bir kez daha: «Josef!» diye seslendikten sonra kıza sordu Amca: «Kalbinden mi rahatsız?» — «Galiba öyle», dedi kız. Hemen işini bitirip döndü. Kandille önlerine düşüp, avukatın kaldığı odaya geldi ve kapıyı açtı. Kandil ışığının henüz aydınlatamadığı bir köşede, bir yatak içinde uzun sakallı bir yüz kalktı. «Gelenler kim Leni?» diye sordu Avukat; ışık gözlerini kamaştırdığından ziyaretçileri seçememişti. «Albert, senin eski dostun», diye cevapladı Amca. «Ha, sen misin Albert?» dedi Avukat ve bu eski dosttan bir şey saklamanın gereği yokmuş gibi kendini gerisin geri yastıkların üzerine bıraktı. «Sahi o kadar hasta mısın?» diye sordu Amca, yatağın kenarına oturarak, «Değilsin, değilsin! Kalbin rahatsız ya, işte bir kriz geldi yine; öncekiler gibi bu da geçip gider.» — «Olabilir», dedi Avukat usulca, «ama bu seferki hepsinden beter. Zorlukla nefes alıyorum, hiç uyuduğum yok, günden güne de takatten düşüyorum.» — «Ya!» dedi Amca, panama şapkasını kocaman eliyle sımsıkı dizlerine bastırarak, «İşte bu fena. Nasıl, doğru dürüst bir bakanın var mı bari? Bu ne kasvetli yer burası! Bu ne karanlık yer! Ben son geleli epey geçti aradan, o zaman daha bir açıcıydı. Üstelik senin küçük hanım da pek suratsız, bilmem kasten mi yapıyor.» Kız, elinde şamdan, hâlâ kapının yanında dikiliyordu. Nereye baktığı pek belli değildi ama, anlaşılan Amca'dan çok K.'daydı gözü. Hatta Amca'nın kendisine ilişkin sözlerini umursamaz gibiydi. K., kızın yanına bir sandalya çekmiş, sandalyaya yaslanmıştı. «İnsan benim gibi hasta olunca, sessizlik arıyor», dedi Avukat, «benim için burası kasvetli değil.» Kısa bir aradan

sonra: «Hem Leni iyi bakıyor bana», diye ekledi, «çok iyi bir kız.» Ama bu sözler Amca'yı kandırmadı, anlaşılan Avukatın bakıcısına içerlemişti bir kez. Avukatın kendisine bir şey söylemediyse de, kızın yatağa doğru yürüyüp şamdanı komodinın üzerine koyuşunu, sonra hasta üzerine eğilip yatakları düzeltirken onunla fısıldaşmasını, hep kaşlarını çatarak izledi. Adeta hastayı unuttu, kalkıp kızın ardı sıra dolaşmaya başladı. Hani Amcası gelirken kızın eteklerine yapışıp, onu yatağın başından çekip uzaklaştırmaya kalksa, doğrusu hiç şaşmayacaktı K.; olup bitenleri sessiz sakın seyrediyordu. Çok çalışmış, amcasının davasıyla ilgili telaşının önüne geçememişti. Şimdi söz konusu telaşın böyle bir engelle karşılaşmasına sevindi: Derken Amca, belki sadece kıza hakaret etmek için: «Kızım», dedi, «lütfen bizi biraz yalnız bırakır mısın! Dostum Avukat Bey ile özel bir sorun üzerinde konuşmak istiyorum.» Kız hâlâ hastanın üzerine abanmış duruyor, yatak örtüsünün duvara gelen tarafını düzeltiyordu. Amca'nın sözleri üzerine başını çevirdi yalnız, Amca'nın ikide bir hırsından kesilip, sonra yine taşkın akışını sürdüren sözlerindeki hiç benzemez bir tonla: «Görüyorsunuz, Avukat Bey çok hasta», diye cevapladı, «hiçbir mesele üzerinde konuşacak hali yok.» Kız, Amca'nın son sözlerini, ihtimal böylesi daha rahat olduğu için tekrarlamıştı; ne var ki, dışardan bir kimseye bile alaylı gelebilecek bu sözler karşısında Amca, kuşkusuz beyninden vurulmuş gibi yerinden fırladı. «Melûn seni!» diye kükredi. İlk sinirlilik nöbetinde kelimeler hançeresinde boğuluyor, henüz ne dediği pek anlaşılmıyordu. K. buna benzer bir şeyle karşılaşacağını sezmişti ama, yine de korktu. Ellerıyla ağzını kapatmak üzere amcasına doğru seğirtti. Ama Allahtan ki birden hastanın kendisi doğruldu yataкта. Bunun üzerine Amca, tiksinc bir şeyi yutmak

zorunda kalmış gibi yüzünü ekşitti. Sonra daha sakın bir bir sesle: «Bizim de henüz aklımız başımızda», dedi, «istediğim şey gerçekleşmeyecek gibi olsa, istemezdim sanırım. Haydi bakalım, lütfen gidin şimdi!» Kız, yüzü doğrudan Amca'ya dönük, yatağın başında dikiliyordu. Sanki bir eliyle Avukatın elini okşuyor gibi geldi K.'ya. Avukat: «Leni'nin önünde herşeyi konuşabilirsin», dedi. Sesinde besbelli ısrarlı bir rica tonu vardı. «Kendimle ilgili değil de», diye cevapladı Amca, «açıklayacağım, bir başkasının sırrı». Sonra artık bu konuda daha çok konuşmak istemezmiş, ama Avukat'a düşünmesi için kısa bir süre tanıyormuş gibi arkasına döndü. «Kiminle ilgili peki?» diye sordu Avukat ölgün bir sesle ve tekrar yatağa uzandı. «Yeğenimle», dedi Amca, «onu da getirdim, burada kendisi.» Sonra yeğenini Avukat Bey'le tanıştırdı: «Banka şeflerinden Josef K.» — «Oh!» dedi hasta, eskisinden çok daha diri bir tonla ve elini K.'ya uzattı, «Afedersiniz, sizi hiç farketmedim.» Arkadan: Sen git haydi Leni!» diyerek, kıza eliyle işaret etti. Kız, önceki gibi karşı koymayarak gitti. Nihayet kendisine doğru barışık yaklaşan Amca'ya: «Demek sen», dedi Avukat, «beni hastalığımın dolaylı ziyaretine değil, iş için geldin!» Sanki şimdiye kadar, hasta olduğu için kendisini yoklamaya geldikleri düşünceyle eli ayağı tutmaz olmuştu da, şimdi işte öylesine güçlenmişti. Kendisi için bütün yoruculuğuna rağmen, bir dirseğine dayanmış oturuyor ve ikide bir sakalının orta yerindeki bir kılı çekiştiriyordu. «Bu cadı dışarı çıktı çikalı çok daha sağlıklı görünüyorsun», dedi Amca. Sonra birden durarak fısıldadı: «İstersen bahse girerim, kapıda bizi dinliyordur şimdi.» Ve hemen sıçrayıp kapıya vardı, ama kimseyi bulamayarak dönüp geldi. Düş kırıklığı değil, apaçık bir öfke vardı halinde; kızın kendilerini dinlememesini, dinlemesinden daha da

kötü bir davranış görür gibiydi. «Kız hakkında yanılıyorsun», dedi Avukat sadece; bakıcısını savunmak için başka bir söz eklemeyi gereksiz buldu. Belki kızın savunmaya ihtiyacı olmadığını belirtmek istemişti böylece. Derken çok daha yakın ilgi taştan bir tonla, konuşmasını sürdürdü: «Şimdi yeğeninizin işine gelelim: Gücüm kuvvetim elverip, bu alabildiğine çetin ödevin altından kalkabilirsem, ne mutlu bana. Ama pek korkarım elvermeyecek. Her neyse, ben elimden geleni yapmak isterim. Baktık ki, yalnız benim çalışmam yetmiyor, bir başkasını da yardıma çağırabiliriz. Açıkçası, bu iş beni öylesine ilgilendirdi ki, çözümünü için ben de az çok uğraşmadan yapamayacağım. Kalbim dayanamadı mı, çalışmasını büsbütün tatil için bari şanına yaraşır bir fırsat olur bu.» Bütün konuşmadan adeta bir tek kelime anlamamıştı K. Bir açıklamada bulunmasını bekler gibi amcasına bakıyor, ama amcası, elinde şamdan, komodinin üzerinde oturup duruyordu; bir ilâç şişesine çarpıp aşağı yuvarlanmıştı; Avukatın her söylediğini başıyla onaylıyor, her söyleneni kabul ettiğini gösterip, yeğenine de kabul ettirmek isteğiyle arada bir K.'ya bakıyordu. Yoksa amcası daha önce davadan söz açmış mıydı Avukat'a? Ama hayır, duruma bakılırsa imkânsızdı böyle bir şey. «Anlamıyorum doğrusu, diye söze başladı K. «Bilmem acaba ben mi yanlış anladım sizi?» diye sordu Avukat. O da K. gibi şaşırmıştı. «Belki de acele ettim. Ne görüşecektiniz benimle? Ben davanız üzerinde konuşmak istiyorsunuz sanmıştım.» «Tabii», diye atıldı Amca oradan. Sonra K.'ya dönerek: «Nedir istediğin kuzum?» diye sordu. «Evet ama, beni nerden tanıyor-sunuz? Davamı nerden haber aldınız?» dedi K. «Ha bu mu?» diye cevapladı Avukat gülümseyerek, «Eh, tabii işimiz avukatlık; mahkeme kapılarını aşındırıyor, çeşitli davalar üzerinde konuşuyoruz. Dikkati çeken davalar

oldu mu, hele bu dava bir dostunun yeğeniyle ilgiliyse, kolay kalıyor akılda. Bunda pek şaşılacak bir taraf yok.» O anda: «Ne istiyorsun bre evlâdım?» diye atıldı. Amca yeniden. «Diken üstünde bir halin var.» K.: «İşiniz hep böyle çevrelerle mi? diye sordu. «Evet», diye cevapladı Avukat. «Tıpkı bir çocuk gibi soru soruyorsun vallahi!» diye söze karıştı Amca. «Kendi meslekdaşlarımla görüşmeyeceğim de kimlerle görüşeceğim?» diye ekledi Avukat. Doğruluğu su götürmeyen sözlerdi bunlar; K. bir cevap vermedi. «Ama siz adliye sarayındaki mahkemede çalışıyorsunuz, tavanarasındakinde değil», demek istemiş, bir türlü cesaret edip söyleyememişti. Apaçık ortada duran belli bir şeyi söz arasında boşuna açıklar bir edayla: «Düşününüz ki», diye devam etti Avukat, «adlî çevrelere girip çıkmam müvekkillerim için de büyük yararlar sağlıyor. Hem de birçok bakımdan. Ama bunları kuşkusuz herkese açıklayamam. Hani şu sıra hastayım da, bu iş aksadı biraz. Ama yine mahkemede çalışan yakın dostlarım gelip beni dolaşıyor, kendilerinden bir şeyler öğrenebiliyorum. Hatta belki sapasağlam olup bütün gününü adliye koridorlarında geçiren bazı kimselerden daha da çoktur öğrendiklerim.» Eliyle odanın karanlık bir köşesini göstererek: «Nitekim şu anda da, böyle değerli bir dost ziyaretime gelmiş bulunuyor.» — «Hani nerde?» diye sordu K.; ilk şaşkınlık ânında adeta hoyrat ve güvensiz bakışlarla çevresinde arandı. Küçük şamdanın ışığı karşı duvara kadar uzanamayarak yolun bir yarısında silinip gidiyordu. Gerçekten de Avukat'ın gösterdiği köşede bir kımiltı oldu. Amcasının havaya kaldırdığı şamdanın aydınlığında yaşlıca bir bayın köşedeki küçük bir masa başında oturduğu görüldü. Bunca zaman saklı kalabildiğine bakılırsa, hiç nefes almamıştı anlaşılan. Derken acele etmeden kalktı ayağa. Besbelli dikkatin üzerine çekilmesinden memnun kalmamıştı.

Güdük iki kanat gibi oynattığı elleriyle bütün tanışma ve selamlaşmaları önlemeye çalışır gibiydi. Adeta varlığıyla kimseyi rahatsız etmek istemiyor, yeniden karanlık köşesine terkedilmesini ve odada bulunuşunun unutulmasını ısrarla rica ediyordu. Ama bu ricası yerine getirilecek gibi değildi artık. Amca ile yeğenine: «Hani ansızın çıkageldiniz de!» diye açıkladı Avukat ve korkma, yaklaş! der gibi adama işaret etti. Adam, usul usul, çekingen gözlerle çevresine bakınarak, ama halinde bir ağırbaşlılıkla yaklaştı. «Kalem Şefi —», dedi Avukat. «Oh, affedersiniz», diye ekledi sonra, «tanıştırmadım sizi; dostum Albert K. ve yeğeni banka Şefi Josef K. Bu da dostum Kalem Şefi. İşte böyle. Kalem Şefi beni ziyaret nezaketini göstermiş. İnsan işin içinde bulunacak, Kalem Şefi'nin çalışmaktan göz açmadığını bilecek ki, bu ziyaretin değerini takdir edebilsin. Ama öyleyken kalkıp gelmiş. Oturduk, güzel güzel söyleştik; tabii rahatsızlığımın elverdiği ölçüde. Biri gelirse, içeriye alma! diye tembih etmiştik Leni'ye, çünkü gelecek kimse yoktu. Niyetimiz de yalnız kalmaktı. Derken, Albert, senin kapıyı yumrukladığını işittik. Kalem Şefi, sandalyasını ve masayı alıp köşeye çekildi. Ama şimdi öyle görülüyor ki, pekâlâ yine bir araya gelebilir, hepimizi ilgilendiren bu sorun üzerinde görüşebiliriz. Baylar isterlerse tabii.» Sonra başını eğip, aşağıdan alan bir gülümsemeyle, yatağa yakın bir koltuğu göstererek: «Şöyle buyurun!» dedi Kalem Şefi'ne. Kalem Şefi nazik: «Ne yazık ki ben ancak birkaç dakika kalabileceğim», diye cevapladı. Sonra koltuğa kurulup saatine baktı. «İşler beni bekliyor», dedi, «ama ne olursa olsun bir dostumun dostunu tanımak fırsatını da kaçırmak istemem.» Başını hafifçe Amca'dan yana döndürdü. Amca, bu yeni tanışmadan pek memnun kalmışa benziyordu. Ne var ki, mizacı teveccühünüz beyefendi! falan gibi minnet

duygularının dışı vurumuna müsaade etmediği için, Kalem Şefi'nin sözlerini bir şaşkınlığı ele veren, ama yüksek sesli bir gülüşle karşıladı. Çirkin bir manzaraydı hani. K. istifini bozmadan olup bitenleri izliyordu; çünkü kendisine kimsenin aldıracağı yoktu. Besbelli alışık olduğu üzere, hep Kalem Şefi konuşuyor, başkalarına pek konuşma fırsatı vermiyordu; bir kez köşesinden çekilip çıkarılmıştı. Demin, herhalde yeni ziyaretçileri başından savmak amacıyla rahatsızlığından dem vuran Avukat, şimdi elini kulağına yaslamış, dikkatle Kalem Şefi'ni dinliyordu. Şamdan taşıyıcısı Amca ise — Avukat'ın ikide bir kendisini süzen tasalı bakışları altında şamdanı bacağının üzerinde terazileyip durmaktaydı — çok geçmeden şaşkınlığından sıyrılmış, kendini tamamen Kalem Şefi'nin konuşmasına, onun konuşurken yaptığı yumuşak ve dalgalı el hareketlerine ilişkin bir hayranlığa kaptırmıştı. Kalem Şefi tarafından belki de bile bile hiç umursanmayan K., karyolanın bir ayağına dayanmış duruyor, yaşlı beyleri dinlemekle yetiniyordu. Hani ne konuştuklarından da haberi yoktu pek; bazan bakıcı kız ve onun amcasından gördüğü kötü davranış aklına geliyor, bazan da Kalem Şefi'ne daha önce bir yerde raslayıp rastlamadığını düşünüyordu. Belki de ilk sorgusunun yapıldığı salonda görmüştü kendisini. Bunda yanılıyor bile olsa, Kalem Şefi'ne sorgu salonunu dolduran kalabalığın ilk sırasındaki seyrek sakallı adamlardan biri diye bakılabilirdi kuşkusuz.

Derken holden doğru, bir tabağın kırılışını andıran bir ses işitildi. Hepsi kulak kabarttılar. «Ben bir bakayım, ne oldu?» dedi K. ve odadakilerin kendisini bundan alkoymalarına fırsat vermek ister gibi ağır ağır yürüyerek dışarı çıktı. Daha hole adımını atıp da karanlıkta ortalığı seçmeye çalışırken, henüz kapının tokmağını tut-

makta olan elinin üzerine küçük bir elin gelip konduğunu hissetti. K.'nın elinden çok daha küçük bir eldi bu. Sonra, usulca kapandı kapı. Bakıcı Kız kapıda dikilip K.'yı beklemişti. «Yok, bir şey», diye fısıldadı «sizi odadan çıkarayım diye duvara bir tabak fırlattım, o kadar!» Ne diyeceğini şaşırmış: «Ben de sizi düşünüyordum», diye cevapladı K. «Daha iyi ya», dedi kız, «Gelin!» Birkaç adım sonra buzlu camdan bir kapıya vardılar. Kız kapıyı açıp: «Buyurun!» dedi K.'ya. Herhalde Avukat'ın çalışma odasıydı burası. Üç büyük penceresi vardı. İçeri vuran ay ışığı, her pencere altında odanın zeminini üzerinde dörtgen biçiminde ufak bir yeri aydınlatmıştı. Bu aydınlıkta seçilebildiğine göre, ağır ve eski mobilyalarla donatılmıştı içeri. Karanlıkta tahtadan oyma arkalıklı bir kereveti göstererek: «Şöyle geçin!» dedi kız. K. oturur oturmaz, gözlerini çevresinde dolaştırmaya başladı. Tavanı yüksek, kocaman bir odaydı; yoksullar Avukatı'nın müvekkilleri burada herhalde kaybolmuş sanırlardı kendilerini. K., devcileyin yazı masasına yaklaşan ziyaretçilerin küçücük adımlarını görür gibi oldu. Ama derken unuttu bütün bunları; hemen bitişiğinde oturup, kendisini nerdeyse kerevetin kenarına sıkıştırmış kızdan başka bir şeyle ilgilenmemeye başladı. «Sanmıştım ki ben çağırmadan geleceksiniz», dedi kız, «Tuhaf değil mi ama! İlkın daha kapıdan girer girmez bana bakıp durdunuz; şimdi de beni bekletiyorsunuz.» Sonra hemen. «Beni Leni diye çağırabilirsiniz», diye ekledi; bu konuşmanın bir ânı bile boşa geçsin istemiyordu sanki. «Hayhay!» diye cevapladı K., «Tuhaf dediğiniz şeye gelince, bunu kolayca size açıklayabilirim. Bir kez yaşlı beylerin gevezeliklerini çaresiz dinlemem gerekiyordu öyle durup dururken kaçamazdım. İkincisi: Daha çok, çekingen bir tabiatım var, yüzsüzlükten pek hoşlanmam. Zaten siz de doğrusu, hemen ele geçirilecek kızlara ben-

zemiyorsunuz.» — «Öylesi değil!» dedi Leni, kollarını ke-
revetin arkalığına koyarak K.'ya baktı. «Benden hoşlan-
madınız da. Belki şimdi bile hoşunuza gitmiyorum-
dur.» — «Hoşa gitmek önemli değil o kadar», diye ce-
vapladı K., kaçamak yollu. Bunun üzerine gülümseye-
rek: «Oh» dedi kız. K.'nın sözleri ve 'oh' demesiyle adeta
kendine bir üstünlük sağlamıştı. Bu yüzden, bir an sus-
tu K. Odadaki karanlığa gözleri alıştığından artık eşya-
larla ilgili ayrıntıları seçebiliyordu. Kapının sağında ası-
lı bir büyük tablo özellikle dikkatini çekti. Daha iyi gö-
rebilmek için öne doğru eğildi. Yargıç cübbesiyle bir
adamı canlandırıyordu resim. Adam taht gibi bir koltu-
ğa kurulmuştu ve koltuğun parlak yıldızları açıkça bel-
li olmaktaydı. Ama tabloda benzerlerinde rastlanmayan
bir taraf görülüyordu: heybetli, sakın bir oturuşu yoktu
Yargıç'ın. Sol kolunu koltuğun arkalığıyla kolluğuna
iyice yapıştırmıştı. Sağ kolunu tamamen boşlukta tu-
tuyor, yalnız eliyle kolluğu kavramış bulunuyordu. San-
ki bir an sonra, belki de öfkeyle fırlayıp kalkacak, önemli
bir açıklama yapacak ya da davaya ilişkin kararını bildi-
recekti. Tabloda ayrıca bir merdivenin sarı bir halıyla
örtülü üst basamakları seçiliyordu. Sanık bu merdive-
nin alt başında dikiliyor olmalıydı. K. parmağıyla tablo-
yu gösterip: «Belki de benim yargıç bu», dedi. Gözlerini
kaldırıp tabloya bakarak: «Tanıyorum», dedi Leni, «sık
sık gelir bizim buraya. Gençliğinde yapılmış bir resim.
Ama asla resimdeki kişi değildir kendisi, hatta resimle
arasında bir benzerlik bulunduğu bile söylenemez; çün-
kü gerçekte bir cüceden farkı yoktur. Bücürlüğüne bak-
madan, resimde böyle boyunu uzattırılmış. Bütün bura-
ya gelenler gibi burnu bir havadadır ki, o kadar olur!
Hani benim de burnum havadadır; hiç hoşunuza gitme-
yişim öyle canımı sıkıyor ki!» Bu son sözleri Leni'yi ku-
caklayıp kendisine çekmekle cevapladı K.; Leni hiç se-

sini çıkarmayarak, başını K.'nin omuzlarına yasladı. Kızın öbür sözlerine karşılık sordu K.: «Ne yargıcı bu?» — «Sorgu Yargıcı», dedi Leni. K.'nin beline doladığı elni yakalayıp parmaklarıyla oynamaya başladı. «Hep Sorgu Yargıcı!» diye söylendi K., düş kırıklığına uğramış, «Yüksek Yargıcı'lardan hiç biri yok ortada. Peki sorgu yargıcı da, nasıl böyle bir koltukta oturuyor?» Yüzünü K.'nin eline doğru eğerek: «Aslı yok bütün bunların!» diye cevapladı Leni, «Gerçekte keçe yayılmış bir mut-fak iskemlesi oturduğu yer.» Sonra: «Ama hep böyle davanızı mı düşüneceksiniz?» diye ekledi usulcacık. «Ne münasebet!» dedi K., «Belki az bile düşünüyorum.» «Ama sizin hatanız bu değil», dedi Leni, «İşittim ki, çok inatçıymışsınız.» — «Kim söyledi?» diye sordu K. Kızın vücudunu göğsünde hissediyor, yukardan aşağı sık ör-gülü gür ve kara saçlarına bakıyordu. «O kadarını açık-layamam», diye cevapladı Leni, «Rica ederim, isim sor-mayın bana. Hatanızı da düzeltin. İnاتçılıktan vazge-çin. Nasıl olsa bu mahkemeye karşı çıkılmaz. İtiraf et-mek gerek; siz de ilk fırsatta itiraf edin. Ancak o zaman bu işten sıyrılabilirsiniz, ancak o zaman! Hoş, itiraf et-seniz de dışardan yardım görmeden yine kurtulamaz-sınız; ama siz bu yardımdan yana tasa etmeyin, ben bu-nu üzerime alıyorum.» — «Bu mahkeme ve onun gerek-tirdiği düzenbazlıklara ilişkin hayli bilginiz var anlaşı-lan», diye cevapladı K. Kendisine pek sokulduğunu gö-rünce, kızı kaldırıp kucağına oturttu. «Gördün mü, böy-le olmalı işte!» dedi Leni; etekliğini düzeltip bulüzüne çeki düzen vererek, K.'nin kucağına yerleşti. Her iki elini boynuna dolayarak, arkasına yaslanıp uzun uzun K.'yı süzdü. «Peki, ya itirafta bulunmazsam, o zaman bana yardım edemez misiniz?» diye sordu K. yoklayarak. Son-ra, adeta bu duruma şaşır-mış: «Hep de bayan yardımcı-lar buluyorum kendime», diye düşündü, «İlkin Bayan

Bürstner, sonra Mübaşir'in karısı, en nihayet bu küçük Bakıcı Kız. Bu küçük hanım da nedense bana pek soku-
luyor. Baksana, aradığı yeri bulmuş gibi nasıl yerleşti
kucağıma.» — «Hayır!» diye cevapladı Leni, yavaşça ba-
şını sallayarak, «O zaman yardım edemem. Ama zaten
benim yardımımı hiç istemiyorsunuz ki; böyle bir şeyi
zerre kadar umursadığınız yok. Dik kafalının, söz dinle-
mezsin birisiniz.» Arası biraz geçince: «Sevgiliniz var
mı?» diye sordu. «Hayır!» dedi K. «Var, var!» dedi Le-
ni. «Evet, doğru!» dedi K., «İnkâr ettim ama, resmi bile
yanımda.» Kız rica edince, cebinden Elsa'nın resmini
çıkartıp gösterdi. Kucağında tortop olan Leni, resmi göz-
den geçirmeye başladı. Enstantene bir resimdi. Elsa'nın
kabarede sık sık yaptığı o fırıl fırıl danslardan birinin
sonunda çekilmişti; eteklik hızlı dönüşten hâlâ бүklüm
бүклüm dalgalanıyordu havada; Elsa ellerini diri kal-
çalarına dayamış, boynunu germiş, gülerek yana baki-
yordu, ama kime güldüğü resimde belli değildi. «Bir de
dar korse takmış ki!» dedi Leni ve sonra bunu nereden
anladığını açıkladı. «Beğenmedim», diye ekledi. «Han-
tal, kaba bir şey. Ama olur a, size karşı uysal naziktir
belki; resimden öyle görülüyor. Böyle boylu poslu, güç-
lü kuvvetli kızların çokluk uysal ve nazik olmaktan öte
bir şey gelmez ellerinden. Ama bakalım sizin için ateşe
atar mı kendini?» — «Hayır!» dedi K., «Ne uysal, ne
naziktir, ne de kendini benim için ateşe atar. Zaten ben
de bunların hiçbirini istemiş değilim ondan. Hattâ res-
me bile sizin gibi alıcı gözüyle bakmadım.» — «Demek
hiç de o kadar önemsedığınız bir kız değil», dedi Leni,
«Yani sevgiliniz falan değil.» — «Yo, yo!» dedi K., «Sö-
zümü geri alacak değilim.» — «Öyle olsun!» dedi Leni,
«Ama tutalım ki, günün birinde elinizden çıkıp gitti sevgi-
liniz ya da başka birine, örneğin bana değiştiniz. Son-
radan aramazdınız herhalde?» — «Elbet, olmayacak şey

değil», dedi K. gülümseyerek, «Ama size karşı Elsa'nın büyük bir üstünlüğü var; benim davayla ilgili bir şey bilmiyor, bilse de zaten aldırmaz, mahkemenin senden istediklerini yap diye beni kandırmaya çalışmazdı.» — «Ama bu bir üstünlük değil», dedi Leni, «Başka üstünlükleri yoksa, cesaretimi yitirmem doğrusu. Vücudunun bir yerinde bir özürü var mı?» — «Vücudunun bir yerinde özürü mü?» diye sordu K. «Evet», dedi Leni, «benim böyle ufak bir özürüm var da. Bakın!» Sağ elinin orta ve yüzük parmaklarını açıp, gergin, ileri uzattı. Parmaklar arasındaki deri ta en üst boğumlara kadar varıyordu. K. kendisine gösterilmek istenen şeyi karanlıkta ilkin farkedemedi, elini uzatıp yokladı. «Şu tabiatın işine bak!» diye söylendi sonra. Eli bütünüyle seçince: «Bu ne şirin el böyle!» diye ekledi. Şaşırmış, ikide bir parmakları açıp kapıyor, Leni ise bir çeşit gururla ona bakıyordu. Nihayet, K., acele bir öpücük kondurup, kızın parmaklarını bıraktı. «Oh!» diye bağırdı Leni, «Beni öptünüz.» Hemen, ağzı açık, dizleriyle K.'nin kucığında doğruldu. K., başını kaldırmış, nerdeyse aptal aptal kıza bakıyordu. Kız iyiden iyiye kendisine yaklaşıncı, baharat gibi buruk ve uyarıcı bir koku geldi burnuna. Leni, K.'nin başını kendinden yana çekerek abandı; boynunun orasını burasını ısırdı, öpmeye koyuldu; hattâ saçlarını bile dişledi K.'nın. Zaman zaman: «Bana değiştiniz sevgilinizi!» diye bağıırıyordu, «Gördünüz mü, bana değiştiniz!» Derken dizi kayıp, ufak bir çığlık koyverdi. Tam yere, halı üzerine düşüyordu ki, K. kucaklayıp tutmak istedi. Ama Leni, onu da kendisiyle çekip aşağı yuvarladı. «Artık benim oldun!» dedi.

«Al şu anahtarları da canın istedikçe gelirsın», dedi en sonunda. K. tam gidiyordu ki, rasgele bir öpücüğün arkadan sırtına konduğunu hissetti. Sokağa çıktığında ha-

fif bir yağmur atıştınyordu. Belki Leni pencerededir, onu bir kez daha görürüm umuduyla yolun ortasına doğru yürümek isterken, evin önünde duran bir arabadan Amca Bey fırladı dışarı. K., dalgınlıktan arabayı hiç farketmemişti. Amca, K.'yı kolundan yakalayarak, kapıya doğru iteledi. Yeğenini kapıya çivilemek ister gibiydi adeta. «Bre çocuk!» diye bağırды. «Nasıl yapabildin bunu, nasıl! Tam yoluna girecekken, berbat edip çıktın işi. Bücür, pasaklı bir kızla tıkıldın bir deliğe, kayboldun. Üstelik kız da besbelli Avukat'ın metresi. Saatlerce gözükmedin ortada. İnsan bari bir şey bahane eder. Sen ise bir şey saklamadın, ne yapacaksın saklayıp, açık açık gittin o sürtüğe. Gidiş o gidiş! Biz de senin için dört dönen amcan, davan için elde edilmesi gereken Avukat Bey, ama en başta Kalem Şefi, yani şu döneminde davanı adeta avucu içinde bulunduran bu nüfuzlu Bey, başbaşa verip sana nasıl yardım ederiz diye söyledik durduk. Ben sakınarak, kollayarak Avukat Bey üzerinde, Avukat Bey Kalem Şefi üzerinde işledi. Bu sırada senin hiç değilse yanımda olup, beni desteklemen gerekirdi. Ama sen gittin, gelmedin. Nihayet yokluğun daha çok saklı kalamadı. Eh, kibar, görmüş geçirmiş kimseler; beni düşündüklerinden hiçbirisi bir şey söylemedi. Ama derken onlar da dayanamadı. Senin bu yaptığından açıkça sözedemeyince sustular. Dakikalarca konuşmadan oturduk, belki sonunda çıkar gelirsin dedik. Kulağımız hep sendeydi. Ama ne yaptıksa olmadı. Nihayet Kalem Şefi ayağa kalktı. Başta oturacağını söylediğinden çok daha uzun süre oturmuştu bizimle. «Size yardım edemedim, üzülüyorum», diyerek veda etti; akıl almayacak bir nezaketle bir süre de kapıda bekleyip uzaklaştı. Tabii o gider gitmez, dünyalar benim oldu. Çünkü adeta boğulacaktım. Ama davranışın hasta Avukat'a daha da çok dokundu; zavallı, ben ayrıldığım zaman hiç

konuşacak durumda değildi. Böyle yapmakla belki de adamın büsbütün çökmesine katkıda bulundun, dola-
yısıyla onsuz dünyada yapamayacağın bir kimsenin ölü-
münü çabuklaştırmaya çalıştın. Ben amcanı ise burada
böyle yağmur altında — elle bak, sırsıklam oldum —
saatlerce beklettin, meraka koydun.»

Yedinci Bölüm

AVUKAT. FABRİKATÖR. RESSAM

Bir kış günü kuşluk vakti — dışarının bulanık aydınlığında kar atıstırıyordu — sabahın erken saati olmasına rağmen son derece yorgun, bankadaki odasında oturuyordu, K. Hiç değilse kendinden küçük memurlar tarafından rahatsız edilmemek için odacıya çok işi olduğunu söylemiş, kimseyi içeri almamasını tembih etmişti. Ama çalışacakken sandalyasında dönüp duruyor, masadaki öteberileri usulca sağa sola oynatıyordu. Bir ara, farkında olmaksızın, kolunu boylu boyunca masa üzerine yatırdı; başı önünde, kımıldamadan oturmaya başladı. Davaya düşüncesi yakasını koyvermiyordu bir türlü. Bir yazılı savunma hazırlayıp mahkemeye sunmasının iyi mi yoksa kötü mü sonuç doğuracağını şimdiye kadar belki bin kez düşünmüştü. Kısa bir yaşam öyküsünü verecekti savunmasında. Önemli olayları anlatırken, neden bu olaylarda şöyle ya da böyle davrandığını ve şimdi bu davranış biçimini doğru görüp görmediğini belirtecek, bu ya da öbür türlü görüşünün nedenlerini açıklayacaktı. Kuşkusuz böyle bir yazılı savunma, Avukat'ın yalınkat savunmasına göre birtakım üstünlükleri içeriyordu. Avukatın zaten doğru dürüst çalıştığı yoktu. Neler yaptığından nasıl olsa büsbütün habersizdi, K. Ama herhalde çok bir şey değildi yaptığı iş. Bir ay var ki, gö-

rüşmek üzere kendisini çağırılmamıştı. Eski görüşmelerin hiçbirinde de bu adamın, davada kendisine pek yardımcı olabileceği kanısı uyanmamıştı içinde. Bir kez, şöyle ayrıntılı sorular sorup öğrenmesi gerekenleri öğrenmemişti K.'dan. Oysa bu konuda sorulacak neler yoktu! Önemli olan sormaktı. K., gereken soruları kendisi sorabilirmiş gibi bir duyguya kapılmıştı her vakit. Avukata gelince, sorular soracakken hep kendisi anlatmış, ya da K.'nın karşısında suskun oturup durmuştu. Kulakları iyi işitmiyor olmalıydı ki, her seferinde masa üzerinden biraz öne doğru abanıyor, sakalının orta yerindeki bir kılı çekip çekiştirerek gözlerini döşemeye dikeyiyor, belki de tam K. ile Leni'nin daha önce bir arada uzanıp yattıkları yere bakıyor, bazan K.'ya sanki bir çocukmuş gibi sudan uyarmalar yöneltiyordu. Hani K.'nın, sonunda hesap görülürken bir kuruş ödemeyi düşünmediği sıkıcı, sıkıcı olduğu kadar boş sözlerdi hepsi. Baktı ki K'yı yeteri kadar umutsuzluğa düşürdü, onu yeniden biraz cesaretlendirmeye kalkıyor ve anlatmaya koyuluyordu: Şimdiye kadar buna benzer birçok davaları, kimini bütünüyle kimini kısmen kazanmışmış. Belki K.'ninki gibi çetin davalar değilmiş bunlar; ancak, dışardan bakınca, daha da umut yok sanırmış insan. Bu davaların bir listesi de masasının gözünde bulunuyormuş — bu arada eliyle gözlerden birine vuruyordu— ama ne yazık ki, meslek sırrı olduğundan gösteremezmiş. Ama K., onun bütün bu dâvalarda edindiği tecrübelerden yararlanacakmış kuşkusuz. Hemen kolları sıvayıp çalışmaya da başlamışmış; mahkemeye sunulacak ilk dilekçe artık bitmek üzereymiş ve pek de önemliymiş dilekçe; çünkü savunmanın ilk andaki etkisi, dava seyrini çokluk belirleyebilirmiş. Ancak, şu noktaya da K.'nın dikkatini çekmek isteyesiymiş ki, kimi vakit ilk dilekçeler hiç okunmadan kalırmış mahkemede;

henüz sandığın sorgulanması ve göz altında tutulmasının her türlü yazılı belgeden önemli olduğuna işaret ederek dilekçeyi doğrudan alır, dosyaya korlarmış. Bakıldılar dilekçe sahibi pek diyetiyor, o zaman da derlermiş ki, dosya hazırlanıp karar verilirken, bütün evraklarla beraber ilk dilekçe de gözden geçirilecektir. Ama işte bunu da çok vakit yapmazlarmış; ilk dilekçe ya kaldırılıp atılmış bir kenara ya da büsbütün ortadan kaybolup gidermiş. Dava sonuna kadar saklansa bile, okunmazmış pek; ama bu yalnız bir söylenti olarak kulağına gelmişmiş. Hani üzücü şeylermiş ama, pek de nedensiz değilmiş. K.'nın şu noktayı gözden uzak tutmaması gerekiyormuş ki, duruşmalar açık yapılmazmış. Mahkeme gerekli görürse, öyle de olabilirmiş kuşkusuz. Ama kanunda duruşmalar açık yapılacak diye bir kayıt bulunmuyormuş. Bu yüzden de dosyalar, özellikle iddianame, sanıkla sanık savunucusuna gösterilmez, gösterilmeyince de ilk dilekçenin neye dayanılarak kaleme alınacağı bilinmez pek. Bilinse de işte öylesine bilinir. Onun için, ilk dilekçede dava bakımından önemli bir noktanın bulunuşu zaten şans işidir. Gerçekten de kanıtlayıcı değeri olan derli toplu dilekçeler ancak sonraları, iddianamede yer alan maddelerle gerekçeleri teker teker, daha bir açık seçik belirip ortaya çıktılar veya ne oldukları kestirilebilir duruma geldiler mi hazırlanabilir. Bu koşullar altında, sanık savunucusunun durumu elverişsiz ve güç bir durumdur tabii. Ama bu da yine kasten böyledir; çünkü sanığın avukat tutmasına izin vermez de kanun, sadece göz yumar. Hatta kanundaki sözlerden böyle bir hoşgörü anlamının çıkarılıp çıkarılmayacağı bile tartışma konusudur. Eh, bu durumda, biraz ince eleyip sık dokunuldu mu, mahkemece kabul edilmiş avukatlar diye bir şeyden söz açılmaz. Avukat diye mahkeme önüne çıkanların hepsi, gerçekte kaçak çalışan avukatlar

yalnız. Bu da, kuşkusuz bütün meslekdaşlar için bir yüz karasıymış. K.'nın ilerde kaleme işi düşerse, avukatlar salonuna bir göz atabilir, bunu da bir yol görebilirmiş. Salondaki avukatlarla karşılaşınca, korkudan irkilecekmiş. Daha avukatlara daracık ve basık tavanlı bu salonun ayrılmasında bile, mahkemenin onlara karşı küçümsemesi açığa vururmuş kendini. Bütün ışık içeriye küçük bir pencereden girermiş. Pencere de öylesine tepedeymiş ki, dışarı bakılmak istendi mi, size omuz verecek birini bulmanız, üstelik hemen pencere önündeki bacadan tüten dumanları yutup, kurumlarla elinizin yüzünüzün siyahlanmasına katlanmanız gerekirmiş. Salonun perişanlığına yalnız bir örnek olarak, bir yılı aşkın bir zamandan beri döşemede durup duran delik gösterilebilirmiş. Hani içerisine düşülecek kadar büyük değilmiş ama, insanın bir bacağı da pekâlâ sonuna kadar deliğe gömülebilirmiş. Avukatlar salonu tavanarasının üst katında bulunuyormuş; yani biri kazara deliğe düşse, tavanarasının alt katına, tam sanıkların beklestikleri koridora sarkarmış bacağı. Avukatlar arasında böylesi durumların rezalet diye gösterilmesi hiç de abartma değildir. Yetkili makamlara şikâyetler en ufak bir sonuç vermez. Öte yandan, avukatların kendi paralarıyla herhangi bir onarıma girişmeleri kesinlikle yasaklanmıştır. Ama avukatlara böyle davranılmasının bir nedeni var kuşkusuz: Sanık savunucusunu elden geldiği kadar aradan çıkarmak, bütün işi sanık üzerine yıkmak. Aslında fena bir görüş değil, ama buna bakıp, söz konusu mahkemede sanıklar için avukatların gerekmediği sonucunu çıkarmak kadar yanlış bir şey olmaz. Hatta avukatlara başka mahkemelerde, bu mahkemedeki kadar gereksinme duyulmaz. Çünkü soruşturma bu tür bir mahkemede genellikle yalnız kamuoyundan değil, sanıktan da gizli yürütülür. Tabii yürütülebildiği kadar; ama bu,

pek geniş ölçüde de mümkün olur hep. Yani sanığın kendisi istese, mahkemedeki dosyaları göremez. Yapılan sorgulardan da, bu sorguların dayandığı evrak üzerinde bilgi edinmek çok güçtür, hele zaten serseme dönmüş, aklı bin bir düşünceyle dolu sanık için. Dolayısıyla, bu işi avukat alır üzerine. Avukatlar pek sorgularda hazır bulunamaz, bulunamayınca da, sorgu biter bitmez sanığı yakalayıp soru yağmuruna tutarlar. Hatta imkânı varsa daha sorgu salonunun kapısı önünde yaparlar bunu. Yine de çok vakit dağınıktır sanığın verdiği bilgiler. İşte bu bilgilerden avukat savunmaya elverişli olanlarını ayıklayıp alır. Ama bilgi kaynaklarının en önemlisi değildir, bu; çünkü, usta bir avukat, başkalarına göre daha çok bilgi edinebilirse de, bu yoldan yine de fazla bir şey öğrenilemez. Her şeye rağmen, bu konuda asıl kaynak, avukatla bazı kişiler arasındaki ilişkilerdir ve savunmanın da gerçek değerini işte bu ilişkiler belirler. Hani K. da kendi tecrübelerinden bilecekmiş ki, mahkemenin en alt kademelerindeki örgüt pek öyle mükemmel değilmiş; görevine boş veren, rüşvetle satın alınabilen memurlar varmış burada. Onun için de, mahkemenin su sızmaz kalın duvarlarında bir bakıma gedikler bulunuyormuş. İşte avukatların çoğu bu gediklerden içeri sızarlar. Rüşvet vermeler, casusluklar hep buralardan yapılır. Hatta şimdi değil ama, eskiden dosyalar bile çalınırdı. Bu yoldan sanık hesabına bir an için hatta şaşılacak ölçüde olumlu kimi sonuçlar sağlanabildiği inkâr edilemez. Böyle sonuçlarla da bu küçük avukatlar sağda solda caka satar, kendilerine yeni müvekkiller elde etmeye çalışırlar. Ama davanın ilerki seyri üzerinde ya hiç, ya da olumlu bir etki gösteremez bu sonuçlar. Ancak dürüstlük temeline dayanan kişisel ilişkilerin bir değeri vardır, o da yüksek memurlarla. Yüksek memurlarla derken, tabii yalnız alt kademe yüksek memurla-

rını söylüyorum. İşte ancak böylelikle davanın seyri etkilenebilir. Gerçi başlangıçta göze gözükmeyecek kadar küçüktür bu etki, ama giderek büyür. Kuşkusuz bu işin üstesinden gelebilecek hepsi üç, beş avukat vardır. Dolayısıyla K., avukat seçme işinde pek isabetli davranmış. Böyle Dr. Huld gibi eşî dostu bulunan bir ya da iki avukat ya çıkar, ya çıkmazmış. Böyle avukatlar, tabîî avukat salonundakilerle görüşmezlermiş, onlarla bir alıp verecekleri de yokmuş zaten. Ama buna karşılık, mahkemedeki memurlarla o kadar daha sıkı bir ilişki içerisinde bulunurlarmış. Hani Dr. Huld'un her vakit mahkemeye yollanıp koridorlarda, sorgu yargıçları kazara dışarı çıkacaklar da eşref saatleriyse ağızlarından işe yarar, ama çokluk sadece öyle görünen bir laf alacağım, eşref saatleri değilse bunu bile elde edemeden boş döneceğim diye beklemesinin gereği yokmuş. Hayır. K.'nın kendisi de görmüş ya, içlerinde kodamanları da yer alan memurlar kendi ayaklarıyla gelir, kendi gönül rızalarıyla davaya ilişkin açık seçik hiç değilse kolay yorumlanabilecek bilgiler verir, davanın ilerde izleyeceği seyri tartışırlarmış. Hatta bazan ikna edilebildikleri, sizin görüşünüzü seve seve benimsedikleri bile olurmuş. Ama bunlara, hele bu son noktada fazla güvenmek de doğru değilmiş. Çünkü bir bakarsın sizinle konuşur, kesin bir dille şöyle yapacağım, böyle yapacağım derler ve yapacakları da sanığın savunmasına yararlı bir şeydir, ama sizden ayrılır ayrılmaz dosdoğru kalem odalarına yollanıp, ertesi gün için söylediklerinin düpedüz tersi bir mahkeme kararına başvururlar. Hatta sizinle konuşmadan alsalar, o kadar sert düşmez bu karar. Taibi buna karşı elden bir şey gelmezmiş, çünkü söz konusu memurların sizinle mahrem konuştukları mahrem konuşmalar olarak kalır ve sanık savunucuları bu beylerin teveccühlerini yitirmemeye çalışmak zo-

runda bulunmasalar bile, konuşulanlardan açıkça sonuçlar çıkaramazlarmış. Öte yandan, kuşkusuz bu beyler yalnız insan sevgisi ya da dostluk duygularına kapılıp sanık savunucularıya, kuşkusuz bunların içinde yalnız işinin eri olanlarıyla ilişki kurmazlarmış. Daha doğrusu, onlar da bir yerde savunuculara bağlıymışlar. İşte daha ilk kademelerinde bile gizli bir mahkemeyi öngören adli bir örgütün sakıncalı yanı burada gösteriyormuş kendini. Memurların halkla ilişkileri yoktur. Ne çok büyük, ne çok küçük normal davaların pekâlâ üstesinden gelirler; böylesi bir dava da adeta kendiliğinden yürür, sırası geldikçe bir dokunuverirsin, olur biter. Pek sudan davalarda ise, fazla çetinlerindeki gibi, sık sık apışır kalır bu memurlar. Gece gündüz habire yasalarla düşüp kalkar da, bu yüzden insanlar arası ilişkileri doğru dürüst kavrayamazlar. Oysa böyle davalarda bunu bilmeden pek yapamaz, yapamayınca da akıl danışmak için kalkıp avukata gelirler. Arkalarına taktıkları bir odacı genellikle pek gizli dosyaları getirir. Hani hiç umulmadık nice beyler, şu pencere önünde dikilmiş de, Avukat Bey, gerekli öğütlerde bulunabilmek için masa başında dosyaları incelerken, adeta kara kara düşünüp sokağa bakmışlar. Ayrıca böylesi fırsatlarda beylerin mesleklerini ne ölçüde ciddiye aldıkları ve başa çıkamayacakları engellerle karşılaştılar mı, kendilerini nasıl büyük bir umutsuzluğa kaptırdıkları da görülebilmemiş. İşleri başkaca da kolay değilmiş hani, haksızlık edip gördükleri işi kolay sanmamalıymış. Mahkemeler kademe kademe yükseliyor, memurlar arasında da bir hiyerarşi uzayıp gidiyormuş. Hatta işin içinde olanlar bile pek başını sonunu kestiremezmiş bu hiyerarşinin. Beri yandan davalar alt kademe memurlarından da gizli görülür, dolayısıyla bu memurlar ellerinden geçen dosyaların ilerdeki seyrini şöyle tastamam izleyemezlermiş pek.

Dosyalarla karşılaşır, bilmezlermiş nereye gittiklerini. Yani, davanın çeşitli safhalarıyla en son verilecek yargı ve yargının nedenlerini görüp inceleyemez, dolayısıyla bunun sağlayacağı bilgilerden yoksun bulunurlar bu memurlar. Ancak davanın yasalarda kendileri için belirlenmiş parçasıyla uğraşabilirler. Bunun, yani ellerinden çıkan işin ilerisi üzerine de, genellikle sanık savunucusundan çok daha az bilgi edinebilir. Çünkü, sanık savunucusu, nerdeyse dava bitimine kadar sanıkla yitirmezmiş ilişkisini. Yani bu bakımdan da memurlar sanık savunucusundan bazı değerli bilgiler öğrenebilir. Bütün bunlar göz önünde tutuldu mu, kimi sanıklara hakaret eder gibi davranan memurların —her sanık böyle bir davranışla karşılaşmış— sinirliliklerine şaşıl-mazmış artık. Ne kadar sakin görünseler de, bütün memurlar hep sinirli olurmuş. Tabii bundan da en çok zarar gören küçük avukatlarmış. Örneğin gerçeğe de pek yakın görünen şöyle bir olay anlatılır: Kendi halinde efendi bir adam olan yaşlı bir memur, özellikle avukatın mahkemeye sunduğu dilekçeler yüzünden arap saçına dönmüş çetin bir dava dosyasını bir gündüz bir gece aralıksız incelemiş —gerçekten de bu memurların hamaratlıkta üzerlerine yoktur—, sabaha karşı, herhalde pek verimli sayılamayacak yirmi dört saatlik bir çalışmadan sonra kapıya gidip pusuda beklemiş, içeri bir avukat girmeye görsün, merdivenlerden yuvarlamış aşağı. Aşağı yuvarladığı avukatlar merdiven sahanlığında toplanmış, ne yapıp edeceklerini görüşmeye başlamışlar. Bir yandan içeri girmeye hakları yok aslında, olmayınca da memura karşı yasal yoldan herhangi bir girişimde bulunmaları adeta düşünülecek gibi değil. Ama öte yandan, mahkemede geçirilmeyen her gün bir kayıp kendileri için; yani ne yapıp yapıp ille salona girmek zorundalar. Derken anlaşıyorlar aralarında: Yaşlı Memur'u

uğraştırıp yoracak, böylelikle içeri girecekler. Aralarından bir avukatı düzenli yukarı yolluyorlar. Avukat koşu koşu çıkıyor merdivenlerden, elden geldiği kadar ama pasif bir karşı koyuştan sonra bırakıyor kendini memura, aşağı yuvarlatıyor. Aşağıda ise meslekdaşları avukatı yakalıyorlar. Bu, yaklaşık bir saat sürüyor. Derken, zaten, gece çalışmaktan halsiz düşmüş Yaşlı Memur, iyiden iyiye yorulup kaleme dönüyor. Aşağıdakiler önce hiç de inanmak istemiyorlar buna, gerçekten kimse yok mu diye kapının arkasına bakması için ilkin birini yolluyor, ancak ondan sonra içeri giriyorlar. Herhalde olup bitenlerden ötürü söylenmeyi bile göze alamamışlardır. Çünkü avukatlar —içlerinden en küçüğü bile az buçuk görebilir gerçeği— mahkemelerde herhangi bir ıslahata ön ayak olmak ya da bunu gerçekleştirmek hevesinden büsbütün uzak bulunur. Gelgelelim, hani pek tipik bir özelliktir bu, hemen her sanık, hatta düpedüz kıt görüşlülere bile mahkemeye ayak atar atmaz, yapacakları ıslahat önerileri üzerinde düşünmeye başlar, böylelikle de çokluk, başka yerde harcamaları pek daha uygun zaman ve enerjiyi çarçur ederlermiş. Tek doğru yol, ortadaki koşulları ve durumları kabullenmekmiş. Hatta ayrıntılarda ıslahat yapılabilse de —ki saçma ve yersiz bir inançmış bu— taş çatlasa ilerki davalar hesabına biraz bir başarıdan fazla bir şey elde edilemezmiş. Ama buna karşılık, her vakit kinci memurların özellikle dikkatlerini üzerinize çeker, böylelikle de çıkarınıza ölçüsüz derecede gölge düşürürmüşsünüz. Yani dikkati çekmekten sakınmak gerekiyormuş. Bir şey size ne kadar saçma görünürse görünsün, serinkanlılığı elden bırakmamalıymış. Sonra şurasını anlamalıymış ki, bu büyük örgüt adeta dünya durdukça duracakmış. Siz bulunduğunuz yerde kendi başınıza bir değişiklik yapmakla kuyunuz kazabilir ve içine düşebilirmişsiniz; ama bu büyük

örgüt sizin yapacağınız değişiklik dolayısıyla uğrayacağı sarsıntıyı bir başka yerinde giderebilir, dengeyi sağlayabilirmiş; çünkü bütün parçaları bağlıymış birbirine. Hatta belki eskisinden daha derli toplu, daha bir uyanık, daha amansız ve daha bir hain karşınıza bile çıkarmış sonradan. Onun için, işleri aksatacak yerde, avukata bırakmalıymış. Suçlamalar, hele nedenlerini enine boyuna açıklayamadıktan sonra pek bir yarar sağlamazmış insana. Hani söylemeden duramayacakmış. Kalem Şefi'ne karşı takındığı tavırla K.'nın hayli zarar dokunmuş davasına. Şimdi bu nüfuzlu kişinin yardımına başvurulacak kişiler listesinden adeta silinmesi gerekiyor, dava konusuna şöyle bir dokunsanız, sözlerinizi açıkça iştizmekten geliyormuş. Bir bakıma memurlar da çocuk gibiymişler; en masum davranışlardan bile —ama K.'ninki maalesef böyle değilmiş—ikide bir küser, canciğer dostlarıyla bile selamı sabahı keser, onlarla karşılaştılar mı yüzlerini çevirir, onların aleyhinde elden ne geliyorsa yaparlarmış. Ama bir de bakarsınız —bunun için öyle olağanüstü bir neden de bulunmazmış işin tuhafı— sizin zaten yok, zaten yok deyip göze aldığınız bir şakaya güler, sizinle barışırlarmış. Yani bu memurlarla geçinmek hem kolay, hem güçmüş. Bu konuda nasıl davranılacağını gösteren kurallar yokmuş pek. Kimi zaman, ne şaşılacak şeyse, ortalama bir insan ömrü bu işde başarı sağlamak için gerekli bilgileri kavramaya yetermiş. Ama elbet herkes gibi, kötümser anları da olmaz değilmiş insanın; böyle anlarda sanırmış ki, şimdiye kadar çalış didin, en ufak bir başarı elde edememiştir; öyle gelirmiş ki insana, iyi bir sonuca bağlanan davalar, daha baştan böyle sonuçlanacağı bilinenlerdir sadece. Kimse yardım etmeden de zaten bunlar iyi bir sonuca ulaşır; gelgelelim, onca koşmalara, onca emeklere, insana sevincinden bayram yaptıran bütün

o ufak tefek sözde başarılarla rağmen öbür davalar yitirilmişdir. Bu durumda da tabii hiçbir şeye güvenilemiyor. Hani bir soran çıksa, aslında tıkr tıkr yürüyen davaları sırf başkalarının yardımına başvurarak çıkmazlara soktuğunu bile çaresiz kabul edecek insan. Bu da nihayet bir çeşit kendine güven demektir. Ama o durumda zaten kala kala bu güven kalıyor geriye. Avukatlar çokluk böyle nöbetlere, çünkü nöbetten başka bir şey değil bunlar, onca zaman tıkr tıkr yürüttükleri bir dava ansızın ellerinden çekilip alınınca uğrar. Hiç kuşkusuz bir davanın elinden alınması bir avukatın başına gelebilecek felâketlerin en kötüsüdür. Hani davayı avukatın elinden alan sanığın kendisi değildir, böyle bir şeyle dünyada karşılaşılmaz elbet. Sanık bir kez belli bir avukat seçti mi, ne olursa olsun artık bırakmaz kendisini. Mademki kalkıp daha önce sizden yardım istemiştir, tek başına davayı yürütemiyor demektir; yürütemeyince de kendi isteğiyle ayrılmaz sizden. Ama kuşkusuz dava kimi vakit öyle bir yön alır ki, avukatın bundan böyle bir adım daha ileri atmasına izin vermezler. Davaymış, sanıkmış ve daha ne varsa, düpedüz çekilip alınır avukatın elinden. Bu durumda memurlarla arasındaki en canciğer dostluklar bir işe yaramaz olur; çünkü memurların kendileri de bir şey bilmekten çıkarlar. Davaya işte öyle bir safhaya girmiştir ki, sanığa bir yardımda bulunulmasına fırsat verilmez artık. Bundan böyle, davaya, kapısından içeri ayak atılamayacak mahkemeler bakar. Hatta sanıkla bile eskisi gibi görüşemez avukat. Ve bir gün de eve dönüp bakar ki, bin bir çaba ve güzel güzel umutlarla hazırlanıp mahkemeye sunduğu bütün dava dilekçeleri masasının üzerinde durmaktadır. Davanın bu yeni safhasına aktarılamadıklarından gerisin geri yollanmışlardır hepsi, hiçbirinin bir paçavradan kalır yeri yoktur. Ama henüz yitirilmiş sayılmaz

dava. Yo, asla! Hiç değilse ortada böyle bir sanıyı benimsemeye zorlayan bir neden bulunmaz; yalnız dava üzerinde artık bilinmez bir Şey ve bir Şey de öğrenilmez. Ama işte bu gibi durumlar binde bir baŐgsterirmiŐ. Sonra K.'nın davası böyle davalardan olsa da, henüz bu safhaya gelinceye kadar hayli zaman geçermiŐ. Şimdilik bir avukat için yapılacak daha bir sürü iş varmiŐ, bu işlerin yapılacağına da gvenebilirmiŐ K. nce de söylediği gibi, dilekçe henüz mahkemeye sunulmamıŐ, ama acelesi de yokmuş. Yetkililerle n görüşmeler yapmak daha önemliymiş ve bunlar da yapılmamış. Açıkçası, alınan sonuçlar deęiŐikmiŐ, ama işin ayrıntılarını Şimdilik ortaya vurmazsa daha iyi edermiŐ. Çünkü K.'nin üzerinde olumsuz bir etki yapabilir, onu aŐırın umutlara, sevinçlere ya da aŐırın tasalara srkleyebilirmiŐ bunlar. Ancak Şu kadarını sylemeliymiŐ ki, memurlardan bazısı durumu çok iyi görüyormuŐ; seve seve yardım edeceklerini bildirmiŐler. Kimisi de pek iyimser değilmiş, ama yine de yardımlarını asla esirgemeyeceklerini belirtmekten geri durmamıŐlar. Yani sonuç genellikle pek sevindiriciymiŐ; ama bundan özel birtakım yargılara varmak da doğru değilmiş, çünkü bütün n görüşmeler başlangıçta birbirine benzer ve ancak işin ilerde izleyeceği seyir bunların gerçek değerini belirlermiŐ. Ama Şurası da kesinmiŐ ki, henüz yitirilen bir Şey yokmuş ortada. Hele bir de Kalem Şefi, olup bitenlere rağmen elde edilebildi mi, ki bunun için de çeşitli adımlar atılmıŐmıŐ, o zaman bütün dava cerrahların deyiŐiyle temiz bir yara durumuna gelir ve işte o zaman ileriye güvenle bakılabilirmiŐ.

Bu ve buna benzer konuşmalar bakımından hani üstüne yoktu Avukat'ın. K.'nin her ziyaretinde tekrarlanıyordu bu sözler. Habire ilerlemeler kaydediliyor, ama bunların ne türlü ilerlemeler olduğu asla aıklanmıyordu.

Boyuna ilk dilekçe üzerinde çalışılıyor, ama dilekçe bir türlü bitirilemiyor ve çokluk, bir dahaki ziyaretinde, iyi ki bitilemediği söyleniyor K.'ya, çünkü bir önceki ziyaret tarihinin, dilekçeyi mahkemeye sunmak için hiç de uygun bir zaman olmadığı arada anlaşılmış bulunuyordu. Eh, bunu da önceden görmek imkânsızdı. Bazan K., Avukat'ın konuşmalarından düpedüz bitkin düşüp tüm güçlülere karşın gene de işlerin pek yavaş yürüdüğünü belirtecek oluyor, hiç de yavaş yürümediği cevabını alıyordu. Elbet, K. zamanında Avukat Bey'e başvursaymış, şimdi işler çok daha ileri bir noktaya ulaşırmış. Ama ne yazık ki, bunu savsaklamış K. ve bu savsaklamasının ilerde yalnız zaman bakımından değil, başka sakıncaları da görülecekmış.

Bazen Leni hızır gibi odaya giriyor da, ancak o vakit Avukat konuşmasına ara veriyordu. Hep öyle ayarlıyordu ki Leni, K.'nın yanında Avukat'a çayını getiriyor, sonra K.'nın arkasında dikiliyor. Avukat'ın bir çeşit açgözlülükle çay takımı üzerine abanışını, fincana çay koyup içişini izler gibi yapıyor, beri yandan sezdirmeksizin elini K.'nın eline bırakıyordu. Bu arada, tam bir sessizlik kaplıyordu odayı. Avukat çayını yudumluyor, K. yanbaşındaki Leni'nin elini sıkıyor, Leni de zaman zaman usulca K.'nın saçlarını okşamak cesaretini gösteriyordu. Çayını içtikten sonra: «Sen daha burada mısın, Leni?» diye cevaplıyordu. Bunun üzerine K., son bir kez Leni'nin elini sıkıyor, derken Avukat ağzını silip, taze bir güçle yeniden K.'ya veristirmeye başlıyordu.

Avukat'ın neydi elde etmek istediği sonuç acaba? Umut mu, umutsuzluk mu, bilmiyordu K. Ama şurasını kesinlikle görüyordu ki, savunması güvenilir ellerde değildi. Sivrilmek hırsı, ayrıca büyük bir dava dediği bu çeşit bir davayı belki şimdiye kadar hiç üzerine almadığı ne

denli gizlese de halinden açıkça seziliyordu, Avukat'ın. Ama yine de bütün anlattıkları doğru olabilirdi. Ne var ki, habire sözünü ettiği memurlarla arasındaki özel ilişkiler kuşku uyandırıyor. Bu ilişkilerden bir tek K. mı vardı yararlanacak? Avukat bunların küçük memurlar, yani yüksek memurlara pek bağlı kişiler olduklarını asla belirtmeyi unutmuyordu. Belki de bu küçük memurların yükselebilmesi bakımından davanın belirli bazı yönleri yönelmesi gerekmektedir. Acaba bu memurlar, Avukat'ı, davayı istedikleri yöne çekmekte mi kullanıyorlardı? Tabii hep de sanığın zararına yönlendirmeler oluyordu bunlar. Belki her davada böyle davranmıyorlardı, doğrusu böyle bir şeye ihtimal verilemezdi. Ama beri yandan, yüzde yüz öyle davalar vardı ki, bu davalarda hizmetlerine karşılık avukatlara bazı çıkarlar sağlanıyor, hani Avukat'ın şanına gölge düşürülmemesi bu memurların da işine geliyordu. Ama durum böyleyse, Avukat'ın dediğine göre, pek çetin, yani hatırı sayılır bir dava olan ve daha başlar başlamaz mahkemenin büyük ölçüde dikkatini çeken K.'nın davasında ne türlü bir tutum izleyecekti bu memurlar? Neler yapacakları pek bilinmez de değildi. Buna ilişkin belirtiler vardı ortada; bir kez dava aylardır süregelmesine rağmen, ilk dilekçe hâlâ mahkemeye sunulmamıştı. Sonra, Avukat'ın söylediğine göre, dava hâlâ başlangıç safhasında bulunuyordu. Kuşkusuz bu da, sanığı uyutup onu eli kolu bağlı tutmak, sonra da damdan düşer gibi bir mahkeme kararıyla karşısına çıkmak, ama hiç değilse aleyhte sonuçlanmış soruşturma dosyalarının üst kademelere iletildiği haberiyle onu gafil avlamak için biçilmiş kaftandı.

Ne yapıp yapıp, K.'nın kendisinin işe el atması gerekiyordu. Hele bu kış sabahındaki gibi kendini alabildiğine yorgun hissedip, zihninden bin bir düşüncenin adeta

farkında olmadan gelip geçtiği zamanlar, iyiden iyiye inanıyordu buna. Artık eskisi gibi davayı küçümsemi-yordu. Dünyada tek başına yaşasaydı, o zaman bir da-va düşüncesi de söz konusu olmazdı tabii. O zaman iş-ten değildi böyle bir küçümseme. Ama ne çare ki, amca-sı onu çekip Avukat'a götürmüştü, aileyi düşünmesi ge-rekiyordu. Sonra bankadaki işi de davanın seyrinden pek ayrı ele alınamazdı artık. Hatta birinde boş bulun-muş, eş dost önünde anlaşılmaz bir gururla davanın sözünü etmişti. Daha başka birçokları da nasılsa haber almıştı davadan. Üstelik Bayan Bürstner'le ilişkisi san-ki davaya ayak uydurmuş, sarsıntı geçiriyordu. Kısa-cası, davayı canı isterse kabullenir, istemezse kabullen-mez gibi bir durum artık pek yoktu ortada. Davanın içine girmişti bir kez, dayanacaktı. Yoruldu mu fenaydı. Ne var ki aşırı ölçüde tasalanmak da gereksizdi şimdi-lik. Bankada çalışmasıyla az zamanda hayli yüksek bir mevkiye erişmişti. Herkesin takdirini kazanmış, erişti-ği mevkide tutunmasını becermişti. Şimdi kendisine bu durumu sağlayan yeteneklerini biraz da davaya yönelt-mesi gerekiyordu; bunu yaptı mı, hiç şüphe yok işin so-nu selâmetti. Bir şey elde etmek istiyorsa, en başta suç-lu olabilirim düşüncesini kafasından kovması şarttı. Suç diye bir şey yoktu ortada. Bugüne kadar bankanın bir sürü büyük işlerini çekip çevirmiş, hepsini de başa-rıyla sonuçlandırmıştı. Dava da bunlardan biriydi yal-nız; öyle bir iş ki, her işde olduğu gibi, pusuda bekleyen çeşit çeşit tehlikelerle doluydu ve işte bu tehlikelere gö-ğüs germek gerekecekti. Kuşkusuz söz konusu amaca bir suç arayıp durmakla değil, düşüncelerini elden gel-diği kadar çıkarlarını sağlamak üzerinde toplayarak ulaşabilirdi. Onun için de, vakit geçirmeden, en iyisi da-ha bu akşam Avukat'tan vekâletini geri alacaktı. Hani bu, bizzat söylediğine göre, Avukat için işitilmedik ve

belki de aşığılıyıcı bir davranış olacaktı; ama K., dava uğrunda harcadığı çabaların, kendi avukatının ortaya çıkardığı engellerle karşılaşmasına göz yumamıyordu. Bir yol Avukat'ı silkeleyip üzerinden attı mı, dilekçe hemen mahkemeye sunulacak ve belki her Allahın günü ısrarla dikkate alınması istenecekti. Elbet bunun için, K.'nın öteki sanıklar gibi şapkasını sıra altlarına sokup, mahkeme koridorlarında pinekleme yetmezdi. Kendisi gidecek, olmazsa kadınlardan biri, daha olmadı başka adamlar yollanıp her Allahın günü memurlar rahatsız edilecek, parmaklıklar arasından koridora bakacakları yerde masalarının başına geçip, K.'nın dilekçesini incelemeye zorlanacaktı. Bu çabalar aralıksız sürdürülecek, herşey güzel güzel plânlanıp sıkı bir denetim altında tutulacaktı. Anlasındı bakalım mahkeme, hakkını kullanmasını bilen bir sanık nasıl olurdu! K. bütün bu düşündüklerini yapabileceğine güveniyorsa da, dilekçeyi kaleme almanın güçlüğü yine de gözünü yıldırmıyordu. Eskiden, örneğin bir hafta önce, böyle bir dilekçeyi kendisi hazırlamak durumunda kalabileceğini düşündükçe bir utanç duymuş, ama bunun güç bir iş de olabileceğini hiç aklına getirmemişti. Anımsadığına göre bir sabah, tam da işi başından aşkın olduğu bir sıra, ansızın herşeyi bir kenara itmiş, böyle bir dilekçede yer alacak düşüncelerin taslağını yapmak, bu taslağı gerekirse «buyrun» deyip Avukat'a vermek üzere not defterini çekip önüne almıştı. İşte o anda kapısı açılmış, Muavin Bey kahkahayı basarak içeri girmişti. Bunun üzerine K. pek bozulmuştu. Müdür Muavini dilekçeye gülmemişti kuşkusuz. Dilekçeden nerden haberi olacaktı? Az önce işittiği bir borsa nüktesi olmuştu onu güldüren. Nüktenin anlaşılması da bir resmin çizilmesini gerektirdiğinden, masanın üzerine abanmış, K.'nın elinden kalemi alıp, dilekçe taslağının yapılacağı not defterine resmi çiziktirmişti.

Bugün ise o eski utançtan eser kalmamıştı K.'da. Dilekçenin ister istemez hazırlanması gerekiyordu. Bankada vakit bulamadı mı, ki pek mümkündü bu, evde çalışacak, geceleri hazırlayacaktı. Baktı geceleri de yetmiyor, izin alacak, ne yapıp yapıp yarı yolda kalmayacaktı; yalnız ticari konularda değil, her işde her vakit bundan saçma bir şey düşünülemezdi çünkü. Dilekçe nerdeyse sonu gelmeyen bir çalışma demektir, orası öyle. İnsanın pek çekingen, korkak olmaması gerekiyordu, ama yine de dilekçenin dünyada bitip biteceği yok sanısına kolaylıkla kapılınabilirdi. Hani Avukat gibi miskinlik ve düzenbazlıktan değil —yoksa ne diye dilekçeyi tamamlamasındı Avukat—, tersine, dava konusu nedir, ilerde nasıl bir gelişme gösterebilir, bunu bilmemesine rağmen, bütün geçmiş yaşamını en ufak olay ve davranışlara varıncaya kadar anımsayıp anlatması ve enine boyuna bir süzgeçten geçirmesi gerekiyordu, ondan. Ve sonra ne tatsız bir işti bu! Ah, bir gün emekliliğe ayrılırsa, çocuklaşmış zekâsını boş bırakmamak, ayrıca uzun günleri geçirmek için böyle bir şeye başvurabilirdi belki. Ama şimdi bütün düşüncelerini bankadaki işi üzerinde toplayacağı bir zamandı. Henüz gelecek yolunda ilerlemesi bitmemiş ve daha şimdiden Müdür Muavini için bir tehlike oluşturmaya başlamıştı. Bu durumda, başdöndürücü bir hızla geçip gidiyordu her saat. Sonra gençti, kısa akşamlarla gecelerin tadını çıkarmak istiyordu. Öyleyken, şimdi bir dilekçeyi hazırlamakla mı uğraşacaktı? Böylece yine kendi kendine yakınıp durmaya başlamıştı. Sadece bu duruma bir son vermek üzere, parmağı kendiliğinden bekleme odasındaki zilin düğmesine gitti. Düğmeye basarken gözlerini kaldırıp saate baktı. On bir. İki saat gibi upuzun bir zamanı hayallere dalmakla geçirmiş, iki saat öncekine göre tabii daha da güçsüz düşmüştü. Ama ne de olsa kaybedilmiş bir zaman sayıl-

mazdı, bu; önemli görülebilecek birtakım kararlar almıştı. Derken odacılar, çeşitli mektup ve yazışmalarla hayli bir süredir kendisini bekleyen iki bayın kartvizitini getirdiler. Terslik bu ya, tam da bankanın hiç bekletilmemesi gereken müşterileriydi baylar. Ne diye böyle uygunsuz bir vakitte gelirlerdi? Bekleme odasındaki bayların ise, çalışkan bir adam olan K., sanki niçin özel işlerini böyle en uygun iş saatlerinde görür diye soran bir halleri vardı. Daha öncesinden güçsüz düşmüş, yorgunlukla bundan sonra olacakları bekleyerek, baylardan birisini kabul etmek üzere ayağa kalktı, K.

Ufak tefek, şen bir adamdı gelen; K.'nın iyi tanıdığı bir fabrikatördü. Fabrikatör K.'yı önemli çalışmaları sırasında rahatsız ettiği, K. da Fabrikatörü bu kadar uzun süre beklettiği için birbirlerinden karşılıklı özür dilediler. Ama K., dilediği özürü bile, işte öylesine haldur huldur ve adeta hatalı bir vurgulamayla açığa vurmuştu. Fabrikatör'ün akli fikri işinde olmasaydı, bunu herhalde farkedirdi. Oysa hemen o cebinden, bu cebinden fatura ve listeler çıkarıp K.'nın önüne sermiş, çeşitli rakamlarla en üstünkörü bir göz atışta bile dikkatinden kaçmayan ufak bir hesap yanlışlığını düzeltmiş, K.'ya bundan aşağı yukarı bir yıl önce birlikte yaptıkları benzer bir işi hatırlatmış, söz arasında bir başka bankanın da aynı işe talip olduğundan, karşılığında ölçüsüz fedakârlıkta bulunmayı göze aldığından söz açmış ve derken, biraz da K.'nın ne düşündüğünü öğrenmek üzere, ansızın susmuştu. K. da doğrusu, Fabrikatörün konuşmasını ilkin güzel güzel izlemiş, bir ara kendisi de söz konusu iş üzerinde zihin yormaya başlamış, ama yazık ki hep böyle sürmemiş bu, çok geçmeden anlatılanları dinlememeye başlamıştı. Bir süre Fabrikatör'ün yüksek perdeden konuştuğu sözlere evet der gibi başını sallamış

nihayet bundan vazgeçerek onun kâğıtlar üzerine eğilmiş dazlak kafasını seyre koyulmuş; acaba ne zaman boşuna nefes tükettiğini anlayacak diye kendi kendine sormakla yetinmişti. Dolayısıyla, Fabrikatör'ün sustuğunu görür görmez, galiba kendisini dinleyecek durumda olmadığını itiraf için bana bir fırsat tanıyor diye düşündü. Ama sonra, besbelli vereceği bütün cevaplara hazırlıklı Fabrikatör'ün meraklı bakışlarından üzülerək anladı ki, bu ticarî görüşmenin ister istemez sürdürülmesi gerekiyordu. Bir buyruğa uyar gibi başını eğip, kolunu kâğıtlar üzerinde yavaşça ileri geri oynatmaya başladı; arada bir durup rakamlardan birine dikti gözlerini. Fabrikatör ise, itirazlara girişecek sanmıştı K.'yı. Belki rakamlarda gerçekten bir kesinlik yoktu, belki de asıl önemli olan rakamlar değildi. Her ne ise, Fabrikatör eliyle kapadı kâğıtların üzerini; iyice K.'ya sokulup, yeniden işin genel bir görünümünü çizmeye koyuldu. «Kölay değil», diye söylendi K., dudaklarını bükerek. El atabileceği yalnız kâğıtlar vardı ortada, onların da üzerleri kapatılmıştı. Tutunacak başka yer bulamadığından, sandalyanın kol yaslanacak yerine bıraktı kendini. Hatta müdürün odasının kapısı açılıp, kapıda hayal meyal, sanki bir tül perde gerisinden Müdür Muavini belirince, ancak göz ucuyla baktı K., ondan öte aldırış etmedi. Muavin'in gelişinin Fabrikatör üzerindeki doğrudan etkisini izlemeye koyuldu. Fabrikatör hemen sandalyasından fırlamış, Müdür Muavini'ne doğru seğırtmişti. Ama K., elinden gelse, onun bu davranışını bin kat daha çabuklaştırırdı; çünkü Muavin yine çekip gidebilir diye içinde bir korku vardı. Hani yersiz bir korkuydu; Fabrikatör'le Müdür Muavini karşı karşıya gelip el sıkıştılar, sonra birlikte yürüyüp K.'nın masasına geldiler. Fabrikatör K.'yı göstererek, bir iş öneriyorum, pek oralı olmuyor, diye yakınmada bulundu. K., Müdür Mua-

vini'nin kendisine baktığını görünce, başını yeniden kâğıtlar üzerine eğdi. Derken Fabrikatör'le Müdür Muavini masaya yaslandılar. Fabrikatör bu kez Muavin'i elde etmek için çalışmaya başlayınca, öyle sandı ki K., sanki devcileyin iki adam başının üzerinden kendisiyle ilgili bir pazarlığa girişmiş, konuşup duruyor. Sakınarak gözlerini kaldırıp, tepesinde olup bitenleri anlamaya çalıştı. Kâğıtlardan rasgele birini aldı masanın üzerinden; avucuna yatırıp, ağır ağır Muavin ile Fabrikatör'e doğru kaldırdı, bir yandan da kendi doğrulup kalktı ayağa. Hani belli bir düşünceye dayanmıyordu bu hareketi; yalnız, bir gün, kendisini ağır yüklerden kurtaracak o yüce dilekçeyi hazırlar bitirirse, işte böyle davranacaktı. Bütün dikkatiyle konuşmaya dalmış Müdür Muavini, K.'nın uzattığı kâğıda şöyle bir baktı, ama okuyayım demedi hiç; çünkü Şef K. için önemli olan, kendisi için önemsizdi. Sonra kâğıdı aldı K.'nın elinden. «Teşekkür ederim. Biliyorum artık durumu», diyerek serinkanlılıkla gerisin geri masanın üzerine bıraktı. Göz ucuyla kızgın Müdür Muavini'ne baktı K.; ama Muavin bu bakışın şuncacık farkına varmadı; vardıysa bile, bu onu sadece daha çok neşelendirdi; ikide bir bastı kahkahayı, bir ara hazırcevaplığıyla güç duruma soktu Fabrikatör'ü. Ama hemen arkadan söylediklerine kendisi itirazda bulunarak onu yine bu durumdan kurtardı. Sonra da, benim oraya gidip, bu işi bir sonuca bağlayalım diyerek, Fabrikatör'ü kendi odasına çağırdı. «Çok önemli bir iş bu», dedi, «Tamamen farkındayım. Hem Sayın Şef —bu sözleri de yalnız Fabrikatör'e söylüyordu sanki— bu işi üzerinden aldığımıza sanırım memnun olacaktır. Hiç aceleye gelmeyecek bir konu. Şefin ise galiba işi başından aşkın. Üstelik birkaç müşteri saatlerdir dışarda bekliyor». K. zorlukla kendisini tutup, başını Müdür Muavini'nden Fabrikatör'e çevirdi; nazik,

ama donuk bir ifadeyle gülümsedi yalnız. Sonra biraz öne doğru eğilip, biryazıcı gibi iki elini masaya dayadı. Muavin ile Fabrikatör'ün konuşmalarını sürdürerek kâğıtları, belgeleri masanın üzerinden toplayışlarını izledi. Ama Fabrikatör kapıda arkasına döndü; K.'ya Allahısmarladık demek için yine geleceğini, Muavin Bey'le görüşmelerinin sonucunu kuşkusuz kendisine bildireceğini, ayrıca ona verecek bir başka küçük haberi daha bulunduğunu söyledi.

Hele şükür yalnız kalabilmişti K. Bir ikinci ziyaretçiyi içeri almayı asla düşündüğü yoktu. Dışarıda bekleyenler onu hâlâ Fabrikatör'le konuşuyor biliyor, kimse, hatta odacı bile içeri girmiyordu. Bu, belli belirsiz hoş bir duygunun uyanmasına yol açar gibi oldu içinde. Pencereye varıp, pervaza oturdu. Bir eliyle tokmağa tutunarak, aşağıdaki alana baktı. Kar atıştırıp duruyordu hâlâ; hava eskisi gibi bulutluydu.

Kendisini tasalandıran bir şey vardı ama, ne olduğunu bilmeden epey bir zaman oturdu öyle. Yalnız arada bir, biraz korkarak bekleme odasının kapısına baktı; yanlışlıkla bir gürültü işitir gibi olmuştu. Ama kimse görünmeyince yatıştı. Yıkanma masasına gidip, soğuk suyla elini yüzünü yıkadı ve başı daha bir dinç, pencereye, eski yerine döndü. Savunmasını kendi eline alma kararı, şimdi, ilk anda sandığından daha ciddi bir karar gibi görünüyordu gözüne. Bu işi bunca zaman avukata bırakmış, doğrusu bu süre içerisinde davayla pek bir alıp vereceği olmamıştı. Davayı yalnız geriden izlemiş, onun doğrudan etkisinin adeta uzağında kalmıştı. Dilediği zaman davasının ne durumda olduğuna bakabilmiş, ama diledikçe kendini geriye çekebilmişti. Şimdi ise savunmasını üzerine aldı mı, geçici bir süre de olsa kendisini götürüp mahkemenin eline teslim edecekti.

Evet, savunmadaki başarısı sonradan tam ve kesin bir özgürlüğe kavuşmasını sağlayacaktı; ama bunun içinde, hiç değilse şimdilik, eskisinden çok daha büyük tehlikeleri kesinlikle göze alması gerekiyordu. Müdür Muavini ve Fabrikatör ile bugünkü karşılaşması, bu bakımdan herhangi bir kuşkuyla yer bırakmıyordu. Nasıl da öyle oturmuştu karşılarında? Daha sadece savunmasını kendisi yapmaya karar vermekle serseme dönmüştü. Ya ilerde nasıl olacaktı? İlerde nice günler bekliyordu kendisini, kimbilir? Bütün bu gürültü ve patırtılar arasında bir yol bulup, selâmete çıkabilecek miydi? Öte yandan titiz bir savunma — başka türlü — saçmaydı çünkü —, titiz bir savunma, bütün öbür işlerden elden geldiği kadar kendini sıyrıp alması anlamını taşımıyor muydu? Bunu hayırlısı ile atlabilecek miydi acaba? Sonra bankada nasıl yürütecekti bu işi? Çünkü sorun yalnız bir dilekçe sorunu değildi. Öyle olsa, hani şu sırada izin istemek büyük bir cesarete bakmasına rağmen belki izin alır, dilekçeyi yazıp çıkarırdı aradan. Hayır, ne kadar süreceği bilinmeyen bütün bir dava vardı ortada. Mesleğinde güzel güzel ilerlerken, bu nasıl engeldi ki, birden çıkıvermişti karşısına. Bu durumda nasıl çalışır, bankadaki işlerin nasıl altından kalkabilirdi? Masasından yana bir göz attı. Şu anda dışarıda bekleyen müşterileri içeri alacak, onlarla görüşecekti, öyle mi? Davası durmadan ilerler, tavanaralarında mahkeme memurları dava dosyaları üzerinde çalışırken, o burada bankanın işlerine bakacaktı ha? Bu, adeta mahkemenin ona reva gördüğü, davasıyla ilgili olup ondan ayrılmayan bir işkenceye benzemiyor muydu? Bari baştakiler, bankadaki çalışması değerlendirilirken özel durumunu dikkate alsalardı? Nerde, ne gezer? Henüz kimin haberi var, varsa ne ölçüde, pek belli değildi ama, davası öyle düpedüz gizli de kalmamıştı. Ancak, Müdür Muavini'

nin henüz kulağına gitmemişe benziyordu; çünkü gitmiş olsa, Müdür Muavini meslekdaşlığa, insanlığa hiç bakmaz, bunu açıkça kendisine karşı bir koz diye kullanırdı şimdiye kadar. Kuşkusuz, Müdür, K.'nın iyiliğini isteyen biriydi; belki davayı öğrenir öğrenmez K.'nın işini elinden geldiği kadar hafifletmek isteyecek, ama besbelli istediğini yapamayacaktı; çünkü K.'nın etkisi gücünü yitirmeye başladı başlayalı, Müdür Muavininin etkisi altına girmeye başlamıştı. Ayrıca, Muavin, kendi otoritemi sağlamlaştıracakım diye, Müdür'ün hastalığından yararlanmaya bakıyordu. Böyle bir durumda K. daha ne umabilirdi? (12) Belki bu gibi düşüncelerle kendi direnme gücünü yıpratmaktan başka bir şey yapmıyordu; ama öte yandan kendi kendini aldatmaması, herşeyi şu anda elden geldiğince açık seçik görmesi gerekmektedir.

Başka bir neden bulunmaksızın, sadece masa başına dönmeyi geciktirmek üzere pencereyi açtı. Ama kolay olmadı bu, iki eliyle tokmağı tutup döndürmek zorunda kaldı. Pencere açılır açılmaz, dört bir yandan dumanla karışık bir sis odaya akın etti ve içerisini hafif bir yalın kokusuyla doldurdu. Birkaç kar yumağı da ayrıca içeri savruldu. Derken Müdür Muavini'nin yanından dönen Fabrikatör odaya girdi. «Berbat bir sonbahar!» diye seslendi, geriden doğru, K. evet der gibi başını salladı, sonra gözlerini tasayla Fabrikatör'ün evrak çantasına dikti; hiç kuşkusuz, Fabrikatör, Müdür Muavini'yle görüşmesinin sonucunu haber vermek isteyecek, evrakları çantadan çekip çıkaracaktı. Ama Fabrikatör K. nin nereye baktığını farkedince, eliyle çantasına vurdu yalnız, çantayı açmadı. «Sonucu öğrenmek istiyorsunuz, değil mi?» dedi. «İşte bitti sayılır, çantanın içinde. Şu sizin Muavin'e bayıldım doğrusu! Ama hiç de te-

kin bir adam değil.» Sonra güldü; K.'nın elini sıkıp, onu da güldürmek istedi. Ama bu kez de Fabrikatör'ün evrakları göstermek istemeyişinden kuşkulanmıştı K., onun sözlerinde gülünecek bir taraf göremedi. «Bay K!» dedi bunun üzerine Fabrikatör, «Herhalde bu hava dokunuyor size; bugün pek sıkılmış görünüyorsunuz.» — «Evet», diye cevapladı K., elini alına götürerek, «Baş ağrıları bir yandan, aile üzüntüleri bir yandan.» — «Çok doğru!» diye cevapladı Fabrikatör. Aceleci bir adamdı, kimseyi rahatlıkla dinleyemezdi. «Herkesin bir derdi var.» Bu anda K., Fabrikatör'ü uğurlamak ister gibi, farkında olmadan kapıya doğru bir adım atmıştı. Ama Fabrikatör: «Size ufak bir haber daha vereceğim, Bay K.», diye ekledi, «Korkarım, bugün sizi bu haberle rahatsız etmenin hiç zamanı değil. Ama son günlerde iki kez geldim, ikisinde de unuttum. Bunu şimdi de söylemez, ileriye bırakırsam belki bir değeri kalmaz artık. O vakit de yazık olur, çünkü sanırım öyle önemsiz bir haber değil». Bunun üzerine cevap vermesine meydan bırakmadan, K.'nın yanına sokuldu; parmak uçlarıyla hafifçe göğsüne vurarak, usulcacık: «Sizin bir dava varmış, ha?» dedi. K. hemen gerileyerek: «Müdür Muavini söylemiştir muhakkak», diye sesini yükseltti. «Yok canım!» diye cevapladı Fabrikatör, «Müdür Muavini nereden bilecek?» — «Peki siz nerden biliyorsunuz?» diye sordu K., kendini hayli toparlamış. «Mahkemede olup bitenler ara sıra kulağıma gelir de», dedi Fabrikatör, «Nitekim size vereceğim haber de işte öyle kulağıma çalındı.» — «Amma da çok insanın mahkemeye ilgisi var!» dedi K., sonra Fabrikatör'ü yanı sıra çekip götürdü. Yine önceki gibi masa başına oturdular. «Maalesef size bildireceklerim çok iyi şey değil», dedi Fabrikatör, «Ama bu gibi işlerde en küçük bir nokta bile boşlanmaya gelmez. Hem size ufak da olsa bir yardımım dokun-

masını öyle istiyorum ki! Nihayet bugüne kadar iş konusunda güzel güzel anlaştık sanırım. Eh, öyleyse!» K. daha önceki konuşmada gösterdiği davranıştan ötürü özür dileyecek oldu, ama Fabrikatör sözünün kesilmesine müsaade etmedi; acelesi bulunduğunu kanıtlamak üzere evrak çantasını alıp koltuğunun altına sıkıştırdı. «Sizin davayı Titorelli adında birinden öğrendim», diye sürdürdü konuşmasını, «Bir ressam kendisi; Titorelli sanatçı adı, asıl adını bildiğim bile yok. Diyeceğim yıllardır bu adam arada bir yazıhaneme uğrar, ufak tefek tablolar getirir, ben de bunlara karşılık —adeta dilencinin biri— sadakaya benzer bir şey tutuştururum eline. Resimler de sevimli şeyler, kır manzaraları falan. Bu alışverişler —ikimiz de zamanla aşmıştık hani— tıkr tıkr yürüyordu. Derken adam yazıhaneye eskisinden sık gelmeye başladı. Birinde çıktım: bir konuşma geçti aramızda. Adamın yalnız söylediğim türde resimler yapmakla nasıl karnını doyurduğunu merak etmiştim. Bu konuşma sonunda hayretle öğrendim ki, asıl gelir kaynağı portre ressamlığıymış. Mahkemedekilerin portrelerini yaptığını söyleyince: «Hangi mahkeme?» diye sordum. Bunun üzerine anlatmaya başladı. Anlattıklarına ne kadar şaşırdığımı sınıırım herkesten iyi takdir edersiniz. O gün bu gün ne zaman bana gelse, mahkemeye ilişkin yeni bir şeyler işitir, duyarım kendisinden ve giderek işin içyüzünü bile kavramaya başladım. Titorelli boşboğazın biri, orası öyle. Çokluk izin vermem konuşsun. Hani yalan da söyler elbet, onun için değil. Kendi derdim zaten başımdan aşkın, benim gibi bir işadamı nerde üstelik başkalarıyla uğraşacak. Ama benim asıl söylemek istediğim bu değil; belki Titorelli'nin size bir yardımı dokunabilir diye düşünmüştüm. Tanındığı bir sürü yargıç var; doğrudan doğruya kendisinin pek sözü geçmese de, bazı nüfuzlu kimselerle

ilişki kuracağınız konusunda tavsiyelerde bulunabilir size. Bu tavsiyelerin öyle kesin önemleri yoksa da, sizin elinizde mutlaka çok iş görecektir. Çünkü sizin neredeyse bir avukattan kalır yeriniz yok. Ben hep söylerim, Bay K. adeta bir avukat, derim. Yo, sizin davadan yana hiç tasa etmiyorum. E, nasıl, Titorelli'ye gidecek misiniz? Ben sizi yolladıktan sonra, elinden geleni yapacaktır, bundan kuşkunuz olmasın. Bana kalırsa, gitmekle iyi yaparsınız. Bugün olması şart değil tabii; bir gün işte, yolunuz düşerse. Şunu söyleyeyim ki, ben böyle yapın diyorum diye gerçekten kalkıp Titorelli'ye hiç de gitmek zorunda değilsiniz. Baktınız ki, Titorelli'siz de bu işin üstesinden geleceksiniz, elbet onu işe karıştırmamak iyi olur. Belki şu anda inceden inceye hazırlanmış bir planınız vardır da, Titorelli belki bozabilir bu planı. Yo, yo, tabii asla doğru değil gitmeniz. Hem böyle bir herifin tavsiyelerine başvurmayı kolay kolay onuruna yediremez insan. Artık size kalmış. İşte tavsiye mektubu; bu da adres.»

Bir düş kırıklığıyla mektubu alıp cebine soktu K. Fabrikatör'ün davasından haberli oluşunun, ayrıca ressamın bunu ortalığa yaymakta devam edişinin sakıncaları yanında, tavsiye mektubunun en bol keseden sağlayacağı yararlar bile son derece küçük kalacaktı. K., o anda kapının yolunu tutmuş Fabrikatör'e birkaç kelimeyle teşekkür edecek gücü kendinde zor buldu. Kapıda Fabrikatör'ü uğurlarken; «Titorelli'ye gideceğim», dedi, «Belki de, hani şu sıra işim pek çok, kendisine bir mektup yazar, benim buraya bir yol uğramasını rica ederim.» — «En iyi çözüm yolunu bulacağınızı biliyordum zaten», diye cevapladı Fabrikatör, «Ama ben sanmıştım ki, pek Titorelli gibilerini bankaya davet edip, kendileriyle burada davanız üzerinde konuşmaktan sa-

kınırırsınız. Hem böyle kimselerin ellerine mektup geçmesi bazan iyi sonuç vermez. Ama siz elbet herşeyi inceden inceye düşünmüşsünüzdür; nereye kadar gidebileceğinizi bilirsiniz.» K. başıyla doğruladı söyleneni, Fabrikatör'ü bekleme salonundan geçirip ta kapıya kadar götürdü. Hani dışarıya karşı serinkanlılığını yitirmemiş, ama yine de hayli korkmuştu kendi kendinden. Titorelli'ye mektup yazacağını, Fabrikatör'e, gerçekte tavsiyesini takdirden âciz olmadığını ve Titorelli'yle buluşup görüşme imkânları üzerinde daha şimdiden düşünmeye başladığını göstermek için söylemişti; ama Titorelli'nin yardımından bir şey çıkacağını bilse hiç duraksamayacak, kendisine gerçekten yazacaktı. Oysa bunun ne gibi tehlikelere yol açabileceğini, ancak Fabrikatör'ün sözlerinden sonra anlamıştı. Sahi, şimdiden aklının dengesi bozulmuş muydu bu kadar? Madem böyle ne idüğü belirsiz bir kimseyi bir mektupla bankaya davet etmek, Müdür Muavini'nin odasından yalnız bir kapıyla ayrılmış bir yerde onun davasına ilişkin tavsiyelerini öğrenmek istiyordu, başka tehlikeleri de görmemesi ya da kendisini doğrudan bu tehlikelerin kucağına atması mümkün, hatta pek muhtemel değil miydi? Her vakit yanında bir kimse yoktu ki, onu uyarsındı. İşe bak ki tam var gücüyle harekete geçeceği şu sıra, kendi uyanıklığına ilişkin şimdiye kadar yabancı bulduğu bu tür kuşkular kıpırdanmaya başlamıştı içinde. Bankadaki işlerin yürütülmesinde sezdiği güçlükler, şimdi bir de dava işinde mi karşısına çıkacaktı? Nasıl olup Titorelli'ye mektup yazmak, onu bankaya davet etmek isteyebildiğine hele şimdi hiç akıl erdiremiyordu.

Hâlâ şaşırmış, başını sallayıp duruyordu, ki odacı yaklaştı yanına; bekleme salonunda üç kişinin oturmuş, kendisiyle konuşmak istediğini hatırlattı; hanidir K. ile

görüşmek üzere bekleyip duruyorlardı. Odacı K. ile konuşurken, baylar ayağa kalktı; her biri bir yolunu bulup, ötekilerden önce K.'nın önüne çıkmaya bakıyordu. Bankanın adamları kendilerine bekleme salonlarında vakit kaybettirdikten, bu düşüncesizliği gösterdikten sonra, onlar da artık hiçbir şeye aldırmış etmek istemiyorlardı. Hatta içlerinden birinin «Bay K.!» diye söze başladığı işitildi. Ama K., paltosunu getirmesini söyledi odacıya. Odacının yardımıyla paltosunu giyerken: «Affedersiniz baylar!» dedi, her üçüne birden dönerek, «Ne yazık ki şu anda hiç vaktim yok, sizi kabul edemeyeceğim. Çok özür dilerim, ama görülecek pek acele bir işim var, hemen gitmem gerekiyor. Demin kendisiyle konuştuğum bayın ne kadar oyaladığını gözlerinizle gördünüz. Acaba lütfen yarın ya da başka bir gün tekrar uğrasanız? Hani isterseniz telefonla da görüşüp konuşabiliriz. Olmazsa şimdi açıklayın, nedir mesele, ben sonra size yazıyla ayrıntılı cevap vereyim. Ama ilk fırsatta yine uğrarsanız, elbet daha iyi olur.» K.'nın önerileri, bunca zaman beklemelerinin boşa gittiğini gören üç bayı öylesine şaşırttı ki, seslerini çıkarmayarak birbirlerine baktılar. Odacı, paltodan sonra K.'nın şapkasını gidip getirdi. Yüzünü odacıdan yana döndürürken: «Nasıl, anlaştık mı?» diye sordu K., baylara. Açık kapıdan dışarıda kar yağışının pek hızlandığı görülüyordu. Bu yüzden paltosunun yakasını kaldırıp, üstteki düğmelerini ilikledi.

Tam bu anda bitişik odadan Müdür Muavini içeri girdi. Üzerinde palto, müşterilerle konuşan K.'ya baktı gülümseyerek: «Ne o, gidiyor musunuz, Bay K.?» diye sordu. «Evet», diye cevapladı K. ve doğrulup ayağa kalktı, «Bir iş dolayısıyla birini görmem gerekiyor da.» Ama o sırada Müdür Muavini müşterilere dönmüştü yü-

zünü. «Peki, ya baylar?» diye sordu. «Öyle sanıyorum ki, hanidir bekliyorlar.» — «Kendileriyle anlaştık», diye cevapladı K. Ama baylar, daha çok sabredemeyerek, K.'nın çevresini sardılar. «İşlerimiz önemli olmasa ve hemen şu anda sizinle kafa kafaya verip uzun boylu görüşmemiz gerekme, saatlerce ne diye bekleyecektik», diye söylenmeye başladılar. Müdür Muavini bir süre müşterileri dinledikten ve elinde tuttuğu şapkasının orasındaki burasındaki tozları temizleyen K.'yı da arada bir süzdükten sonra: «Baylar!» diye söze başladı. «Bu işin pek basit bir çözüm yolu var: Eğer benimle yetinirseniz, Bay K.'nın yerine sizinle işleriniz üzerinde seve seve görüşür konuşurum. İşleriniz üzerinde kuşkusuz hemen konuşmamız gerekiyor. Biz de sizin gibi işadamlarıyız ve işadamlarının vakitlerinin nakit olduğunu pekâlâ biliriz. Lütfen şimdi şu kapıdan buyurun!» Böyle söyleyerek, Müdür kendi bekleme salonunun kapısını açtı. Şu Müdür Muavini K.'nın son zamanlarda çaresiz elden çıkarmak zorunda kaldığı avantajları nasıl da kendisine mal etmesini beceriyordu. Ama K. da mutlaka gerektiğinden fazlasını da açıkça itiraf edeceği gibi böyle pek kısır umutlarla tanımadığı bir ressama koşarken bankadaki saygınlığında olmayacak bir yara açıyordu. Belki tekrar paltosunu çıkarıp, henüz Müdür Muavini'nin bitişikteki salonunda bulunduğu kuşkusuz baylardan hiç değilse ikisini gerisin geri kazanmakla çok daha iyi edecekti. Birden odasında yenden Müdür Muavini'yle karşılaşmasa ve adamın kendi malıymış gibi etajerdeki kitapları karıştırdığını görme, öyle de yapacaktı belki. İçerlemiş, kapıya doğru yürüyordu ki, Müdür Muavini seslendi arkasından. «Nasıl, siz daha gitmediniz mi?» Yüzünü K.'dan yana döndürmüştü; çehresindeki kırıksıklıklar yaşlılığı değil de, sanki bir güçlülüğü anlatır gibiydi. Hemen arkadan

yine kitapları karıştırmaya devam ederek. «Bir sözleşme kopyası arıyorum», dedi, «Firma temsilcisinin söylediğine göre, sizdeymiş. Lütfen yardım etseniz de, beraber arasak.» Ama K.'nın daha ilk adımında: «Teşekkür ederim, buldum», diye ekledi. Sözleşmeden başka kuşkusuz daha birçok belgeyi de içeren bir tomar kâğıtla odasına döndü.

K.: «Şimdi boy ölçüşemem onunla», diye söylendi kendi kendine, «Ama hele şu başımdaki dertleri savayım, ilk hesaplaşacağım kimse Müdür Muavini olacak. Hem ne nasıl...» Bu düşünceyle biraz yatışmıştı; hanidir koridor kapısını açık tutan odacıya, bir ara Müdür Bey'e uğrar, bir iş için çıktığımı haber verirsin diye tembih etti ve bir süre tamamen kendi işiyle uğraşabileceği için adeta mutlu, bankadan ayrıldı.

Hemen ressama gitmek üzere yola düştü. Ressam mahkeme kalemlerine büsbütün ters bir yönde, bir kenar mahallede oturmaktaydı. Mahkeme kalemlerinin bulunduğu yere göre yoksul bir semtti burası: evler daha bir kasvetli ve karanlık, sokaklar pislik içindeydi. Süpürüntüler eriyen karlarla ve ağır ağır oradan oraya dolaşıyordu. Ressam'ın kaldığı evin cümle kapısının yalnız bir kanadı açıktı. Öteki kanadın altında ise duvara bir delik açılmış. Tam K. yakına geldiğinde, sarı renkte buharlı bir su delikten fışkırmaya başladı. Sudan kaçan iri birkaç fare, oracıktaki bir lâğıma attı kendini. Merdivenlerin hemen önünde bir çocuk, yüzükoyun yatmış ağlıyordu; ama tünelimsi kapının öbür başında bir tenekeci dükkânından gelen aşırı gürültü dolayısıyla ses pek işitilmiyordu. Dükkânın kapısı açıktı. Üç kişi önlerindeki bir işin başında yarım daire yapmış, çekiçlerini pat küt indiriyordu. Duvarda asılı kocaman ve beyaz bir teneke lehvanın saçtığı soluk bir ışık, iki

işçinin arasından sızarak dükkândakilerin yüzlerini ve önlüklerini aydınlatmaktaydı. K., bütün bunlar üzerinde sadece şöyle bir göz gezdirdi; işini elden geldiği kadar çabuk bitirmek, Ressam'la birkaç kelime konuşup öğreneceklerini öğrendikten sonra, hemen bankaya dönmek istiyordu. Burada elde edeceği en ufak bir başarı, bankada o günkü çalışmasını da olumlu yönde etkileyecekti. Evin üçüncü katına gelince, adımlarını ister istemez yavaşlattı; soluk soluğa kalmıştı. Gerek merdiven, gerek katlar alabildiğine yüksekti ve elindeki adrese göre Ressam ta tepede, tavanarasındaki bir odada oturuyordu. Üstelik hava pek bunaltıcıydı. Daracık merdivenler iki yandan duvarlarla kuşatılmıştı; duvarların nerdeyse tepelerinde yer yer küçük pencereler görülüyordu. Tam K. biraz şöyle durmuştu ki, birkaç kız odanın birinden fırlayıp, gülüşerek merdivenlerden çıkmaya başladı. K. usul usul kızların arkasından yürüdü. Kızlardan birinin ayağı tökezleyip, öbürlerinden geride kaldı. K. kıza yetişti ve onunla yan yana merdivenlerden çıkarken sordu: «Ressam Titorelli diye biri oturuyor mu burada?» O üç yaşında var yok, biraz kamburca kız, bu soru üzerine dirseğiyle dürttü K.'yı, başını kaldırıp göz ucuyla K.'ya baktı. Ne küçüklüğü, ne vücudundaki özürü daha şimdiden yoldan çıkmasını önleyememişti. Gülümsemeye bile gerek görmeksizin, doğrudan doğruya davetkâr bakışlarla K.'yı süzüyordu. K. onun bu halini farketmemiş gibi yaparak: «Ressam Titorelli'yi tanıyor musun?» diye sordu. Evet der gibi başını salladı kız, sonra kendisi sordu: «Ne yapacaksınız Ressam Titorelli'yi?» K., ayaküstü, Titorelli üzerinde biraz bilgi edinmeyi uygun bularak: «Resmimi yaptıracaktım», diye cevapladı. Alabildiğine ağzını açıp: «Resminizi mi yaptıracaktınız?» diye sordu kız. Sanki son derece şaşırtıcı ya da yersiz bir şey söy-

lemiş gibi, eliyle usulcacık K.'ya vurdu; sonra iki eliyle zaten pek kısacık eteğini kaldırdı, sesleri yukarlarda iyice duyulmaz olmuş öbür kızların arkasından var gücüyle koşmaya başladı. Ama merdivenin ilk dönemecinde kızlarla yeniden karşılaştı K., besbelli kambur arkadaşlarından eve gelişindeki niyeti öğrenmiş, onu beklemişlerdi. Merdivenin sağında solunda dikilmiş duruyorlardı. K.'nın rahatça aralarından geçebilmesi için sağlı sollu duvarlara yaslandılar, önlüklerinin orasını burasını düzelttiler. Hepsinin de yüzünde ve böyle iki dizi olup K.'yı aralarından geçirmelerinde çocuksu, aynı zamanda yoldan çıktıklarını gösteren bir ifade vardı. K. geçip gidince, yeniden gülüşerek bir araya geldiler; başlarındaki kambur kız önden yürüyerek K.'ya yol gösterdi, K. da kızın yardımıyla hemen buldu yolu. Bir ara dosdoğru merdivenleri çıkmak isterken, kız bir yan merdiveni göstererek, Titorelli'nin odasına buradan gideceğini bildirdi. Merdiven de pek dardı: upuzun, dönemeçsiz çıkıyor, yukarıda, hemen Titorelli'nin kapısı önünde sona eriyordu. Kapının üstünde, tavanda ufak ve eğik bir pencere vardı; dolayısıyla henüz aydınlıktı burası. Kapı tahtalardan çatılmış, boyasız falan öylece bırakılmıştı. K., ardı sıra gelen kızlarla merdiveni henüz yarılamıştı ki, herhalde bir sürü ayak sesinin çıkardığı gürültüden az bir şey aralandı kapı ve aralıkta bir adam belirdi. Galiba yalnız bir gecelik vardı üzerinde; kalabalığı görünce: «Oh!» diye bağırarak yine gözden kayboldu. Kambur kız sevincinden ellerini çırpı, ötekiler ise, K.'yı daha çabuk yürüsün diye, arkadan itip kakmaya başladılar.

Ama daha yukarı varmamışlardı ki, Ressam ansızın ardına kadar açtı kapıyı; yerlere kadar eğilerek K.'yı içeri buyur etti. Kızları kovdu; o kadar yalvarıp yakardı-

lar, g zellekle giremeyince zorla girelim diye o kadar   raştılar, gene de hiçbirini almadı içeri. Yalnız kambur olanı, Ressam'ın kolları arasından bir yolunu bulup oda-ya kaymıştı; ama Ressam arkasından se irterek ete inden yakaladı kızı; bir kez çevresinde döndürüp kapının önüne, öbür arkadaşlarının yanına savurdu. Ötekiler, kendisi yokken, eşiği aşmayı göze alamamışlardı. Bütün bunlara ne diyece ini bilemiyordu K. Sanki herşey dostça bir anlaşma içersinde olup biter gibiydi. Kapıdaki kızlar birbiri ardından boyunlarını uzatıp, Ressam'a K.'nın anlayamadı ı latifemsi sözler söylediler. Hani elinde kambur kız adeta havada uçarken, Ressam'ın kendisi de gülmüştü buna. Sonra kapıyı kapadı; K.'nın önüne gelip yeniden e ildi, ona elini uzattı, «Ressam Titorelli» diyerek tanıttı kendini. K., ardında kızların fısıldaştıkları kapıyı göstererek: «Anlaşılan bu evde pek seviyorlar sizi,» dedi. «Aman canım bırak şu maskaraları!» diye cevapladı Ressam. Geceli inin yakasını iliklemeye çalıştıysa da beceremedi. Sonra yalınayaktı, hepsi bol ve soluk renkli bir keten pantolon vardı üzerinde. Pantolon bir kayışla tutturulmuştu; kayışın ucu boşlukta sallanıyor, oraya buraya çarpıyordu. Tam o anda son kalan d  mesi de koptu geceli in. Geceli kle   raşmaktan vazgeçerek: «Bu maskaralar da gerçekten dert başıma!» diye söylendi Ressam. Bir sandalye getirip, K.'ya oturması için ısrar etti. «Bir gün içerinden birinin, aralarında yok şimdi kendisi, resmini yapmıştım. İşte o zamandan beri hepsi peşimdeler. Ben buradaysam, kendim izin veririm girerler içeri. Ama baktılar ki yo um, en azından biri odadadır hep? Kapı için bir anahtar uydurmuşlardır, elden ele dolaştırır dururlar. Bir rahatsızlık ki, akıl alacak gibi değil. Bir gün, yanımda bir hanım, gelirim eve; hanımın resmini yapacağım; anahtarımı sokup a arım

kapıyı, bir de ne göreyim? Senin kambur şu küçük masada oturmuş, fırça elinde dudaklarını kırmızıya boyamıyor mu! Öte yandan göz kulak olması gereken küçük kardeşleri ortalıkta fink atıyor, pisletmedik köşe bırakmıyorlar. Bir başka sefer, ki daha dün geldi başıma, gece geç vakit eve dönerim —kıyafetimden ve etrafın dağınıklığından ötürü sizden özür dilerim onun için— tam yatacağım, bacağıma bir çimdik. Eğilip bakarım ki, gene bunlardan biri; çekip alırım karyolanın altından. Ne diye böyle üzerime düşerler, bilmem. Kendileri için can atmadığımı siz de farkettiler. Tabii bu, işime de sekte vuruyor. Şu atelye bana bedava verilmeseydi, şimdiye kadar çoktan çıkar giderdim buradan.» Tam o anda kapı arkasından körpe bir ses, narin ve ürkek, seslendi: «Titorelli, gelelim mi artık?» — «Hayır!» diye cevapladı Ressam. «Peki yalnız ben?» diye sordu ses bunun üzerine. «Sen de!» dedi Ressam ve sonra gidip kapıyı kilitledi.

K. bu arada şöyle bir göz gezdirdi çevresine. Kendisine kalsa, bu derme çatma küçük odaya atelye demek dünyada aklıma gelmezdi. Ne eni, ne boyu iki büyük adımdan geniş değildi pek. Döşemesi, duvarları, tavanı hep ahşaptı; tahtalar arasında dar aralıklar vardı. Karşı duvara bitişik bir yatak bulunuyordu. Renk renk yastık ve yorganlardan geçilmiyordu üzeri. Orta yerde bir sahpa, sehpanın üzerinde bir resim görülmekteydi; üzeri kolları ta yere kadar değen bir gömlekle örtülmüştü. K.'nın arkasında bir pencere yer alıyor, sisli havada komşu evin karla örtülü çatısından ilerisi seçilmiyordu.

Kilit içersinde dönen anahtarın sesini işitince, burada pek fazla kalmak istemediğini anımsadı, K. Cebinden Fabrikatör'ün mektubunu çıkarıp Ressam'a uzattı:

«Bu Bay tanıdığınızmış; bana sizden söz etti, onun tavsiyesi üzerine geldim», dedi. Ressam baştan sonra şöyle bir göz gezdirdi mektuba, sonra kalkıp yatağın üzerine attı. Hani Fabrikatör kesin bir dille adamı tanıyorum demese ve kendisinin vereceği sadakalara muhtaç bir kimse olduğunu belirtmeseydi, şu anda Ressam'ın Fabrikatör'ü tanımadığı ya da hiç değilse kendisini anımsamadığı sanılabilirdi. Hele bir de Ressam: «Resim mi satın almak istiyorsunuz, yoksa resminizi mi yaptıracaksınız?» diye sorunca, K. şaşırarak adamın yüzüne baktı. Mektupta ne yazılıydı acaba? Pek tabii K. öyle sanmıştı ki, Titorelli'ye Fabrikatör, kendisinin yalnız dava üzerinde bilgi edinmek üzere geldiğini bildirmektedir. Anlaşılan çok acele etmiş, düşünüp taşınmadan buraya koşup gelmişti. Ama o anda Ressam'ın sorusuna bir cevap vermesi gerekiyordu; sehpa-ya bir göz atarak: «Bir resim üzerinde çalışıyorsunuz galiba?» dedi. «Evet!» diye cevapladı Ressam; sonra sehpanın üzerinden sarkan gömleği alarak yatağın üzerine, mektubun yanına fırlattı, «Bir portre; İyi bir şey olacak ama, daha bitmedi.» Böylelikle talih K.'ya güler yüz göstermiş, mahkemeden söz açmak fırsatı açıkça önüne çıkmıştı; çünkü herhalde bir yargıç portresiydi bu. Ayrıca, Avukat'ın çalışma odasındaki resme şaşılacak ölçüde benziyordu. Hani buradaki bambaşka bir yargıçtı; şişmandı, yüzünün iki tarafında yanakların ta yukarlarına kadar uzanan kara ve fırça gibi bir top sakalı vardı. Sonra Avukatın çalışma odasındaki bir yağlı boya resimdi; bu ise, pastel boyalardan silik ve belli belirsiz yapılmıştı. Ama başka her bakımdan bir benzerlik vardı aralarında. Çünkü bu resimde yargıç, koltuğun kolluklarına sımsıkı tutunmuş, gözdağı veren bir edayla doğrulup kalkmak ister gibiydi. «Sanırım bu yargıç!» diyecek oldu K. hemen; ama sonra kendi-

ni tutarak, ayrıntılarına dikkat etmek ister gibi resme sokuldu. Koltuğun arkasında, orta yerde dikilen şeyin ne olduğunu kestiremeyerek sordu Ressam'a. «Biraz daha üzerinde durmak gerekiyor», diye cevapladı Ressam; oracıktaki küçük bir masadan bir pastel boya alıp, figürün kenar kısımlarında çalışmaya koyuldu. Ama yine de figürün ne olduğunu çıkaramadı K. «Adaleti canlandırıyor», dedi Ressam en sonunda. Bunu işitince: «Şimdi bildim», dedi K., «Şu gözlerindeki bağ; şu da terazi olacak. Ama topuklarında kanatlar var, havada uçuyor galiba?» — «Evet», dedi Ressam, «böyle sipariş verdiler de. Doğrusunu isterseniz, Adalet ve Zafer Tanrıçası bir arada.» — «İyi bir bağlantı değil bu», dedi K. gülümseyerek, «Adalet Tanrıçası'nın olduğu yerde durması gerek; yoksa terazi sallanır, adil bir yargıya varılamaz.» — «Ben sipariş verene bakarım», diye cevapladı Ressam. Sözleriyle kimseyi gücendirmek istemişti K.: «Tabii, tabii!» dedi, «Siz gerçekte nasılsa öyle yaptınız resmi.» — «Hayır», dedi Ressam, «ben ne figürü, ne de koltuğu gördüm. Hepsi uydurma. Bana şöyle bir resim yapacaksın dediler, o kadar.» — «Nasıl?» diye sordu K.: Ressam'ı kasten pek anlamamış gibi yaptı. «Bu, koltuğunda oturan bir yargıç değil mi yani?» — «Evet», dedi Ressam, «Ama yüksek bir yargıç değil ve böyle bir koltukta dünyada oturmamıştır.» — «Peki, neden yüce dağları ben yarattım gibi bir poz takınmış da resmini yaptırıyor? Baksanıza, sanki mahkeme başkanı.» — «Evet, beyler kendini beğenmiş kimselerdir», dedi Ressam. «Ama yukardan izin verilmiştir, bu türlü resimlerini yaptırabilirler. Her derecedeki yargıcın resmini ne türlü yaptırabileceği inceden inceye saptanmıştır yasalarda. Ne var ki, bu resimde yargıcın cüppesinin ve koltuğun ayrıntıları belli olmuyor. Pastel boyalar iyi gitmiyor böyle resimlere.» — «Evet», dedi K., «Res-

min pastel boyalarla yapılması tuhaf.» — «Yargıç böyle istedi, bir hanım içinmiş», diye cevapladı Ressam; derken resme baka baka şevke gelmiş gibi kollarını çemirleyip, eline birkaç pastel boya aldı. K., Ressam'ı seyrediyordu; Yargıç'ın hemen başının çevresinde titrek fırça vuruşlarıyla pembe bir gölgenin belirdiğini gördü. Gölge, ışınlar yaparak bir yelpaze gibi resmin kenarına kadar varıyor ve orada kayboluyordu; giderek başı bir süs ya da yüce bir nişan gibi kuşattı. Ama adalet figürünün çevresinde belli belirsiz koyuluğunu yitirdi gölge, figür biraz aydınlıkta kaldı. Bu aydınlıkta iyiden iyiye öne çıkar gibiydi. Artık ne Adalet Tanrıçası'nı, ne de Zafer Tanrıçası'nı anımsatır bir yanı kalmıştı. Bu son durumuyla düpedüz bir av tanrıçasına benzemişti. Ressam'ın çalışmasına fena dalmıştı K., bu kadarı da fazlaydı. Nihayet kendi kendini payladı: Geleli hayli zaman olmuş, doğrusu işinin görülmesi yolunda bir adım bile atmamıştı. «Bu yargıcın adı ne?» diye sordu birden. Enikonu resmin üzerine eğilmiş Ressam: «Söyleyemem», diye cevapladı. Başta o kadar el üstünde tuttuğu konuyu şimdi açıkça umursamaz gibiydi. K., Ressam'ın bu davranışına bir kapris gözüyle bakıp kızdı; çünkü bu yüzden vakit kaybediyordu. «Mahkemedekilerin sırdaşısınız galiba?» diye sordu. Hemen Ressam, pastel boyaları bir kenara bırakıp doğruldu. Ellerini ovuşturup, gülümseyerek K.'ya baktı. «Haydi, çıkarın şu baklayı ağzınızdan!» dedi, «Sizin niyetiniz, mahkemeye ilişkin birşeyler öğrenmek. Tavsiye mektubunuzda da yazıyor ya... Bunun için de ilkin benim resimlerden söz açtınız ki, yok mu, beni de elde edesiniz. Ama bu yüzden kızmıyorum size, bu yoldan beni ele geçiremeyeceğinizi nereden bilebilirdiniz.» K. bir itirazda bulunmak isteyince: «Rica ederim!» diye ekledi, kesinlikle karşı koyarak, «Hem söyledikleriniz doğru tamamen; mahkemedekilerin sırdaşı-

yım.» Derken, bu gerçeğe kendini alıştırmayı için K.'ya zaman bırakmak ister gibi ara verdi konuşmasına. O anda kapı arkasından yine kızların sesi işitildi. Besbelli anahtar deliğinin başında itişip kakışıyorlardı. Ama belki kapı tahtaları arasındaki yarıklardan da görülebiliyordu içerisi. Söylediklerinden ötürü özür dilemeyi bir yana bıraktı K., çünkü Ressam'ın dikkatini başka bir konu üzerine çekmek istemiyordu. Ama kuşkusuz onun pek de fazla kasılması ve adeta kendisine burun kıvrması dilediği bir şey değildi. Bu yüzden: «Resmî bir görev mi bu?» diye sordu. K.'nın bu sorusu daha çok konuşmasını önlemiş gibi: «Hayır», diye cevapladı Ressam kısaca. Ama K., Ressam'ın susmasını istemiyordu. «Her neyse.» dedi, «Çokluk böyle resmî olmayan görevler resmî görevlere göre daha çok nüfuz sağlar adama.» — «Benimkisi de işte böyle bir görev», dedi Ressam ve kaşlarını çatarak, başıyla K.'nın söylediklerini doğruladı, «Dün Fabrikatör'le sizin dava üzerinde konuştum. Bana, acaba size yardım edebilir miyim, diye sordu. Ben de, bana bir uğrasın bakalım, dedim. Şimdi bu kadar çabuk sizi burada görmek beni sevindirdi. Anlaşılan bu iş sizi pek ilgilendiriyor. Tabii hiç şaşmam doğrusu. Ama ilkin şu paltonuzu çıkarsanız nasıl olur acaba?» K.'nın niyeti pek kısa bir süre kalmaktı, ama yine de Ressam'ın davetini büyük bir memnunlukla kabullendi. Zaten giderek odadaki havadan bunalmaya başlamıştı. İki de bir hayretle gözlerini çevirip, köşedeki kesinlikle yanmayan saç sobaya bakıyordu. Odadaki bu ağır havanın nedeni belirsizdi. K. paltosunu çıkarıp, üstelik ceketinin düğmelerini çözerken: «Sıcak olmadan yapamıyorum ben», dedi Ressam, özür dilercesine, «Hoş bir sıcaklık, değil mi? Bu bakımdan odanın yerine hiç diyecek yok doğrusu.» K. cevap vermedi, ama kendisinde hoşnutsuzluk uyandıran sıcak değil, daha çok ağır ve adeta solun-

maz havaydı. Anlaşılan epeydir havalandırılmamıştı içe-
risi. Ressam sehpa önündeki tek sandalyaya çöküp, onu
da yatak üzerine oturmaya buyur edince, K.'nın içindeki
keyifsizlik iyice büyüdü. Üstelik, yatağın kenarına şöyle-
ce ilişmesini besbelli yanlış yorumlayan Ressam: «Allah-
aşkına rahat oturun!» diye ısrarda bulundu. K.'nın du-
raksadığını görünce, kendisi gelerek onu yatak ve yas-
tıkların ortasına itti. Sonra yine sandalyasına dönüp,
nihayet davasıyla ilgili ilk soruyu yöneltti K.'ya. Bu so-
ruyu işitir işitmez, K., herşeyi unuttu. «Suçsuzsunuz öy-
le mi?» diye sordu Ressam. «Evet», diye cevapladı K. So-
ruya cevap vermekten, hele cevap verdiği kimsenin ras-
gele biri oluşundan, yani verdiği cevabın kendisine bir
sorumluluk yüklemeyişinden adeta bir haz duyar gibiy-
di. Şimdiye kadar ona hiç kimse böylesine açık bir soru
yöneltmemişti. Duyduğu hazzın tadını çıkarmak için:
«Tamamen suçsuzum», diye ekledi. «Demek öyle!» dedi
Ressam; başını eğip, düşüncelere dalar gibi yaptı. Sonra
yine birden başını kaldırarak: «Mademki suçsuzsunuz,
iş pek basit o zaman», dedi. Bunun üzerine K.'nın bakı-
şı bulandı; mahkemenin bu sözde sır ortağı cahil bir ço-
cuk gibi konuşuyordu. «Benim suçsuzluğum işi basitleş-
tirmez», diye cevapladı. Ama yine de gülümsemeden
duramadı; usulca ve yadsıyan bir edayla başını salladı:
«Mahkemenin gırtlığına kadar içerisine gömüldü-
ğü o bir sürü ayrıntı ve inceliklere bağlı bir şey. Sonunda
bakarsınız, olmayacak bir yerden büyük bir suç bulup
çıkarırlar ortaya.» K., gereksiz yere düşüncelerinin akı-
şını sekteye uğratıyormuş gibi: «Evet, evet, orası öy-
le!» dedi Ressam, «Ama siz suçsuzsunuz.» — «Evet» de-
di K. «Siz ona bakın.» dedi Ressam. Öyle karşı nedenle-
rin etkisi altında kalacak gibi görünmüyordu. Ne var
ki böyle kesip atmasına rağmen, konuştuklarına yü-
rekten inanmış da onun için mi, yoksa sırf kayıtsızlık-

tan mı böyle konuşuyor, anlaşılamıyordu. İlk bu noktayı aydınlığa çıkarmak istedi K.: «Elbette sizin mahkeme üzerindeki bilginiz benimkinden daha çoktur», dedi. «Benim bu konuda, işittiklerimden öte pek bir bildiğim yok; bildiklerimi de çeşitli kimselerden işittim. Ama hepsi bir yerde birleşiyor bunların: Mahkeme öyle boş davalar açmaz; bir kez dava açtı mı, sanığın suçluluğuna düpedüz inanır ve bir daha bu inancından zor döndürülür.» — «Ne zoru, ne zoru?» dedi Ressam, bir elini havaya kaldırarak, «Dünyada döndürülmez. Şimdi şurada bütün yargıçların resimlerini bir tuvalin üzerine çizsem de, karşılarına geçip kendinizi savunmaya kalksanız, gerçek bir mahkeme önündekinden daha çok başarı kazanırdınız.» — «Öyle!» diye cevapladı. K., kendi kendine. Buraya yalnız Ressam'ın ağzını aramak üzere geldiğini unutmuştu.

Bu anda kapı arkasından tekrar sordu bir kız: «Titorelli! Daha çok var mı gitmesine kuzum?» — «Susun!» diye bağırdı Ressam, kapıya doğru, «Görmüyor musunuz, Bay'la bir iş üzerinde konuşuyoruz.» Ama kız bu cevapla yetinmeyerek yeniden sordu: «Yoksa resmini mi yapacaksın onun?» Ressam karşılık vermeyince: «Yapma sakın, olmaz mı!» diye ekledi, «Çok çirkin bir adam.» Hemen arkadan, kızın sözlerini doğrulayan karmakarışık ve anlaşılmaz bağırımlar duyuldu. Ressam sıçrayıp giderek, biraz araladı kapıyı; kızların ellerini kenetleyerek ricayla uzattığı görülüyordu. «Kesin şu gürültüyü, yoksa hepinizi merdivenden yuvarlarım aşağı!» diye çıkıntı Ressam, «Oturun işte oraya, basamaklara, sesinizi çıkarmayın!» Sözüünü hemen dinlememiş olacaklar ki, bu kez emreder gibi üsteledi: «Çökün bakayım şu basamaklara, çökün haydi!» Ancak bunun üzerine ortalık sessizleşti.

«Affedersiniz», dedi Ressam, K.'nın yanına dönünce. K. başını çevirip kapıya bile pek bakmamış, Ressam kendisini kızlara karşı koruyacak mı, korumayacak mı, koruyacaksa nasıl koruyacak, hiç merak etmemiş, bunu Ressam'ın kendisine bırakmıştı. Ve şimdi Ressam kulağına eğilip, dışardan işitilmemesi için fısıldayarak: «Bu kızlar da mahkemeden» deyince, yine pek istifini bozmadı. «Nasıl?» diye sordu ve başını yana eğerek Ressam'a baktı. Ama Ressam yeniden sandalyasına oturdu ve yarı şaka, yarı açıklama yollu: «Zaten herşey mahkemeyeyle ilgili», diye cevapladı. «Ben henüz farketmedim böyle bir şey», dedi K. kestirip atarak. Ressam'ın son sözlerindeki genellik, kızlara ilişkin sözlerindeki tasalandırıcı havayı dağıtmıştı. Yine de K. kısa bir süre gözlerini çevirip kapıya baktı. Kapı arkasında, basamaklar üzerinde artık uslu uslu oturuyordu kızlar. Yalnız içlerinden biri tahtalar arasındaki bir yarıktan bir çöp sokmuş, yavaşçacık aşağı yukarı oynatıyordu.

«Henüz mahkeme üzerinde şöyle derli toplu bir bilginiz yok görünüyor», dedi Ressam. Bacaklarını açacağı kadar açmış, ayak burunlarıyla yeri dövüyordu. «Ama madem suçsuzsunuz, böyle bir bilgiye gereksinme de duymayacaksınız. Ben tek başıma sizi kurtaracağım bu işten.» — «Peki nasıl?» diye sordu K., «Hani demin dediniz ki, mahkeme asla kanıtlarla iş görmez.» — «Ama yalnız mahkeme önüne çıkarılan kanıtlardı benim söylediğim», diye cevapladı Ressam ve sanki K. aradaki ince ayrımı farketmemiş gibi işaret parmağını havaya kaldırdı. «Oysa mahkemenin haberi olmadan, yani görüşme ve danışma salonlarında, koridorlarda, hatta örneğin benim buradaki atelyede yapılacak çalışmalar başka tabii.» Doğrusu Ressam'ın bu söyledikleri K.'ya o kadar inanılmaz görünmüyor, başkalarından duyup işittik-

lerine uygun düşüyordu. Hatta pek umut verici sözlerdi bunlar. Yargıçlar, kişisel ilişkilerden yararlanılarak, gerçekten Avukat'ın belirttiği gibi kolayca yönetiliyorsa, o zaman Ressam'ın bu kendini beğenmiş yargıçlarla ilişkileri pek önem taşıyordu, hiç değilse küçümsemeye gelmeyecek şeylerdi. O vakit Ressam da pekâlâ K.'nın çevresine topladığı yardımcılar arasına katılabilirdi. Birinde bankadaki işleri iyi çekip çeviriyorsun diye övmüşlerdi K.'yı; işte şimdi iş başa düşmüş, bu yeteneğini çetin bir sınavdan geçirmek için karşısına tam bir fırsat çıkmıştı. Ressam yaptığı açıklamanın K. üzerindeki etkisini bir süre izledikten sonra, çekingen bir edayla: «Dikkatinize çarpmadı mı?» diye sürdürdü konuşmasını, «Adeta bir hukukçu gibi konuşuyorum. Neden, biliyor musunuz? Boyuna mahkemedeki baylar ile düşüp kalkıyorum, ondan. Tabii bu bir hayli kazanç sağlıyor bana. Ama sanat gücünü de büyük ölçüde yitiriyor insan.» — «Peki, yargıçlarla ilk ilişki kurmanız nasıl oldu?» diye sordu K. Gerçekten yardımına başvurmadan, Ressam'ın güvenini elde etmek istiyordu. «Çok basit», diye cevapladı Ressam, «Bu ilişki atalarımдан kaldı bana. Benden önce babam mahkeme ressamıydı. Bu öyle bir iş ki, babadan oğula aktarılıp gider hep. Bunun için yeni adam almazlar. Aynı ayrı kademelerdeki memurların resimlerinin nasıl yapılacağına ilişkin o kadar çeşitli ve bol, hele o kadar gizli kurallar konulmuştur ki, zaten sayılı aileler dışında kimse bilmez bunları. Bakın, şuradaki göz var ya, içinde babamın notları durur hep, kimseye göstermem. Ama işte ancak bu notlardan haberi olan biri yargıç resimleri yapabilir. Bana gelince; ben notları kaybetsem de, yalnız ezberimdeki kurallar yeter bana; kimse ayağımı kaydıramaz. Diyeceğim, her yargıç, tıpkı eski büyük yargıçlar gibi resmi yapılsın ister, bunun üstesinden de yalnız ben gelirim.» O anda

aklı bankadaki işine giden K.: «İmrenilecek şey doğrusu.» diye cevapladı, «Yani işiniz sağlam.» — «Evet, sağlam!» dedi Ressam ve gururla omuzlarını kaldırdı. «Onun için de, kimi zaman, darda kalmış bir sanığa yardım elini uzatmayı göze alabilirim.» Ressam'ın darda kalmış dediği sanki kendisi değilmiş gibi: «Peki nasıl?» diye sordu K. Ama Ressam, soruyu pek umursamayarak devam etti: «Örneğin sizin davada, tamamen suçsuz olduğunuza göre, ne yapacağım, biliyor musunuz?» Suçsuzluğunun ikide bir öne sürülmesi hani sinirine dokunmaya başlamıştı K.'nın. Bazen öyle sanıyordu ki, Ressam, sanki böyle yapmakla kendisine yardımda bulunmak için davanın olumlu bir sonuca ulaşmasını şart koşuyordu. Tabii o zaman da yardım diye bir şeyin sözü edilemezdi. İçindeki bu tür kuşkulara rağmen, kendini tutuyor K., Ressam'ın sözünü kesmiyordu; yardımından olmak istemiyordu onun, bunu kafasına koymuştu. Sonra Ressam'dan gelecek yardımın Avukat'ın yardımına göre hiç de daha şüphe götürür bir yanı yoktu. Hatta K., daha bir iyiniyetlilik ve açıkyüreklilikle yapılmak istendiğinde, Ressam'ın yardımını Avukattan gelecek yardıma pek üstün tutuyordu.

Ressam sandalyasını daha çok yatağa yaklaştırıp, sesini kısarak sözlerine devam etti: «Başta soracaktım, unuttum; sizin istediğiniz ne türlü bir beraat? Hani üç olanak var ortada: Gerçek beraat, sözde beraat, sürünce-medede bırakılma. Gerçek beraat tabii içlerinden en iyisi; gelgelelim benim bu konuda en ufak bir etkim olamaz. Bana kalırsa, zaten bir tek kişi yoktur ki, böylesi bir beraatta etkisi olabilsin. Galiba bu konuda sanığın suçsuzluğuna kalıyor iş. Madem siz de bir suç işlemediniz, bu suçsuzluğunuza pekâlâ güvenebilirsiniz. O zaman da ne benim yardımına gereksinmeniz var demektir, ne de bir başkasının.»

Bu derli toplu açıklamaları işitince, ilkin afallar gibi oldu K.; ama sonra o da tıpkı Ressam gibi sesini alçaltarak: «Sanıyorum, çalışmaya düşünüyorsunuz», dedi. «Ne gibi?» diye sordu Ressam ve sabırlı bir edayla gülümseyerek arkasına yaslandı. Bu gülümsemeyi görünce öyle sandı ki K., sanki Ressam'ın söylediklerine değil, davanın kendisinde çelişkiler bulmaya kalkmıştı. Ama yine de gerilemedi: «Önce dediniz ki, kanıtlarla iş görmez mahkeme. Sonra tuttunuz, açıktan açığa diye sınırlandırdınız bunu. Şimdi bir de suçsuz bir kimsenin mahkemede bir yardım gereksinmeyeceğini söylüyorsunuz. Daha bunları belirtmenizde bir çelişki var. Kaldı ki, önce, tek tek kişilerin yargıçları etkileyebileceğini ileri sürmüştünüz. Şimdi ise bunun tersini söylüyor, sizin deyiminizle o gerçek beraatın böyle ilişkilerle dünyada etkilenmeyeceğini açıklıyorsunuz. İkinci çelişki de burada işte.» — «İlgili çelişkilerin açıklanması kolay», diye cevapladı Ressam, «Burada birbirinden ayrı iki şey söz konusu: Birincisi kanunda yazılanlar, ikincisi benim duyup işittiklerim. Bunları birbirine karıştırmamalıyınız. Kanunda —ben kendim okudum desem yalan— suçsuz kimsenin pek tabii beraat edebileceği belirtilir ama, yargıçlar etkilenebilir diye bir kayda rastlanmaz. Oysa benim duyup işittiklerime göre, durum tam tersi. Benim bildiğim, gerçek beraat diye bir şey yoktur; buna karşılık bir süre etkilenmeler vardır. Hani benim bildiğim davaların hiçbirinin suçsuzluk diye bir şeyi içermediği söylenebilir. Ama böyle bir şeye de ihtimal verilebilir mi bilmem? O kadar dava olsun da, sanık hiçbirinde suçsuz olmasın? Daha küçük yaşta babam evde davalardan söz açardı da, ben kulak kesilirdim. Ayrıca, babamın atelyesine yargıçlar gelir, onlar da mahkemeden bahsederlerdi. Zaten bizim çevrelerde varsa mahkeme, yoksa mahkeme üzerinde konuşulur. Günün birinde kendim kalkıp mah-

kemeye gidecek duruma gelince de, her vakit yararlandım bu olanaktan. Önemli safhalarında sayısız davaları dinleyip, gözle görülebildikleri yere kadar izlemiştir. Ama itiraf edeyim ki, bir tek gerçek beraatla karşılaşmadım.» Kendi kendiyile, kendi içindeki umutlarla konuşur gibi: «Bir tek gerçek beraat ha!» diye söylendi K., «Eh, bu da mahkemeye ilişkin kanımı doğruluyor. Demek bu bakımdan da boş uğraşmak. Bir tek cellat bütün mahkemenin yerini alabilirdi.» — «Ama böyle genelleme yapmanız doğru değil», diye cevapladı Ressam, söylenilenden memnun kalmamış. «Çünkü ben yalnız kendi bilip gördüklerimi anlattım.» — «Bu kadarı da yeter», dedi K., «yoksa işittiğinize göre daha eskiden verilmiş beraat kararları var mı?» — «Bu gibi beraat kararları varsa da, ortaya çıkarılmaları pek güç. Mahkeme en son kararları ilan etmez, hatta yargıçlar bile öğrenemez bunları. Bu yüzden eski davalar konusunda olsa olsa birtakım efsaneler vardır. Bunlara göre, davaların çoğu gerçek beraatla sonuçlanmıştır. İsteyen inanabilir, ama kanıtlanamaz böyle olduğu. Gene de bu efsaneleri bütün bütün boşlamak doğru değildir; herhalde bir gerçek payı saklıdır içlerinde. Sonra o kadar da güzel şeylerdir ki! Benim birkaç resmim var, konusunu bu efsanelerden alıyor.» — «Tek başına efsanelerden medet umulamaz.» Ressam güldü. «Hayır umulamaz», diye cevapladı. «O zaman bu konuda konuşmak yararsız, dedi K. Niyeti şimdilik Ressam'ın bütün konuşmak yararsız», dedi K. Niyeti şimdilik Ressam'ın bütün düşüncelerini kabullenmekti; hatta doğruluklarına ihtimal vermese, bu düşünceler başka yerlerden duyup işittiklerine aykırı düşse bile. O anda, Ressam'ın tüm söylediklerini gerçeğe uyuyor mu, uymuyor mu diye süzgeçten geçirecek, üstelik bunları çürütmeye kalkacak vakti yoktu. Hani Ressam'ın ne kadar küçük de olsa bir yardımını sağlamaktan ötesini aramı-

yordu. Bu yüzden: «Madem öyle, gerçek beraatı bir yana bırakalım», dedi K., «Siz başka iki olanaktan daha bahsetmişsiniz.» — «Evet: sözde beraat ile sürüncemede bırakılma, diye cevapladı Ressam, «Ama bunlar üzerinde konuşmaya başlamadan şu ceketinizi çıkarsanız? Sanırım burası sıcak sizin için.» — «Evet!» dedi K. Şimdiye kadar Ressam'ın açıklamalarından başka bir şeyin farkına varmamıştı; ancak şimdi içerinin sıcaklığı hatırlatılınca, alnından boncuk boncuk terler boşandığını duydu. «Dayanılır gibi değil adeta!» diye söylendi. Ressam, K.'nın sıcaktan rahatsız olmasına pekâlâ hak veriyormuş gibi başını salladı. «Pencere açılmaz mı acaba?» diye sordu K. «Hayır!» diye cevapladı Ressam, «Pencere diye gördüğünüz duvara oturtulmuş bir camdır, açılmaz.» Bunun üzerine, ya kendisi ya da Ressam bir arâ ansızın seğirtip, pencereyi açacak diye bütün zaman beklediğini anladı K. Hattâ öyle ki, dışarının sisi mi olur, ne olursa açık ağızla solumaya bile kendisini hazırlamıştı. Şimdi ise adeta bir baş dönmesi hissetti. Eliyle usulcacık altındaki yatağa vurarak ölgün bir sesle: «Ama insanı rahatsız ediyor, üstelik sağlığa aykırı!» dedi. «Yo, hiç de değil!» diye cevapladı Ressam, penceresini savunarak, «Açılmamasıyla, hepsi bir cam parçasıyken üst üste iki pencereden daha iyi koruyor odanın sıcaklığını. İçerisini de havalandırmak istedim mi, ki pek gerek duymam buna, çünkü dört bir yandan, tahtalar arasındaki yarıklardan hava girer içeri, o zaman kapılardan birini, olmazsa her ikisini kalkar aralarım.» Bu sözlerle biraz teselli bulan K., ikinci kapıyı görmek için çevresine bakındı. Bunu farkedenden Ressam: «Hemen arkanızda!» dedi, «Önüne yatağı çekip kapamak zorunda kaldım.» Ancak bunun üzerine duvardaki küçük kapıyı görebildi K. Sanki K.'nın bir kusur bulmasına meydan bırakmamak ister gibi: «Hani bir atelye için pek küçük bir yer», diye ekle-

di Ressam, «Ama işte elden geldiği kadar yerleşmeye çalıştım. Tabii kapı önünde yatağın bulunuşu hiç de iyi değil. Örneğin şu sıra resmini yaptığım yargıç, hep bu yatağın arkasındaki kapıdan gelir. Ben belki evde olmazsam, içeri girip bekleyebilsin diye, kapının bir anahtarını kendisine verdim. Gelgelelim hep de sabah erkenden damlar; ben daha uyuyorumdur. Tabii burnumun ucundaki kapının açılması, mışıl mışıl uyurken ansızın uyandırır beni. Böyle sabah sabah yatağımın üzerinden atlar geçerken ona nasıl veriştiirdiğimi bir duysanız, yargıçlara saygınız falan kalmaz hiç. Gerçi anahtarı kendisinden geri alabilirim, ama bu olsa olsa daha kötüleştirir durumu. Çünkü buradaki kapılar öyle ki, biraz yükleniverdiniz mi, rezeleriyle elinizde kalır.» Ressam böyle konuşurken, K., bütün zaman, ceketimi çıkarsam mı, çıkarmasam mı diye düşünüp durmuştu; ama nihayet çıkarmazsa burada daha çok duramayacağını anladı ve soyundu ceketini, Ressamla konuşup görüşmesi biter bitmez, yine giyinmek üzere dizlerinin üzerine yatırdı. Tam bu anda bağırıldı dışardaki kızlardan biri: «Ceketini çıkardı, ceketini çıkardı!» Bunun üzerine, içerde olup bitenleri görmek üzere öteki kızların yarıklara üşüştüğü duyuldu. «Kızlar resminizi yapacağımı, bu yüzden soyunduğunuzu sanıyorlar da», dedi Ressam. «Ya!» dedi K. Ressam'ın sözlerini pek de eğlenceli bulmamıştı; çünkü şimdi gömlekle kalmışsa da, eskisinden daha iyi hissetmiyordu kendini. Nerdeyse somurtarak sordu: «Öbür iki olanak için ne demiştiniz?» Hani Ressam'ın bunlar için kullandığı deyimler yine aklından çıkıp gitmişti. Ressam: «Sözde beraatla sürüncemede bırakılma», diye cevapladı, «Seçmek size kalıyor artık. Her ikisini de benim yardımımıyla elde edebilirsiniz. Tabii biraz zahmete girmeniz gerekecek. Bu zahmet konusunda iki olanak arasındaki ayrım, sözde beraatın geçici bir süre, ama yo-

ğun, ötekisinin ise çok daha az, ama sürekli bir çaba gerektirmesidir. İlk sözde beraatı alalım ele. Sözde beraatı mı diliyorsunuz. bir yaprak kâğıda suçsuz olduğunuzu yazar, onaylarım. Böyle bir onay için gerekli formül babamdan kalmış bulunuyor. Kaya gibi sağlam bir formüldür. Sonra bu kağıdı alır, bildik tanıdık yargıçları dolaşırım. Örneğin şu sıra resmini yaptığım yargıçla işe başlar, bu akşam benim buraya geldi mi onayı çıkarırım önüne. Onayı önüne çıkarır, bir yandan da suçsuz olduğunuzu açıklar, suçsuzluğunuz için kefil olurum. Ama siz bunu yalnız sözde bir kefalet sanmayın; insanı yükümlülük altına sokan gerçek bir kefalettir.» Ressam'ın bakışlarında, sanki omuzlarına zorla böyle bir kefalet yüklenmek isteniyormuş gibi bir suçlama seziliyordu. «Doğrusu, lütfetmiş olurdunuz», diye cevapladı K., «Demek yargıç size inanacak, yine de gerçekten beraatıma karar vermeyecek?» — «Daha önce söylediğim gibi işte», dedi Ressam, «Yargıçlardan hepsinin bana inanacağı hiç de kesin değil. İçlerinden kimi sizi kendisine getirmemi isteyecek, o zaman sizin de bir yol benimle gelmeniz gerekecektir. Tabii böyle oldu mu, davayı yarı yarıya kazanılmış sayın. Hele bir de yargıcın karşısında nasıl davranacağınızı size enine boyuna açıkladım mı... O değil de, daha işin başında insanın yüzüne kapıları kapayan yargıçlar çıktı mı kötü. Kuşkusuz böyleleri de bulunacak içlerinde. Gerçi ben kendilerine bir kez başvurmakla kalmayacağım ama, en iyisi bu gibilerden umudu kesmektir. Hani bu da yapamayacağımız bir şey değil; çünkü yargıçlar yalnız başlarına sonucu değiştiremez. Nihayet onay üzerinde yeteri kadar imza topladım mı, kalkıp, sizin davaya bakan yargıca varırım. Belki onun da alırım imzasını. Bu durumda işler daha da çabuk yürür. Zaten o zaman genellikle fazla bir engel kalmamış demektir. Yani sanığın yüreğini en serin tutacağı günler gelip ça-

tar. Garip ama doğrudur: Bu dönemde sanıklar, beraattan sonrakine göre daha çok güven besler içlerinde. Eh, artık öyle çok bir zahmet gerekmez. Yargıcın elinde onay, onayda bir yığın yargıcın kefaleti bulunmaktadır; hakkınızda rahat bir beraat kararı verebilir. Hem benim, hem de diğer eş ve dostun hatırı için kuşkusuz bu kararı, verecektir de. Tabii çeşitli formaliteler tamamlandıktan sonra. Gerekli formaliteler tamamlanır tamamlanmaz mahkemeden çıkar, özgürlüğünüze kavuşursunuz.» — «Özgürlüğüme kavuşurum, öyle mi?» diye sordu K., duraksayarak. «Evet!» diye cevapladı Ressam, «Ama yalnız sözde bir özgürlüktür bu, daha doğrusu geçici bir özgürlük; çünkü aralarında benim tanıdıklar da bulunan en alt kademe yargıçları kesin bir beraat kararı alamazlar, bu yetki yoktur ellerinde. Böyle bir yetki ancak, kapıları sana bana, yani bizlere kapalı en üst mahkemeye verilmiştir. Bu mahkeme nice bir mahkemedir? Bilemeyiz. Hem bilmek de istemeyiz. Diyeceğim, sanığı davadan çekip kurtarmak gibi büyük bir yetkiden yoksundur bizim yargıçlar: ama onu pekâlâ bir süre için davadan koparıp alabilirler. Hakkınızda bu türlü bir beraat kararı verildi mi, geçici bir süre davadan yakanızı sıyırsınız. Ne var ki, dava bundan böyle de tepenize dönüp dolaşır, yukardan bir buyruk gelir gelmez hemen çullanır üzerinize. Mahkemeyeyle aramdaki ilişkiler bu kadar iyi oldukları için, kalemlerin tüzüklerinde gerçek beraatta dava dosyalarının tümüyle kaldırılmaları gerekir ortadan. Yalnız iddianame değil, dava da, hatta beraat kararı da yok edilir, hepsi yok edilir. Sözde beraatta ise durum başka türüdür: Dava dosyasında bir değişiklik görülmez; sadece suçsuzluk onayı, beraat kararı ve bu kararın gerekçesi de girer şimdi dosyaya. Ama dosya ortadan kaldırılmaz, kalemlerdeki sürekli gidiş gelişlere uygun olarak üst mahkemelere iletilir, son-

ra yine dönüp alttakilere gelir ve işte böylece bir saat rakkası gibi irili ufaklı yaylar çizip, kimi yerde az, kimi yerde çok eğleşerek bir aşağı, bir yukarı salınıp durur boyuna. Bu gidiş gelişlere bir türlü akıl sır ermez. Dışardan bazan öyle görünür ki, sanki herşey çoktan unutulmuş, dosya kaybolup gitmiştir, beraat kararı da tam bir beraat kararıdır. Ama işin içyüzünü bilen kapılmaz böyle bir kaniya; dosyalar asla kaybolup gitmez, mahkeme için unutmak diye bir şey yoktur. Bir gün, hiç umulmadık bir anda, bakarsın yargıçlardan biri daha bir dikkatle eline alıp inceler dosyayı, bir de görür ki dava henüz yürütülmektedir, sanığın hemen tutuklanması için tezkere yazar. Hani ben sözde beraatla bu yeni tutuklama arasında uzun bir sürenin geçeceğini hesaba katarak konuştum, ki bu mümkün tabii. Ve böyle durumlar da biliyorum. Ama beraat eden sanığın mahkemeden eve gelip, evinde tekrar kendisini tutuklamak üzere bekleyen görevlilerle karşılaşması da yine pekâlâ mümkündür. O zaman kuşkusuz özgürlük falan kalmaz.» Sözün burasında, sanki inanmamış: «Ve dava da yeniden başlar?» diye sordu K. «Orası öyle!» diye cevapladı Ressam, «Dava yeniden başlar, ama yine eskisi gibi sözde bir beraat kararı koparılabilir. Bunun için de yeniden dişini tırnağına takıp uğraşmak, işi oluna bırakmamak gerekmektedir.» Belki bu son sözleri, K.'daki o biraz yıkılmış görünümünün etkisiyle söylemişti Ressam. K., tez davranıp, Ressam'ın yeniden bazı açıklamalara girişmesine fırsat vermek istemeyerek: «Peki, ikinci beraat kararının koparılması daha çok güçlük doğurmaz mı?» diye sordu. «Bu konuda kesin bir şey söylenemez», diye cevapladı Ressam, «Galiba siz, bir tutuklama, yargıçları karar verirken sanık aleyhinde etkiler demek istiyorsunuz? Hayır! Olmaz böyle bir şey! Çünkü yargıçlar, daha beraat kararını verirken bu

ikinci tutuklamayı düşünmüşlerdir. Dolayısıyla, bunun pek bir etkisi görülmez. Ama öte yandan, kuşkusuz, sayısız nedenler, yargıçların davranışlarıyla davaya ilişkin yargılarını etkileyip, bambaşka bir yöne çekebilir. Bu yüzden, ikinci beraat kararıyla ilgili çabaların değişik koşullara uydurulması ve genellikle birinci beraat kararındaki kadar yoğun nitelik taşıması zorunludur.» — «Ama bu ikinci beraat kararı da kesin değildir sanırım!» dedi K. ve burun kıvrarak başını çevirdi. «Tabii değildir», diye cevapladı Ressam, «İkinci beraat kararını üçüncü tutuklama, üçüncüsünü dördüncü tutuklama kovalar ve böyle sürüp gider. Zaten sözde beraat deyimi de bunu belirtmektedir.» K.'nın sesini çıkarmadığını görünce: «Anlaşılan sözde beraat işinize gelmiyor», diye devam etti Ressam, «Belki sürüncemede bırakılma size daha uygundur. Sürüncemede bırakılmanın ne olduğunu da açıklayayım isterseniz?» K., açıklayın der gibi başını salladı. Ressam arkasına yaslanıp, sandalyasına kuruldu. Geceliği alabildiğine açılmıştı; bir elini alttan içeri sokmuş, göğsünü ve böğürlerini kaşıyordu. «Sürüncemede bırakılma», diye başladı söze ve bu deyimmin eksiksiz bir tanımını nasıl yapacağını araştırır gibi bir an durup önüne baktı. «Sürüncemede bırakılma, davanın hep başlangıç safhasında tutulmasıdır. Bunun sağlanması için sanık ile yardımcısının, ama en başta sanık yardımcısının mahkemeyle kesintisiz bir ilişki içerisinde bulunması gerekir. Tekrar söyleyeyim: Bunun için, öyle sözde beraatteki gibi bir çaba zorunlu değildir, ama ondan çok daha büyük bir dikkat ister. Dava gözden kaybedilmeyecek, düzenli aralarla; ayrıca olağanüstü fırsatlardan yararlanılarak ilgili yargıca gidilecek, ne yapıp yapıp onun size her vakit dost kalmasına çalışılacaktır. Yargıcı tanımıyor musunuz, tanıdığınız yargıçlarla onu etkilemeye çalışacak, ama bunu

yapıyorum diye yargıçla doğrudan doğruya görüşüp konuşmaktan da geri durmayacaksınız. Bütün bunların hiçbirini boşlamazsanız, eh o zaman davanın daha ilk safhayı aşmadan kalacağına enikonu güvenebilirsiniz. Dava her ne kadar sona ermezse de, sanığın sanki özgürmüş gibi, bundan böyle bir mahkûmiyete uğramaktan korkusu olmaz. Sürüncemede bırakılma'nın sözde beraat'a bir üstünlüğü varsa, sanığın yarını pek öyle belirsiz değildir. Damdan düşer gibi tutuklamalara uğramak kaygısından uzak yaşar. Sonra, tam da durumunun hiç elverişli sayılamayacağı bir sıra, bir sözde beraatı ele geçirmek için gerekli çaba ve koşuşmaları yüklenmek zorunda kalmaz. Elbet sürüncemede bırakılmanın sanık için küçümsenmeyecek kimi sakıncaları da yok değildir. Hani sürüncemede bırakılma'da sanığın asla özgür olmadığını söylemek istemiyorum. Sözde beraatta da zaten sanık gerçek anlamda bir özgürlükten uzaktır. Benim demek istediğim başka bir sakınca: Hiç değilse sözde bazı nedenler bulunmadı mı, davanın durması diye bir şey söz konusu olamaz. Dolayısıyla, davada dışarıya karşı bir şeylerin yapılması gerekir. Yani zaman zaman çeşitli kararlar alınır, sanık dinlenip soruşturmalar sürdürülür falan. Dava sürüncemede bırakılmakla yapay bir yoldan dar bir çember içerisine tıkılmıştır, sürekli bu çember içinde döndürülür durur. Bunun da sanık için kimi üzüntüler doğuracağı tabiidir. Ama yine de pek gözünüzde büyültmeniz doğru değildir bu üzüntüleri. Hani bütün yapılanlar dışarıya karşı yapılmaktadır. Dolayısıyla, göz açıp kapamadan olup biter sorgulamalar. Bu iş için mahkemeye gidecek vakit bulamadınız, ya da gitmeyi canınız istemedi mi, özür dilersiniz, tamam. Hatta kimi yargıçlarla bir arada oturup, uzun bir süre için yapılacak işleri önceden kararlaştırabilirsiniz. Kısacası, bütün yapacağınız şey, bir sa-

nık olduğunuza göre, zaman zaman gidip yargıcınıza görünmektir.» Daha Ressam son sözleri söylerken, K. ceketini koluna atıp ayağa kalkmıştı. Hemen dışardan kapı önünden: «Kalktı ayağa! Kalktı ayağa!» diye bağırıştıkları duyuldu kızların. Ressam da doğrulup kalkmıştı: «Ne o, artık gidecek misiniz?» diye sordu, «Sizi gitmeye zorlayan muhakkak buradaki havadır. Bilseniz ne kadar zgnm. Size bazı şeyler daha söylemek isterdim. Ama konuşmamı elden geldiği kadar kısa kesmem gerekiyordu. Umarım beni anladınız.»— «Elbette!» diye cevapladı K. Ressam'ın söylediklerini dinleyeceğim diye kendini zorlamaktan başı tutmuştu. K.'nın onaylayıcı cevabına bakmayarak, adeta onu bir avuntudan yoksun evine yollamak istemezmiş gibi, bir kez daha söylediklerini özetlemeye çalıştı Ressam: «Her iki beraatın ortak özelliği, sanığın bir mahkmiyetini nlemeleridir.» — «Ama beri yandan gerçek beraatı da nlyorlar», diye cevapladı Ressam hemen. K. elini paltosuna attı, ama paltosunu giymeye bir türlü karar veremiyordu. En iyisi, ne var, ne yok toparlayıp, temiz havada almaktı soluğu. Kızlar: «Giyiniyor! Giyiniyor!» diye birbirlerine bağırmaya başlamışlardı. Ama onların bu vaktinden önce bağırmaları da K.'ya paltosunu giydirmede. Ressam, K.'nın nasıl bir ruh durumu içerisinde bulunduğunu bilmeyi çok istiyordu. Bu yüzden: «Galiba yaptığım öneriler üzerinde bir karara varamadınız,» dedi, «Bunda da haklısınız. Hatta beni dinlerseniz, hemen kararınızı vermeyin. Her önerinin yarar ve sakıncaları arasında kıl kadar bir ayırım vardır. Her bir şeyin inceden inceye ölçülüp tartılması gerekir. Böyledir ya, pek de zaman kaybetmeye gelmez hani.» — «Yakında yine size uğrayacağım», diye cevapladı K. Ansızın bir kararla ceketini giyip, paltosunu omuzlarına atarak kapıya seğirtti. Dışarda kızlar hemen bağırmaya başladı-

lar. Henüz kapıyı açmamışken, dışarıda kızları görür gibi oldu K. Ressam yerinden kımıldamamıştı. K.'nın arkasından: «Bakın ama, tutacaksınız sözünüzü!» diye seslendi, «Yoksa neden bana uğramadığınızı anlamak üzere kendim kalkıp bankaya gelirim.» Tokmağı var gücüyle döndürmeye çalışan K.: «Açar mısınız şu kapıyı!» dedi. Kapının karşı koymasından anlamıştı ki, tokmağı dışardan tutmuş, bırakmıyorlardı. «Kızlar sizi rahatsız etsin, onu mu istiyorsunuz?» diye cevapladı Ressam. Sonra yatağın arkasındaki kapıyı göstererek: «Buradan çıkın, daha iyi!» diye ekledi. Ressam'ın dediğini yapan K., gerisin geri seğırtip yatağa geldi. Ama Ressam kapıyı açacak yerde eğilip karyolanın altına girdi ve aşağıdan sordu K.'ya: «Bir dakika! Lütfen bir resim daha görmez misiniz? İsterseniz satabilirim size.» K., Ressam'ın hatırını kırmak istemedi; Ressam doğrusu onun elinden tutmuş, ilerde ona yardım edeceğine söz vermişti. Hem K.'nın dalgınlığına gelmiş; yapılacak yardıma nasıl karşılıklıta bulunacağı henüz asla söz konusu edilmemişti. Bu yüzden ressamın önerisine hayır diyemedi ve her ne kadar atelyeden kendini dışarı atmak için sabırsızlıktan yerinde duramıyorsa da, resmi görmeye razı oldu. Ressam karyolanın altından henüz çerçevesiz bir kucak resim çıkarmıştı. Resimlerin üzeri öylesine tozla örtülmüştü ki, en üsttekini şöyle bir üfleyince, tozlar bir zaman K.'nın gözlerinin önünde dönüp durdu; nerdeyse boğulacak gibi oldu. Karanlık bir çayırdaki bir-birinden hayli aralıklı iki cılız ağaç duruyor, arka planda ise bir renk cümbüşü içinde güneş batıyordu. «Güzel!» dedi K., «Alıyorum resmi.» Resim üzerinde böyle kısa konuşmakla iyi etmemişti; ama Ressam'ın gücenmediğini, eğilip yerden bir ikinci resim aldığını görerek sevindi. «Bu resimde onun karşıtı», dedi Ressam. Birincisine karşıt olarak yapılmıştı belki, ama onunla arasın-

da en ufak bir ayrılık yoktu; yine bir yanda ağaçlar, bir yanda çayır, öbür yanda batan güneş görülüyordu. Ne var ki, K.'nın pek umurunda değildi bunlar. «Güzel kır manzaraları!» diye cevapladı. «İkisini de satın alıyorum, bankaya götürüp odama asacağım.» — «Bakıyorum konusu hoşunuza gitti», dedi Ressam ve sonra bir üçüncü resim daha çıkardı. «Ne güzel bir raslantı! Onlara benzeyen bir resim daha var burada.» Ama benzeri falan yoktu resmin, tıpatıp ötekiler gibi kır manzarasıydı. Ressam eski resimlerini elden çıkarmak için amma da fırsattan yararlanıyordu. «Pekâlâ bunu da alıyorum!» dedi K., «Her üçü ne kadar tutuyor?» «Bunu bir dahaki gelişinizde konuşuruz», diye cevapladı Ressam, «Şimdi aceleniz var, hem nasıl olsa ilerde de aramızdaki ilişkiyi sürdüreceğiz. Resimleri beğenmeniz sevindirdi beni. Karyolanın altındakilerin tümünü vereyim şimdi, götürün. Hepsi de kır manzarası. Eh, bugüne kadar az yapmadım böyle resim. Kimi insanların pek kasvetlidir diye bu tür resimlerle başı hoş değildir. Ama kimi de var ki, siz bunlardan birisiniz örneğin, ille de kasvetli şeyleri sever.» Gelgelelim o an, Ressam'ın mesleği konusundaki tecrübelerini dinleyecek durumda değildi K. Ressam'ın sözünü keserek: «Bütün resimleri bir paket yapar mısınız!» dedi. «Yarın odacıyı yollar, aldırtırım.» — «Ona ne gerek var?» diye cevapladı Ressam, «Öyle sanıyorum ki, hemen şimdi birini bulurum, sizinle gelir, resimleri taşıyıp getirir.» Bunun üzerine yatağın üzerinden uzanıp kapıyı açtı. «Çekinmeyin, yatağa basın geçin, zararı yok!» dedi K.'ya, «Bu kapıdan girip çıkan herkes böyle yapar çünkü.» Ressam bu sözleri söylemese de, zaten K. umursamayıp yatağın üzerine basacaktı. Hatta bir ayağını yatağın üzerine atmıştı bile. Ama o anda gözü, açık kapıdan dışarı kayınca, ayağını geri çekti. «Bu da nesi?» diye sordu. «Neye şaşır-

dınız öyle?» dedi Ressam, kendi de şaşırmış. Mahkeme kalemleri işte. Mahkeme kalemlerinin burada olduğunu bilmiyor muydunuz? Hemen her tavanarasında varken, burada neden olmasın? Aslında benim atelye de böyle bir kalemli, ama mahkeme burasını bana verdi.» K. an-sızın ürkmüşse, burada mahkeme kalemleriyle karşılaş-masından değil, daha çok adli işlerdeki bilgisizliğinden ileri gelmişti bu. Öyle inanıyordu ki, bir sanık için ana kural, her vakit hazırlıklı bulunmak, asla gafil avlanma-mak, örneğin yargıç solunda dikilmiş duruyorsa, aptal aptal sağına bakıp durmamaktı. Oysa kendisi ikide bir bu ana kurala aykırı davranıyordu. Önünde uzanıp gi-den bir koridor vardı. Karşıdan öyle bir hava esiyordu ki, atelyenin havası buna göre cana minnetti. Korido-run iki yanına tıpkı K.'nın davasına bakan mahkeme kaleminin koridorundaki gibi sıralar konmuştu. Anlaşı-lan mahkeme kalemlerinin nasıl olacağına ilişkin ke-sin kurallar bulunuyordu. Şu anda pek bir kalabalık gö-ze çarpmıyordu kalemde. İlerde bir adam oturuyordu; hanı yatıyor da denebilirdi; ellerini sıranın üzerine da-yamış, yüzünü ellerine gömmüş; uyur gibi bir hali var-dı. Bir başkası, koridorun sonunda, loşlukta dikiliyordu. Nihayet K., yatağın üzerine basıp öbür tarafa geçti. Ressam da resimleri yükleyip arkasından yürüdü. Çok geçmeden bir mübaşirle karşılaştılar. K. artık tanıyor-du mübaşirleri; giydikleri sivil giysilerin hepsinde nor-mal düğmeler altında bir yaldızlı düğme vardı. Ressam, resimleri mübaşire vererek, K. ile gidip bunları taşıma-sını söyledi. K. koridorda yürümüyor, yalpalıyordu san-ki. Mendilini ağzına tutmuştu. Tam kapıya yaklaştıkla-rı bir sıra, rüzgâr gibi karşıdan sökün eden kızlarla kar-şılaştılar. Anlaşılan kızlardan da yakayı kurtaramamış-lardı. Besbelli ikinci kapının açıldığını görmüş, buradan atelyeye girmek üzere arkadan dolanıp gelmişlerdi. Kız-

ların saldırısına uğrayan Ressam: «Ne yapalım, artık sizinle gelemeyeceğim», dedi K'ya gülerek, «Şimdilik hoşça kalın. Öyle fazla da düşünüp taşınmayın.» K. dönüp Ressam'a bakmamıştı bile. Sokağa çıkınca, karşıdan gelen ilk arabaya bindi. Mübaşir'i başından savmak istiyordu. Belki başkalarının dikkatine çarpmıyordu ama, kendisi mübaşirin yaldızlı düğmesinden bir türlü gözünü ayıramıyordu. Üstelik mübaşir işgüzarlık edip, arabacı mevkiine oturmaya kalktı; ama K. bırakmayarak indirdi aşağı. Bankaya geldiklerinde öğle vakti çoktan geçmişti. Hani resimleri arabada bırakabilse pek sevinecekti, K.; ancak gün olup Ressam'ın karşısına bu resimlerle çıkması gerekebileceğini düşünerek çekindi ve hepsini yukarıya odasına taşıttı. Ama birkaç gün, Müdür Muavini'nin görmemesi için hepsini masanın en alt gözüne kilitledi.

Sekizinci Bölüm

TÜCCAR BLOCK, AVUKATI

VEKÂLETTEN ÇIKARMA

En sonunda kararını vermişti K.; Avukat'tan vekâletini geri alacaktı. Böyle yapması doğru mu, yanlış mı, buna ilişkin kuşku-ları büsbütün içinden söküp atamamıştı ama, bu türlü bir davranışın zorunlu olduğu kanısı baskın çıkmıştı. Tam Avukat'a gideceği gün böyle bir karara varmak hayli uğraştırmıştı K.'yı. O gün inadına bir tembellik vardı üzerinde; işleri bitirebilmek için geç vakitlere kadar bankada kaldı. Ve nihayet Avukat'ın evine geldiğinde, saat onu geçmişti. Zile basmadan, telefonla veya mektupla bu işi yapsaydım, acaba daha iyi olmaz mıydı? diye geçirdi içinden. Avukat'la karşı karşıya geçip konuşmak, elbet pek tatsız bir şeydi. Ama böyle bir konuşmadan da olmak istemiyordu. Başka türlü nasıl vekâletten çıkarırsa çıkarsın, Avukat sessiz sedasız bunu kabullenecek ya da beylik birkaç söz söyleyecekti, hepsi o kadar. Hani Leni de biraz birşeyler öğrenemezse, vekâletten çıkarılmasını Avukat'ın nasıl karşıladığını bilemeyecekti. Ayrıca Avukat'ın görüşüne göre, ki bu görüşü hiç de yabana atmamak gerekiyordu, davranışının kendisi için ne gibi sonuçlara yol açtığından da K.'nın haberi olmayacaktı. Ama karşısına geçip

oturdu da, vekâletimi sizden geri alıyorum deyip kendisini gafil avladı mı, isterse Avukat pek renk vermeme-ye çalışsın, K. onun yüzünden ve halinden dilediği herşeyi kolayca anlayabilirdi. Hatta belki konuşma sonunda ikna olur, savunmasını Avukat'a bırakıp, vekâletini geri almaktan cayardı.

Avukat'ın kapısını ilk çalışı, her zamanki gibi sonuç vermedi. «Şu Leni biraz daha ayağına çabuk olsa!» diye geçirdi içinden. Beri yandan, öbür gelişindeki gibi işe bur-nunu sokacak bir üçüncü kişi görünmüyordu ortalıkta; yok robdöşambrlı adammış, yok başka biriymiş, kendisini rahatsız edecek kimse yoktu. Eh, bu da az şey değildi. İkinci kez zili çalarken, gerideki kapıya da bir göz attı; bu kez o kapı da kapalı duruyordu. Sonunda Avukat'ın gözetleme penceresinde iki göz belirdi, ama Leni'nin gözleri değildi. Derken biri anahtarı çevirip kapıyı açtı, ama henüz arkadan dayandığı anlaşılıyordu. Sonra içerlere doğru seslendi: «O gelen, o!» Ancak bunun üzerine iyiden iyiye açıldı kapı. Arkadan doğru, bitişik dairenin kapısının kilidi içinde hızlı dönen bir anahtar sesi işitmiş K., avukat'ın kapısına iyice sokulmuştu. Bu yüzden kapı açılır açılmaz adeta rüzgâr gibi içeri daldı; tam o anda koridorda Leni'yi gecelikle kaçarken gördü. Kapıyı açanın seslenerek uyarmak istediği Leni'ydi demek. K., kısa bir süre, Leni'nin arkasından baktı; sonra kapıyı açana döndü: bücür, sıska, top sakallı bir adamdı. Elinde bir şamdan tutuyordu. «Burada mı çalışıyorsunuz?» diye sordu K. «Hayır!» diye cevapladı adam, «Ben bu evden değilim. Avukat Bey işlerime bakıyor da, hukukî bir sorun için geldim. Eliyle adamın giysisini göstererek: «Böyle ceketsiz mi?» diye sordu K. «Oh, affedersiniz,» dedi adam ve ne durumda olduğunu yeni farketmiş gibi, şamdanı kendi üzerine tutup baktı. K.: «Leni metresiniz mi?» diye sordu düpe-

düz. Bacaklarını biraz aralamış, şapkayı tutan ellerini arkasına kavuşturmuştu. Kalın bir palto vardı üzerinde. Herşey bir yana yalnız bu palto bile sıska ve bücür adama karşı enikonu bir üstünlük duygusu sağlıyordu. «Aman Allahım!» dedi adam ve bir elini, korkuyla kendini savunmak ister gibi yüzüne tuttu. «Yo yo! Daha neler!» — «Sözüne inanılır birine benziyorsunuz», dedi K. gülümseyerek, «Ama olsun! Gelin siz!» Önüne düşmesi için şapkasıyla adama işaret etti. «Adınız ne bakalım?» diye sordu yürürlerken. «Block, Tüccar Block» dedi adam, K.'ya dönerek. Ama K., adamın durmasına izin vermedi: «Bu sizin asıl adınız mı?» diye sordu. «Elbette!» diye cevapladı adam, «Neden şüphe ediyorsunuz, anlamıyorum.» — «Adınızı saklamak için bir neden olabilir diye düşünmüştüm», dedi K. Adamla bir sere serpe konuşuyordu ki, tanımadığınız yabancı bir yerde halktan insanlarla konuşuyorsunuz da, size ilişkin konulara hiç dokunmaz, hep karşınızdakini ilgilendiren şeylerden söz açar, onu böylece kendi gözünde yükseltir, ama canınızda isterse alçaltırsınız, tıpkı öyle. Avukat'ın çalışma odasının önünden geçerken durdu K. kapıyı açtı ve tıpış tıpış yürümesine devam eden Tüccar'a seslendi: «Ey acele etmeyin, o kadar! Şamdanı tutun bakayım şuraya!» Hani Leni belki buraya saklanmıştı diye düşünmüştü K. Tüccar'a şamdanı tutturup, odanın bütün kıyı köşesini aradı, ama boştu oda. Yargıç'ın resminin yanından geçerlerken, önden giden Tüccar'ı pantolon askılarından tutup işaret parmağıyla yukarıyı göstererek: «Onu tanıyormusunuz?» diye sordu. Tüccar şamdanı yukarıya kaldırdı, gözlerini kırptırarak resme bakıp: «Bir yargıç!» dedi. «Yüksek yargıç mı?» diye sordu K. ve resmin üzerindeki etkisini izlemek üzere onun yan tarafına geçti. Tüccar hayran hayran resme bakıp: «Yüksek bir yargıç!» diye cevapladı. «Pek bu

işlerden anladığınız yok!» dedi K., «Alt kademe yargıçlarının en küçüğü bu!» — «Şimdi anımsadım» dedi Tüccar ve şamdanı indirdi, «Ben de işitmişim öyle olduğunu.» — «Aman efendim, tabii!» diye bağırdı K., «Hay Allah, nasıl da unuttum, tabii işitmiş olacaksınız!» K., arkadan kendisini kapıya doğru iteklerken «Peki ama niçin, niçin?» diye sordu Tüccar. Koridora çıktıklarında: «Leni'nin saklandığı yeri biliyorsunuzdur sanırım?» dedi K. «Saklandığı yeri mi?» diye sordu Tüccar, «Hayır ama, mutfaktır belki, Avukat'a çorba pişiriyordur.» — «Öyledir de, neden hemen söylemediniz?» diye sordu K. Birbirine karşıt buyruklarla serseme dönmüş gibi. «Ben götürecektim ama, siz geri çağırdınız», diye cevapladı Tüccar. «Maşallah, kendinizi ne de açık-göz sanıyorsunuz!» dedi K., «Peki, düşün bakalım önüme!» Mutfağı daha yeni görüyordu K. O kadar geniş olmasına doğrusu şaşı. Bir de zengin döşenmişti ki! Yalnız ocak, bayağı bir ocağın üç büyüklüğünde vardı. Öbür eşyalar ayrıntılarıyla seçilemiyordu pek, çünkü mutfağı yalnız kapıda asılı bir küçük lamba aydınlatıyordu. Ocağın başında Leni, üzerinde bayağı bir önlük dikiliyor, ispiro üzerindeki bir tavaya yumurta kırıyor-du. Göz ucuyla K.'ya bakarak: «İyi akşamlar Josef!» dedi. «İyi akşamlar!» diye cevap verdi K. ve Tüccar'a oturması için kenarda duran bir sandalyayı gösterdi; gösterilen sandalyaya oturdu Tüccar. K. ise arkadan iyice Leni'ye sokulup, üzerinden doğru öne abandı ve: «Bu adam kim?» diye sordu. Leni bir eliyle çorbayı karıştırırken, öbür elini K.'nın beline doladı. K.'yı öne, kendine doğru çekerek: «Block adında biri; biçare zavallı bir tüccar», dedi, «Baksana şu haline!» Her ikisi de başlarını çevirip Tüccar'a baktılar; K.'nın gösterdiği sandalyada oturup duruyordu. Artık gereği kalmayan şamdanı üfleyip söndürmüştü ve is çıkarmasın diye fitili par-

maklarının arasında eziyordu. «Ama senin üzerinde gecelik vardı», dedi K. ve Leni'nin başını tutup yeniden ocaktan yana döndürdü. Leni sesini çıkarmadı. «Senin sevgilin, değil mi yani?» diye sordu K. Leni, çorba tenceresine uzanmak isterken iki elini tuttu. «Haydi söyle!» dedi, «Avukat'ın çalışma odasına gidelim, orda her şeyi anlatırım», diye cevapladı Leni, «Hayır!» dedi K., «Burada söylemeni istiyorum!» Leni, bunun üzerine, K.'ya sarılıp öpmek istedi; ama K. gerisin geri itti Leni'yi. «Bırak beni öpmeyi şimdi!» dedi. Bir ricada bulunur gibi, ama çekinmeden K.'nın gözlerinin içine bakan Leni: «Herhalde Bay Block'u kıskanmıyorsundur, Josef!» diye cevapladı. «Hey Rudi!» dedi sonra Tüccara dönerek, «Ne duruyorsun, yardımımıza koşsana benim! Bak, şüphe ediyor benden. Bırak şimdi şamdanı!» Sanki hiç oralı değilmiş gibi yaptı Tüccar. Ama pekâlâ işin farkındaydı. «Bilmem ki kıskanacak ne var?» dedi biraz hazırcevap. «Doğrusu benim de bildiğim yok ya!» dedi K. ve gülümseyerek Tüccar'a baktı. Leni bunun üzerine bir kahkaha savurdu ve dalgınlığını fırsat bilip K.'nın koluna girdi. «Bırak şimdi onu!» diye fısıldadı, «Nasıl bir adam, görüyorsun işte. Avukat'ın yağlı bir müvekkili, o bakımdan biraz ilgilendim kendisiyle, yoksa başka bir nedenden değil. Ee, şimdi sana gelelim; bugün ille Avukat'la konuşacak mısın? Şu sıra pek hasta da. Ama istersen gidip geldiğini haber vereyim. Yalnız geceyi benimle geçireceksin, onu bunu bilmem. Zaten hanidir uğradığın yok bize. Avukat bile seni sordu. Davayı boşlayayım deme sakın. Sonra sana verilecek bir sürü haberim var, hayli şey öğrendim bu arada. Ama önce şu paltonu çıkar bakalım!» Sonra K.'nın soyunmasına yardım etti, başından şapkasını aldı ve hepsini götürüp asmak üzere hole seğırtti. Arkadan koşarak dönüp, çorbaya bir göz attı. «Önce geldiğini mi haber ve-

reyim, yoksa çorbasını mı götürüyüm?» — «Önce geldiğimi haber ver!» diye cevapladı K. İçerlemişti; vekâletten çıkarsa, iyi mi yoksa kötü mü olur, bunu inceden inceye kendisiyle görüşecekti. Gelgelelim Tüccar'ın odadaki varlığı hevesini kırmıştı. Ama derken davasını pek önemli buldu. Tüccar'ın etkisi, hem de belki kesinlikle etkisi altında kalmak saçmaydı. Bu sırada koridora çıkmış bulunan Leni'yi geri çağırdı. «İlkin çorbasını götür de içsin!» dedi. «Kendisiyle yapacağımız görüşme için biraz güçlensin; buna ihtiyacı olacak çünkü.» Oturduğu köşeden usulca, sadece anlamak isteyerek: «Siz de Avukat'ın müvekkili misiniz?» diye sordu Tüccar; ama sorusu iyi karşılamadı. «Size ne bundan!» diye cevapladı K. Leni de: «Susacak mısın sen!» diye bağırdı. Sonra: «Demek ilkin çorbayı götürüyorum», dedi K.'ya dönerek ve çorbayı bir kâsenin içine boşalttı: «Ama o zaman da uyur kalır bakarsın. Yemeğin arkasından uyur da hemen.» — «Kendisine söyleyeceklerim uyanık tutar onu», dedi K. Avukat'la önemli bir konu üzerinde görüşmek istediğini boyuna Leni sezsin diye uğraşıyor, sezsin de ne olduğunu kendisine sorsun istiyordu. Ancak ondan sonra kendisine akıl danışacaktı. Leni ise K.'nın ağzından çıkan buyrukları harfi harfine yerine getirmekten başka bir şey yapmıyordu. Elinde kâseyle yanından geçerken kasten usulca çarptı K.'ya: «Çorbasını içer içmez, hemen geldiğini haber vereceğim», diye fısıldadı, «Haber vereyim ki, bir an önce kavuşayım sana.» — «Git! Git haydi!» dedi K. «Biraz nazik ol!» diye cevapladı Leni. Kapıda, elinde çorba kâsesi, bütün vücuduyla yeniden K.'ya döndü.

K., Leni'nin arkasından baktı. Avukat'ı vekâletten çıkarma kararı böylece bir kesinlik kazanmıştı. Önceden Leni ile fırsat bulup bu sorunu tartışması daha iyi olmuştu şüphesiz; çünkü Leni'nin işin tümü üzerinde ye-

terince bilgisi yoktu; yüzde yüz kendisini kararından caydırmaya uğraşacak, belki de gerçekten Avukat'ı vekâletten çıkarmasını önleyecek, kendisine ilerde kuşku ve tasa dolu günler geçirtecekti. Ama öyle de olsa, yine bir süre sonra kararını uygulardı K., çünkü düpedüz zorunlu bir karardı bu ve ne kadar erken uygulanırsa o kadar iyiydi; zararın neresinden dönülürse kârdı. Hem Tüccar'ın da bu konuda söyleyecek sözü olabilirdi.

K. arkasına döndü. Tüccar bunu farkederek etmez, hemen doğrulup kalkmaya davrandı. «Oturun, oturun!» dedi K. ve bir sandalya alıp, Tüccar'ın yanına geldi. «Avukat'ın eski bir müvekkilî misiniz?» diye sordu. «Evet!» dedi Tüccar, «Çok eski.» — Peki kaç yıldan beri avukatlığınızı yapıyor?» diye sordu K. «Hangi konuda anladım?» dedi Tüccar, «Ticaret işlerinde, diyeceğim bir hububat mağazam var, mağazayı aldım alalı, yani yirmi yıldır. Davama gelince, herhalde sizin de sormak istediğiniz bu, yine ta başından beri; hani beş yılı geçti.» Sonra cebinden eski bir cüzdanı çıkararak: «Evet, beş yılı bir haylli geçti», diye ekledi, «Hepsini not ettim, isterseniz size kesin tarihleri söyleyebilirim. Bütün tarihleri akılda tutmak güç. Davam başlayalı belki beş yıldan da çok olmuştur. Karım öldü, az sonra başladı, karım da öleli beş buçuk yılı geçiyor.» K. Tüccar'a daha çok sokularak: «Demek Avukat, bayağı hukuk işlerine de bakıyor!» dedi. Mahkemelerle hukuk bilimleri arasındaki bu ilişki adeta yüreğine su serpmişti. «Elbette!» diye cevapladı Tüccar, «Hatta söylendiğine göre, bu gibi işlerin daha iyi üstesinden geliyormuş.» Ama sonra böyle dediğine pişman olmuş görüldü, bir elini K.'nin omuzuna koyarak: «Ne olur, ele vermeyin beni!» dedi. K., Tüccar'ı yatıştırmak ister gibi bacağına vurarak: «Hayır, ben gammaz değilim öyle», diye cevapladı. Ha-

ni kincinin biridir de», dedi Tüccar». «Bu kadar sadık bir müvekkiline karşı herhalde bir şey yapmaz», dedi K. «Yapar, yapar!» diye cevapladı Tüccar, «Kafası kızdı mı, sadıkmış, değilmiş dinlemez. Doğrusu ben sadık da değilim kendisine.» — «Nasıl yani?» diye sordu K. «İsterseniz, size bu sırrı açıklayayım?» dedi Tüccar duraksayarak. «İyi ya açıklayın!» dedi K. — Pekâlâ, birazını açıklayayım. Ama siz de bana bir sırrınızı söyleyin ki, Avukat'a karşı aramızda bir dayanışma sağlanabilsin!» — «Pek ihtiyatlı davranıyorsunuz dedi K., «Size öyle bir sır vereceğim ki, içiniz tamamen rahat edecek. Haydi söyleyin şimdi. Avukat'a karşı vefasızlığınız nerdeymiş? Çekinerek, sanki onur kırıcı bir itirafta bulunur bir tonla: «Benim,» dedi Tüccar. «Benim ondan başka avukatlarım da var.» — «Bu o kadar kötü bir şey değil!» dedi K., biraz düş kırıklığına uğramış. «Ama bu mahkemede kötü bir şey», diye cevapladı Tüccar. Deminki itirafından sonra güçlkle nefes almaya başlamıştı. Ama K.'nin sözlerini işitince, güveni arttı biraz: «Böyle bir şeye müsaade etmezler burada. Hele bir avukatın yanı sıra kaçak avukatların kullanılmasını asla hoş görmezler! Ama işte bunu yaptım ben. Kendisinden başka beş kaçak avukatım daha var.» — «Beş mi?» diye bağırdı K. Bir kez yalnız sayıdan hayrete kapılmıştı: «Başka beş avukat ha?» Tüccar başıyla doğruladı. «Hatta şu sıra bir altıncısıyla görüşmek üzereyim.» — «Peki bu kadar avukatı ne yapacaksınız?» diye sordu K. «Hepsine de ihtiyacım var», diye cevapladı Tüccar. «Nasıl yani?» dedi K. «Hayhay, açıklayayım,» dedi Tüccar, «Bir kez, davamı kaybetmek istemiyorum, bu da pek tabiidir sanırım. Onun için de bana bir yararı dokunabilecek hiçbir şeyi gözden uzak tutmamam gerekiyor. Hatta kimi yarar pek küçük de olsa, gene öpüp başıma kokuyorum. Bu yüzden değil mi, varımı yoğumu bu davaya yatırdım.

Örneğin ticaret işine bağladığım bütün parayı çekip aldım geriye. Eskiden mağazamın büro kısmı nerdeyse bütün bir katı doldururdu; bugün ise arkada küçük bir oda yetiyor, bir çırakla bu odada işleri görüyorum. Elbet bu gerileyiş, yalnız işe yatırılan paranın geri çekilmesinden değil; ben artık işlerle pek uğraşamıyorum, daha çok ondan. Kendi davan için birşeyler yapmak istersen, başka işlerle öyle fazla uğraşamazsın.» — «Yani siz de mahkemeye gidip geliyor musunuz?» diye sordu K., «Asıl bu konuda bana bir bilgi verebilirseniz memnun olacağım.» — «Fazla bir şey söyleyemeyeceğim», dedi Tüccar, «Doğrusu başlangıçta denemedim değil, ama çok sürmeden kendimi çektim geriye. Hayli yorucu iş, o da bir şey çıksa. Kendim mahkemeye gidip, falan ya da filan kişiyle görüşmeler yapmak, anlaşıldı ki, hiç değilse benim asla harcım değil. Hani yalnız mahkemede oturup beklemek bile büyük bir iş. Kalemlerdeki o ağır havayı kendiniz de gördünüz.» — «Benim kalemlerde bulunduğumu nerden çıkarıyorsunuz?» diye sordu K. «Siz koridordan geçerken ben oradaydım!» Tüccar'ın baştaki komik durumunu düpedüz unutarak ve tamamen kendinden geçmiş: «Ne raslantı!» diye bağırды K. «Demek beni gördünüz! Ben geçerken, siz koridorda idiniz ha! Evet, evet koridordan geçmiştim bir defa.» — «Pek o kadar büyük bir raslantı değil», dedi Tüccar, «Ben hemen her Allahın günü oradaydım.» — «Benim de herhalde bundan böyle sık sık kaleme uğramam gerekecek», dedi K., «Yalnız, artık o zamanki gibi beni tantanayla karşılamazlar sanırım. O zaman herkes ayağa kalkmıştı. Galiba yargıçlardan biri sanmışlardı beni.» — «Hayır!» dedi Tüccar, «Biz o zaman ayağa kalkarak mübaşiri selamlamıştık. Sizin bir sanık olduğunuzu biliyorduk. Bu türlü haberler pek çabuk yayılır.» — «Demek biliyordunuz?» dedi K., «Öyleyse benim için amma

burnu havada biri demişsinizdir. Bu konuda bir şey söyleyen çıkmadı mı?» — «Hayır, tersine», dedi Tüccar, «Ama hepsi aptalca şeyler söylenenlerin», — «Nasıl yani?» diye sordu K. «Ne diye soruyorsunuz, Allah'ı şkinâ?» dedi Tüccar, kızmış, «Görülüyor ki, oradaki insanları henüz tanımıyorsunuz; bu saçma sapan şeylerin ne olduklarını söylersem, belki anlayacaksınız. Hani bu davalarda ikide bir öyle şeyler konuşulur ki, insanın aklı ermez. Ne bileyim, artık bezmişsinizdir, birçok şey kaçır dikkatinizden; sonunda baktınız olmuyor, batıl inançlardan medet umarsınız. Başkalarından söz açıyorum ama, benim de hiç onlardan kalır yerim yoktur. Bakın, böyle bir batıl inanca göre, çokları, sanığın çehresinden, ama en çok dudaklarının biçiminden davanın nasıl sonuçlanacağını bilinebileceğini sanır. İşte bu gibi kimseler, dudaklarınıza bakılırsa, pek yakında ve yüzde yüz mahkûm edileceğinizi ileri sürdüler. Tekrar söyleyeyim ki, gülünüp geçilecek bir batıl inanç bu ve tahminlerin çoğunda gerçek olgularla asılsızlığı tas-tamam ortaya konmuştur. Ama insan işte böyle kimseler arasında bulundu mu, söz konusu inançlardan uzak kalmak güç. Şimdi, düşünün siz, bu türlü bir batıl inanç ne güçlü bir etki yapabilir! Sanırım siz de biriyle konuşacak oldunuzdu koridorda, değil mi? Ama size pek bir cevap verememişti. Kuşkusuz insanın zihnini dağıtan bir sürü neden vardır kalemde; ama bir neden de sizin dudaklarınızdı. Sonradan adamın anlattığına göre, sizin dudaklarınızda kendi mahkûmiyetinin belirtisini de seçer gibi olmuş.» — «Benim dudaklarım mı?» diye sordu K. ve cebinden bir ayna çıkarıp baktı, «Ben dudaklarımda olağanüstü bir şey görmüyorum. Ya siz.» — «Ben de», dedi Tüccar, «Aslı yok bir şey.» — «Ne kadar da batıl inançlara bağlı insanlar!» diye sesini yükseltti K. «Ben söyledimdi işte», dedi Tüccar. «Birbirleriyle sık

sık görüşüp konuşurlar mı?» dedi K., «Ben bugüne kadar hiç karışmadım aralarına da.» — «Pek birbirleriyle görüşmezler», diye cevapladı Tüccar, «Olaak şey de değildir zaten; sayıları öyle çok ki! Sonra aralarında ortak çıkar bağları da yok pek. Kimi bir grup içinde bazan böyle bir bağın varlığına inanıldığı görülür, ama çok geçmeden bir yanılmadan başka bir şey olmadığı anlaşılır bunun. Öyle bir araya gelmekle mahkemeden bir şey koparılamaz. Her dava yalnız başına ele alınıp incelenir; çünkü titizlikte üstüne yoktur bu mahkemenin. İşte onun için bir araya toplanılıp, bir şey elde edilemez. Ancak tek başına davranıldı mı, kimi zaman el altından bir başarıya ulaşılır. Bu da olup biter, ancak sonra haber alır ötekiler; kimse de bilmez nasıl oldu. Sizin anlayacağınız ortak bağlar diye bir şeyden söz açılmaz. Her ne kadar koridorlarda yer yer bir araya toplanılırsa da, fazla konuşulmaz pek. Batıl inançlar öteden beri vardır ve doğrudan doğruya kendiliklerinden üreyip çoğalırlar.» «Sanıkları koridorda gördüğüm zaman, beklemeleri bir boş göründü ki bana!» dedi K. «Beklemek boşuna değildir», dedi Tüccar, «Boşuna olan, işi tek başına yürütmeye kalkmaktır. Benim bundan başka beş avukatımın daha bulunduğunu söylemiştim. Böyle olunca insan sanır ki, — kendim de öyle sanmıştım ilkin — eh, artık davayı tamamen avukatların eline teslim edebilirim. Ama bu düpedüz yanlış bir kanı. Hani bir avukata davayı güvenle teslim edebilirim de, beşine o kadar güvenemem. Burasını anlamadınız galiba?» — «Hayır?», dedi K. ve pek hızlı konuşmasını önlemek üzere elini yatıştırıcı bir edayla Tüccar'ın elinin üzerine koydu. «Lütfen biraz daha yavaş!» dedi. Söylediklerinin hepsi de benim için çok önemli şeyler; ama çabuk konuşursanız sizi izleyemem ki!» — «İyi ki, hatırlattınız», dedi Tüccar, «Öyle ya, siz yenisiniz, acemisiniz he-

nüz. Davanız daha altı aylık, değil mi? Evet, evet, işitmiştim bir yerde. Böylesine körpe bir dava. Bana gelince, bu gibi şeyleri şimdiye kadar kaç kez kafamdan geçirdim, Allah bilir. Artık şuncacık yadırganır yerleri kalmadı benim için.» — «Davanızın bu kadar ilerlemesinden memnunsunuz galiba?», dedi K. Hani düpedüz davanız ne durumda? diye sormak istememişti, ama aldığı cevap da açık seçik bir cevap olmadı. «Öyle! Beş yıl gibi bir zaman sürüyüp durdum», dedi Tüccar başını eğerek, «Az buz iş değil.» Sonra bir an sustu. Leni de nerde kaldı, der gibi kulak kabarttı K.; bir yandan da onun gelmesini istemiyordu, çünkü daha Tüccar'a soracağı bir sürü şey vardı; Tüccar'la böyle başbaşa konuşurken, Leni'nin bile kendilerini görmesini arzu etmiyordu. Ama beri yandan, kendisi biliyordu. Bir çorba götürüp vermek için fazla bir süreydi bu. Derken, Tüccar'ın yeniden söze başladığını işitince, hemen dikkat kesildi. «Benim davamın da aşağı yukarı sizinki gibi yeni sayılacağı günler hâlâ dün gibi hatırımda. O zaman tek bu Avukat vardı elimde, kendisinden pek memnun değildim.» Aman ne iyi, herşeyi öğreniyorum burada, diye içinden geçirdi K. ve sanki öyle yaparsa Tüccar'ı cesaretlendirecek, öğrenilmeğe değer ne varsa sayıp dökmesini sağlayacakmış gibi, hızlı hızlı başını sallayıp onun söylediklerini doğruladı. «Davam yürümüyordu», diye sözlerine devam etti Tüccar, «Gerçi sorgular yapılmıyor değildi; her sorguda da hazır bulunuyor, malzeme topluyor, bütün ticarî defterleri mahkemeye sunuyor — sonradan öğrendiğime göre, gereği bile yokmuş bunun —, ikide bir Avukat'a koşuyordum. O da, bir yandan çeşit çeşit dilekçeler hazırlayıp, mahkemeye sunuyordu.» — Çeşit çeşit dilekçeler mi?» diye sordu K. «Elbette!» diye cevapladı Tüccar. «Bak bu çok önemli!» dedi K., «Benim davada hâlâ ilk dilekçe üzerinde çalışıyor. Bir

şey yaptığı yok henüz. Şimdi görüyorum ki, benim işi hayâsızca savsaklıyormuş.» — «Ama dilekçenin henüz tamamlanmaması bir sürü haklı nedenlere dayanabilir», dedi Tüccar, «Hem benim dilekçelerin de beş para etmedikleri görüldü sonradan. Hatta mahkemedeki memurlardan biri lütfetti de, bir tanesini kendim okudum. Bilgiççe bir şeydi ama, aslı aranırsa boştu. Benim anlamadığım bir sürü lâtince söz vardı. Mahkeme için sıralanan sayfalar dolusu yakırışları, adları verilmeyen, ama işin içindekilerin herhalde kim olduklarını kestireceği birtakım memurlara ilişkin pohpohlamalar kovalıyor, sonra da Avukat kendi kendini övüyor, bunu yaparken de mahkeme önünde adeta köpeksi bir alçalma gösteriyordu. En sonunda, eskiden bakılmış, sözde benimkine benzer davalarla ilgili incelemeler geliyordu. Şüphesiz bu incelemeler, benim izleyebildiğim kadarınca, pek titizlik gösterilerek hazırlanmıştı. Bütün bunları söylüyorum ya, Avukat'ın çalışma yöntemi üzerinde bir yargı vermek değil niyetim; sonra okuduğum dilekçe, bir sürü dilekçeden biriydi. Ama kesin bir şey varsa, ki şimdi benim size açıklamak istediğim de bu, o vakitler davamda bir ilerleme görememiştim.» — «Peki, nasıl bir ilerleme görmek istiyordunuz?» diye sordu K. «Pek yerinde bir soru», diye cevapladı Tüccar, gülümseyerek, «Bu türlü davalarda ancak seyrek ilerleme görülür. Ama eskiden bunu bilmiyordum. Ben ticaret adamıyım, hatta o zamanlar bugünkünden daha çok öyleydim. İstiyordum ki, elle tutulur ilerlemeler olsun, dava tümüyle bir sonuca yönelsin, ama hiç değilse düzenli ilerlemeler kaydetsin. Oysa sorgulamalardan başka bir şey yoktu ortada ve çokluk hepsinin konuları birdi, vereceğim cevaplar önceden hazırda kafamda, habire bunları yineleyip duruyordum. Haftada birkaç kez Mübaşiri alıp mağazama, evime ya da beni bulabilecekleri baş-

ka yerlere kalkıp gelirlerdi. Tabii, bu can sıkıcı bir şeydi. Bugün hiç değilse bu bakımdan çok daha iyi; telefon görüşmelerinin hoşla gitmeyen bir yanı yok. O zamanlar ticaret hayatımda dostlarım, ama en başta akrabalarım arasında da davamla ilgili söylentiler alıp yürümeye başlamıştı. Yani nereye baksam benim için iyi değildi durum. Öte yandan, ilk duruşmanın bile yakında yapılacağına ilişkin en ufak bir belirti yoktu. Bu yüzden Avukat'a varıp sızlandım durumdan. Bana uzun boylu açıklamalarda bulundu, ama dilediğim gibi davranmaya asla yanaşmadı. Duruşma tarihinin belirlenmesinde kimsenin bir etkisi olamazmış. Benim istediğim gibi, mahkemeye bir dilekçe verip, böyle bir istek öne sürmek düpedüz işitilmedik bir şey olur, hem beni, hem kendisini mahva sürüklermiş. O böyle söyleyince, düşündüm kendi kendime: Bu avukat yapmak istemiyor mu, yapamıyor mu, başka bir avukat yapar ve yapabilir de. Dolayısıyla, kalkıp başka avukatlar aramaya koyuldum. Hemen şurasını önceden belirteyim ki, bu avukatlardan hiçbirisi de duruşma tarihinin belirlenmesini mahkemeden istemedi, ya da bunu sağlayamadı. Hani gerçekten imkânsız bir şey; ancak bir istisnası var, ondan da söz açacağım ilerde. Yani bu bakımdan Avukat aldatmamıştı beni. Ama öbür avukatlara başvurduğuma da, diğer bazı bakımlardan hiç fena etmemiştim. Herhalde Dr. Huld'dan kaçak avukatlarla ilgili kimi şeyler duymuşsunuzdur. Belki bu avukatları Dr. Huld size pek bayağı kim-seler diye tanıtmıştır ve gerçekten de öyledir. Ancak, Dr. Huld ne zaman onlardan söz açayım, onlarla kendisi ve meslekdaşları arasında bir karşılaştırma yapayım dese, ufak bir yanılgıya düşer; bu noktaya da işte söz arasında dikkatinizi çekmek isterim: Kendi meslekdaşlarını ötekilerden ayırdetmek üzere 'Büyük Avukatlar' deyi-mini kullanır hep. Bu ise yanlışır. Tabii herkes diledi mi,

‘büyük’ diyebilir kendisine. Ama bu işte karar yetkisi ancak mahkeme geleneğindir. Bu geleneğe göre de, kaçak avukatlar dışında bir küçük, bir de büyük avukatlar vardır. Bizim Avukat’ın meslekdaşları ise ancak ‘küçük avukatlar’ sınıfına giriyor. Kendilerinden yalnız söz açıldığını işittiğim, ama yüzlerini görmediğim ‘büyük avukatlar’a gelince, kademe bakımından bunlarla küçük avukatlar arasında ayırım, ‘küçük avukatlar’la o hor görülen kaçak avukatlar arasındaki ayırma göre bin kat daha fazladır.» — «Büyük avukatlar mı?» diye sordu K., «Bunlar da kimmiş? Nerede bulunurlar?» — «Demek daha onlardan bahsedildiğini duymadınız?» dedi Tüccar, «Bu avukatların sözünü işitip de, bir süre kendilerini hayalinde yaşatmayan bir sanık bulunmaz pek. Siz de sakın o yola sapmayasınız! Kimdir bu avukatlar, bilmem. Kendilerini görmenin de galiba bir yolu yok. Hiç bir dava anımsamıyorum ki, bu avukatların o davayı yürüttükleri kesinlikle söylenebilsin. Hani savundukları bazı kimseler oluyor; ama insanın istedi mi elde edeceği bir şey değil bu; canları kimi savunmak isterse, yalnız onu savunuyorlar. Ama ellerine aldıkları davalar, sanırım aşağı kademedeki mahkemelerden artık çıkmış şeyler. Hem bu avukatları düşünmemek daha iyi; çünkü böyle yapılmadı mı, öbür avukatlarla bütün konuşup görüşmeler, onların öğüt ve yardımları bir iğrenç bir anlamsız görünüyor ki — kendi başıma geldi de ondan biliyorum —, en iyisi herşeye boş vermek, eve gidip yatağa uzanmak istiyor, bundan böyle bir şey duyup işitmek istemiyor insan. Ama bu da nihayet düpedüz budalaca bir davranış; sonra yatakta da öyle uzun boylu rahat edilse bari!» — «Demek, o zamanlar büyük avukatlar’ı düşünmediniz?» diye sordu K. «Düşündüm, düşündüm ama, çok değil», dedi Tüccar, yeniden gülümseyerek, «Ne çare, onları tamamen unutmak elde değil. Hele

geceleri daha çok düşünüyor insan! Ama işte o zamanlar bir an önce başarıya ulaşmak istiyordum, bu yüzden de kaçak avukatlar'a başvurdum.»

Bu anda elinde çorba kâsesiyle dönen Leni, kapıda durup: «Maşallah ne de güzel başbaşa vermiş oturuyorsunuz!» diye seslendi. Gerçekten de K. ile Tüccar adamakıllı sokulmuştu birbirine; biri azıcık dönse, kafası öbürkünün kafasına toslayacaktı. Bücürlüğü bir yana, üstelik kamburunu çıkaran Tüccar, söylediklerinin hepsini işitebilmek için, K.'yı iyice kendisine eğilmek zorunda bırakmıştı. Leni'yi baştan savar gibi: «Bir dakika!» diye cevapladı K.; hâlâ Tüccar'ın eli üzerinde dinlenen eli sabırsızlıkla kımıldadı. Tüccar: «Benim davadan anlatayım istemişti de», dedi Leni'ye. «Anlat bakayım, anlat!» diye cevapladı Leni. Sesinde yakınlık dolu, ama yukarıdan alan bir eda seziliyordu. K.'nın hoşuna gitmedi bu. Nihayet Tüccar'ın, öyle başlangıçta sandığı gibi, bütün bütün boş bir adam olmadığını görmüştü; hiç değilse tecrübeleri vardı, bunları karşısındakine derli toplu anlatmasını beceriyordu. Kimbilir, belki Leni adam üzerinde yanlış not vermişti; Tüccar'ın bütün zaman elinden bırakmadığı şamdanı aldı, önlüğüyle adamın elini sildi, şamdandan pantolonuna damlamış bir parça mumu kazıyıp uzaklaştırmak üzere yanına diz çöktü. Bunun üzerine, K., öfkeyle Leni'ye baktı. Sonra: «Bana kaçak avukatlar'dan bahsedecektiniz», dedi Tüccar'a ve başka bir şey söylemeden. Leni'nin elini tutup bir kenara itti. «Ne istiyorsun canım!» dedi Leni ve K.'ya usulca bir şaplak indirip işine devam etti. «Ha, evet kaçak avukatlardan», diye cevapladı Tüccar ve düşünmek ister gibi elini alnına götürdü. K. yardımına koşarak: «Bir an önce başarıya ulaşmak istiyordunuz», dedi. «Çok doğru», diye cevapladı Tüccar, ama arkasını getirmedi. Belki Le-

ni'nin önünde bu konuda söz açmak istemiyor, diye düşündü K.; sabırsızlığını yenip, geri kalanları ille o anda dinlemek isteginden vazgeçti, Tüccar'ı bundan böyle daha fazla sıkıştırmadı. «Geldiğimi Avukat'a haber verdin mi?» diye sordu Leni'ye. «Tabii!» dedi Leni, «Seni bekliyor. Ama bırak şimdi şu Block'u, sonradan da konuşursun onunla; nasılsa burada kalıyor.» K. duraksıyordu: «Burada mı kalıyorsunuz?» diye sordu Tüccar'a; istiyordu ki, Tüccar kendisi cevap versin; Leni'nin orada bulunmayan birinden söz açar gibi Tüccar'dan söz açması hoşuna gitmiyordu. Leni'ye karşı içten içe bir öfkeyle doluydu bugün, sorduğu soruyu yine Leni cevaplandırdı. Sadece: «Hani Block sık sık burada yatar da,» dedi. «Burada mı yatar?» diye sordu K. Öyle sanmıştı ki, kendisi çarçabuk Avukat'la görüşüp dönene kadar Tüccar onu bekleyecek, sonra birlikte çıkıp gidecekler, her şeyi inceden inceye ve kimse tarafından rahatsız edilmeksizin konuşacaklardı. «Evet, Josef!» diye devam etti Leni, «Herkes senin gibi, her istenilen saatte Avukat'ın karşısına çıkamaz. Avukat hasta hasta gece saat on birde seni kabul ediyor, sen buna hiç şaşmamış görünüyorsun. Dostlarının senin için yaptıklarına pek olağan şeylermiş gibi bakıyorsun. anlaşılan. Oysa dostların, ama hiç değilse ben, yaptıklarımızı can ve gönülden yapıyoruz. Beni yalnız sev yeter, başka bir teşekkür beklemiyorum senden; başka bir teşekkürün bana gereği yok.» — «Seni sevmek mi?» diye geçirdi içinden K., ilk anda; ancak daha sonra: «Yalan da değil, ondan hoşlanıyorum», diye düşündü. Ama sadece: «Müvekkiliyim de ondan beni kabul ediyor Avukat», diye cevaplayıp, Leni'nin öbür sözlerini duymazlıktan geldi. «Böyle şeyler için de başkalarının yardımı gerekse, artık her adımda bir yandan yardım dilenip, bir yandan teşekkür etmek zorunda kalırdı insan.» — «Bugün amma da tersliği üzerinde, değil

mi?» diye sordu Leni, Tüccar'a dönerek: «Bak sen, şimdi de benim hakkımda burada yokmuşum gibi konuşuyor», diye düşündü K. Tüccar da: «Avukat onu kabul ediyorsa, başka nedenleri de var bunun: Nihayet onun davası benimkine göre daha ilgi çekici. Sonra daha başlangıç safhasında, yani ihtimal henüz pek dağınık değil. Eh, bu durumda Avukat isteyerek uğraşır davayla kuşkusuz; ama ilerde iş değişir» deyince, adeta içerlerdi Tüccar'a. «Öyle, öyle!» dedi Leni ve gülerek Tüccar'a baktı. Sonra K.'ya döndü: «Ne boşboğaz şey!» dedi Tüccar için, «Sakin söylediklerinin bir tekine inanmayasın! Ne kadar cana yakınsa, o kadar da boşboğaz. Avukat belki de bunun için haz etmiyor kendisinden. Neyse, onu yalnız keyfi yerindeyse kabul eder. Bu durumu değiştireyim diye çok uğraştım, olmuyor, olmuyor. Düşün bir! Bazen Block'un geldiğini haber veriyorum da, ta üç gün sonra tutup onu çağırıyor. Block da çağrılınca hele bir burada bulunmaya görsün, herşey suya düşüyor; geldiğini yeni baştan haber vermek zorunda kalıyorum. Ben de bu durumda, hadi, dedim, Block bizde yatsın; çünkü Avukat Bey'in gecesin'in bir vakti zile basıp Block'u istettiği zamanlar oldu. Şimdiyse Block gece de hazır çağrılmaya. Ama kimi vakit, Avukat Bey, baktı ki Tüccar burada, onu çağırman için verdiği emri tutup geri alır.» Sonra: «Nasıl, öyle değil mi?» der gibi Tüccar'a baktı, Leni. Tüccar başını sallayarak söyleneni doğruladı ve demin K. ile konuşurken gösterdiği açık yüreklilikle, belki de utancından dalgın: «Evet, insan zamanla avukatının sözünden pek çıkamaz duruma geliyor», dedi. «Bakma, iş olsun diye yakınıyor», diye atıldı Leni oradan, «Kaç kez ağzından işitmişimdir: Burada yatsın bayılır.» Derken gidip ufak bir kapıyı açtı. «Yattığı odayı görmek ister misin?» diye sordu K.'ya. K. kalıp kapıya yürüdü; eşikte durarak alçacık ve penceresiz

odaya bir göz attı; dar bir yatak baştan başa doldurmuştu içerisini. Yatağa karyola ayaklarından tırmanarak çıkmak gerekiyordu. Karyolanın başucundaki duvarda bir oyuk vardı: oyukta pek titizlikle yerleştirilmiş bir şamdan, bir mürekkep hokkası, bir kalem ve bir tomar kâğıt bulunuyordu. İhtimal davayla ilgiliydi kâğıtlar. Yeniden Tüccar'a dönerek: «Hizmetçi odasında mı yatıyorsunuz?» diye sordu K. «Leni bana bıraktı odayı», diye cevapladı Tüccar, «Pek işe yarıyor.» K., uzun uzun süzdü Tüccar'ı: ondan edindiği izlenim, belki de gerçekten doğru bir izlenimdi. Tecrübeleri vardı Tüccar'ın, çünkü davası hanidir sürüp gidiyordu; ama bu tecrübeler ona pahalıya mal olmuştu. Birden K.'nın sabrı tükendi, Tüccar'ı daha çok karşısında görmek istemeyerek: «Al götür şunu yatağına!» diye Bağırdı Leni'ye. Ama Leni, K.'nın ne dediğini asla anlamamışa benziyordu. K. ise, Avukat'a gitmek ve onu vekâletten çıkartıp, yalnız Avukat'ın kendisinden değil, aynı zamanda Leni ile Tüccar'dan da yakasını kurtarmak üzere ayağa kalktı. Ama daha kapıya gelmemişti ki, Tüccar'ın usulca; «Bay K.!» diye seslendiğini işitti, suratını asarak arkasına döndü. Oturduğu sandalyada bir ricada bulunur gibi K.'ya doğru uzanarak: «Verdiğiniz sözü unuttunuz ama», dedi Tüccar, «Hani bana bir sırrınızı açacaktınız.» — «Ha, sahi!» dedi K.; dikkatle kendisini süzen Leni'ye baktı. «Madem öyle, dinleyin! Hani bir sır olmaktan da çıktı ya, neyse: Şimdi Avukat'a gidiyorum. Vekâletimi geri alacağım.» — «Vekâletini geri alacakmış!» diye bağırdı Tüccar hemen ve sandalyasından sıçrayıp kalktı; kollarını havaya kaldırarak mutfakta sağa sola koşmaya başladı. İkide bir: «Vekâletini geri alacakmış!» diye bağırıyordu. Leni ise hemen K.'nın üzerine atılmak istedi, ama önüne durdu Tüccar; o da bunun üzerine Tüccar'ı yumruklamaya başladı. Sonra hâlâ elleri yumruk yum-

ruk, K.'nın arkasından seğırtti.Ama K., bir hayli açmıştı arayı; tam Avukat'ın odasından içeri girmişti ki, Leni arkasından yetişti. K. kapamak üzereyken, ayağını dayayıp kapının kapanmasını önledi. K.'yı kolundan yakalayıp geri çekmek istedi; ama K. o kadar hoyratça bileğini sıktı ki, bir inilti koparıp bıraktı; K. da anahtarını çevirip, kapıyı kilitledi (13) arkadan. «Hanidir sizi bekliyordum,» dedi Avukat, yatakta doğrularak. Şamdanın ışığında okuduğu bir yazılı belgeyi komodinin üzerine bıraktı gözüne bir gözlük takıp dikkatle K.'yı süzmeye başladı. K. özür dileyecek yerde: «Çok kalmayacağım, hemen gideceğim», diye cevapladı. Özür dilemek için söylenmediğini bildiğinden, K.'nın dediklerini umursamadı Avukat. «Bir daha sizi böyle geç saatte kabul etmeyeceğim», dedi. «Güzel, ben de bunu istiyorum zaten», diye cevapladı K. Avukat soran bakışlarla K.'ya baktı. «Buyurun, oturun!» dedi sonra. «Madem siz istiyorsunuz», diye cevapladı K. ve komodinin yanına bir sandalya çekip oturdu. «Kapıyı kilitlediniz galiba?» dedi Avukat. «Evet!» dedi K., «Leni içeri girmesin diye.» Kimseyi kollayıp gözetmek niyetinde değildi. Ama sordu Avukat: «gene mi sırnaştı?» — «Sırnaşmak mı?» dedi K. «Evet», dedi Avukat, sonra gülmeye koyuldu. Ansızın bir öksürük nöbetine yakalandı, nöbet geçince gülmesine devam etti. K.'nın eline vurarak: «Sırnaşıklığını sanırım farketmiş olacaksınız?» diye sordu. Dalgınlıkla komodine yasladığı elini K. birden geriye çekti. «Bakıyorum, pek aldırıldığınız yok buna», diye ekledi Avukat, «Ama daha iyi! Yoksa belki sizden özür dilemem gerekecekti. Leni'nin tuhaf bir huyu vardır; hani çoktan bağışladığım bir huy; siz demin kapıyı kilitlemeseydiniz, gene hiç sözünü etmeyecektim; sonra bunu hiç değilse size açıklamamam, sizin bunu kendinizin farketmesi gerekirdi. Ama öyle şaşkın şaşkın bana gözlerinizi dikti-

ğinize göre, ister istemez açıklayacağım. Diyeceğim Leni'nin tuhaf bir huyu var, o da şu: Leni' sanıklardan çoğunu güzel bulur, hepsine sokulur, hepsini sever. Ancak öyle görülüyor ki, onlar tarafından seviliyor da. Bazen izin veririm, anlat! derim, anlatır bu sevgililerinden, beni oylar. Bütün bunlara pek şaştınız galiba; ama benim için o kadar şaşılacak yanı yok. İnsan bakmasını bildi mi gerçekten çok vakit güzel bulur sanıkları. Bu da bir bakıma doğa bilimleri kapsamına giren garip bir olaydır kuşkusuz. Tabii davanın kendisi öyle belirgin ve kesinlikle saptanabilen bir değişikliğe yol açmaz sanığın görünüşünde. Hani başka davalardaki gibi değildir; sanıklardan çoğu her zamanki yaşayışlarını sürdürür; kendilerini temsil edecek iyi bir avukat da buldular mı, dava sekte vermez işlerine; ama yine de bu konuda tecrübesi olanlar, büyük bir topluluk içinden bir bir bulup çıkarabilir sanıkları. Nasıl mı? diyeceksiniz. Cevabım sizi doyurmayacak ama, söyleyeyim: Sanıklar topluluk-takilerin en güzelleridir çünkü. Hani suç olamaz onları böyle güzelleştiren; çünkü, hiç değilse avukat ağzıyla konuşursam, hepsi suçlu değildir kuşkusuz. Öte yandan ilerde kendilerini bekleyen ceza da olamaz onları şimdi-den güzelleştiren; çünkü hepsi cezaya çarptırılmayacaktır. Bunun nedeni, haklarında açılan koğuşturmadır; söz konusu koğuşturma işte onları etkiliyor. Elbet güzelleri arasında pek güzelleri de var. Ama güzel olmaya geldi mi, hepsi güzeldir; hattâ bu uyuz Block bile.»

Avukat sözlerini bitirdiğinde, tamamen sakindi K. Hatta Avukat'ın son söylediklerini göze çarpar bir biçimde başını sallayarak onaylamış, eski kanısının doğrulandığını görmüştü: Avukat onu asıl sorunu ilgilendirmeyen anlatılara başvurarak sürekli oyalayıp duruyordu. Nitekim şimdi de yaptığı bundan başka bir şey değildi. Dava işinde neler başarmış, neler başarmamış, asıl so-

run buyken, o, K.'nın dikkatini başka taraflara çekmeye çalışıyordu. Avukat galiba bu kez K.'nın her zamankinden çok direttiğini farketmişti ki, kendisine konuşma fırsatı vermek üzere sustu. Ama K. ses çıkarmayınca da sordu: «Bugün bana gelmenizde ayrı bir neden var sanırım?» — «Evet», diye cevapladı K. ve Avukat'ı daha iyi görebilmek için elini biraz şamdanın ışığına siper etti. «Sizden vekâletimi geri almak istiyorum da, onu söyleyecektim.» — «Yanlış anlamıyorum ya?» diye sordu Avukat; yatakta yarı doğrularak, bir eliyle yastıklara dayandı. «Sanırım doğru anlıyorsunuz» dedi K.; dimdik bir vücutla, tetikte, oturuyordu sandalyasında. Az sonra: «İyi ya, sizin bu plan üzerinde de konuşabiliriz», dedi Avukat, «Ama gene de biz hiçbir şeyi aceleye getirmeyelim.» Sanki K.'yı koyvermeye niyeti yokmuş, K.'nın Avukat'ı değilse bile, onun akıl hocası kalmayı diliyormuş gibi «biz» sözcüğünü kullanmıştı. «Aceleye gelen bir şey yok!» diye cevapladı K. Yavaşça kalkıp, Avukat'ın oturduğu sandalyanın arkasına geçti. «Enine boyuna, belki de gereğinden çok düşündüm üzerinde, kararım kesindir.» — «Eh, o zaman birkaç söz söylememe müsaade buyurun!» dedi Avukat, yorgani kaldırıp yatağın kenarına oturdu. Beyaz beyaz kılları gözüken çıplak bacakları soğuktan titremekteydi. Kanepeden kendisine bir battaniye uzatması için ricada bulundu K.'ya. K. battaniyeyi alıp uzattı. «Durup dururken üşüteceksiniz kendinizi», dedi. «Üşütsem de gam yemem», diye cevapladı Avukat. Yorgana sarılıp ayaklarını battaniyenin altına soktu: «Amcanız eski dostumdur. Eh, zamanla sizi de sevdim. Açıkça söylüyorum; neden utanacağım ki!» Yaşlı adamcağızın bu duygulu sözlerinden hiç de memnun kalmadı K. Çünkü bu sözler, onu ayrıntılı bir açıklamaya zorluyor, böyle bir açıklama yapmayı ise pek istemiyordu. Ayrıca bu sözlerin kendisini asla kararın-

dan caydırarak güçte olmasa bile, zihnini karıştırdığını çok iyi hissediyordu. «Teveccühünüze teşekkür ederim», diye cevapladı K. «Elinizden geldiği kadar çıkarlarımı gözetip, davamla ilgilendiniz, buna bir diyeceğim yok. Ancak, şu yakın zamandaki çalışmaların yetersiz olduğu kanısına vardım. Elbet sizin gibi benden bu kadar yaşlı, bu kadar tecrübeli birini, kendi görüşümün doğruluğuna inandırmaya asla uğraşacak değilim. Hani kimi zaman istemeyerek bunu yapmışsam, bağışlayın. Yalnız sorun, sizin de ifade buyurduğunuz gibi, hayli önemli ve ben o kanıdayım ki, çok daha enerjik bir tutumla davaya el atılması gerekir.» — «Sizi anlıyorum», dedi Avukat, «Sabırsızlanıyorsunuz.» — «Sabırsızlanıyorum», diye cevapladı K., biraz sinirli; artık konuştuğu sözlerle pek dikkat etmiyordu. «Hani amcamla size ilk geldiğimde farketmiş olacaksınız ki, davayı umursadığımı yoktu fazla. Adeta zorla amcam, size vekâletimi vereyim diye dayattı, ben de hatırını kıramadım. Eh, bu durumda üzerimdeki dava yükünün en azından biraz hafiflemesini beklemek hakkımdı sanırım. Çünkü neden tutulur bir avukat? Dava yükünü biraz üzerimizden atmak için, öyle değil mi? Gelgelelim tersi oldu; siz benim avukatlığımı yaptığınızdan beri dava yüzünden çektiğim tasaları, eskiden hiç bilmezdim. Yalnızken davayla asla uğraşmıyordum, ama pek üzüldüğüm de yoktu. Derken bir avukat tuttum; sanki bir şeyler yapılacak, bir işler görülecekti. Gittikçe meraklanarak, ne zaman işe el atacaksınız diye gözleyip durdum hep. Ne var ki, boşuna! Hani bana mahkeme konusunda belki başka kimseden alamayacağım bilgiler verdiniz. Ama dava böyle, düpedüz el altından, bana doğru adım adım yaklaşıyor mu, yaklaşmıyor mu, benim için yetmez bu kadarı.» K. oturduğu sandalyayı şimdi bir kenara itmiş, elleri ceketin ceplerinde, odada dikiyordu. (14) Birden Avukat alçak sesle ve serinkanlı ko-

nuşmaya başladı: «Meslek yaşamında bir an geliyor, ondan öte artık hatırı sayılır bir yenilikle karşılaşmıyor insan. Davalarının benzeri dönemlerinde kaç sanık tıpkı sizin gibi karşımda dikilmiş, sizin gibi konuşmuştur.» — «Öyleyse, sözünü ettiğiniz sanıkların hepsi de benim gibi haklıymış, ki bu da benim iddialarımı çürütmez», diye cevapladı K. «Sizin iddialarınızı çürütmek değil niyetim», dedi Avukat, «Ancak şurasını belirteyim ki, başkalarına göre sizden daha çok anlayış beklerdim. Üstelik size mahkemeler konusunda ve kendi çalışmalarım üzerinde başka sanıklardan daha çok bilgi sunmuştum. Ama şimdi görüyorum ki, bütün bunlara rağmen, hâlâ bana pek güvenmiyor, beni uğraştırıp zahmete sokuyorsunuz.» Doğrusu, K.'nin önünde amma da alçalıyordu Avukat. Özellikle bu noktada en duyarlı olması gereken meslek onurunu falan umursadığı yoktu. Peki neye yapıyordu bunu? Hanı görünürde işi başından aşkın bir avukattı. Sonra hali vakti yerindeydi; aslında ne paradan, ne bir müvekkilden oluşu, böyle bir kimse için pek önem taşımaması gerekirdi. Ayrıca hastalıklı bir adamdı; gerçekte kendisi ne yapıp yapacak, üzerindeki yükü hafifletmeye bakacaktı. Ama hal böyleyken, sımsıkı K.'ya sarılmış, onu bırakmak istemiyordu. Ama neden? K.'nın amcasına karşı duyduğu yakınlıktan mı? Yoksa K.'nin davasına gerçekten pek olağanüstü bir dava diye bakıyordu da, bu davada ya K.'ya, ya mahkemedeki dostlarına —bu ihtimal asla unutulmamalıydı— kendini göstermeyi mi umuyordu? K. o kadar arsız bakışlarla Avukat'ı süzüyor, yine onun halinden hiçbir şey çıkaramıyordu. Sanki Avukat kasten renk vermeyen bir tavır takınmıştı da, sözlerinin K. üzerindeki etkisini gözetler gibiydi. Ama K.'nin susuşu anlaşılan pek işine gelmemişti ki, yeniden sürdürdü konuşmasını; «Büyük bir yazıhanem olup, yanımda yardımcı çalıştı-

ramadığımı herhalde farkettiliz. Ama eskiden böyle değildi, birkaç genç hukukçu bulunurdu yanımda, bugün ise yalnızım. (15) Bu, biraz müvekkillerimi giderek sızinkine benzer davası olanlar arasından seçmemden, biraz da bu gibi davaların içerisine zamanla daha çok girmemden ileri geliyor. Müvekkillerime ve üzerime aldığım ödevlere ihanet etmek istemezsem, bu işleri kimselelere bırakamayacağımı anladım. Eh, işleri tek başıma görmek kararı da bazı tabii sonuçlara yol açtı: Avukatlık için tarafıma yapılan hemen bütün başvuruları geri çevirmek, içlerinden yalnız beni pek yakından ilgilendirenleri kabul etmek zorunda kaldım. Benim fırlatıp attığım lokma üzerine de o saat üşüşen sürüyle avukat müsveddesi var, hem de burnumun ucunda. Sonra çok çalışmaktan da hasta düştüm. Ama yine de pişmanlık duymuyorum. Hatta belki daha çok başvuruyu geri çevirmem yerinde olacaktı. Ama öte yandan, üzerime aldığım davalara tamamen kendimi vermemin yüzde yüz doğruluğu anlaşıldı ilerde, elde ettiğim başarılar bunu ortaya koydu. Birinde bir yazı okumuştum; bayağı davalardaki avukatlıkla bu tür davalardaki avukatlık arasındaki ayrımı pek güzel belirtiyordu. Yazıda deniyordu ki: Bayağı davalardaki avukat müvekkilini bir sap iplikle yargı gününe kadar çekip götürür; ötekisi ise o saat müvekkilini kaldırıp omuzlarına alır, bir daha da yere indirmeden yargı gününe, hatta ondan da ötelere taşır. Ve öyledir de. Ancak, bu çetin işten pişmanlık duymadığımı söylemem de hani pek doğru değil. Bu çalışmanın, öyle sizin yaptığınız gibi düpedüz inkâr edildiğini görmüyor muyum, işte o zaman, o zaman pişmanlığa kapılıyorum adeta.» Avukat'ın bu sözleri K.'yı ikna etmekten çok, sabırsızlığını artırmıştı. Yumuşayıp gevşedi mi, başına gelecekleri Avukat'ın ses tonundan sezer gibiydi: Gene oyalamalar başlayacak, dilekçenin hazırlan-

masının ilerlediğine, mahkemedeki memurların şimdi daha bir yakınlık gösterdiğine, ama beri yandan sürdürülen çalışmaların karşılaştığı güçlüklerle işaret edilecek, kısacası belirsiz umutlarla K.'yı üzme için o bıkkınlık vermiş şeyler yeniden önüne serilecekti. Böyle bir durumu kesinlikle önlemek istiyordu, dolayısıyla sordu K.: «Peki, vekâletim sizde kalırsa ne yapmayı düşünüyorsunuz?» Avukat, bu onur kırıcı soruyu bile sineye çekip: «Şimdiye kadarki çabaları sürdüreceğim», diye cevapladı. «Biliyordum zaten», dedi K., «Eh, bu konuda fazla konuşmak gereksiz.» — «Yo, ben bir deneme daha yapacağım», dedi Avukat bunun üzerine. Sanki sinirlenen K. değil de kendisiydi: «Çünkü sanıyorum, sizi hem bir avukat olarak benden bekleyeceğiniz yardım konusunda yanlış bir yargıya götüren, hem de başka bakımdan böyle bir davranışa sürükleyen, sanık olmanıza rağmen size pek iyi davranmaları, daha doğrusu bu yönde ihmal, sözde ihmal göstermeleridir ki, bu da nedensiz değil; zincire vurulmak, çokluk özgür dolaşmaktan daha iyidir. Ama başka sanıklara nasıl davranılıyor, göstermek isterdim size; belki gözünüzü açar, bundan bir ders alırdınız: Bakın şimdi Block'u çağırtacağım buraya. Kapıyı açıp, siz de şuraya, komodinin yanına oturun;» — «Hay hay!» dedi K. ve Avukat'ın söylediği gibi yaptı; hani bir şeyler öğrenmeye her vakit istekli biriydi. Yine de emin olmak için unutmadı eklemeyi: «Sizden vekâletimi geri almıştım, biliyorsunuz tabii?» — «Evet!» diye cevapladı Avukat, «Ama daha bugün yine cayabilirsiniz kararınızdan.» Sonra yine yatağa girdi; yorganı çenesine kadar çekip, duvardan yana döndü ve zili çaldı.

Âdeta zil sesiyle hemen Leni çıkageldi. Acele bakışlarla durumu kavramaya çalıştı. K.'yı yatağın yanı başında sakın oturuyor görünce, rahatlar gibi oldu. Donuk bakışlarla kendisine bakan K.'ya gülümsedi, selam verdi

başıyla. «Şu Block'u al getir bakayım!» dedi Avukat. Ama Block'u alıp gelecek yerde, Leni kapı önüne çıkıp seslendi: «Block! Avukat Bey çağırıyor!» Avukat'ın yüzü hâlâ duvardan yana dönüktü, hiçbir şeyi umursadığı yoktu. Herhalde bunu fırsat bilen Leni, K.'nin sandalyasına sokuldu arkadan. Bundan böyle, bazen öne abanıp, bazan ellerini, yumuşak ve sakıngan, saçlarında ve yanaklarında gezdirerek, K.'yı rahatsız etmeye başladı. K. baktı olmayacak, elini yakaladı Leni'nin; kendisine karşı durmaya çalıştı; Leni de, biraz karşı koyduktan sonra, elini K.'ya bıraktı.

Block, çağrılır çağrılmaz, hemen koşup gelmişti. Ama kapının önünde durdu; gürsem mi, girmesem mi diye düşünür gibiydi. Deminki çağrı tekrarlanacak mı diye kulak kabartırcasına, kaşlarını kaldırıp başını önüne eğmişti. Tüccar'ı cesaretlendirebilir K., girsene içeri! falan diyebilirdi. Ama yalnız Avukat'la değil, bu evdeki herkesle ilgisini kesmeyi kafasına koymuştu bir kez, bu yüzden oralı olmadı. Leni de sesini çıkarmıyordu. Block hiç değilse kimsenin kendisini kapı dışarı etmediğini görünce, yüzünde bir merak, ayak uçlarına basarak girdi içeri. Ellerini arkasında kenetlemiş, belki yine ters yüz edeceğini düşünüp kapıyı açık bırakmıştı. K.'ya hiç baktığı yoktu, gözü kabarık yorgandaydı hep. Yorganın altında Avukat, iyice duvardan yana sokulduğundan göze gözüküyordu. Ama birden sesini yükseltip: «Block! Geldin mi?» diye sordu. O anda Block yatağa doğru epey ilerlemişti; sanki soru düpedüz bir darbe gibi ilkin göğsüne, sonra sırtına inmişti ansızın. Sendeler gibi yaptı, iki büküm olduğu yerden durarak: «Geldim efendim!» diye cevapladı. «Peki ne istiyorsun?» diye sordu Avukat, «Uygunsuz zamanda geliyorsun.» Avukat'tan çok kendi kendisine sorar gibi: «Beni çağırtnmadınız mı efendim?» diye cevapladı Block. Ellerini bir savunma durumunda

ileri uzatmış, adeta kaçmaya hazır bir hal vardı. «Çağır-dım ama», dedi Avukat, «yine de uygunsuz bir zamanda geliyorsun!» Ve bir aradan sonra: «Zaten hep uygunsuz zamanlarda gelirsın» diye ekledi. Avukat konuşmaya başlar başlamaz, Block gözlerini yataktan başka tarafa çevirmiş, odanın bir köşesine dikmişti; sanki Avukat'a bakmıyor, bakınca gözü kamaşıyormuş gibi söylenenlere yalnız kulak kabartıyordu. Ama Avukat'ı dinlemek de kolay değildi; çünkü duvardan yana, üstelik alçak sesle çabuk çabuk konuşuyordu. «İsterseniz gideyim», diye sordu Block. «Geldin bir kez, kal artık!» dedi Avukat. Ama sanki kendi istediği bir şey yapılmamış da dayakla tehdit edilmiş gibi, bu sözü işitince, düpedüz titremeye başlamıştı Block. Derken Avukat anlatmaya koyuldu: «Dün, dostum Üçüncü Yargıç'ın yanındaydım. Ordan burdan dolaştırıp sözü sana getirdim. Ne söylediğini öğrenmek ister mısın?» — «Ne olur, açıklayın!» diye yalvardı Block. Avukat hemen cevap vermeyince ricasını tekrarladı ve dize gelmek ister gibi eğildi. Ama o anda K.: «Ne yapıyorsun?» diye çıkıştı bağırarak. Leni, K.'nin bağırmasını önlemek istemiş, ama K. Leni'nin öbür elini de yakalamıştı. Hani eli tutuşunda sevgiden eser yoktu; Leni de ikide bir, ahlayıp oflayarak, ellerini K.'nin elinden kurtarmaya çalıştı. K. bağırmış, paparayı yiyen Block olmuştu; çünkü hemen sordu Avukat: «Kim senin avukatın?» — «Sizsiniz», dedi Block. «Peki benden başka?» diye sordu Avukat. «Sizden başka yok», dedi Block. «O zaman, benden başkasının sözünü de dinlemezsın!» dedi Avukat. Block yerden göğe haklı buluyordu Avukat'ı. Derken yukardan aşağı dik dik K.'yı süzmeye başladı. K.'ya öfkeyle başını salladı. Söze dökülse, hani ağzına alınmadık sövgülere dönüşebilirdi bu davranışı. K. da böyle biriyle davası üzerinde bir arkadaş ve bir dost gibi konuşmak istemişti ha? Sandalyasında ar-

kasına yaslanarak: «Merak etme, bir daha rahatsız etmem», dedi, «Dize mi kapanırsın, yerlerde mi sürünürsün, nasıl istersen, öyle yap; umurumda değil artık!» Ama hiç değilse K.'ya karşı onurunu kollayan bir kimseydi Block; yumruklarını sıkarak K.'nın üzerine yürüdü. Avukat'ın yanında sesi çıktığı kadar bağırdı: «Benimle böyle konuşamazsınız, sizi bundan menederim. Ne diye bana hakaret ediyorsunuz? Hem de burada, Avukat Bey'in önünde, hem sizin, hem de benim sadece bir merhamet eseri bulunabildiğimiz bir yerde? Siz benden çok mu iyisiniz sanki? Siz de sanıksınız, sizin de bir davanız var. Ama siz gene de bir bey olarak görüyorsanız kendinizi, ben de öyleyim; hatta belki sizden de üstün bir bey. Dolayısıyla, ben de kendime başkalarının bey demesini isterim; tabii en başta da sizin. Yok ben, buyduğunuz gibi dört ayak üzerinde sürünürken, sizin sandalyanızda rahat rahat konuşulanları dinlemenize bakarak, bundan kendinize bir pay çıkarıyorsanız, size hukuk dilinde şu eski sözü hatırlatırım: Bir sanık için hareket etmek, hareketsiz durmaktan yeğdir; çünkü hareketsiz duranın kötü işleri her an, kendisi farkına varmaksızın, bir terazinin gözüne konulup tartılabilir.» K. bir şey demedi; sadece gözlerini dikip, bu şaşkın adama baktı; çok değil, son bir saat içerisinde amma da değişmişti. Onu böyle sağa sola savuran, dostunu ve düşmanını ayırt etmesini önleyen dava mıydı acaba? Avukat'ın kendisini bile bile rezil etmek istediğini, bunu da bu kez, yalnız böbürlenmek için, belki K.'yı bu yoldan dize getirebilirim umuduyla yaptığını anlamıyor muydu? Ama hadi diyelim ki, Block'ta bunu anlayacak kafa yoktu veya anlıyordu da, Avukat'tan korktuğu için bir şey yapamıyordu; peki o zaman Avukat'ı aldatacak, başka avukatlar da tuttuğunu kendisinden saklayacak yüreklilik ve açığözlülüğü nerden buluyordu? Sonra K., onun

bu sırrını dilediği anda ele verebilirdi; nasıl saldırmayı göze alıyordu ona? Ama Block daha fazlasını göze alıp, Avukat'ın yatağına sokuldu ve bu kez orada yakınmaya başladı: «Avukat Bey!» dedi, «İşittiniz mi, bu adam benimle nasıl konuştu? Davası daha dün bir, bugün iki; öyleyken kalkmış, davası beş yıllık bana ders veriyor alınca. Hatta bana hakaretler savuruyor. Bir şeyden haberi yok, bana hakaretler savuruyor. Ben ki, az buçuk olanaklarımın elverdiği ölçüde, görgü nedir, görev nedir, mahkeme töresi nedir? bir bir incelemiş, öğrenmişim.» — «Kimseye bakma sen!» dedi Avukat, «Doğru bildiğinden şaşma!» — (16) «Elbette!» diye cevapladı Block, kendi kendisini cesaretlendirir gibi; sonra göz ucuyla Avukat'a bakarak, hemen yatağın önünde dize geldi. «Dize geliyorum işte, Avukatım!» dedi. Ama Avukat sesini çıkarmadı. Block bir eliyle sakına çekine, yorganı okşamaya koyuldu. Başgösteren sessizlikte: «Canımı acıtıyorsun!» diye bağırdığı işitildi Leni'nin: «Bırak beni, Block'a gideceğim!» Sonra kendini K.'nın elinden kurtararak, gidip yatağın kenarına ilişti. Block, Leni'nin gelmesine pek sevinmiş, hemen Leni'ye hızlı hızlı işaretlerde bulunarak, Avukat'a karşı kendisine arka çıkması için yalvarıp yakarmaya başlamıştı. Belli ki Avukat'ın vereceği haberlere pek büyük bir gereksinme duyuyordu. Ama belki bu haberleri sadece öteki avukatlarına yetiştirecek, onların bunlardan yararlanmasını sağlayacaktı. Leni Avukat'ın nasıl yola geleceğini pek iyi biliyor olmalıydı ki, Block'a Avukat'ın elini gösterip git, öp! der gibi sivriltilti dudaklarını. Bunun üzerine Block, hemen Avukat'ın eline sarılıp öptü ve Leni'nin isteği üzerine bunu iki kez tekrarladi. Ama hâlâ susuyordu Avukat. Derken Leni Avukat'ın üzerine abandı; vücudunda bu abanışın yol açtığı geriliş, hemen endamının güzelliğini ortaya çıkarmıştı. Sonra iyiden iyiye Avukat'ın yüzüne eğilerek, onun

uzun ve ak saçlarını okşainaya başladı. Leni'nin bu davranışı, Avukat'ı gerçekten bir cevap vermek zorunda bırakmıştı: «Söylemeye dilim varmıyor», dedi; başını olmaz, anlatamam! gibilerden biraz salladı; belki bununla, Leni'nin elinin dokunuşunu daha çok saçlarında duy-mak istediğini açığa vurmaktaydı. Başı yerde, konuşulanlara kulak kabartıyordu Block. Sanki böyle yapmakla bir yasayı çiğnermiş gibi bir hali vardı. «Neden dilin varmıyormuş bakalım?» diye sordu Leni. K.'da öyle bir duygu uyanmıştı ki, önceden hazırlanıp şimdiye kadar yüzlerce defa tekrarlanmış, daha yüzlerce defa tekrarlanacak ve yalnız Block için yeniliğini hiç kaybetmeyecek bir konuşma dinliyordu. Avukat, Leni'nin sorusuna cevap vermeyerek sadece: «Bugün nasıldı?» diye sordu. Leni, bir şey söylemeden önce, gözlerini indirip Block'a baktı; kısa bir süre süzdü Block'u. Block ellerini Leni'ye doğru kaldırmış yalvarır gibi oğuşturuyordu. Niha-yet Leni, «Sessiz ve çalışkandı», diye cevapladı. Böylece saç sakalı ağarmış, yaşlı başlı bir adam olan Tüccar Block hakkında iyi şeyler söylesin diye genç bir kızdan ricada bulunmuştu. Böyle yapmakta birtakım art düşünceler taşısa bile, bunlar onun davranışını başkalarının gözünde asla haklı gösteremezdi. Avukat'ın böyle bir oyuna başvurarak, kendisini nasıl elde etmeyi düşünebileceğini bir türlü aklı almıyordu K.'nın. Daha önce kendini tutmuştu ama, şimdi bu sahne Block'u kapı dışarı etmesine yeter de artardı bile. Onun bu halini görmekle insan adeta yerin dibine geçiyordu. Anlaşılan Avukat'ın yöntemi —Allahtan ki K. pek uzun bir süre bu yöntemin etkisi altında kalmamıştı—, müvekkili sonunda o duruma getiriyordu ki, müvekkil bütün dünyasını unutup, ancak bu çıkmaz yolda sürüklenir giderse, davanın sonuna ulaşabileceğini sanıyordu. Müvekkil müvekillikten çıkıyor, Avukat'ın bir köpeğine

dönüşüyordu sanki. Hani Avukat, bir köpek kulübesindeymiş gibi karyolanın altını gösterip, gir! diye buyursa, güle oynaya yapacaktı bunu. K., kendisine bir görev vermişler de, burada ne konuşuluyorsa hepsini tek tek zihnine yerleştirecek, sonra gidip yüksek bir makama bu konuda bir rapor sunacakmış gibi, dikkatle kendini vererek söylenenleri izledi. «Bütün gün ne yaptı?» diye sordu Avukat. — «Beni iş görürken rahatsız etmesin diye hizmetçi odasına kapatmıştım», diye cevapladı Leni, «Zaten orası her vakit kaldığı yer. Zaman zaman aralıktan gidip bakıyordum, ne yapıyor diye. Her seferinde yatak üzerine çökmüş gördüm, senin ilerde geri almak üzere verdiğin yazıları pencere pervazı üzerine yaymış okuyordu. Hoşuma gitti bu; çünkü bir aydınlığa açılan pencereden adeta hiç ışık girmez içeri; öyleyken Block'un bu okuyuşları, bana kendisinin söz dinler biri olduğunu gösterdi.» — «Bunu işitmek memnun etti beni, doğrusu», dedi Avukat, «Ama bakalım anlayarak mı okudu?» Onlar konuşurken, Block sürekli dudaklarını oynatıyor, anlaşılan Leni'den beklediği cevapları önce kendi kafasında hazırlıyordu. «Tabii buna kesin bir cevap veremem», dedi Leni, «Ama şunu hiç kuşkusuz söyleyebilirim ki, büyük bir dikkatle okuduğunu gördüm. Bütün gün aynı sayfayı okudu hep, bir yandan da parmağıyla satırları izliyordu. Sonra ben ne zaman baktımsa, okumak kendisini pek zahmete sokuyormuş gibi göğüs geçirdi. Senin ona verdiğin yazılar herhalde güç anlaşılır şeyler.» — «Evet», diye cevapladı Avukat «Orası öyle! Ben de zaten bu yazılardan bir şey çıkarabileceğini sanmıyorum. Sadece kendisini savunmak için ne çeşit bir mücadeleye atıldığını sezsın yeter. Üstelik bu mücadeleyi de kimin için yapıyorum? Hani nerdeyse gülünç söylemek; Block için. Yani bunun da ne demek olduğunu anlaması gerekiyor. Okurken, hiç mola verdi

mi?» — «Vermedi gibi bir şey», diye cevapladı Leni, «Yalnız bir ara benden içecek su istedi; ben de bir bardak su uzattım kapıdaki küçük pencereden. Saat sekizi buldu, o zaman da dışarı çıkarıp biraz yiyecek verdim.» Block, sanki hakkında övünülecek şeyler anlatıyormuş, anlatılanların K. üzerinde de etki uyandırma-ları gerekiyormuş gibi, göz ucuyla K.'ya baktı. İçinde güzel güzel umutlar yeşermişe benziyordu; daha bir özgür davranıyor, dizlerinin üzerinde sağa sola kıvıldı-yordu. Ama işte bu yüzden, Avukat'ın sonraki sözleri-ni işitince şaşkınlığı alabildiğine büyük oldu. Leni'ye: «Onu övüyorsun hep!» diye çıkıştı Avukat, «Bu da benim konuşmamı güçleştiriyor; çünkü Yargıç'ın sözleri hiç de iç açıcı değildi; ne Block, ne de davasına ilişkin sözleri.» — «İç açıcı değil mi? Nasıl olur?» diye sordu Leni. Block öyle merak dolu bir bakışla Leni'ye baktı ki, sanki Yargıç'ın söylenmiş sözlerini, şimdi bile Leni'nin kendi lehinde değiştirebileceğine güveni vardı. «İç açıcı değil!» diye cevapladı Avukat, «Hatta ben Block'tan konuşmaya başlayınca sayın Yargıç hoşlanmamış gibi yaptı. Block'un sözünü etmeyin dedi. Müvekkilim ama, dedim ben de. Kendinizi boş yere harcıyorsunuz! dedi. Ben, davasından umutluyum, diye cevapladım. Kendinizi boş yere harcıyorsunuz! diye tekrarladı o. Ben, sanmıyorum, dedim; Block çalışkan bir kimse, durmadan davasının arkasından koşuyor, davanın gidişini günü gününe izlemek için adeta bende yatıp kalkıyor. Eh, böylesine bir çaba da her vakit bulunmaz doğrusu. Elbet, insan olarak pek beğenilir bir yanı yok; orası öyle; görgü kurallarından habersiz, kendisi pis, ama dava bakımından kusursuz biri. Hani kusursuz demiş, bile bile yüksekte atmıştım. Bunun üzerine dedi ki Yargıç: Block sadece kurnazın biridir. Hayli tecrübesi var, davayı uzatmasını beceriyor. Ama bilgisizliği kurnazlı-

ğından büyük; davasının henüz asla başlamadığını öğrense, davasına başlanması için daha çingırağın bile çalışmadığı kendisine bildirilse, ne derdi acaba?» Block'un o anda, titreyen dizleri üzerinde, anlaşılan kendisinden bir açıklama rica etmek için doğrulup kalkmaya yeltendiğini görünce: «Sakin ol, Block!» dedi Avukat; ilk kez doğrudan doğruya Block'a dönmüş, onunla uzun uzun konuşmaya başlamıştı; yorgun gözleri yarı boşluğa, yarı Block'a bakıyordu. Derken Avukat'ın bakışları karşısında yine yavaş yavaş yere diz çöktü Block. «Sayın Yargıç istediği kadar böyle konuşsun, senin için bir önem yok», diye devam etti Avukat, «Her işittiğin sözden korkmayı boşla! Bak, böyle giderse, tövbeler olsun, bir daha sana hiçbir şey çıtlatmam. İnsan bir şey söylemeye kalktı mı, ağzından çıkacak söz sanki son kararmış gibi yüzüne bakıyorsun. Şurada oturan müvekkilimi gör de, ondan utan. Üstelik onun, bana karşı güvenini sarsıyorsun. Nedir istediğin be adam? Henüz yaşıyorsun, henüz benim kanadım altındasın. Öyleyken bu saçma korku da ne oluyor bilmem ki! Bir yerde okudun ya, son karar kimi zaman apansızın çıkarmış sanığın karşısına, rasgele birinin ağzından rasgele bir zamanda kendini duyururmuş. Hani genellikle gerçek bir şey bu; ama şurası da gerçek ki, senin bu korkundan tiksiniyorum. Bana gerektiği kadar güvenmiyorsun, ondan. Ben ne söyledim yani? Bir yargıcın dediklerini aktardım. Biliyorsun, dava önüne yığılmış bir sürü görüş var, arka tarafa geçilemiyor. Örneğin bu Yargıç, davanın başlaması konusunda benden bir başka türlü düşünmektedir. Hepsi bir görüş ayrılığı, o kadar. Eskiden kalma bir âdet vardır: Dava belirli bir safhaya ulaştı mı, bir çingırak çalar. İşte bu Yargıç'ın kanısına göre, yargılama bir çingırak sesiyle başlamış. Şimdi bu görüşün sakatlığını kanıtlayan noktaları bir bir sana anlatamam. Hem an-

latsam da, anlamazsın. Sen bu görüşün birçok sakat yanları olduğunu bil yeter.» Block, ne yapacağını şaşır-
mış, parmaklarını karyola önündeki halının tüyleri ara-
sında gezdirdi. Yargıç'ın sözlerinden duyduğu korku,
Avukat'a karşı itaatı unutturuyordu bazen; o vakit yal-
nız kendini düşünüyor, Yargıç'ın sözlerini bir düziye
evirip çeviriyordu zihninde. Derken, paylayıcı bir tonla:
«Block!» diye bağırdı Leni ve Block'u ceketinin yakasın-
dan tutup, biraz yukarı kaldırdı, «Halının tüylerini bı-
rak da Avukat Bey'i dinle!»

Dokuzuncu Bölüm

KATEDRALDE

K.'ya bankanın ticarî müşterisi ve banka için pek önemli bir kişi olup, ilk kez bu kente gelen bir İtalyan Bay'a bazı sanat eserlerini gösterme ödevi verildi. Başka zamanlar, K., kuşkusuz böyle bir ödevin verilmesinden onur duyardı. Ama bankadaki saygınlığını bin bir güçlükle koruyabildiği şu sıra, bu işi istemeye istemeye üzerine aldı. Bankadaki çalışma odasından uzakta kaldığı her saat içine dert oluyordu. Doğrusu bankadaki vaktini hiç de eskisi gibi değerlendirdiği söylenemezdi; kimi saatler öyle geçip gidiyordu ki, hani çalışıyor demeye bin tanık isterdi. Ama işinin başında bulunmadığı zaman, o kadar daha büyük oluyordu üzüntüsü; öyle samıyordu ki, zaten her vakit pusuda bekleyen Müdür Muavini, odasına girip masasına oturuyor, evrakları karıştırıyor, K.'nın yıllar yılı adeta kendileriyle ahablık kurduğu banka müşterilerini kabul ediyor, bunları onun elinden çekip almaya uğraşıyordu. Hatta belki de, K.'nın çalışırken kendisini bin bir yönden tehdit eder gördüğü ve artık bir türlü kaçınmadığı hataları bulup ortaya çıkarıyordu. Bu yüzden K., kendisini iş için bir yere yollasalar veya yakınca bir başka kente gönderseler — hani bu gibi ödevler de son zamanlarda tamamen artmıştı — iş ne kadar önem taşısa da, aklına ilk gelen, onu

kısa bir süre bankadan uzaklaştırmak istedikleri, bu arada yaptığı işleri denetimden geçirecekleriydi; hiç değilse kendisine bankada varlığıyla yokluğu aynı bir kişi gözüyle baktıklarını düşünüyordu.

Söz konusu ödevlerin çoğunu güçlük çekmeden geri çevirebilirdi ama, bunu göze alamıyordu; çünkü işkillenmesi için ortada en ufak bir neden bulunmuyorken, verilen ödevi geri çevirmek, korktuğunu itiraf anlamını taşıyacaktı. Dolayısıyla, bu ödevleri görünürde serinkanlı kabullenmeye çalışıyordu. Hatta o zahmetli iş gezisine çıkması gerektiğinde bile, fena halde üşüttüğünü saklayıp açığa vurmamış, bunu da yalnız, o günler hüküm süren yağmurlu güz havasına bakılır da belki geziden alıkonulur diye korktuğundan, böyle bir tehlikeyle karşılaşmaktan çekindiğinden yapmıştı. İş gezisinden müthiş baş ağrılarıyla dönmüş, ertesi gün de bankanın müşterisi İtalyan Bay'a arkadaşlık etmek üzere seçildiğini haber almıştı. Hiç değilse bu kez, verilen ödevi kabullenmemek için büyük bir istek duydu içinde; bir kez kendisine yüklemeyi düşündükleri bu ödev, ticarî işlerle doğrudan ilgili değildi. Gerçi bankanın bir müşterisine karşı arkadaşlık ödevinin yerine getirilmesi, gerçekte hayli önemliydi kuşkusuz. Ama K. için değil; çünkü K. ancak bankadaki işlerde başarı sağlayabildi mi, kendini ayakta tutabileceğini pekâlâ biliyordu. Başarı sağlayamadı mı, isterse İtalyan Bay'ı hiç umulmadık bir arkadaşlıkla hayran bıraksın, yine hiçbir değeri olmayacaktı bunun. Bir gün bile işinden kendisini çekip almalarını istemiyordu; çünkü sonra bir daha işinin başına dönmesine izin vermeyecekleri korkusu enikonu büyüktü içinde. Bunun aşırı bir korku olduğunu çok iyi biliyordu; ama yine de korku kendini sıkıyor, bunaltıyordu. Hani bu arkadaşlık işini üzerinden

atmak için aklayakın bir bahane uydurmak neredeyse imkânsızdı; K.'nın öyle pek fazla bir İtalyancası yoksa da, idare ederdi. Asıl önemli nokta, K.'nın sanat tarihine ilişkin eskiden kalma bazı bilgilere sahip bulunmasıydı. K., bir süre Kent Sanat Anıtlarını Koruma Derneği'nde, o da yalnız ticarî nedenler dolayısıyla üyelik yapmış, işte bu yüzden sanat tarihinden anladığı son derece abartılarak bankada yayılmıştı. Eh, İtalyan da, söylenenlere bakılırsa, sanatsever bir kimseydi ve K.'nın yanına arkadaş diye verilmesinden daha doğal bir şey olamazdı.

Pek yağmurlu, fırtınalı bir gündü. Böyle bir günden ötürü içi öfkeyle dolup taşan K., daha saat yedide kalkıp bankaya geldi. İtalyan damlayıp da kendisini görevi başından ayırmadan, hiç değilse birkaç işi aradan çıkarmak istiyordu. Adamakıllı yorgundu; yarı geceyi, ertesi gün için biraz hazırlanmak üzere bir kitaptan İtalyanca gramer çalışmakla geçirmişti. Odasına girince, son günler sık sık gidip önüne oturduğu pencere, masadan daha çok kendisine çekti onu; ama K. karşı koyup işinin başına geçti. Ne çare, tam o anda odacı girdi içeri, Bay K.'nın gelip gelmediğine bakması için kendisini Müdür Bey'in yolladığını söyledi. Gelmişse, lütfen kabul salonuna kadar zahmet etmesi isteniyordu. İtalyan Bay teşrif etmişlerdi. «Geliyorum!» dedi K. Küçük bir sözlüğü cebine sokup, İtalyan için hazırladığı bir kent albümünü koltuğunun altına sıkıştırdı. Müdür Muavini'nin odasından geçerek, Müdür Bey'in odasına girdi. Bankaya bu kadar erken gelip, çağrılır çağrılmaz hemen görev başına koşabildiği için mutluydu. Bunu da herhalde kimse ciddi olarak beklememişti kendisinden. Tabii Müdür Muavini'nin odası, gecenin bir yarısıymış gibi henüz boştu. Belki odacıya onu da çağırmasını söylemiş, ama boşuna zahmet edilmişti. K. salona

girer girmez, Müdür'le İtalyan gömüldükleri koltuklardan doğrulup kalktı. Nazikçe gülümsedi Müdür; anlaşılan K.'nin gelişine çok sevinmişti, onu hemen İtalyan'la tanıştırdı. İtalyan kuvvetle K.'nin elini sıktı, gülümsedi ve birisi için ağzından erkenci sözü çıktı ama, kimin için olduğunu K. pek anlayamadı. Üstelik tuhaf bir sözdü; ancak bir süre sonra anlamını sezerek, bir iki parlak ve süslü cümleyle karşılık verdi. İtalyan, yine gülümseyerek, K.'yı dinledi; bu arada birçok kez sinirli elini fırça gibi kır bıyığında gezdirdi. Bıyığa besbelli parfüm sürülmüştü, nerdeyse insanın yaklaşip koklayası geliyordu. Hepsi oturup da ufaktan bir giriş konuşması başlayınca, İtalyan'ı ancak yer yer anlayabildiğini gördü K., bunun üzerine birden keyfi kaçtı. İtalyan, pek sakin konuştuğu zaman, nerdeyse bütün söylediklerini çıkarabiliyordu. Gelgelelim adam pek seyrek sakin konuşuyor, sözler çokluk ağzından taşıp dökülüyordu; sanki buzdan bir haz duyar gibi de başını sallıyor, böylesi heyecanlı anlarda, K. için artık İtalyanca olmaktan çıkan bir bölge ağzı kullanıyordu. Ne var ki, Müdür bu bölge ağzını anladığı gibi, konuşuyordu da. Kuşkusuz bunu önceden kestirebilirdi K.; çünkü adam İtalya'nın güneyindendi, Müdür de birkaç yıl burada kalmıştı. Her ne ise, K. İtalyan ile anlaşma imkânının büyük ölçüde ortadan kalktığını gördü; çünkü adamın Fransızcasını da pek güç anlayabiliyordu. Belki dudak hareketleri konuşulan sözlerin anlaşılmasına b'ir katkıda bulunabilirdi; ama onu da işte adamın bıyığı örtüp göstermiyordu. K., bir sürü sıkıcı ve tatsız durumların ilerde kendilerini beklediğini görür gibi oldu. Şimdilik İtalyan'ı anlamaya çalışmaktan vazgeçti, onu bu kadar kolaylıkla anlayan Müdür'ün yanında boşuna zahmetti çünkü, suratını asarak adamı gözlemlemekle yetindi. İtalyan koltuğa gömülmüştü, ama hafif bir oturuşu vardı; ikide

bir kısa ve isvri uçlu ceketini çekip çekiştiriyordu. Bir defasında kollarını kaldırıp, ellerini oynak yerlerinden gevşecik hareket ettirerek, bir şeyler söylemeye kalktı. (17) Ne var ki, K., vücudunu ileriye verip, gözlerini ellerinden ayırmamasına rağmen ne demek istediğini bir türlü çıkaramadı adamın. İleri geri dalgalanan konuşmayı yalnız bir otomat gibi gözleriyle izliyor, başkaca bir şey yapmıyordu. Nihayet erken bir yorgunluğun belirtilerini vücudunda hissederek gibi oldu. Birden —Allah-tan ki zamanında— tam ayağa kalkmak, arkasına dönüp gitmek isterken suçüstü yakaladı kendini ve korktu. Derken İtalyan saatine baktı ve sıçrayıp kalktı ayağa. Müdür'e veda edip, K.'nın yanına sokuldu; o kadar ki, K., kıpırdayabilmek için koltuğunu geri itmek zorunda kaldı. Adamın İtalyancası karşısında K.'nın çektiği zahmeti gözlerinden okuyan Müdür, konuşmaya karıştı ve bunu da hani öylesine zekî ve öylesine bir incelelikle yaptı ki, sanki adamın dediklerine yalnız ufak tefek öğütler ekler gibiydi. Gerçekte ise İtalyan'ın habire lafını kesiyor, onun bütün söylediklerini alabildiğine kısaltıp K.'ya aktarıyordu. K.'nın Müdür'den öğrendiğine göre, İtalyan Bay'ın görülecek bazı işleri varmış, sanat eserlerini görmeye ne yazık ki hepsi pek az vakit ayırabilecekmış, ancak görülmeye değer eserlerin önünden bir koşu geçmek niyetinde de değilmiş asla. Daha çok —tabii ancak K. razı olursa; bu konudaki kesin kararı yalnız K. verecekmiş— bir tek katedrali, ama işte onu da adamakıllı görmek istiyormuş. Böyle bilgili ve nazik bir kimsenin —bununla İtalyan Bay'ın sözlerini duymazlıktan gelip, Müdür'ün söylediklerini çarçabuk kavramaktan başka bir şeye dikkat etmeyen, başka bir şeyi umursamayan K. kastedilmekteydi—, kendisine arkadaşlık etmesinden ölçüsüz memnunluk duyuyor ve K.'dan uygun görürse, saat on'da katedralde bulunma-

sını rica ediyor, kendisi de bu saatte yüzde yüz katedra-
le geleceğini umuyormuş. Buna yerinde bazı sözlerle
karşılıklıta bulundu K. Derken İtalyan Bay, ilkin Mü-
dür'ün sonra K.'nın, sonra yeniden Müdür'ün elini sı-
kıp, yanında her ikisi olduğu halde, yarı arkası dönük,
ama hâlâ konuşmasını sürdürerek kapıya yürüdü. O
gittikten sonra K., kısa bir süre daha Müdür'le kaldı;
bugün pek keyifsiz görünüyordu Müdür; K.'dan mut-
laka özür dilemesi gerektiğini düşünerek —sıkı fıkı
dostlar gibi duruyorlardı yan yana— ilkin İtalyan ile
kendisi gitmeye niyetlendiğini, ama sonradan K.'yı yol-
lamaya karar verdiğini söyledi, ancak nedenini açıkla-
madı. «İtalyan Bay'ı başlangıçta anlamazsınız, bundan
sakın paniğe kapılmayın; çünkü çok geçmeden anlama-
ya başladığınızı göreceksiniz. Zaten fazla bir şey anla-
masanız da, zararı yok pek; çünkü adam için anlaşıl-
mak hiç önemli değil; kaldı ki sizin İtalyancanız şaşıla-
cak kadar iyi, bu işin pek güzel üstesinden geleceğinize
kuşkum yok!» demiş ve K.'yı uğurlamıştı. K., kalan boş
zamanı, İtalyan'a katedrali gezdirirken gerekecek sey-
rek İtalyanca sözcükleri sözlükten çıkarıp, bir kenara
yazmakla geçirdi. Öyle de sıkıcı bir işti ki! İkide bir içe-
ri giren odacılar, gelen mektupları getiriyor, ayrıca çe-
şit çeşit sorularla memurlar geliyor. K.'yı çalışıyor gö-
rünce kapıda dikilip, K. kendilerini dinlemeden bir ye-
re kıpırdamak istemiyorlardı. Müdür Muavini de K.'yı
rahatsız etmek fırsatını kaçırmıyor, ikide bir girip çı-
kıyor içeri, K.'nın elinden sözlüğü alıp, hiç gereği yok-
ken yapraklarını karıştırıyordu. Öte yandan, kapı açıl-
dıkça, bekleme odasının loşluğunda müşteriler görülü-
yor, çekine çekine eğilip K.'yı selamlıyorlar, böylece dik-
kati üzerlerine çekmek istiyor, ama K.'nın kendilerini
farkedip farketmediğini bilmiyorlardı. İşte bütün bun-
lar orta noktası K. olan bir çember gibi dönüp duruyor-

du sürekli. K. ise, kendisine gereken sözcüklerin listesini çıkarıyor, bunları sözlükten arayıp bularak bir kenara yazıyor, sonra yazdığını okuyup ezberlemeye uğraşıyordu. Ne var ki, o eski güçlü belleğinden iz eser kalmamış gibiydi. Kimi vakit bütün bu külfetleri hazırlayan İtalyan'a öyle içerliyordu ki, sözlüğü ne olursa olsun artık yeter deyip kâğıtların altına gömülüyor, ama derken İtalyan ile katedraldeki sanat eserleri önünden dilsizler gibi geçip gidemeyeceğini düşünerek, sözlüğü daha büyük bir öfkeyle yeniden çekip önüne alıyordu. Tam saat dokuz buçukta, K. bankadan çıkmak üzereyken, telefon çaldı. Leni iyi sabahlar diliyor, hal ve hatırını soruyordu. K. acele teşekkürde bulundu, şu anda imkânı yok fazla bir şey konuşamayacağını, çünkü katedrale gitmesi gerektiğini söyledi. «Katedrale mi?» diye sordu Leni. «Evet! Katedrale!» — «Peki ama, neden? K., üç beş sözle nedenini açıklamaya çalıştı, ama daha konuşmaya başlar başlamaz: «Seni amma da koşturuyorlar!» dedi Leni. K.'nın, kendi aramadığı, kendi beklemediği acımalara tahammülü yoktu, iki kelimeyle Leni'ye veda etti. Kulaklığı yerine asarken, yarı kendi kendine, yarı uzaktaki kıza söyler gibi; «Evet, koşturuyorlar!» diye cevapladı. Ama Leni tabii işitmedi söyleneni. Telefon falan derken geç olmuş, nerdeyse zamanında katedralde bulunamama tehlikesi baş göstermişti; bir otomobile atladı K. En son anda albüm aklına gelmiş, sabahleyin fırsat bulup İtalyan'a veremediğinden, şimdi yanına almıştı. Bütün yol boyunca dizlerinin üzerinde tuttu albümü ve telâşlı parmaklarını üzerinde tıklattı durdu. Yağmur hafiflemişti; ama nemli, serin ve karanlıktı hava; katedralde pek fazla bir şey görülemeyecek, oysa soğuk çini döşeme üzerinde uzun boylu ayakta durmaktan soğukalgınlığı şüphesiz iyiden iyiye kötüleşecekti. Katedral alanında in cin top oynuyordu.

Anımsadı birden: Daha küçük bir çocukken dikkatini çekmişti; bu dar alanı çevreleyen binalarda ne kadar pencere varsa, perdeleri her vakit indirilmiş olurdu. Ama böyle bir havada insan pek şaşmıyordu buna. Katedralde de hemen kimseler yoktu; tabii böyle bir saatte kim gelirdi? K. her iki yan cemaat yerini dolastı, sadece yaşlı bir kadına rasladı; kadın kalın bir atkıya sarınmış, gözlerini önünde diz çöktüğü bir Meryem Ana tasvirine dikmişti. Derken K., uzakta bir zangoç'un topallayarak, katedral duvarındaki bir kapıdan çıkıp gittiğini farketti. K. vaktinde gelmiş, tam içeri girerken saat onu vurmuştu, ama İtalyan henüz yoktu görünürde. K. tekrar dönüp giriş kapısına geldi, bir süre kararsız dikildi kapıda. Acaba adam yan kapılardan birinde mi bekliyor, diye bakmak üzere yağmur altında katedralin çevresini dolandı. Ama hiçbir yerde rastlayamadı kendisine. Yoksa Müdür Bey saati yanlış mı anlamıştı? Hani bu İtalyan'ı da doğru anlayabilene aşkolsundu. Her neyse adamı, çaresiz bir yarım saat bekledi K. Yorulunca oturmak için yine katedrale girdi. Merdiveni çıkarken basamakların birinde halı parçası gibi bir şey buldu, ayağının ucuyla ite kaka yakındaki bir sıranın önüne getirdi paltosuna daha bir sıkı sarılıp yakasını kaldırdı ve sıraya oturdu. Oyalanmak için albümü açıp biraz karıştırdı, ama çok sürmeden kapadı yine; çünkü ortalık öylesine kararmıştı ki, gözlerini kaldırıncaya hemen yanbaşındaki cemaat yerindeki ayrıntıları adeta seçemediğini gördü.

İleride, ana mihrabın tepesinde şamdanlardan oluşan bir büyük üçgen, titrek yanıyordu. K., bu şamdanları az önce de görüp görmediğini anımsayamadı pek. Belki yeni yakılmışlardı. Hani zangoçlar bir gölge gibi süzülür, işlerini sezdirmeden görürler, meslekten böyle kimselerdir. K. bir ara arkasını dönünce, uzun ve kalın

bir mumun da az ötedeki bir sütuna tutturulmuş bir şamdanda yandığını farkettil. Bu her ne kadar güzel bir şeyse de, çoğu yan mihrapların zifiri karanlığına gömülmüş ana mihraptaki tasvirlerin aydınlatılmasına hiç elvermediği gibi, karanlığı daha da büyütüyordu. İtalyan gelmemekle hem kabalık, hem de akıllılık etmişti; görecekleri pek bir şey olmayacak, K.'nın cep lambasıyla birkaç tasviri bölük börçük aydınlatıp bakmakla yetineceklerdi. Bundan da ele ne geçeceğini anlamak için, bitişikteki yan mihraba yürüdü K.; birkaç basamağı çıkıp, alçacık bir mermer korkuluğa geldi. Korkuluğa abanıp, elindeki fenerle mihraptaki tasviri aydınlattı. O «Bengi ışık», önünde süzölüp duruyor, tasvirin seçilebilmesini zorlaştırıyordu. K.'nın biraz görüp, biraz da sezdiği ilk şey, uzun boylu ve zırhlı bir şövalye oldu; tasvirin ta kenarına çizilmişti; çorak ve çıplak toprağa — şurda burda birkaç güdük ot vardı— kılıcını saplayıp, ona dayanmıştı. Önü sıra olup biten bir şeyleri dikkatle izler gibiydi. Belki gözcü diye konmuştu oraya. Öylece dikilip yerinden kımıldamaması şaşılacak şeydi. Hanidir tasvir falan görmeyen K., fenerin yeşil ışığına dayanamadığından, sürekli gözlerini kırptırıyor. Yine de uzun bir zaman seyretti şövalyeyi. Sonra elindeki fenerin ışığını tasvirin öbür yerlerine kaydınca, Hazreti İsa'nın gömülmesini anlatan geleneksel üslupta bir sahneyle karşılaştı. Oldukça yakın zamanlarda yapılmış bir tasvirdi. Cep fenerini söndürüp, eski yerine döndü. Eh, artık İtalyan Bay'ı herhalde daha fazla beklemesinin gereği yoktu. Ama dışarda bardaktan boşanırcasına bir yağmur yağıyordu kuşkusuz. Hani içerisi de K.'nın korktuğu kadar soğuk değildi; dolayısıyla, şimdilik katedralde kalmaya karar verdi. Hemen bitişğinde kocaman bir mimber yükseliyordu. Küçük ve yuvarlak kubbesinin üzerine yarı yatar du-

rumda üzerinde bir tasvir bulunmayan altından iki haç yerleştirilmişti; uçları altta birbiriyle kesişiyordu. Korkuluğun dış yüzü ve korkulukla ana sütunun birleştiği yer, yeşil dal ve yapraklarla süslenmişti. Mini mini melekler ellerini dal ve yapraklara daldırmıştı; kimi devinir durumda çizilmişti, kimi devinimsiz olduğu gibi duruyordu. K. yaklaşıp, dört bir yandan incelemeye koyuldu mimberi. Mermer alabildiğine titizlikle işlenmişti. Koyu karanlık, sanki dal ve yapraklarla mermer yüzey arasına hapsedilmişti. K. aradaki boşluğa sokup, dikkatle taşın üzerinde gezdirdi elini. Burada böyle bir mimber duruyordu da, hiç farketmemişti. Derken kendisine en yakın sıranın arkasında bir zangoç gördü; üzerinde sarkık, buruş buruş ve siyah bir giysi, oracıkta dikiliyor, sol elinde bir enfiye kutusu, kendisine bakıyordu. Adam ne istiyor acaba? diye düşündü K. Benden kuşkulandı mı? Yoksa bahşış mı bekliyor. Ama birden Zangoç, K.'nın kendisini gördüğünü anlayarak, sağ elini —iki parmağında hâlâ bir parça enfiye tutuyordu— katedralin içinde belirsiz bir yöne uzattı. Adamın davranışından adeta bir şey çıkarılacak gibi değildi. K. biraz daha bekledi. Ama Zangoç durmadan eliyle bir yeri gösteriyor, bir yandan da başını sallayarak, bu hareketini pekiştiriyordu. «Ne istiyorsun?» diye sordu K. usulca ve adama yaklaşmak istedi. Hemen eliyle gelme! der gibi bir işaret yapan Zangoç, omuzlarını silkip topallayarak yürümüş, at üstünde gider gibi yapmıştı. «Artık çocuklaşmış bir ihtiyar, kilise hizmetine bakacak kadar akıllı kalmış», diye düşündü. «Nasıl ben durunca o da duruyor, arkasından gelmekte devam edecek miyim diye nasıl da beni gözetliyor.» K. gülümseyerek, ihtiyarın ardına düştü. Yan cemaat yerini bir baştan bir başa geçip, ana mihrabın bulunduğu sete

geldi. Zangoç sürekli bir şeyler gösteriyor, ama K. adamın kendisini peşinden uzaklaştırmak istediğini sanarak inadına geri dönmüyordu. Nihayet ihtiyarın arkasını bıraktı. Onu pek de korkutmak istemedi. Hem bakarsın İtalyan daha çıkıp geliverirdi, dolayısıyla adamcağızı iyiden iyiye ürkütüp elden kaçırmaktan sakınması gerekiyordu.

Geri dönüp, albümü bıraktığı yeri ararken, sütunların birinde, neredeyse koro için ayrılmış sıraların hemen bitişiğinde küçük bir yan mimber'e ilişti gözü; pek sade, çıplak ve soluk bir mermerden yapılmıştı. Öylesine küçüktü ki, uzaktan, içerisine bir ermiş tasviri konacak boş bir hücreyi andırıyordu; sonra vaizin korkuluktan geriye doğru şöyle bir adım atabilmesi imkânsızdı. Üstelik mermer kubbe çok aşağıdan başlayıp, her türlü süsten uzak, ama işte öylesine dolambaçlı yükseliyordu ki, orta boylu biri, mimberde dik duramaz, sürekli korkuluktan öne doğru eğilmek zorunda kalırdı. Sanki vaize eziyet için böyle yapılmıştı mimber. Hani ustaca süslenip bezenmiş öbür mimber dururken, bunun ne gereği vardı, insan anlayamıyordu.

Her vakit vaazlardan az önce yapıldığı gibi, tepesine bir lamba asılmayaydı, bu küçük mimberi kuşkusuz farketmeyecekti K. Yoksa şimdi biri bir vaiz mi verecekti? Boş kilisede mi? K. sütuna bitişik mimbere çıkan, sanki insanlar için değil de, sütunu süslemek üzere orada duran daracık merdivenin aşağılarına indirdi gözlerini. Gerçekten de —K. gülümsedi hayretten—, merdivenin korkuluğuna tutunmuş, K.'ya bakıyordu. Ansızın, belli belirsiz, başıyla selamladı K.'yı. Bunun üzerine K., istavroz çıkarıp Rahib'in önünde eğildi; oysa daha önceden yapması gerekirdi bunu. Rahip, şöyle bir gerilerek, kısa ve çevik adımlarla merdivenlerden çıkmaya

koyuldu. İster misin, gerçekten şimdi bir vaiz başlasındı? Belki de Zangoç, öyle aklından zoru bulunan biri değildi; K. vaizden yana gitsin istemişti yalnız, bu da hani boş kilisede mutlaka yapılması gereken bir şeydi. Pe-ki, bir yerde, bir Meryem Ana tasviri önünde yaşlı bir kadın görmüştü, o nerdeydi? O da gelseydi ya! Hem bir vaiz verilecekse, hani org çalmıyordu daha önce? Sessiz duruyor org, yüksek boyuyla karanlıkta hafif ışıldıyordu.

K., çarçabuk şuradan uzaklaşıp mı acaba? diye düşündü. Şimdi bunu yaptı yaptı, yoksa vaiz başladı mı işi işten geçecek, o zaman vaiz süresince kilisede kalması gerekecekti. Oysa, epey zaman geçmişti bankadan ayrılalı; İtalyan'ı beklemeye artık kendini yükümlü hissetmiyordu. Saatine baktı: On bir. Ama nasıl olur, gerçekten bir vaiz verilebilirdi? Hani nerdeydi cemaat? Yalnız K. mı? Ya kendisi sadece kiliseyi görmeye gelmiş bir yabancıysa? Doğrusu böyle bir yabancından da başkası değildi zaten. Şimdi saat on birde, herkesin işi gücüyle uğraştığı bir gün, böyle alabildiğine berbat bir havada vaiz verileceğini düşünmek saçmaydı. Anlaşılan rahip —adamın rahip olduğu kuşkusuzdu, pürüzsüz ve karanlık yüzlü genç biriydi— yanlışlıkla yakılmış bir lambayı söndürmeye çıkıyordu mimbere.

Ama öyle de değildi pek; Rahip lambayı söndüreceğine, yeri iyi mi, değil mi diye bakıp, biraz yukarı aldı. Sonra ağır ağır korkuluktan yana döndü. Ön taraftaki köşeli kenarından iki eliyle yakaladı korkuluğu. Bir süre öylece durup, başını oynatmaksızın çevresine bakındı. K. hayli geriye çekilmiş, dirseklerini en öndeki sıraya yaslamıştı. Karanlıkta, neresi olduğunu pek kestiremediği bir yerde, kambur vücutlu Zangoç'un öde-

vini yapmış kimselerin iç rahatlığıyla çömmüş oturduğunu görür gibi oldu. Hani bir de sessizleşmişti ki katedral! Ama K. ister istemez sessizliği bozacaktı, çünkü burada daha çok kalmak niyetinde değildi. Vakti saati geldi mi, ne olursa olsun vaızda bulunmak, rahibin göreviyse, yapsındı görevini, K.'nın yardımına muhtaç değildi ya! Kendisinin orada bulunuşu herhalde vaızın etkisini güçlendirmeyecekti. Böyle düşünerek, usulca yola koyuldu K. Ayak uçlarına basarak sıranın kenarını izleyip ilerledi, derken geniş bir ana yola çıkıp serbestçe yürümeye başladı. Ancak ne denli yavaş yürürse yürüsün, taş zemin çın çın ötüyor, ayak sesleri düzenli dalgalar halinde büyüyüp, katedralin kubbelelerinde hafif, ama sürekli yankılanıyordu. K., belki de rahip tarafından gözetlenerek, bu sıralar arasından tek başına geçerken bir gariplik hissetti. Katedral de bir büyüktü ki, nerdeyse insan kaldıramıyordu bu büyüklüğü. Eski yerine gelince hemen elini uzatıp albümü kaptı. Sıraları tam geride bırakıp, onlarla kapı arasındaki açıklığa çıkacaktı ki, ilk kez, Rahib'in sesini işitti. Güçlü, usta bir sest; kendisini bekleyen katedrali nasıl da doldurmuştu bir anda. Ama cemaate seslenmemişti Rahip, bu apaçık ortadaydı. Hiç kuşkusuz: «Josef K.!» diye bağırıyordu.

K., duraksayarak, gözlerini yere indirdi. Henüz serbestti, yoluna devam edebilirdi, hemen önündeki üç küçük ve karanlık tahta kapının birinden kaçabilir, çağırısı anlamamış veya anlamış da umursamamış gibi yapabiliirdi. Ama arkasına döndü mü, yakayı ele verecek, çünkü çağırısı iyi anladığını, gerçekten çağrılan kimse olup, çağrıya uymak istediğini itiraf etmiş sayılacaktı. Hani, Rahip bir kez daha çağırırsa, hiç durmayacak, çekip gidecekti. Ne var ki, o kadar bekleyip bir ses işitemeyin-

ce gene biraz çevirdi başını; Rahib'in o anda ne yaptığını görmek istedi. Eskisi gibi sakin, mimberde dikiliyordu Rahip; ama besbelli K.'nın başını döndürdüğünü farketmişti. K. şimdi iyiden iyiye arkasına dönme- se, çocuksu bir saklambaç oyunundan başka bir şey olmayacaktı yaptığı. Dolayısıyla, tamamen döndü geriye. Rahip, bir parmak işaretiyle daha yakına gelmesini bildirdi. Artık gizli saklı bir şey kalmadığından, uzun uzun, uçar gibi adımlarla mimberin oraya seğırtti K. Ama aynı zamanda merak ettiğinden ve işi kısa kesmek istediğinden böyle davranmıştı. Öndeki ilk sıralara gelince durdu. Ancak aradaki uzaklık gene de Rahib'in gözüne fazla görünmüştü; elini uzatıp, işaret parmağını diklemesine tutarak, hemen mimberin önündeki bir yeri gösterdi. K. bu isteğe de uydu; Rahib'i görebilmek üzere başını bir hayli geriye atması gerekiyordu. Rahip korkuluk üzerindeki bir elini belirsiz bir hareketle havaya kaldırarak: «Adın Josef K.» dedi, «Evet» diye cevapladı K. Eskiden her vakit ne kadar çekinmeden söylerdi adını; ama bir süredir onu bir yük gibi üzerinde hissetmeye başlamıştı. Sonra, daha ilk kez karşılaştığı kimseler ismini biliyordu şimdi; oysa önce kendisini tanıtıp, ancak daha sonra tanınmak ne güzeldi. «Ve sanıksın!» diye devam etti Rahip, sesini iyice alçaltarak. «Evet», dedi K., «Sanık olduğumu haber verdiler.» «O zaman aradığım sensin», dedi Rahip, «Ben tutukevi rahibiyim.» — «Ha öyle mi», diye cevapladı K. «Seni buraya çağırtmamın nedeni seninle konuşmaktır», dedi Rahip. «Bilmiyordum», dedi K., «Bir İtalyan Bay'a katedrali göstermek için gelmiştim.» — «Bırak şimdi ayrıntıları», dedi Rahip, «Ne tutuyorsun elinde? Bir dua kitabı mı?» — «Hayır!» dedi K., «Bir kent albümü» — «At albümü elinden!» K. bir fırlatış fırlattı ki albümü, albüm açıldı, biraz sürüklendi yerde, yaprakları ezi-

lip örselendi. «Senin davanın gidişi fena, biliyor musun?» diye sordu Rahip. «Bana da öyle geliyor», diye cevapladı K., «Gücüm yettiği kadar çalıştım, ama henüz bir başarı elde edemedim. Doğrusu, mahkemeye sunulacak dilekçeyi de bitirmiş değilim henüz!» — «İşin sonunu nasıl görüyorsun?» dedi Rahip. — «Önceleri diyordum ki, iyi olacak. Şimdi kimi vakit kendim de şüphe ediyorum bundan. Bilmiyorum neye varacak sonu. Sen biliyor musun?» — «Hayır!» diye cevapladı Rahip. «Ama korkarım, kötüye varacak. Seni suçlu görüyorlar. Belki üst mahkemelere bile çıkamayacak davan. Hiç değilse şimdilik suçuna kanıtlanmış gözüyle bakıyorlar» — «Ama ben suçlu değilim» dedi K., «Bir hata olacak. Bir insan, insan olur da nasıl suçlu olabilir. Biz bu dünyada, birimiz ötekimiz gibi hep insan değil miyiz!» «Orası öyle!» dedi Rahip, «Ama bunları suçlular söyler hep.» — «Yoksa sende de mi bana karşı bir önyargı var?» diye sordu K. «Hayır!» dedi Rahip. «Teşekkür ederim», dedi K., «Ama davayla ilgili herkesin bana karşı bir önyargısı var. Bunu başkalarına da benimsetmeye çalışıyorlar. Durumum gittikçe zorlaşıyor.» — «Sen gerçekleri yanlış anlıyorsun», dedi Rahip, «Yargı birden çıkmaz ortaya, dava giderek yargıya dönüşür.» — «Demek öyle!» diye cevapladı K. ve başını önüne eğdi. «Peki şimdi davayla ilgili ne yapmayı düşünüyorsun?» diye sordu Rahip. «Başka yerlerden kendime yardım arayacağım», dedi ve sözlerini Rahip'in nasıl karşılayacağını görmek için başını kaldırdı, «Henüz başvurmadığım bazı imkânlar var elimde.» — «Ama dışardan pek fazla yardım aramıyorsun», dedi Rahip, hoş karşılamamış, «En çok da kadınlara koşuyorsun. Görüyorsun ki, gerçek yardımla bir ilgisi yok bunun.» — «Kimi zaman, hatta çokluk ben de senin gibi düşünüyorum», dedi K., «Ama her zaman değil. Kadınların bü-

yük bir nüfuzu var. Tanıdığım birkaç kadının el birliğiyle benim için çalışmalarını sağlayabilsem, pek korkum kalmazdı. Hele çapkın kimselerden adeta geçilme-yen böyle bir mahkemede Sorgu Yargıcı'nın gözü uzak-tan bir kadın görmesin, bir an önce yanına varacağım diye kürsü demez, sanık demez, üzerinden atlar geçer hepsinin.» Rahip başını korkuluğa eğdi; mimberin ta-vanı henüz şimdi üzerine bastırmaya başlamıştı sanki. Ne berbat bir hava vardı dışarda, kimbilir? Artık bu-lanık bir gündüz değil de, gecenin bir yarısıydı sanki. Koskoca pencerelerin sürüyle renkli camı vardı, bir ta-nesi de karanlık duvarlarda aydınlık bir köşe oluştura-mıyordu. Üstelik Zangoç böyle bir zamanda ana mih-rap üzerindeki mumları teker teker söndürmeye başla-mıştı. K.: «Bana kızdınız mı?» diye sordu Rahibe. «Bel-ki de nasıl bir mahkemenin hizmetinde çalıştığını bil-miyorsundur.» Ama Rahib'ten bir cevap alamayınca: «Hani ben yalnız kendi tecrübelerimden konuşuyorum», diye ekledi. Ama yine bir ses gelmedi yukarıdan. «Seni gücendirmek istememiştım», dedi K., bu kez. O zaman Rahip yukarıdan K.'ya doğru haykırdı: «İki adım öte-sini görmüyor musun peki?» Hırsıyla söylenmiş sözlerdi bunlar; ama aynı zamanda birinin düştüğünü görüp korkuya kapılan, boş bulunarak elinde olmaksızın ba-ğırarak bir kimseden gelir gibiydi ses.

Derken her ikisi de uzun zaman sustu. Rahip şüphesiz aşağının karanlığında K.'yı pek seçemiyor, K. ise Ra-hib'i küçük lambanın ışığında açıkça görebiliyordu. Ne diye aşağıya inmiyordu Rahip? Bir varız falan vermiş değildi, sadece K.'ya birkaç söz söylemişti, o kadar. K. onun söylediklerine harfi harfine uymaya kalktı mı, belki bunun yarardan çok zararını görecekti. Ama Ra-hib'in iyi niyetinden de kuşku duymuyordu. Aşağı in-

se, kendisiyle anlaşabilirdi belki. Örneğin davanın nasıl etkilenebileceğine değil de, nasıl dava dışına kaçabileceğine, nasıl yapıp davayla yüz yüze gelmekten kurtulabileceğine ve nasıl dava dışında yaşayabileceğine ilişkin kabul edilmeye değer pek önemli bir öğüt alabilirdi ondan. Herhalde dava dışında kalınabilirdi; K. son zamanlarda sık sık düşünmüştü bunu. Rahib'in de böyle bir imkândan haberi varsa, kendisinden rica edildi mi, ne kadar mahkeme hizmetinde çalışsa, K.'nın mahkemeye atıp tutması üzerine ne kadar yumuşaklığını bırakmış, hattâ K.'ya bağırmış da olsa, bunu kendisine çıtlatırdı.

K.: «Aşağıya inmiyor musun?» diye seslendi Rahib'e. Nasıl olsa bir vaız vermeyeceksin; in gel haydi!» — «Evet, aşağıya inebilirim artık», diye cevapladı Rahip. Belki de daha önce K.'ya bağırduğına pişman olmuştu. Lambayı çengelinden çıkarıp alırken: «İlkin seninle şöyle uzaktan konuşmam gerekiyordu», diye ekledi, «Hani pek kolay karşımdakinin etkisi altında kahr, görevimi unuturum da.» K. aşağıda, merdivenin başında Rahib'i bekliyordu. Rahip, daha üst basamakların birinden K.'ya elini uzattı. «Benim için biraz vaktiniz var mı?» diye sordu. K. «İstedğin kadar», diye cevapladı Rahip. Sonra. «Şunu tut bakalım!» diyerek K.'ya lambayı uzattı. Yakına geldiğinde, o ağır heybetli hali henüz gitmemişti üzerinden. «Bana karşı pek iyisin», dedi K. Karanlık yan cemaat yerinde, aşağı yukarı gezinmeye başladılar. «Sen mahkemenin bütün öteki adamlarından başkasın. Sana karşı şimdiye kadar tanıdıklarımın hepsinden çok güven duyuyorum içimde. Seninle açık konuşabilirim.» — «Sakin yanılmayasın», dedi Rahip, «Kanunun giriş bölümünde bu yanılmayla ilgili olarak şöyle denir: Kanun önünde bir kapıcı durmaktadır. Bu kapıcıya taşradan bir adam gelir, kanun'dan

içeri girmek için izin ister. Ama kapıcı, kendisini şimdilik içeri koyveremeyeceğini söyler. Adam düşünüp taşınır, yani ilerde gelse girebilip giremeyeceğini sorar: «Belki», der kapıcı, «ama şimdi giremezsin.» Kapı her zamanki gibi açık durduğundan ve kapıcı da o anda yana çekildiğinden, adam eğilir ve içeri bakmak ister. Bunu farkedenden kapıcı gülerek der ki: 'Madem bu kadar istiyorsun, olmaz dememe aldırma, bir dene bakalım. Ancak unutma ki, ben güçlü bir kapıcıyım ve kapıcıların da sadece en küçüğüyüm. Ama her salon başında bir başka kapıcı vardır, biri de ötekinden güçlüdür. Daha üçüncüsünü görmeye ben bile katlanamam.' Taşralı adam bu gibi güçlüklerle karşılaşacağını ummamıştır. Nihayet kanun kapısı herkese ve her vakit açık bulunması gerekir, diye düşünür. Ama üzerindeki kürk paltoyla kapıcıyı daha bir dikkatle süzüp, onun iri ve sivri burnunu, uzun ve seyrek kara tatar sakalını görünce, en iyisi giriş izni koparınca kadar beklemeye karar verir. Kapıcı bir iskemle uzatır adama ve onu kapının yanına oturtur. Günler ve aylar boyu burada oturur adam. Birçok defa içeri koyverilsin diye uğraşır, yalvarıp yakarmalarıyla usandırır kapıcıyı. Kapıcı, adamı sık sık küçük çapta sorgulamalardan geçirir; ona yeri yurdu ve daha başka konularda sorular sorar, ama büyük kişilerinki gibi bir kayıtsızlıkla sorulan sorulardır bunlar ve her sorgulama sonunda kapıcı, adama henüz kendisini içeri koyveremeyeceğini yeniden açıklar. Bu yolculuğa koyulurken yanına bir sürü öteberi alan adam pek değerli olmalarına aldırmayarak, kapıcıyı rüşvetle kandıracağını diye bunların hepsini çıkarır elden. Hani kapıcı verilenlerin hepsini alır, ama bir yandan da: 'Tek bunları alıyorum ki, bak şu yola da baş vuracaktım, unuttum sanmayasın,' der. Taşralı adam yıllar yılı, nerdeyse aralıksız, gözetleyip durur kapıcıyı.

Öteki kapıcıları unuttur da, bu ilk kapıcıyı kanundan içeri girmesine tek engel görür. Onu karşısına çıkaran kötü talihe ilk yıllar hoyrat ve yüksek sesle lanetler savurur; derken yaşlanır giderek, kendi kendine homurdanıp söylenmeye koyulur; zamanla çocuklaşır ve yıllar yılı kapıcıya bakıp dururken, onun paltosunun kürk yakasındaki pireyi de keşfettiğinden, pireye bile kendisine yardım etmesi, kapıcının gönlünü yapması için yalvarır. Sonunda gözlerinin şavkı zayıflar; çevresinin gerçekten mi karanlığa gömüldüğünü, yoksa sadece gözlerinin mi kendisini aldattığını bilemez olur. Ama öte yandan, bir parıltı farketmeye başlar karanlıkta; öyle güçlü bir parıltı ki, karşı durulmaz bütün görkemiyle kanun kapısından dışarı vurmaktadır. Ancak, pek bir ömrü kalmamıştır adamın. Ölmeden, son zamanlardaki tüm yaşantıları kafasında toplanır, şimdiye kadar kapıcıya sormadığı bir soruya dönüşür. Giderek taşlaşmış vücuduyla doğrulup kalkamadığından, kapıcıya eliyle işaret eder. Aradaki boy farkı geçen zamanla taşralı adam aleyhinde hayli değiştiğinden, ona doğru iyice eğilmek zorunda kalır kapıcı: «Hâlâ nedir öğrenmek istediğin bakalım?» diye sorar. «Amma da açgözlüymüşsün», der. Adam bunun üzerine: «Benim bildiğim, herkes kanuna ulaşmak için çabalar. Peki nasıl oluyor da, bunca yıl benden başkası girmek istemedi bu kapıdan?» diye sorar. Kapıcı adamın artık son anlarını yaşadığını görür. Onun gittikçe sağırlaşan kulaklarına sesini işittirebilmek için var gücüyle haykırır: «Bu kapıdan senden başkası giremezdi, çünkü yalnız senin içindi bu kapı. Gideyim de kapayayım bari.»

«Demek kapıcı adamı aldatmış», dedi K. hemen. Anlatılanlar kendisini fena etkilemişti. «Acele etme o kadar», diye cevapladı Rahip, «Başkalarının görüşünü

süzgeçten geçirmeden benimseme. Sana ben olayı nasıl yazılmışsa öyle anlattım; yazıda bir aldatmanın sözü yok.» — «Ama belli bu», dedi K. «Senin ilk yorumun tamamen doğru. Kapıcı ferahlatıcı haberini öyle bir zamanda adama veriyor ki, artık bu haberin hiçbir yararı dokunamaz.» — «Ama daha önce kapıcıya böyle bir şey sorulmuyor ki!» dedi Rahip. «Sonra unutma, o yalnız bir kapıcı, ve kapıcı olarak görevini yapıyor.» — «Görevini yaptığını nereden çıkarıyorsun?» diye sordu K. «Hayır! Böyle bir şey söz konusu değil. Görevi belki bütün yabancıları geri çevirmek; ama kapı bu adam için, bu adamı içeri koyvermesi gerekirdi.» — «Senin yazılı metne aldirdığın yok, metni değıstiriyorsun», dedi Rahip. «Metinde kanundan içeri koyverme konusunda kapıcının yaptığı iki açıklama var, biri başta, biri son-da. Başta-kinde şöyle der kapıcı: Seni şimdi içeri koyveremem. Sondakinde ise şöyle denir: Senin içindi bu kapı. Bu iki açıklama arasında bir çelişki bulunsaydı, eh, haklı görülebilirdin, kapıcı adamı aldatmış olurdu. Ama çelişki falan yok. Hatta tersine: Birinci açıklama, arkadan ikincisinin geleceğini müjdeliyor. Adeta denilebilir ki, kapıcı görevi dışına çıkmış, adama ilerde kendisini kanun kapısından içeri koyvereceğı umudunu vermiştir. Çünkü öyle görülüyor ki, kapıcının başlangıçtaki bütün görevi adamı sadece geri çevirmektir. Hani gerçekten de metnin yorumlayıcılarından çoğı, kapıcının nasıl olup, söz konusu açıklamada bulunabileceğine şaşıyorlar; çünkü titizliğı seven, görevi üzerine titreyen bir adama benziyor kapıcı. Yıllar yılı işin'n başından bir yere ayrılmıyor, kapıyı da ancak son anda kapıyor. Gördüğü işin öneminin düpedüz bilincinde; çünkü, ben güçlü bir kapıcıyım, diyor. Üstlerine karşı saygılı; kapıcıların ancak en küçüğüyüm, diyor. Öyle boşboğazlığı da yok; çünkü onca yıl, anlatıda belirtildiğı gibi, ilgisiz so-

rular soruyor adama. Rüşvetle kandırılabilirlerken değil; çünkü adamın bir hediyesi üzerine, tek bunları alıyorum ki, bak şu yola başvuracaktım, unuttum, gibi bir şey düşünmeyeyim diyor. Görevi söz konusuysen, insanın ne kendine acındırabileceği, ne de kızdırabileceği bir kimse; çünkü adamla ilgili olarak şöyle söyleniyor metinde; Yalvarıp yakarmayla usandırır kapıcıyı. Nihayet dış görünüşü de kapıcının kılı kırk yaran karakterde biri olduğunu ele veriyor. Şimdi görevine bundan bağlı bir kapıcı gösterilebilir mi? Ama işte kapıcının da, içeri girme izni isteyen adamın işine yarayacak kimi özellikleri yok değil. Bunları düşününce, adamı ilerde içeri koyverebileceğini söylemesine şaşılmıyor. Yani şurası inkâr edilemez ki, kapıcı biraz saf, dolayısıyla biraz burnu havada biri. Kendi gücü, öbür kapıcıların gücü ve hatta bu kapıcıların kendisinin görmeye dayanamadığı manzaralarına ilişkin sözleri doğru şeyler bile olsa, gene de bunları söyleyişinde bir eda var ki, düşüncelerinde yalınkathlığın, bir kendini üstün görüşün bulanıklığını ele veriyor. Yorumlayıcılar bu konuda diyorlar ki, bir sorunu doğru anlamakla onu yanlış anlamak birbirini götürmez bütündür. Ama sanırım şurasını kabul etmek gerekir ki, söz konusu kendini beğenmişlik ne kadar az ölçüde de olsa, kapının gerektiği gibi beklenmesini sekteye uğratabilir. İşte kapıcının güler yüzlü bir yaradılışı var. Hiç de her vakit bir memur gibi davranmaz; daha ilk anlarda adamla lâtife ederek, onu apaçık yasağa karşın içeri girmeye buyur eder; sonra adamı oralardan uzaklaştırmaz da, bir iskemle verir kendisine, kapının kenarına oturtur. Adamın ricalarına onca yıl sabırla katlanması, yapılan küçük sorgulamalar, verilen hediyeleri almalar, kapıcıyı karşısına çıkaran o kötü talihe karşı adamın savurduğu lânetleri hoş karşılayan efendilik, işte bütün bunlar kapıcının bir acıma

duygusuna kapıldığını göstermektedir. Her kapıcı onun gibi davranmazdı. Hatta en sonunda kapıcı bir işaret üzerine iyice adama doğru eğilir, onun son sorusunu sormasına fırsat verir. Yalnız şu sözlerinde hafif bir sabırsızlık sezilmektedir. «Amma da açgözlüymüşsün!» Oysa kapıcı herşeyin bittiğini pekâlâ bilmektedir. Hatta kimi yorumlayıcılar bu türlü bir yorumda daha da ileri giderek «Amma da açgözlüymüşsün!» sözlerinde dostça bir hayranlığın dile getirildiği görüşünü savunur, ancak bir tenezzülün varlığını da sezerler hayranlıkta. Bütün bunlar düşünöldü mü, kapıcının herhalde senin sandığın gibi bir adam olmadığı anlaşılır.» — «Sen benden iyi biliyorsun metni, ben daha yeni işittim,» dedi K. Bir an sustular. Sonra: «Demek adamın kandırılmadığına inanıyorsun», diye sordu K. «Beni yanlış anlama!» diye cevapladı Rahip, «Ben sana yalnız bu konuda varolan görüşleri bildiriyorum; pek de kulak asma görüşlere. Metin değişmeden kalır; görüşlere gelince: çokluk metin karşısında duyulan çaresizliği dile getirmekten öte bir işe yaramazlar. Hatta bizim konuda bir görüş daha vardır, der ki: «Asıl kapıcıdır aldatılan.» — «Bu kadarı da fazla», diye cevapladı K., «Peki böyle bir görüş nasıl bir temele dayandırılıyor?» — «Dayandığı temel kapıcının cahilliği», diye ekledi Rahip, «Kapıcının kanunun içerisinden haberi yok, ancak kapının önündeki gidip geldiği yolu biliyor denmekte, kapıcının kanunun içerisiyle ilgili tasarımları çocuksu diye tanımlanmaktadır. Öyle sanılıyor ki, adama gözdağı vermek istediği şeyden kapıcının kendisi korkmakta, hatta adamdan çok korkmaktadır; çünkü adam içeri gireceğim diyor da başka bir şey demiyor; hatta kendisine içeride korkunç kapıcıların bulunduğu söylendiği zaman bile vazgeçmiyor isteğinden. Oysa kapıcının içeri girmeyi düşündüğü yok, hiç değilse metinde bundan söz açılmıyor; hani ki-

mi yorumlayıcılar kapıcının daha önce içeride bulunması gerektiğini öne sürmüyor değİller; çünkü kapıcı kanun hizmetine alınmış bir kez, böyle bir şey de yalnız içeride olabilirmiş. Ama buna karşı denilebilir ki, kapıcı içeriden bir çağrıyla da kapıcılığa atanabilir pekâlâ; ancak şurası muhakkak ki, kapıcının fazla içerilere sokulduğu söylenemez, çünkü daha üçüncü kapıcıyı görmeye dayanamamaktadır. Sonra bu kadar yıl kapıcının, kapıcılar üzerine söylediklerinden ayrı olarak içerisiyle ilgili bir açıklamada bulunduğu bildirilmiyor. Böyle bir şey belki yasaklanmıştı kendisine, ama böylesi bir yaktan da kapıcının hiç söz açtığı yok. Şimdi bütün bunlardan çıkarılacak sonuç şu: Kapıcı içerinin durumu ve önemi üzerinde bir şey bilmemekte, bu bakımdan bir yanlış içerisinde bulunmaktadır. Ama taşradan gelen adam konusunda da yanlış içerisinde bulunması gerekiyor; çünkü taşralı adam kendisinden üstte, onun haberi yok. Adama kendisinden aşağıda bir kimse gibi davrandığı birçok noktadan açıkça anlaşılıyor ki, bunların neler olduğunu henüz anımsayacaksın. Ama kapıcının gerçekten adamdaki aşağıda yer aldığı şu görüşte de açıkça dile getirilmektedir. Bir kez, özgür kişi, özgür olmayandan üstte bulunur. Eh, adama gelince gerçekten özgür, dilediği yere gidebilir; yalnız kanuna girişi yasaklanmıştı, ki o da bir tek kişi, yani kapıcı tarafından. Adam kapının kenarında bir iskemleye çöküyor ve ömrü boyu orada kalıyorsa, bunu kendi gönül rızasıyla yapıyor. Metinde herhangi bir zorlamanın sözü yok. Kapıcı ise kapının önünde kalacaktır hep, görevi bunu gerektirmektedir, çekip bir tarafa gidemiyor, ama anlaşıldığına göre içeri de giremiyor, istese de yapamıyor bunu. Öte yandan kanun hizmetinde çalışıyor, ama hizmet ettiği yalnız bu kapı; dolayısıyla kapının tek sahibi taşralı adam. Yine aynı nedenden ötürü, taşralı adam, ka-

pıcıdan üstte. Öyle sanılabilir ki, kapıcı onca yıl, adeta bir ömür boyu boş yere kapıyı beklemiştir; çünkü metinde, bir adam gelir denmekte, yani erginlik çağında biri gelmektedir. Buna göre de, kapıcılık görevinin amacına ulaşabilmesi için hayli zaman beklemiş, taşralı adam kendi gönül rızasıyla kalkıp gelinceye, kalkıp gelmeyi canı isteyinceye kadar beklemiştir. Öte yandan, kapıcının görevinin sona erışı, adamın yaşamının son buluşuyla belirlenmekte, yani sonuna kadar adama bağlı kalmaktadır kapıcı. Kapıcının bütün bunlardan habersiz görünmesi, işte üzerinde sık sık durulan bir noktadır. Ama kapıcının bu habersizliğinde şaşılacak bir taraf bulunduğu belirtilmiyor: çünkü, söz konusu görüşe göre, kapıcı saydıklarımızdan da ağır bir başka yanılğı içerisinde ve bu da göreviyle ilgilidir; çünkü en sonunda kapıdan söz açarak şöyle der: «Gideyim de, kapayayım artık!» Başta ise kapının her vakitki gibi açık durduğu söylenmektedir. Ama kapı her vakitki gibi açık duruyorsa, her vakitki gibi, yani açık duruş kapının tek sahibi adamın ömür süresine bağlı değilse, o vakit kapıcı da kapayamayacak demektir kapıyı. Kapıcı kapıyı kapayacağını söylemekle yalnız bir cevap mı vermek istiyor, yoksa görevinin ne olduğunu bir kez daha belirtmek midir amacı, ya da adamı son anda bir pişmanlık ve üzüntü içerisine sürüklemeyi mi diliyor, bu konuda birbirinden ayrılıyor görüşler. Ama çok yorumcular bir noktada birleşiyorlar ki, o da kapıcının kapıyı kapayacağı. Hatta bu gibi yorumculara göre, kapıcı, hiç değilse son an, bilgi bakımından da adamdan aşağıdadır; çünkü adam kanun kapısından dışarı vuran parıltıyı görüyor; oysa kapıcı, görevi dolayısıyla herhalde kapıya arkası dönük durmakta ve olup biten değişikliğin farkında bulunduğunu herhangi bir sözle belirtmemektedir.» Rahib'in yaptığı açıklamaların kimi yerlerini fı-

sıltı halinde kendi kendine tekrarlayarak: «Bu nedenlere diyecek yok doğrusu», diye cevapladı K. «Şimdi ben de inanıyorum ki, aldanan kapıcıdır. Ama bunu söylüyorum diye eski görüşümden caydığım sanılmasın; çünkü her iki görüş, yer yer uyuyor birbirine. Kapıcı apaçık herşeyi görüyor mu, yoksa bir aldanış içerisinde mi, burası kesinlikle belli değil. Ben dedim ki, adam aldatılıyor. Kapıcı herşeyi açıkça gören biriye, şüphe edilebilir bu söylediğimden. Yok ama, bir aldanış içerisindeyse, bu aldanışının ister istemez adama da geçmesi gerekir. Kapıcı o zaman bir aldatıcı denemese de, öyle bir kimsedir ki, işinden hemen kovulması gerekir. Çünkü şurası unutulmamalı ki, aldanışının kapıcının kendisine bir zararı dokunmamakta, ama adam için alabildiğine büyük bir sakınca yaratmaktadır.» — «Bakın, burada da sizinkine karşı bir görüş var», dedi Rahip, «Örneğin kimi yorumlayıcılar, metinde anlatılanların kapıcı üzerinde bir yargıda bulunma hakkını kimseye vermediğini ileri sürer. Kapıcı bize nasıl görünürse görünsün, bir kanun kuludur; dolayısıyla, nasıl bir kimse olduğu kanunu ilgilendirir, bu yüzden de, insanların yargılarından uzakta bulunur. Böyle olunca, kapıcının adamdan aşağıda bulunduğu da sanılmamalıdır. İnsanın kendisini yalnız kanun kapısına bağlayan bir görevi olması, dünyada özgür yaşamaktan bin kat daha yeğdir. Adam henüz gelmektedir kanuna, kapıcı ise öteden beri oradadır. Kanun tarafından kapıcılıkla görevlendirilmiştir. Onun yüce mevkiinden şüphe etmek, kanundan şüphe etmek demektir.» — «Ama ben aynı görüşte değilim», dedi K., başını sallayarak, «Çünkü söz konusu görüş benimsendi mi, kapıcının her söylediğine gerçek gözüyle bakılması gerekir; böyle bir şeyin olamayacağını ise sen kendin enine boyuna kanıtlamış bulunuyorsun.» — «Hayır!» diye cevapladı Rahip, «Gerçek

gözüyle değil, sadece zorunlu olarak!» — «Karamsar bir görüş bu», diye ekledi K., «Dünyanın düzenini yalana bağlıyor.

Bu sözleri, konuşmayı kesip atarcasına söylemişti K.; ama ilgili sözler, onun son yargısını da dile getirmekten uzaktı. Pek yorgundu, Rahib'in anlattıklarından ne gibi sonuçlar çıkarılabileceğini görebilecek durumda değildi. Sonra bu olay belli birtakım zihinsel çalışmaları gerektiriyordu ki, onlara da alışık değildi. Kendisinden çok, adliyede çalışanların aralarında konuşmalarına elverişli hayalî şeylerdi hepsi. Aslında basit olay, anlatıda olay olmaktan çıkmış, başka herşeye benzemişti; ilgili olay sıyrıp atmak istiyordu üzerinden. O anda büyük bir incelik gösteren Rahip, bunu hoşgörüyü karşıladı; K.'nın görüşünün kuşkusuz kendi görüşüne uymasına aldırmayarak sesini çıkarmadı.

Bir süre yine konuşmadan katedralde gidip geldiler. K., Rahib'in hemen yanı sıra yürüyor, ama yürüdüğü yerin neresi olduğunu bilmiyordu. Elindeki lamba çoktan sönmüştü. Bir ara, burnunun ucunda gümüşten bir ermiş heykeli, sadece gümüş madenin parıltısıyla aydınlanıp ortaya çıktı, ama sonra yine çarçabuk karanlığa gömüldü. Hep Rahib'e bağlı kalmamak, biraz da kendisi konuşmuş olmak için: «Şu anda giriş kapısının yakınında değil miyiz?» diye sordu K. «Hayır», dedi Rahip, «Giriş kapısından çok uzaktayız. Ne o, yoksa gidecek misin artık?» Doğrusu K., o anda hiç böyle bir şey düşünmemişti. Ama hemen: «Öyle! Gitmem gerekiyor», diye cevapladı, «Bir bankada şefim, şimdi bekliyorlardır beni. Buraya yalnız yabancı bir müşterimize katedrali göstermeye gelmiştim.» — «Eh!» dedi Rahip, K.'ya elini uzatarak, «Git öyleyse!» — «Ama bu karanlıkta tek başıma yolu bulamam», dedi K. — «Soldaki duvara yak-

laş, duvar boyunca yürü, hiç bırakma duvarı, bir kapıya çıkarsın!» (18) Rahip henüz birkaç adım uzaklaşmıştı ki, K. var gücüyle arkasından seslendi: «Ne olur, bekle biraz daha!» — «Bekliyorum», dedi Rahip. «Benden istediğin başka bir şey yok mu?» diye sordu K. «Hayır!» dedi Rahip. «İlkin bana karşı ne çok yakınlık gösterdin», dedi K., «Herşeyi bana açıkladın, şimdi ise hiç umurunda değilmişim gibi koyveriyorsun, gideyim.» — «Ne yapayım, gitmen gerekiyormuş», dedi Rahip. «Şey», dedi K., «Anla işte, gitmem gerekiyor!» — «Önce sen anla benim kim olduğumu!» diye cevapladı Rahip. «Tutukevi rahibisin.» dedi K. ve Rahip'e biraz daha sokuldu. Bankaya hemen dönmesi, söylediği kadar gerekli değildi; pekâlâ bir süre daha kalabilirdi burada. «Yani mahkemenin bir adamıyım», dedi Rahip, «Eh, böyle olunca, ne diye senden bir şey isteyeyim? Mahkeme bir şey istemiyor ki! Geldiğin zaman neye geldin demiyor, gitmek istedin mi, koyveriyor gidiyorsun.»

O n u n c u B ö l ü m

SON

Doğumunun otuz birinci yıldönümünün arefesinde, akşam saat dokuza doğru, tam sokakların sessizleştiği bir sıra, iki bay, K.'nın oturduğu eve geldi. Frak giymiş, soluk yüzlü ve şişman kimselerdi. Tutkalla yapıştırılmış gibi duran silindir şapkalar vardı başlarında. Kapının önünde beriki ötekini buyur etti içeri, öteki berikini. Sonra aynı merasım K.'nın oda kapısı önünde tekrarlandı. Kendisine bayların geleceği daha önceden bildirilmeyen K., yine de siyah bir giysi geçirmişti üzerine. Kapının az berisine oturmuş, parmaklarını gergin saran yeni eldivenlerini acele etmeksizin ellerine geçiriyordu. Misafir bekler gibi bir hali vardı. Hemen ayağa kalkarak, merakla, gelenlere baktı. «Demek sizler benim için görevlendirildiniz?» diye sordu. Baylar, evet der gibi başlarını salladılar. Bir elindeki silindir şapka ile ötekisini gösterdi. Allah biliyor ya, başka türlü kimseler beklemişti K. Pencereye yaklaşp, bir kez daha aşağıdaki karanlık sokağa baktı. Nerdeyse bütün karşı pencerelerde ışıklar söndürülmüş, evlerin çoğunda perdeler indirilmişti. Bir evin aydınlık penceresinde, bir kafes arkasında küçük bebelerin oynadıkları görülüyor, henüz yerlerinden kıpırdayamadıkları için minik elleriyle birbirlerine dokunmaya çalışıyorlardı. «Yaşlanmış

ikinci sınıf oyuncular yolluyorlar bana», diye söylendi K. ve bir kez daha bundan emin olmak için başını çevirip gelenlere baktı. «Ucuz yoldan işimi bitirmek istiyorlar.» Ve sonra baylara dönüp sordu: «E, hangi tiyatrodan oynuyorsunuz bakalım?» Baylardan biri ötekisine dönerek, ağzının köşeleri titreyip, sanki arkadaşını yardıma çağırır gibi: «Tiyatro mu?» dedi. Ötekisi ise dilsiz bir kimseymiş de, dilsizliğiyle işte öylesine boğuşmuş gibi davrandı. Bunun üzerine: «Anlaşılan size soru sorulmasına hazırlıklı değilsiniz», diye söylendi K. ve gidip şapkasını aldı.

Daha merdivende K.'nın koluna girecek oldular. Ama K.: «Sokağa çıkalım da öyle, hasta falan değilim!» dedi. Ancak kapı önünde baylar koluna bir giriş girdiler ki, K. hiç kimseyle daha böyle kol kola yürümemişti. Adamlar omuzlarını K.'nın omuzlarına yapıştırıp, kollarını bükmeden dümdüz sarkıtmış, K.'nın kollarını boylu boyunca kavramışlardı. Alttan da yine gerektiği gibi usta bir yakalayışla ellerini kısıvrak yakalamışlardı K.'nın. Aralarında dimdik yürüyordu K. Hepsi de öylesine «yekvücut» olmuştu ki, biri yere yuvarlanayım dese üçü birden yuvarlanacaktı. Hani ancak cansız nesnelerde rastlanabilecek bir bütünlük ve beraberlikti bu.

K., yanındaki bayları odanın loşluğunda pek iyi seçmemişti; şimdi sokak fenerleri altında yürürlerken, ikide bir başını çevirip onları daha iyi görmeye çalıştı. Ama birbirlerine hemen yapışık durumda hiç kolay olmuyordu bu. Adamların katmer katmer çenelerini farkedince: «Tenor şarkıcılara benziyorlar», diye geçirdi içinden. Yüzlerindeki aşırı temizlikten bir tiksinti duydu; göz pınarlarına uzanıp üst dudakları ovan, çenedeki kırışıklıklara yerleşmiş kirleri kazıyarak uzaklaştıran elleri gözlerinin önünde açıkça görür gibiydi. (19)

K. durunca, baylar da durdular. Açıklık bir yerde, çiçek tarlalarıyla süslü bir alanın kenarında bulunuyorlardı. Sormaktan çok, çıkışır gibi bir tonla: «Neden başkalarını değil, sizi yolladılar?» dedi K. Baylar anlaşılan nede-nini bilmiyorlar, o anda yanlarındaki hastanın biraz dinlenmek istemesi üzerine kollarını sarkıtıp bekleyen hastabakıcılara benziyorlardı. «Ben gelmiyorum artık!» dedi K., yoklayarak. Buna bir cevap vermeyi gereksiz gören baylar, K.'yı eskisi gibi kollarından kısıktırak yakalayarak yürümeye zorladılar. Ama K. direndi «Nasılsa, ilerde pek bir güce gereksinme duymayacağım, şimdi tüm gücümü harcasam da olur», diye düşündü. Yakalandıkları sineklikten kurtulmak için çırpınan, bu arada minik bacaklarını yitiren sinekler geldi gözlerinin önüne. «Bayları hayli zahmete sokacağım galiba», diye geçirdi içinden.

Tam o anda aşağıdaki bir sokaktan gelen Bayan Bürstner'in küçük bir merdivenden çıktığı görüldü. Hani Bayan Bürstner olduğu pek kesinlikle belli değilse de, arada kuşkusuz büyük bir benzerlik vardı. Hem gelenin yüzde yüz Bayan Bürstner olup olmadığının da önemi yoktu K. için. Ne var ki, adamlara karşı direnişinin boşluğunu birden kavramıştı. Onlara böyle karşı koyup zorluk çıkarmak istemesi, böyle kendini savunarak son kalan yaşam kıvılcımından yararlanmaya çalışması erkeklige sığmazdı. Yeniden yürümeye koyuldu. Bunu gören baylar sevindiler. Bu sevincin birazı da baylardan K.'ya geçti. Adamlar gidecekleri yönü, K.'nın belirlemesine ses çıkarmadılar. K. da onları alıp, Bayan Bürstner'in ardı sıra götürmeye, onun gittiği yolu izlemeye koyuldu. Bayan Bürstner'e yetişmek, ya da onu elden geldiği kadar uzun bir süre görebilmek için değil hani; Bayan Bürstner onu sanki uyarmıştı da, bu uyarmayı unutmak

istemiyordu. «Şimdi yapabileceğim tek şey», diye düşündü; kendi adımlarıyla bayların adımları arasındaki uygunluk, düşüncelerinin doğruluğunu onaylar gibiydi, «Şimdi yapabileceğim tek şey, sonuna kadar serinkanlı ve aklı başında davranmaktır. Şimdiye kadar dünyanın altından girip, üstünden çıkmak istedim hep. O da niçin? Yersiz bir amaç uğrunda. Böyle yapmakla yanlış davrandım. Üstelik şimdi kalkıp bir yıl süren davadan hiç ders almadığımı mı göstereyim? Kalın kafalının biri gibi mi boylayayım öbür dünyayı? Arkamdan, dava başında onu sona erdirmek bitiminde ise onu yeniden başlatmak istiyordu mu dedirteyim? Böyle bir şey söylemelerini istemiyorum. Yürümem gereken bu yolda bana eşlik etmek için yanıma böyle yarı dilsiz, salak kimseleri verdikleri ve gereken sözleri söylemeyi benim kendime bıraktıkları için doğrusu teşekkür borçluyum. Bayan Bürstner bu arada bir yan sokağa sapmıştı. Ama artık onsuz yapabilirdi K. Kendini yanındaki bayların yöneticiliğine bıraktı. Derken her üçü, tam bir anlayış havası içinde ilerleyip, ay ışığı altında yatan bir köprüden geçtiler. Artık baylar, K.'nın yapacağı en ufak hareketlere seve seve uyuyorlardı. Bir ara K., yüzünü köprü'nün korkuluğuna döndürünce, baylar da birden o yana döndüler. Mehtapta ışıldayan kımıl kımıl su, bir ada önünde iki kola ayrılıyordu. Ada üzerinde sanki iç içe girmiş, öbek öbek ağaç ve fidanların yapraklarıyla dalları görölüyordu. Aşağıda, köprü dolayısıyla seçilemeyen çakıl döşeli yollar ve yollarda tahta sıralar vardı. Kimi yaz günleri bu sıralarda yan gelip oturmuştu K. Kendisine gösterdikleri yakınlıktan adeta utanmış: «Hayır, duracak değilim», dedi baylara. Bu yanlış anlamadan ötürü, baylardan birisi, K.'ya sezdirmeden ötekisini hafifçe paylar gibi yaptı. Sonra yine yola koyuldular. (20)

Yokuş yukarı birkaç sokaktan geçtiler. Yer yer duran

ya da yolda gidip gelen, kimi pek uzak, kimi pek yakında polislere rasladılar; eli meçninin kabzasında pala bıyıklı biri, hani pek de kuşku uyandırmaz görünmeyen bu üçlü grubun yanına sokuldu. Baylar durakladılar. Tam polis ağzını açmak üzereyken, K. ileri çekip götürdü bayları. Her türlü olasılığa karşı ikide bir dönüp, polisin arkalarından gelip gelmediğini anlamak istedi. Derken bir köşeyi kıvrılıp, koşmaya başladı. Baylar da, hayli tıknefes olmalarına rağmen, K.'nın yanı sıra ister istemez seğırtmeye koyuldular.

Böylece bir solukta çıktılar kentten. Hemen arkada tarlalar başlamıştı. Henüz tastamam kenttekilere benzer bir evin yanbaşı, kendi kaderine terkedilmiş, bomboş bir taş ocağına geldiler. Belki daha ilk andan beri gelmek istedikleri yerdı burası, belki de daha çok koşamayacak kadar yorgun düşmüşlerdi; birden durdu baylar, K.'yı serbest bıraktılar. Sessiz, beklemeye koyuldu K. Sonra baylar silindir şapkalarını başlarından çıkardılar. Bir yandan taş ocağında çevrelerine bakınıp, bir yandan mendilleriyle alınlarındaki terleri sildiler. Dört bir taraf, başka hiçbir ışıktı rastlanmadık bir doğallığı ve sessizliği içeren ay ışığıyla örtülmüştü.

Derken, yapılacak işlerle ilgili olarak «Siz buyurun!» — «Hayır siz buyurun!» gibi birkaç nezaket gösterisinden sonra —anlaşılan hangisinin ne yapacağı önceden bildirilmemişti görevlilere— baylardan biri yanına gelerek ceketini, yeleşini ve gömleğini çıkardı K.'nın. K. elinde olmayarak titremeye başladı. Görevli K.'yı yatıştırmak ister gibi hafifçe sırtına vurdu. Sonra aldığı giysileri pek yakın bir gelecekte değilse bile, ilerde yine kullanılacak nesnelermiş gibi özenle bir araya yığdı. K.'yı gecenin ne de olsa bu serin havasında hareketsiz bırakmamak için, koluna girip onunla aşağı yukarı gezindi biraz. Öte-

kisi ise taş ocağında uygun bir yer aramaya koyulmuştu; böyle bir yer bulunca arkadaşına işaret etti, arkadaş da K.'yı alıp götürdü. Taşların koparıldığı bir kayalıktı burası. Böyle koparılmış bir taş yerde duruyordu. Baylar K.'yı oturtup, sırtını taşa yasladılar ve başını taşın üzerine yatırdılar. O kadar uğraştılar, K. da görevlilerin işini kolaylaştırmak için o kadar çaba harcadı, gene de yatışındaki o zorakılık ve yapmacıklık bir türlü kaybolmadı. Sonunda baylardan biri ötekisine ricada bulunarak, K.'yı yatırma işini bir an için kendisine bırakmasını istedi. Ama bu da hiçbir başarı sağlamadı. Nihayet eskisinden de kötü bir durumda yatırıp bıraktılar K.'yı. Derken baylardan biri redingotunu açtı. Yeleğine sarılmış kemerden bir kın sarkıyordu. Kından uzun, ince ve iki yanı bilenmiş bir kasap bıçağı çıkardı. Bıçağı havaya kaldırıp, ay ışığında kesinliğini gözden geçirdi. Ansızın yine o iğrenç nezaket gösterileri başladı. Baylardan biri, K.'nın üzerinden ötekisine uzattı bıçağı; öteki, K.'nın üzerinden bıçağı yine geri verdi. K. o anda çok iyi biliyordu ki, öyle elden ele aktarılırken bıçağı bizzat kapıp, vücuduna saplamak düşünüyordu kendisine. Gelgelelim bunu yapamıyor, henüz serbest boynunu oynatıp sağa sola bakınıyor yalnız, görevlilerin yapacağı işi bir türlü üstlenemiyordu. İşlediği bu son hatanın sorumluluğunu, söz konusu davranış için gerekli gücü kendisinden esirgeyen kimse, o taşımaktaydı. Birden taş ocağına bitişik evin en üst katına ilişti gözü. Bir ışık çakar gibi, en üst katta bir pencerenin iki kanadı ansızın açılıvermişti. Bir insan, uzakta, yüksekte, belli belirsiz ve ince, birden atılıp dışarı abandı pencereden. Kollarını uzatabildiği kadar ileriye uzattı. Kimdi bu? Bir dost mu? İyi bir insan mı? K.'ya acıyan, K.'ya yardım etmek isteyen biri mi? Bir tek kişi mi? Yoksa bütün hepsi mi? Acaba henüz beklenmesi gereken bir yardım mı

söz konusuydu? Yapılmamış, unutulmuş itirazlar mı vardı? Kuşkusuz vardı böyle itirazlar. Gerçi yerinden oynatılamazdı mantık, ama yaşamak isteyen bir kimse- nin de önüne durmazdı. Neredeydi kendisinin şimdiye kadar hiç görmediği o yargıç? Neredeydi o bir türlü ya- nına sokulamadığı yüksek mahkeme? Kollarını kaldı- rıp, parmaklarını açtı.

Ama o anda görevlilerden birinin eli, K.'nın gırtlığına sarıldı. Ötekisi sonuna kadar K.'nın kalbine sapladığı bıçağı olduğu yerde iki kez döndürdü. Son nefesini ve- ren K., az ilerisinde bayların yanak yanağa dikilmiş, can çekişmesini izlediklerini gördü. «Bir köpek gibi!» dedi. Sanki bunun utancı kendisinden sonra da yaşa- yacaktı.

E K

BİTİRİLMEMİŞ BÖLÜMLER

Yazar tarafından çizilmiş yerler

T a m a m l a n m a m ı ı ı B ö l ü m l e r

E L S A ' Y A

Bir gün K., tam bankadan çıkmak üzereyken, telefon ettiler. Hemen mahkeme kalemine uğraması, sakın gel-memezlik etmemesi bildiriliyordu. Sorguların boş yere yapıldığı, bir sonuç vermediği ve vermeyeceği, telefon-la veya yazılı çağrılarını umursamayacağı, gelen müba-şirlerin yüzlerine kapıyı kapayacağı gibi işitilmedik söz-lerin hepsi de zapta geçirilmiş ve ağzından bu gibi söz-ler kaçırması kendisi için hiç de hayırlı olmamış. Ne di-ye söz dinlemiyormuş sanki? Yoksa zamandır, masraf-tır demeden o çarpaşık davasını bir haleyla koymak için çalışmıyorlar mıymış? Yani bu işi keyfi olarak ak-satmak mıymış niyeti? Her neyse, bugünkü çağrı son bir denemeymiş. Bildiği gibi yapsınmış, ama şunu da hatırdan çıkarmasınmış ki, yüksek mahkeme, kendi-siyle alay edilmesine müsaade etmezmiş. Oysa söz ko-nusu akşam için K., Elsa'ya haber vermiş, geleceğini bil-dirmişti. Bir kez bu yüzden mahkemeye gidemezdi. Mah-kemeye gitmesini bu yoldan haklı gösterebileceği için memnundu. Böyle bir mazerete asla başvurmayacaktı kuşkusuz. Sonra bu akşam için en ufak bir işi bile ol-masa, büyük bir ihtimalle yine de gitmeyecekti mahke-meye. Öyleyken, gitmemekte pekâlâ haklı bulunduğu bi-linciyle sordu telefonda: «Peki gelmezsem?» — «Getirt-

mesini biliriz!» cevabını aldı. «Peki kendiliğimden gelmedim diye cezalandırılır mıyım?» diye sordu bunun üzerine ve karşıdan ne cevap geleceğini beklerken gülümsedi. «Hayır!» dedi ses telefonda. «Mükemmel!» dedi K., «Öyleyse bugünkü çağrıya ne diye uyayım?» — «Ama insan mahkemenin elindeki güçleri pek kıskırtıp kendi üzerine çekmez», dedi ses ve yavaş yavaş zayıflayarak sönüp gitti. «Tersine, bunu yapmamak hayli tedbirsizlik olur», diye düşündü K., «Bu güçler nasıl şeylermiş, insanın tanınması gerekir», diye geçirdi içinden.

Sonra duraksamadan Elsa'nın bulunduğu yere doğru yola koyuldu. Arabanın köşesine kurulup, elleri pantolonunun ceplerinde —hava artık serinlemeye başlamıştı çünkü— caddelerdeki kalabalığı seyretti. Bu davranışıyla mahkemeye, gerçekten faaliyete geçmişse, az buçuk güçlükler çıkarmadığını düşünerek, memnunluk duydu. Mahkemeye gidecek mi, gitmeyecek mi, açıkça bildirmemişti. Buna göre kendisini bekliyor olacaktı yargıç. Hatta belki bütün bir kalabalık bekliyordu. Ama K. mahkemeye gitmeyecek, galeriyi dolduran seyircileri enikonu düş kırıklığına uğratacaktı. Mahkemeyi falan umursamaksızın, canının istediği yere doğru yola koyulmuştu. Bir an, arabacıya dalgınlıkla mahkemenin adresini vermiş olmayayım diye bir kuşku uyandı içinde. Yüksek sesle adama Elsa'nın adresini bildirdi. Arabacı, anladım der gibi başını salladı; zaten daha önce de kendisine başka bir adres söylenmemişti. Derken K. yavaş yavaş mahkemeyi unuttu. Yine eski günlerdeki gibi, bankayla ilgili düşünceler kafasına üşüşmeye başladı.

A N N E Y E G İ D İ Ş

Öğle yemeğinde birden aklına geldi K.'nın, annesini ziyaret etmek isteğini duydu. Hani nerdeyse bahar sona ermiş, annesini görmeyeli üç yıl geçmişti. Üç yıl önce annesi kendisinden rica etmiş, doğum gününde bana gel! demişti. K. da, kimi engellere aldırmayarak bu ricaya peki demiş, hatta kadına her doğum gününü yanında geçireceğine söz vermişti. Ancak bu sözü ikidir tutmamıştı. Oysa bu yıl, doğum gününe daha on beş gün varken, beklemeyip hemen yola çıkmak istiyordu. Hani ille şimdi yola koyulması için ortada öyle olağanüstü bir neden yoktu, biliyordu bunu. Hatta annesine gönderdiği parayı idare eden yeğeninin iki ayda bir düzenli yolladığı haberler, her zamankinden daha da ferahlatıcıydı. Gerçi annesinin gözlerinin ferisi sönmek üzereydi, ama zaten daha önce hekimler söylemişti, K.'nın yıllardan beri beklediği bir şeydi bu. Ama başka bakımdan annesinin sağlık durumu eskisinden iyileşmiş, yaşlılığa bağlı çeşitli ağrı sızılar büyüyecekken gerilemiş, hiç değilse annesi daha az yakınmaya başlamıştı. Yeğenine göre, annesi bir kaç yıldan beri —son ziyaretinde buna ilişkin az buçuk belirtileri tiksintiyle farketmişti K.— ölçüsüz dindarlaşmıştı da, belki ondandı. Yeğeni bir mektubunda, eskiden güçlükle kımıldanabilen yaşlı kadının, şimdi pazarları kendisini kiliseye götürürken nasıl kolunda tıptış tıptış yürüyebil-

diğini açık seçik anlatmıştı. Yeğenine de inanabilirdi K.; çünkü genellikle velvelecinin biriydi ve kötü haberler oldu mu, bunları birin üzerine bin katarak kendisine duyururdu.

Ama her neyse, K. şimdi yola çıkmayı kafasına koymuştu. Şu son zamanda canını sıkan birçok şey vardı; üstelik bunlar yetmiyormuş gibi bir de duygusallığa kaptırmıştı kendini; gönlünün istediği herşeyi yapmak için adeta boş bir çaba harcıyordu. Eh, şimdiki durumda bu kötü huyu, hiç değilse iyi bir amaca hizmet et-sindi.

Düşüncelerini biraz toparlamak üzere pencereye yürüdü K. Sonra hemen yemeği getirmelerini söyledi. Yolculuğa çıkacağını haber vermesi ve valizini alıp gelmesi için, odacıyı Bayan Grubach'a yolladı. Bayan Grubach artık neyi gerekli görürse, valizin içerisine yerleştirsin, diye tembihledi odacıya. Arkadan Bay Kühne'ye, kendisi yokken yapılacak işlere ilişkin direktifler verdi. Ama bu kez, Bay Kühne'nin ne yapılacağını pekâlâ biliyormuş, verilen direktiflere sadece formalite gözüyle bakıyormuş gibi, her zamanki saygısızlığını gösterip, yüzünü yana çevirerek kendisini dinlemesine pek kızmadı. Sonunda Müdür'e çıkıp, annesini ziyaret etmesi gerektiğini ileri sürerek iki günlük izin rica etti.

Tabii Müdür: «Yoksa anneniz hasta mı?» diye sordu. K.: «Hayır!» diye cevapladı yalnız. Ellerini arkasında kavuşturmuş, odanın ortasında dikiliyordu. Kaşlarını çatmış, düşüncelere dalmıştı. Acaba yolculuk için hazırlanmakta acele mi etmişti? Gitmese daha iyi değil miydi? Annesinin yanında ne yapacaktı? Birden duygulanıvermiş de, ondan mıydı yoksa gitmek isteyişi? Acaba gitmekle burada bazı önemli işleri savsaklamış

olmayacak mıydı? Dava görünürde haftalarca uyumuş, kendisine belirli bir haber pek sızmamıştı. Bu durumda her Allahın günü, her saat davaya bir müdahale fırsatı çıkabilirdi. Bu fırsatı kaçırarak mıydı? Hem sonra, gidişle korkutmayacak mıydı yaşlı kadını? Böyle bir niyeti yoktu; ama kendisi ne kadar istemese de, kadıncağızı korkutması işten değildi; çünkü bu sıra bir sürü şey, kendi istememesine karşın olup bitmekteydi! Üstelik annesi hiç de onu çağırmamıştı. Eskiden yeğeninden aldığı mektuplarda ısrarla gelmesini isteyip dururdu hep; şimdi ise çoktan böyle bir şey yaptığı yoktu. Bu durumda, annesini görmeye gitti söylenemezdi elbet. Ama bu gidişi kendi hesabına bir umuttan ötürü ise, düpedüz budalanın biriydi ve gittiği yerde kendisini koyu bir çaresizliğe kaptırıp, bu budalalığının cezasını görecekti. Ne var ki, sanki bütün bu kuşkular kendi öz kuşkuları değilmiş, sanki yabancı kimseler bunları onun kafasına sokmayı tasarlıyormuş gibi silkindi birden ve gitme kararında direndi. Müdür bu arada işte öylesine, ama belki daha çok K.'ya özel nezaketinden başını bir gazetenin üzerine eğmişti. Derken o da kaldırdı gözlerini; doğrulup elini K.'ya uzattı, başka bir şey sormadan hayırlı yolculuklar diledi.

K. daha sonra aşağı yukarı gezinip, odacıyı beklemeye başladı. Birçok kez içeri girip çıkarak, K.'nın yolculuk nedenini öğrenmek isteyen Müdür Muavini'ne bir şey söylemedi, ağzını açıp konuşmadı adeta. Nihayet valizi gelince, hiç durmayıp, daha önceden çağırttığı bir arabaya binmek üzere seğirtti. Tam basamakları iniyorken, son dakikada, merdivenin üst başında bankanın memurlarından Kullich göründü. Elinde yazılmaya başlanmış bir mektup tutuyor, anlaşılan K.'dan mektupla ilgili bir direktif rica ediyordu. K., her ne kadar eliyle bir işaret yapıp Kullich'i başından savmak istediye de,

aptalın biri olan sarışın ve koca kafalı herif işareti yanlış yorumladı, elindeki kâğıdı sallayarak merdiven basamaklarını tehlikeli sıçrayışlarla inerek K.'nın arkasından seğirtti. K. öyle iççerlemişti ki, sahanlıkta arkasından yetişen Kullich'in elinden mektubu alıp parça parça etti. Daha sonra arabaya binip başını çevirince, hatasını belki hâlâ anlamayan Kullich'in olduğu yerde durmuş, arkasından baktığını gördü.

Kullich'in yanında dikilen kapıcı ise şapkasını çıkarmış, K.'yı yerlere kadar eğilerek selamlamıştı. Demek K., gerçekten bankanın en yüksek memurlarından biriydi henüz. Kendisi yadsımak istese de, kapıcının davranışı bunu gösteriyordu. Hatta annesi, kendisi ne kadar öyle değil dediyse de, yine bankanın müdürü diye bakıyordu ona; yıllar öncesi bir kez bu kaniya saplanmıştı. Bankadaki itibarı istediği kadar zedelensin, annesinin gözünde küçülmeyecekti hiç. Demek hâlâ mahkemeyeyle ilişkisi bulunan bir memurun bile elinden bir mektubu alıp, hiçbir neden ileri sürmeden didik didik edebiliyor, yine de saygınlığından bir şey yitirmiyordu? Tam yola çıkacağı sıra gözleriyle görüp buna kanaat getirmesi, hayra yorumlanacak bir işaretti doğrusu.

(Bundan sonrası çizilmiştir.)

...Hani tutup da, Kullich'in solgun ve toparlak yanaklarına iki tokat patlatsa, dünyalar K.'nın olacaktı; ama işte yapmamıştı bunu. Öte yandan böylesi çok iyiydi; çünkü K., Kullich'ten nefret etmektedir. Yalnız Kullich'ten değil, Rabensteiner ve Kaminer'den de. Hem galiba öteden beri nefret etmiştir bunlardan. Adamları her ne kadar ilk kez Bayan Bürstner'in odasında görmüşse de K.'nın onlara karşı nefreti daha da eskidir. Hatta son zamanlarda kendisine nerdeyse rahat yüzü göstermektedir bu nefret, çünkü bir türlü dışa vurulamamak-

tadır. Hani bu adamlara diş geçirmek hayli güçtür. Bankadaki memurların en küçükleridir üçü de, düpedüz beş para etmez kimselerdir. Hizmet yılları dikkate alınmasa, yükselecekleri falan yoktur işlerinde. Ama hizmet yılları açısından da yine güç terfi edip yükselirler; dolayısıyla, bu kişilerin karşlarına bir engel çıkarmak adeta mümkün değildir. Dışardan çıkarılacak hiçbir engel, Kullich'in kendi salaklığı, Rabensteiner'in miskinliği ve Kaminer'in o iğrenç dalkavukça alçak gönüllülüğü kadar büyük olamaz. Bu adamlara karşı yapılabilen tek şey, işten kovulmalarını sağlamaktır ki, bu da hani hiç zor değildir; K.'nın Müdür'e söyleyeceği birkaç söze bakar hepsi. Ama işte bundan çekinmektedir K. Kendisinin nefret ettiği kişileri, açık ya da gizli el üstünde tutan Müdür Muavini'nin bu adamlara arka çıkacağını bilse bunu yapacaktır. Ama işin tuhafı, bu bakımdan Müdür Muavini de, her zamanki tutumuna aykırı olarak, K. gibi düşünmektedir.

S A V C I

K., bankadaki uzun hizmet yılları boyunca o kadar insan tanımış, o kadar tecrübe ve görgü sahibi olmuş, öyleyken meyhanenin gedikli müşterileri sayılıp, kendilerine ayrılan masada kimi akşamlar bir araya gelen topluluğa her vakit olağanüstü bir saygı besleyerek, bu insanlar arasında bulunabilmeyi kendisi için hep büyük onur bilmmişti. Toplulukları içinde hemen sadece yargıç ve avukatlar vardı. Pek genç birkaç memur ve avukat yardımcısının da aralarında yer almasına müsaade edilmişti. Ama bunlar masanın ta alt başında oturuyor, kendilerine ancak doğrudan bir şey sorulunca konuşmaya katılıyorlardı. Hani sorulan sorular da tek bir amaç taşıyordu çokluk: Oradakileri eğlendirmek. Özellikle hep K.'nın yanibaşında oturan Savcı Hasterer, böyle sorular sorup genç bayları güç duruma sokmaya bayılıyordu; pek kıllı kocaman elini masanın üzerine koyup, parmaklarını aralayarak gözlerini masanın alt başına çevirince, herkes kulak kesiliyordu. Genç baylardan biri soruyu kendisine yöneltilmiş sayıp, bir kez sorulmak istenen şeyi anlamadığı ya da gözlerini dalgın önündeki birasına diktiği veya bir şey söyleyecekken yalnız çenelerini oynattığı, hatta işin en kötüsü, karşı durulmaz bir söz tufanı ile yanlış ya da doğruluğu enikonu su götürür bir görüşü savunduğu zaman, yaşlı beyler oturdukları yerde gülümsüyor, başlarını çevirip

gençlerden yana bakıyorlardı. Sanki böyle yapmasalar, içleri rahat etmeyecekti. Meslek alanındaki gerçekten ciddi konuşmaları ise yalnız kendilerine saklıyorlardı.

K., bu topluluk içersine bankanın hukuk danışmanı bir avukat aracılığıyla girmişti. Bir gün bu avukatla bankada geç vakitlere kadar konuşup görüşmüş, sonra nasıl olduysa kendisiyle birlikte kalkıp, onun her vakit gittiği bir meyhaneye gitmişti. Bir gedikliler masasında avukat ve arkadaşlarıyla yemek yemiş, avukatın arkadaşlarını pek sevmişti. Hepsi de bilgili ve saygın, bir bakıma sözü geçer kimselerdi. Kafalarını dinlemek için, günlük yaşamla ancak uzaktan ilgili çetin sorunlar üzerinde tartışmalar yapıyor, bunları çözümlmek için büyük çaba harcıyorlardı. Hani meyhanedeki söyleşilere seyrek katılmıştı K.; öyleyken bu toplantılarda er geç bankada yararlanabileceği bir sürü şey öğrenmiş, ayrıca mahkemeye arasında kendisine her vakit yararı dokunacak ilişkiler kurmuştu. Aralarına katıldığı kimseler de ondan hoşlanmışa benziyordu. Çok geçmeden K. ticaret alanında uzman bir kişi diye benimsenmiş, bu konudaki düşünceleri —hani işe alay da karışmıyor deldi bazen— su götürmez gerçekler gibi görölmeye başlanmıştı. İkide bir öyle oluyordu ki, ticaret hukukunu ilgilendiren bir sorun üzerinde başka başka yargılara varan iki kişi, bu konuda ne düşündüğünü öğrenmek üzere K.'ya başvuruyor ve K.'nın adı bütün konuşma süresince yinelenip duruyordu. Derken tartışma alabildiğine soyut bir alana kayıyor, K. konuşulanları izleyemez duruma geliyor, o zaman bile adının ikide bir yinelenmesi sürüyordu. Ne var ki, yavaş yavaş birçok şeyleri anlamaya başlamıştı. Bunun da başlıca nedeni, masada hep yanibaşında oturan savcı Hasterer idi; çünkü ne olursa ondan sorup öğrenebiliyor, Savcı Hasterer de

kendisine yakınlık gösteriyordu. Hatta geceleri sık sık evine kadar Bay Hasterer'e arkadaşlık edebiliyordu, K. Ama bu dev adamla kol kola yürümeye bir türlü alışmamıştı. Hani savcı Hasterer onu pelerinin altında saklayabilir de, kimse farkına varmazdı.

Ama işte zamanla birbirleriyle öylesine kaynaşmışlardı ki, kültür, meslek ve yaş bakımından aralarında ne kadar ayrılık varsa silinip gitmişti. Sanki dostlukları öteden beri sürüp geliştirmişçesine, konuşup görüşmeye başlamışlardı. Bu arada kimi vakit ağır basar gibi görünen biri varsa, o da Hasterer değil. K. idi; çünkü pratikte edindiği tecrübeler, çokluk kendisine hak verilmesini gerektiriyordu; değil mi ki, doğrudan doğruya yaşamın içinde kazanılmış tecrübelerdi bunlar, mahkeme kürsülerinde edinilmesi olanaksızdı.

Tabii çok sürmemiş, bütün topluluktakilerin bu dostluktan haberi olmuştu meyhanede. K.'yı ilkin kimin getirip topluluk içerisine soktuğu unutulmuştu ama, şimdi kendisinin üzerine Hasterer'in kanat gerdiğinden kimsenin kuşkusu yoktu. Topluluk içinde bulunma hakkı herhangi bir kuşkuyla karşılaşırsa haklı olarak Hasterer'i gösterebilirdi K. Sonra Hasterer sayesinde toplulukta pek üstün bir yer sağlamıştı; çünkü Hasterer hem kendisinden korkulan, hem de sevilip sayılan biriydi. Gerçi hukuk sorunlarında çok yetenekli ve çevik bir zekâsı vardı, insan enikonu bir hayranlık duyuyordu kendisine; ne var ki, bu bakımdan topluluktakilerin çoğu hiç değilse ona denkti. Ama görüşlerini savunmada gösterdiği ataklığa gelince, hiçbiri onunla boy ölçüşemezdi. K.'ya öyle geliyordu ki, sözle kandıramadığı rakibini korkutma yoluna sapıyor, daha işaret parmağını uzatır uzatmaz, rakibi çokluk pes edip çekiliyor, halim selim meslekdaşlar ve ahabplar arasında bulun-

duğunu, sadece kuramsal sorunlar üzerinde tartışıldığını, gerçekte kimsenin kendisine bir kötülük yapmayacağına adeta unutup sesini kesiyor, başını hayır gibilerden sallamayı bile pek göze alamıyordu. Hele bir de rakibi masanın kendisine pek uzak bir yerinde oturduğunda, Hasterer bu uzaklıktan onunla anlaşamayacağı kanısına varıp, örneğin önündeki yemeği bir kenara iterek, usulca ayağa kalktı ve adama doğru yola koyuldu mu, işte o zaman fenaydı. Bu gibi anlarda yanbaşında oturanlar başlarını geriye atıyor, Hasterer'in yüzündeki ifadeyi izliyorlardı. Elbet oldukça seyrek başgösteren durumlardı bunlar. Bir kez Hasterer, hemen yalnız hukuk sorunları ve bunların da kendisinin savcı rolünü oynadığı davalara ilişkin olanları üzerinde konuşulduğu zaman heyecanlanıyordu. Ama başka vakit nazik ve sakin bir adamdı. Sevimli bir gülüşü vardı. Yemek içmekten başka bir şey düşünmezdi. Hatta bazen masadakilerin konuşmalarını dinlemez hiç, K.'ya dönerek kolunu onun sandalyasının arkasına kor, ona biraz alçak perdeden bankaya ilişkin sorular sorar, derken kendi işinden anlatır ya da kendisini mahkemedeki işleri kadar uğraştıran hanım arkadaşlarından söz açardı. Topluluktaki dostlarının hiçbirisiyle bu türlü konuştuğu görülmezdi Hasterer'in. Gerçekten de, Hasterer'den bir şey rica edildi mi, —çokluk toplulukta dargın bulunduğu biriyle barışması istenirdi—, ilkin K.'ya gelinir, aracılık yapması dilenirdi. K. da her zaman seve seve görür bu işi, bundan bir zorluk çekmezdi. Zaten topluluğun bütün üyelerine hep nazik ve alçakgönüllü davranır, bu bakımdan Hasterer ile dostluğundan yararlanmayı hiç düşünmezdi. Hasterer'in nezaket ve alçak gönüllülüğünden de önemli bir özelliği vardı ki, topluluktaki arkadaşların mevkileri arasında ayırım yapmasını, herkese mevkiine uygun davranmasını bilirdi. Şüphesiz il-

gili konuda nasıl bir yol izlemesi gerektiğini ikide bir söyleyip duruyordu K.'ya. En ateşli tartışmalarda bile Hasterer'in çiğnemekten sakındığı biricik kurallardı bunlar. Bu yüzden, masanın ta en alt başında oturan ve nerdeyse hiçbir mevkileri bulunmayan genç baylara bir şey söylemek istedi mi, sanki bunlar ayrı ayrı kişiler değil de, birbirleriyle kaynaşmış bir kitleymiş gibi genel sözler kullanır, ama söz konusu baylar da ona pek büyük saygı gösterirdi. Örneğin Hasterer saat on bire doğru eve gitmek için kalkıp paltosunu giyerken, **hem oradakilerden** biri koşarak yardım eder, bir diğeri ise yerlere kadar eğilerek kapıyı açar ve Hasterer'in ardından K.'nın da çıkıp gitmesini bekleyerek kapıyı açık tutardı.

İlk zamanlar kimi K. Hasterer'e, kimi de Hasterer K.'ya yolda biraz arkadaşlık etmiş, ama derken Hasterer K.'yı alıp, karşılıklı biraz çene çalmak üzere evine götürmeye başlamıştı. Aşağı yukarı bir saat beraber oturup içki içiyor, püro tütütürüyorlardı. Bu gibi akşamlardan Hasterer o kadar hoşlanmaya başlamıştı ki. Helene adındaki bir bayanı yanında misafir ettiği birkaç hafta içerisinde bile bunlardan vazgeçmek istememişti. Tombul, yaşlıca bir kadındı Helen. Solgun bir teni, alnını halka halka çevreleyen siyah bukleli saçları vardı. K. ilk kez yatakta yatarken kadını görmüş, sonraki gelişlerinde de onu her vakit elinde bir aşk romanı sere serpe yatağa uzanır durumda bulmuştu. Yanıbaşında iki erkeğin konuşmasına hiç ilgi göstermiyordu Helene. Ancak vakit geç olunca gerinip esniyor, dikkati başka türlü üzerine çekemediğinden elindeki romanın bir fasükülünü kaldırıp Hasterer'e fırlatıyordu. Bunun üzerine Hasterer ayağa kalkıyor, K. da allahaısmarladık deyip gidiyordu. Ama Hasterer, aradan zaman geçip Helene'den

bıkmaya başlayınca, kadın onların sohbetlerini hissedilir ölçüde engellemeye başlamıştı. Artık tamamen giyinip kuşanıyor, Hasterer ile K.'yı öyle bekliyordu. Hem de öyle bir giysi giyyordu ki, aklınca belki şık, ama gerçekte modası geçmiş, fazla cıcili bicili bir balo giysisinden başka bir şey değildi. Hele süs yerine sarkan dizi dizi püsküller pek çirkindi. Giysinin bütünüyle nasıl görüldüğünden hiç haberi yoktu K.'nın; adeta kadına bakmaktan çekiniyor, saatler boyu gözlerini yarı yere eğerek oturuyordu. Kadın ise salınarak odada bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor, ya da gelip hemen burnunun ucuna çöküyordu K.'nın. Hatta sonraları evdeki mevkii gittikçe sarsılınca, çaresiz kalarak, denize düşen yılanı sarılır gibi K.'ya yaklaşmaya, Hasterer'i kışkandırma numaralarına bile girişmeye başlamıştı. Çıplak, değirmi ve tombul sırtını masaya yaslayıp yüzünü K.'ya yaklaştırmak, K.'yı kendisine bakmaya zorlamak istemesi, kötülükten değil, ne yapacağını bilemeyişiindendi. Ama söz konusu davranışlarıyla bir şey elde edememiş, K. bundan böyle Hasterer'in evine gitmekten kaçınır olmuştı. Ama aradan bir süre geçince yine kalkıp gitmiş, Helene'nin evden kapı dışarı edildiğini görerek, bunu pek doğal karşılamıştı. Akşam her zamankinden uzun süre Hasterer'le oturmuşlar, Hasterer'in önerisi üzerine kardeşlik bağı kurup bu bağın şerefine kadeh kaldırmışlardı. K. eve gitmek üzere yola koyulduğunda, sigara ve puro tütürüp, içki içmekten adeta sersemlemişti.

Tam da ertesi sabah, bankada bir iş üzerinde konuşurlarken, Müdür Bey: «Yanılmıyorsam dün akşam sizi bir ara gördüm», dedi K.'ya «Galiba Savcı Hasterer'le kol kola gidiyordunuz.» Hani bunu pek tuhaf bulmuş olacak ki, K.'ya, kendilerine nerede rasladığını söyledi, kilisenin adını verdi; kilisenin yan cephesinde gör-

müştü ikisini. Müdür'ün söz konusu olay üzerinde bu kadar duruşu, her zamanki kılı kırk yararlığına uygun düşen bir davranıştı. Hani bir serabı anlatmak istese, şimdikinden başka bir ifade kullanamazdı. Bunun üzerine K., savcının dostu olduğunu ve bir önceki akşam gerçekten kilise yanından geçtiklerini açıkladı. Müdür hayretle gülümseyerek: «Buyrun, oturun!» dedi K.'ya. K.'nın Müdürü o kadar çok sevmesine yol açan anlardan biriydi yine bu. Öyle anlar ki, enikonu sorumluluk isteyen işlerle gereğinden çok yüklü güçsüz, hasta ve öksürüklü Müdür'de K.'nın iyiliği ve geleceği bakımından bir tasa açığa vururdu kendini. Hani Müdür'den aynı davranışı gören öteki memurların kanısınca, soğuk ve göstermelik bir davranıştı bu; iki dakikalık bir vakti gözden çıkararak, pırlanta gibi memurları kendisine bağlamakta başvurduğu güzel bir taktikten başka bir şey değildi. Her neyse K., böyle anlarda Müdür'ün etkisi altına giriyordu. Belki Müdür de. K. ile, ötekilerden biraz başka türlü konuşuyordu. K. ile konuşurken kendi üstün mevkiini unutup, onunla senli benli oluyor değildi. Bunu daha çok, işle ilgili konuşmalarda yapıyor, şimdiki gibi konuşmalarda ise asıl K.'nın mevkiini unuttur gibi davranıyor, K.'yla bir çocuk ya da bir işe yeni talip olan, her nasılsa kendisinden hoşlandığı toy bir delikanlı gibi sohbet ediyordu. Elbet K., konuşmada gerçek bir şefkat havası sezmeye ya da böyle bir şefkat olasılığının büyüsüne kendini enikonu kaptırmasa, ne Müdür'ün ne de bir başkasının kendisiyle bu türlü konuşmasına göz yummazdı. K. güçsüz yanını biliyor, belki de bu, kendisinde hâlâ çocuksu bir tarafın bulunmasından ileri geliyordu; çünkü pek genç ölen babasından hiç şefkat yüzü görmemiş, çok geçmeden de evden ayrılmak zorunda kalmış, hâlâ taşrada, hep aynı kalan bir ilçede ömrünü geçiren ve en son iki yıl kadar önce gidip dolaştığı anne-

sinden ise asla şefkat beklememiş, onun bu türlü duygularını hep geri çevirmişti.

«Böyle bir arkadaşlıktan hiç haberim yoktu», diye cevapladı Müdür. Ancak silik ve nazik bir gülümseme, bu sözlerdeki sertliği yumuşatır gibiydi.

E V

K., önce belli bir amaç gütmekten, davasına ilişkin ilk haberi yollayan makamın nerede bulunduğunu çeşitli fırsatlarla öğrenmeye çalışmış ve güçlük çekmeden öğrenmişti. Gerek Titorelli, gerek Wolfahrt daha ilk soruşturma, bu makamı barındıran binanın numarasını eksiksiz söylemişlerdi. Sonradan Titorelli, düşüncesi alınmak üzere kendisine açıklanmayan gizli planlar için hep hazırda bekleyen o gülümsemesiyle bu bilgiyi tamamlamış, özellikle söz konusu makamın en ufak bir önem taşımadığını ileri sürmüştü: Ancak yukarıdan buyurulan şeyi yaparmış bu makam; yüce savcılık makamının yalnız en alt kademede bir parçasıymış; yüce savcılık makamı da tabii kapalıymış sanıklara; dolayısıyla, savcılıktan bir istekte bulunuluyorsa —kuşkusuz istekten çok birşey yokmuş ama, bunları her vakit ileri sürmek akıllılık sayılmazmış—, o zaman elbet adı geçen alt makama başvurmak gerekirmiş; ama böyle de yapılıncaya, ne insanın kendisi asıl savcılık makamına varabilir, ne de dileğinin bu makama iletilmesini sağlayabilirmiş.

K., ressamın huyunu bilmediğinden itirazda bulunmadı. Başka bir şey sorup öğrenmek istemedi. Sadece Titorelli'yi doğrular gibi başını salladı, söylenilene dinlemekle yetindi. Öyle sanıyordu ki —hani son zamanlarda sık sık içerisinde uyanan bir sanıydı bu— Titorelli insanı üz-

mekte hiç de Avukat'ı aratmıyordu. Aradaki bütün fark, K.'nın Avukat gibi Titorelli'nin avucunda olmayışydı; dilediği an başından atabilirdi Titorelli'yi. Sonra Titorelli, eskisi kadar değilse de, alabildiğine konuşkan, boşboğaz bir adamdı. Nihayet Avukat'tan ayrıldığı bir başka nokta daha vardı: K. da istese pekâlâ üzebilirdi Titorelli'yi.

Doğrusu yapmıyor da değildi bunu. İkide bir adı geçen binadan öyle bir edayla söz açıyordu ki, Titorelli'den bir şey saklar gibiydi. Sanki savcılık makamıyla arasında birtakım ilişkiler kurmuş, bu ilişkiler henüz gelişip serpilerek korkusuzca açıklanabilecek kıvama erişmemişti. Ama Titorelli daha çok bilgi almak için üzerine düşünce, K. birden lafı değiştiriyor ve uzun bir süre artık aynı konuya değinmiyordu. Bu tür ufak başarılarından sevinç duyuyor, böyle anlarda mahkeme çevresinde yaşayan Titorelli gibilerini eskisinden çok daha iyi anlayabildiğini, onlarla eğlenebilecek duruma geldiğini, neredeyse kendisinin de onlar arasına karıştığını, ama hiç değilse zaman zaman, mahkemeye uzak ilişkilerinin bu insanlara sağladığı üstünlüğü elde ettiğini ve böylece durumu daha iyi kavradığını sanıyordu. Hani burada, aşağıdaki mevkiini yitirse bile ne çıkardı? Böyle bir şey olsa bile yine orada bir kurtuluş umudu vardı; sadece bu insanların arasına girsin, yeterdi! Güçsüzlüklerinden ya da başka nedenlerden davasında kendisine yardım elini uzatamamışlarsa da, kendisini pekâlâ aralarına alabilir, saklayabilirdi bu insanlar. Öyle herşeyi inceden inceye düşünüp gizlice yaptı mı, kendisinden böyle bir yardımı asla esirgemezlerdi. En başta Titorelli seve seve yardımına koşardı; çünkü artık Titorelli'nin yakın bir ahabı ve velinimetini durumundaydı.

Bu ve benzeri umutlarla her gün kendini avutuyor de-

ğildi K. Genellikle iyi ve kötü durumları henüz ayırt edebiliyor, güçlükleri görmeden geçmekten ya da görmezliğe gelmekten sakınıyordu. Ama bazan da —ki çokluk akşamları iş bitimi iyiden iyiye bitkin düştüğü anlarda görülüyordu bu— günün en kıyı köşesinde kalıp, üstelik çeşitli yorumlara yatkın olaylardan bir avuntu payı çıkarıyordu kendine. Böyle zamanlarda hep odasındaki kanapeye uzanıyor —kanepede bir saat yatıp dinlenmeksizin akşamları bankadaki odasından ayrılamıyordu artık—, düşüncelerin birinden ötekisine geçiyordu. Yalnız mahkemeye ilgili kişiler üzerinde durmuyor pek, böyle bir yarı uykulu durumda tüm insanlar birbirine karışıyor, mahkemeye iş için gelmiş bir sürü sanık gözlerinin önünden silinip gidiyordu. Sanki kendisi tek sanıktı da, bütün ötekiler memur, hukukçu falandı ve iç içe girmiş bekliyorlardı mahkeme koridorlarında. En aptalları çenelerini göğüslerine eğmiş, dudaklarını dışa doğru kıvrımışlar, sorumlu kişilere özgü düşünceli bir edayla donuk donuk bakıyorlardı. Aralarında K.'nın tanımadığı bir sürü kimse de vardı, çünkü hanidir pansiyonda olup bitenlerle hiç ilgilenmemiştir. İşte bu tanımadığı bir sürü kimse, dolayısıyla bu tanımadığı grup üzerinde durmak istemiyordu pek. Ama içerisinde Bayan Bürstner'i aradığı zaman bunu yapmak zorunda kalıyor, şöyle bir gözden geçiriyor gruptakileri derken karşıda kendisine büsbütün yabancı iki gözün ışıldadığını görüyor, gözler kendisini oyalıyor, dolayısıyla bir türlü ele geçiremiyordu Bayan Bürstner'i. Ama sonra yanılmamak için yeniden aramaya koyuluyor, bir de bakıyordu ki, Bayan Bürstner tam grubun ortasında kollarını sağ ve solundaki iki erkeğin beline dolamış, dikiliyordu. Ne var ki, bunun K. üzerindeki etkisi son derece küçük oluyor, bu da gördüğü manzaranın bir yenilik taşımamasından ileri geliyordu. Bir vakit Bayan Bürstner'

in odasında gördüğü bir plaj resminin silinip gitmeyen bir anısıydı bu yalnız. Ama yine de, karşılaştığı manzara üzerine, grubu bırakıp başka tarafa yöneliyordu. Hani sonradan yine dönüyordu gruba; ama şimdi uzun adımlarla mahkeme binasını bir baştan bir başa arşınlamaya başlıyordu. Binadaki tüm odaları avucunun içi gibi biliyordu hep. Daha önce asla görmüş olamayacağı kıyı ve köşedeki koridorlar, sanki burası öteden beri kendi eviymiş gibi ona hiç yabancı gelmiyordu. Çeşitli ayrıntılar buruk bir açık seçiklikle habire zihnine üşüşüyordu. Örneğin bir bekleme salonunda, üzerinde boğa güreşçilerini andıran bir giysi, dış ülkelerden bir yabancının bir aşağı, bir yukarı dolaştığını görüyordu; Cepkeninin bel kısmı sanki bıçakla oyulmuş gibiydi; üzerine kaskatı oturan bir ceket, boydan boya kalın iplikten sarımsı dantellerle süslenmişti. İşte bu adam, K.'nın hayretle aralıksız kendisine bakmasına ses çıkarmıyor, bir an olsun gidip gelmesine ara vermek gereksinmesini duymuyordu. K., iki büklüm, adamın çevresinde dolanıyor, şaşkınlıktan faltaşı gibi açılmış gözlerle ona bakıyordu. Dantellerin çeşitli desenlerini, tüm kusurlu püsküllerini, sonra cepkenin tüm kıvraklığını ezbere öğreniyor, gene de giysiyi seyre doyamıyordu. Ama hayır, çoktan doymuş bulunuyordu bu seyre. Daha doğrusu hiç seyretmek istemiyor, ama seyretmekten de kendini alamıyordu. Şu yabancı ülkelerde ne gülünç şeyler var diye düşünüp, gözlerini daha da açıyordu. Ancak yüzükoyun dönüp çehresini kanepenin deri yüzeyine bastırınca, yanından uzaklaşabiliyordu adamın.

(Bundan sonrası çizilmiştir.)

Böyle uzun bir süre yatıyor ve gerçekten dinleniyordu. Elbet yine düşünmüyor değildi; ama şimdi karanlıkta, sakin ve serinkanlı yapıyordu bu işi. En çok da aklı Tito-

relli'ye gidiyordu. Titorelli bir sandalyada oturuyor, K. da Titorelli'nin önünde diz çökerek kollarını okşuyor, her bakımdan ona yaltaklanıyordu. K.'nın ne istediğini biliyor Titorelli, ama bilmezlikten geliyor, böylelikle K.'yı az da olsa üzüyordu. Ama sonunda bütün isteklerine kavuşacağından kuşkusu yoktu K.'nın; çünkü Titorelli düşüncesiz, kolay elde edilir, sorumluluk duygusu güçsüz bir adamdı. Mahkeme böyle birine nasıl yüz veriyor, akıl alacak gibi değildi. Pekâlâ farkındaydı K.; gedik açılacak bir yer varsa, o da burasıydı. Titorelli'nin başını kaldırıp, boşluğa doğru hayasızca gülümsemesiyle yolundan şaşmıyor, ricasında direniyor, elleriyle onun yanaklarını okşamaya bile işi vardıyordu. Hani pek fazla çaba gösterdiği yoktu. Nerdeyse işi gevşek bile tutuyor, tadına varabilmek için sürüncemede bırakıyordu. Yüzde yüz elde edebilirim gözüyle bakıyordu başarıya. Mahkemeyi aldatmak öylesine basit bir işti ki! Derken bir doğa yasasına boyun eğer gibi sonunda K.'ya doğru eğiliyordu Titorelli. Gözlerini dost bir edayla ağır ağır yumması, K.'nın ricasını yapmaya hazır olduğunu gösteriyordu. Elini uzatıp var gücüyle K.'nın elini sıkıyor, K. da doğrulup kalkıyordu. Kuşkusuz az çok yüce ve ağır duygular uyandırıyordu içinde. Ama artık teklif tekellüf dinleyecek durumda bulunmayan Titorelli, kollarını K.'nın vücuduna doluyor, onu koşa koşa kendisiyle çekip götürüyordu. Göz açıp kapamadan mahkeme binasına varıyorlar, merdivenlerde uçmaya başlıyorlardı. Ama yalnız yukarı doğru değil, hem yukarı, hem aşağı; kendilerini hiç yormuyor, suda kayıp giden küçük bir kayık gibi bir hafiflik duyuyorlardı üzerlerinde. Tam K. ayaklarını seyredip de, bu güzel güzel inip çıkışın şimdiye kadarki yaşamına uygun düşmediği sonucuna vardığı anda, tam bu anda yere eğik başının üstünde gerçekleşiyordu değişim. O ana kadar arkadan

düŖŖen ıŖık, birden yön deęiŖtirip önden akıp gelmeye baŖlıyordu. K. gözlerini kaldırıyor, Titorelli baŖını doğrular gibi sallıyor K.'ya ve K.'yı geriye döndürüyordu. K. kendini yeniden mahkeme koridorunda buluyor, ancak burada herŖeyin Ŗimdi daha bir sakin ve daha sade olduğunu görüyordu. Göze batan ayrıntılar bulunmuyordu artık. K. bir bakıŖta kavırıyor hepsini, sonra Titorelli'den ayrılıp kendi baŖına bir yol tutuyordu. Üzerinde yeni, uzun ve siyah bir giysi vardı; hoş bir sıcaklık veren ağır bir giysi. BaŖına gelenleri biliyordu K. Ama öylesine mutluluk duyuyordu ki, bunun ne olduğunu kendi kendine itiraf etmek istemiyordu. Bir duvarında kocaman pencereler bulunan koridorun bir köŖesinde üst üste yığılmıŖ eski giysilerini buluyordu derken: Siyah ceket, çizgileri pek belirgin pantolon ve onların üzerinde sanki kımıl kımıl kollarıyla açılmıŖ duran bir gömlek.

MÜDÜR MUAVİNİ İLE MÜCADELE

Bir sabah K., her zamankinden daha dinç ve sağlam hissetti kendini. Mahkemeyi pek düşündüğü yoktu. Ama aklına geldikçe öyle sanıyordu ki, bu tamamen gözden saklı ve büyük örgütün bir yerde tutulacak bir yanı vardı. Kuşkusuz gizli ve ancak karanlıklarda bir arayış sonu ele geçirilebilecek bu nokta bir kez bulunmaya görsün, örgüt kolaylıkla çekilip ortaya çıkarılabilir, kökü kazınıp canı cehenneme yollanabilirdi. Kendisini böylesine dinç ve sağlam hissedışı, ne vakitdir sıra bekleyen ticari bir iş üzerinde konuşmak için Müdür Muavini'ni odasına buyur etmek isteğini bile uyandırdı K.'da. Böyle zamanlarda Müdür Muavini, sanki K.'yla ilişkisi son aylar hiç değişmemiş gibi yapıyor hep, K. ile aralıksız bir yarış sürdürdüğü eski günlerdeki gibi sakin geliyor, K.'nın anlattıklarını serinkanlı dinliyor, bazı teklifsiz, hatta dostça sözler söyleyerek soruna karşı ilgisini belirtiyor, ama hiçbir şeyin dikkatini iş konusundan başka bir yana çekemeyeceğini, bütün varlığıyla söz konusu iş üzerinde durduğunu göstererek, K.'yı şaşırtıyordu. Şu var ki, bunu kasten yapıyor demek için bir neden yoktu. K.'ya gelince: Düşünceleri bu örnek ödev duygusu karşısında hemen dört bir yanda gezinmeye koyuluyor ve ilgili düşünceler üzerinde görüştükleri işi adeta hiç karşı durmaksızın Müdür Muavini'ne bırakmaya zorluyordu kendisini. Birinde durum o dere-

ceye varmıştı ki, K. Müdür Muavini'nin ansızın kalkıp odasına yollandığını farkedebilmiş, ancak neden böyle davrandığını anlayamamıştı. Görüşmenin normal akışını izleyip sona ermesini engelleyecek bir şey yoktu ortada. Belki de K., bilmeden Müdür Muavini'ni incitmiş veya saçma sapan şeyler konuşmuş ya da Müdür Muavini, K.'nın kendisini dinlemediğini, aklının başka yerlerde olduğunu kesinlikle anlayarak görüşmeyi yarıda kesmişti. Ama belki de K. konuşurlarken gülünç bir karara varmış veya Müdür Muavini kurnazlıkla K.'nın böyle bir karara varmasını sağlamış da, şimdi bu kararın uygulanmasına çalışarak K.'yı zor bir duruma düşürmek üzere koşup gitmişti. Hani bu sorun bir daha söz konusu edilmemiş, K. bunu anımsatmak istememişti Müdür Muavini'ne; Muavin de susmuş, açmamıştı bir şey. Hem ilerki günler, söz konusu olayın doğurduğu bir sonuç da görülmemişti. Ama kuşkusuz ilgili olayla K.'nın gözü korkmuş değildi. Uygun bir fırsat çıktı da birazcık kendini formunda hissetti mi, ya kendisi kalkıp Müdür Muavini'nin odasında soluğu alıyor ya da onu kendi odasına çağırıyordu. Öyle eskisi gibi Müdür Muavini'nden saklanıp gizleneceği zaman değildi. Artık çarçabuk bir başarı kazanacak, bu başarı onu bütün tasalarından kurtarıp, Müdür Muavini ile arasındaki eski ilişkileri kendiliğinden diriltecek diye umuyordu. Yılmaması gerekliydi, belliydi bu. Olaylar kendisini gerilemeye zorlayabilirdi; ama bir kez de geriledi mi, belki bir daha asla ilerleyememek tehlikesi vardı. Müdür Muavini'nde pes ettiği sanısı uyandırılmamalıydı. Onun böyle bir sanıyla makamında oturmasına izin verilmemeli, rahatının kaçmasına çalışılmalıydı. Elden geldiğince sık Müdür Muavini'ne, K.'nın henüz hayatta bulunduğu, her ne kadar bugün için güçsüz bir durumdaysa da, gün gelip yaşayan bütün canlı varlıklar gibi yeni güçlerle ansızın ortaya

çıkabileceği gösterilmeliydi. Hani kimi zaman K., yalnız onuru için savaşmak üzere böyle bir yola başvurduğunu geçiriyordu içinden; çünkü bu güçsüz durumda ikide bir Müdür Muavini'nin karşısına dikilip ondaki güçlülük duygusunu pekiştirmesi, ona gözlemlerde bulunma ve önlemlerini tamamen değişen durumlara göre ayarlama fırsatını vermesi, doğrusu kendisine bir yarar sağlayamazdı. Ama K. da davranışını değiştiremezdi asla. Birtakım kendini aldatışlar içerisinde yaşıyor, bazı zamanlar gidip Müdür Muavini ile boy ölçüşebileceğine kesinlikle inanıyordu. En berbat tecrübelerden ders almıyor, herşey habire tam bir tekdüzelik içinde aleyhine sonuçlanırken, defalarca deneyip başaramadığının bir dahaki deneyište üstesinden geleceğini umuyordu. Müdür Muavini'yle her görüşmeden bitkin, kan tere batmış ve kafası bomboş çıktığında, kendisini onun yanına çekip götüren neden umut mudur, umutsuzluk mu, bir türlü kestiremiyor, ama bir dahaki kez kendisini yeniden Müdür Muavini'nin yanına koşturan apaçık umut oluyordu.

Buradan başlayarak «Görevler almaya çalışmaktı» sözlerine kadar olan yer çizilmiştir.

Bu sabah umuda kapılmakta her zamankinden haklı olduğunu gördü K. Müdür Muavini usulca içeri girmiş, elini alnına götürüp baş ağrılarından yakınmıştı. K. ilkin cevap verecek oldu, ama sonra düşünüp taşındı. Müdür Muavini'nin başının ağrmasına hiç bakmayarak hemen iş üzerinde konuşmaya girişti. Ya baş ağrısı pek şiddetli değildi, ya da işe karşı duyduğu ilgi bunu geri plana itmişti, her nedense Müdür Muavini konuşma sırasında elini alnından çekmiş, her zamanki hazır cevaplılığıyla adeta pek düşünmeksizin daha soru sorulur sorulmaz karşılığını yapıştıran parlak öğrenciler gibi ce-

vaplar vermeye başlamıştı. Ama bu kez K., Müdür Muavini'nin söylediklerine karşı durup, ikide bir itirazlara yeltenebiliyordu. Gelgelelim, Müdür Muavini'nin başının ağrıdığı düşüncesi bir türlü yakasını bırakmıyor, kendisini boyuna rahatsız ediyordu. Baş ağrısı Müdür Muavini'nin aleyhine değil de, lehineydi sanki. Bunlara nasıl katlanıyor, bunları nasıl yeniyor, hayran kalıyordu insan. Kimi zaman K.'nın sözlerinde gülümsemesine yol açacak bir neden yokken gülümsüyor, başındaki ağrıların zihninin çalışmasını köstekleyememesiyle adeta övünen bir tavır takınıyordu. Pek değişik şeylerden söz açıyorlardı; ama beri yandan, bir başka sözsüz konuşma daha yapıyorlar, bu konuşmada Müdür Muavini baş ağrılarının şiddetini yadsımıyorsa da, bunların insanın tasasına etmesine değmez şeyler sayılacağına, yani K.'ninkilere hiç benzemediklerine işarette bulunuyordu. K. kabul etmese de, Müdür Muavini'nin ilgili ağrıları yenebilmesi böyle olduğunu gösteriyordu durumun. Ama aynı zamanda bu K. için bir örnekti; o da mesleğiyle ilişkisi bulunmayan bütün tasalara kapayabilirdi kendisini. Bunun için de yapılacak şey, bankada sürekli çalışmasını gerektirecek birtakım yeni işlere girişmek, ticaret dünyasıyla arasında biraz gevşemiş bağları ziyaret ve gezilerle pekiştirmek, sık sık Müdür'e raporlar sunmak ve ondan önemli görevler almaya çalışmaktı.

Bu sabah da yine öyle oldu. Müdür Muavini çok geçmeden içeri girip, kapının yanına dikildi, yeni bir alışkanlığa uyarak gözlüğünü temizledi. İlk K.'ya baktı, sonra K.'nın üzerinde öyle dikkati çekecek kadar uzun bir süre durmuş sayılmamak için odayı baştan aşağı daha bir titiz gözden geçirdi. Sanki bu fırsatla gözlerinin görme gücünü dener gibiydi. Müdür Muavini'nin bakışlarına göğüs gerdi K., hatta biraz gülümseyip onu oturmaya buyur etti. Kendisi de hemen sandalyasına

çöktü, sandalyasını elden geldiği kadar Müdür Muavini'nin sandalyasına yaklaştırdı; sonra hemen masadan gereken kâğıtları alıp hazırladığı raporu okumaya koyuldu. Müdür Muavini okunanları pek dinlemez gibiydi ilkin. Tahtadan alçacık bir oyma parmaklık, K.'nin masasını kuşatıyordu. Bütün masa ince bir işçilik eseri idi, parmaklık da sımsıkı oturmuştu masanın çevresine. Ama Müdür Muavini o anda gevşek bir yer görmüş gibi yapıp, işaret parmağıyla parmaklığın üzerine vurdu, gevşekliği gidermeye çalıştı. Bunun üzerine K. sözlerine ara vermek istedi; ama Müdür Muavini söylenenleri can kulağıyla dinlediğini, söylediklerinin hepsini anladığını ileri sürerek buna karşı çıktı. Müdür Muavini'nin ağzından, K., henüz söz konusu işe ilişkin bir şey koparamamıştı. Üstelik onun parmaklık üzerinde kendisine yeni uğraşlar aradığını gördü; çakısını çıkarmış, kaldıraç yerine de K.'nin cetvelini kullanarak parmaklığı yukarı doğru oynatmaya çalışıyor, belki böylelikle onu sonradan daha iyi yerine oturtabileceğini düşünüyordu. K.'nin Müdür Muavini'ne söyledikleri arasında yepyeni bir öneri de vardı ve K. bu önerinin Müdür Muavini'ni enikonu etkileyeceğini ummaktaydı. Şimdi sıra tam bu öneriye gelmişken, konuşmasına ara vermek gibi bir şey asla düşünülemezdi, görevine işte öylesine kendisini kapırmıştı. Daha doğrusu gittikçe seyrek hissettiği bir duygu uyanmıştı içinde: Bankada hâlâ işe yarıyor, kafasında doğan düşünceler de bunun böyle olduğunu kanıtlıyordu. Hatta belki kendini böyle savunması yalnız bankada değil, dava işinde de en iyi savunma yoluydu; şimdiye kadar denediği, denemeyi tasarladığı bütün öteki yollardan çok daha iyiydi belki. K. acele konuşuyor, bir türlü Müdür Muavini'ni parmaklıkla uğraşmaktan alıkoyacak vakti bulamıyordu. Ancak raporunu okurken, boşluktaki elini iki üç kez Müdür Muavini'ni yatıştırır

gibi parmaklık üzerinde gezdirmiş, parmaklığın sakat bir yanı bulunmadığını, bulunsa da o anda kendisini dinlemelerin bu sakatlığın onarılmasından daha önemli ve daha yerinde sayılacağını adeta kendisi de işin bilincine varmaksızın Müdür Muavini'ne göstermek istemişti. Sadece zihnen çalışan enerjik kimselerde çokluk görüldüğü gibi, bu elle çalışma Müdür Muavini'ni gayrete getirmişti. Parmaklığın bir parçasını gerçekten yerinden çıkarmış, sıra ayakları tekrar uygun deliklere yerleştirmeye gelmişti. Bu ise hepsinden güçlü. Müdür Muavini ister istemez doğrulup kalkarak, parmaklığa her iki eliyle bastırmaya, masanın çevresindeki yerine oturtmaya çalıştı. Ama ne kadar zorladıysa başaramadı bir türlü. K. raporunu okurken —arada bir, hayli kafadan konuşuyordu— Müdür Muavini'nin ayağa kalktığını ancak hayal meyal farketmişti. Hani Müdür Muavini'nin parmaklığın onarılması gibi ikinci bir işle uğraştığını asla pek gözden kaçırmıyordu, ama bu kalkışının yine de raporlarla ilgisi bulunduğunu sandı. Dolayısıyla, kendi de kalktı ayağa. Parmağını bir sayının altına bastırıp, Müdür Muavini'ne yazılı bir kâğıt uzattı. Ancak Müdür Muavini, ellerinin parmaklığı yerine oturtmaya yetmediğini görerek, ansızın vücudunun tüm ağırlığıyla parmaklık üzerine oturuvermişti. Tabii o zaman başardı; parmaklığın ayakçıkları gıcırdayarak girdi deliklere; yalnız içlerinden biri o acelede eğrilip, narın üst çıta belli bir yerinden ikiye ayrıldı. Öfkeyle: «Çürük tahta, n'olacak!» diye söylendi Müdür Muavini.

B İ R F R A G M A N

Tiyatrodan çıktıklarında hafif bir yağmur atıştırtıyordu. Zaten gerek oyun, gerek oyunun berbat oynanışı K.'nın keyfini kaçırmıştı. Bir de amcasını gece yanında mısafir edeceğini düşünür düşünmez iyice sıkıldı. İnadına bugün Bayan Bürstner'le konuşmayı o kadar istiyordu ki! Belki henüz bir fırsat ele geçirir, kızla görüşebilirdi. Ama amcasının yanında bulunuşu bunu düpedüz önlüyordu. Şüphesiz bir gece treni daha vardı, amcası gidebilirdi bu trenle. Ama K.'nın davasıyla böylesine ilgilendiği bir gün amca beyi yola çıkmaya razı etmek, nerdeyse düşünülecek şey değildi. Pek bir şey çıkacağını sanmıyordu ya, yine bir denemek istedi. «Kor-karım amca», dedi «Yakın bir zamanda yardımına gerçekten gereksinme duyacağım. Henüz pek bilmiyorum, ne bakımdan; ama yardımını gereksineceğim kuşkusuz.» — «Bana güvenebilirsin», diye cevapladı Amca, «Zaten sana nasıl bir yardımım dokunabilir diye düşünüp duruyordum hep.» — «Yine eskisi gibisin Amca. Hiç değişmemişsin», dedi K., «Ne var ki, çok sürmez, senin yine buraya gelmeni istersem, kızar halam.» — «Kızarsa kızsın; senin iş daha önemli», diye cevapladı Amca. «Yö, buna razı olamam», dedi K., «Ama her neyse, şimdi seni durup dururken halamın elinden almak istemem. Belki bu önümüzdeki günlerin birinde gereksinme duyacağım sana. Onun için şimdilik eve gitsen?» — «Ya-

rın mı yani?» — «Evet, yarın», dedi K., «Ama istersen şimdi gece treniyle de gidebilirsin. En rahatı da bu hâ-
nı.»

YAZAR TARAFINDAN ÇİZİLMİŞ YERLER

Sorgulama öyle görülüyor ki, yalnız bakışlarla yapılıyor, diye düşündü K. Kısa bir süre bırakalım, yapsınlar. Hani hiçbir başarı elde edemeyecekleri bir iş uğrunda benim yüzümden böylesi zahmetlere katlanan bu makamın nasıl bir makam olduğunu bir bilebilsem! Duruma bakınca büyük zahmetler sözünü ister istemez kullanmak gerekiyor, çünkü üç kişi benim için görevlendirilip, başkalarının oturduğu iki odanın altı üstüne getirmiş bulunmakta. Ve köşede üç genç adam dikilmiş, Bayan Bürstner'in resimlerine bakıyor.

1.) Biri demişti ki bana —kimdi çıktı aklımdan— sabah erken uyanıp, herşeyi hiç değilse şöyle genel olarak akşamki yerlerinde bulabilmek ne harikûlâde bir şeydir; hani uyku ve düşlerde yalancıkıktan da olsa uyanıklıktan çok başka bir hal içinde bulunur insan ve söz konusu kişinin çok doğru söylediği gibi gözlerinizi açar açmaz odadaki nesneleri akşam koyduğunuz yerde bulabilmeniz için sonsuz bir serinkanlılık, hatta bir beceriklilik gerekir. Dolayısıyla, sabah uykulardan uyanış günün en korkulu anıdır. Bulduğunuz yerden bir başka yere sürüklenip götürülmeksizin bu ânı atlattınız mı, bütün gün korkmazsınız artık.

2.) Bilirsiniz ki, memurlar her vakit üstlerinden daha çok şey bilir.

3.) Belki adamlara gözetleme görevi verildiği ve bu davranışıyla onların görevlerini daha da kolaylaştırdığı düşüncesini öylesine gülünç bir hayal ürünü gördü

ki, alnını avuçlarına gömdü ve yeniden kendine gelebilmek için, dakikalarca aynı durumda kaldı. Böyle birkaç düşünce daha olsa, bir deliden farkım kalmazdı doğrusu, diye söylendi kendi kendine. Ama sonra biraz çatlak sesini daha bir güçle yükseltti.

4.) Bir asker, düzenli ve sert nöbetçi adımlarıyla evin önünde gidip geliyordu. Yani artık evin önünde bir nöbetçi de beklemeye başlamıştı. K., nöbetçiyi görebilmek için pencereden enikonu dışarı sarktı; çünkü adam gidip gelirken hemen duvar kenarını izliyordu. «Hey!» diye seslendi. Ama askerin işitebileceği gibi hızlı çıkamıştı sesi. Ne var ki, az sonra askerin karşı meyhaneye bira almak için girmiş bir hizmetçi kızı gözlediğini anladı. Derken kız, meyhanenin aydınlık kapısında göründü. Askerin kendisini beklemek üzere görevlendirildiğine bir an için de olsa inanıp inanmadığını kendi kendine sordu K., ama soruya bir cevap bulamadı.

5.) «Çekilmez bir kimsesiniz. Ciddi mi konuşuyorsunuz, şaka mı, bir türlü anlaşılmıyor. İçinden: «Pek de yanlış değil bu söylediğiniz», diye cevaplandırdı K., «Pek de yanlış değil bu söylediğiniz; ciddilik benden uzak. Dolayısıyla, şakayı hem ciddilik, hem şaka yerine kullanmam gerekiyor. Ama tutuklanmam olayına gelince: Bakın bu ciddi.»

6.) «Siyasî Bucak Toplantısı»nın yerinde başlangıçta «Sosyalistler Toplantısı» bulunuyordu.

7.) K., sadece kadının düğmeleri çözölmüş bluzunun belinden aşağı çepçevre sarktığını ve bir adamın onu kapının yanında bir köşeye sıkıştırmış, yalnız kombinezonla örtülü vücudunu göğsüne bastırdığını gördü.

8.) Kadın çekinerek, ama açıkça elini K.'ya doğru yaklaştırmaya çalışıyordu, ama K. kadının elini yakalaya-

çaktı ki, öğrencinin konuşması dikkatini çekti. Boşboğaz, burnu havada biriydi öğrenci. K., aleyhinde hazırlanmış iddianameyle ilgili olarak belki kendisinden derli toplu bir bilgi alabilirdi. Bir kez de bu bilgiyi aldı mı, kuşkusuz elinin birden şimşek gibi bir devinimiyle herkesin yüreğine korku salarak dava işini tümüyle silip atardı ortadan.

9.) Hatta onun bu önerisini, yanı sıra rüşvet diye para da verilse yüzde yüz geri çevirecekti ve böylelikle onu kuşkusuz bir kat daha kıracaktı; çünkü K.'nın anlaşılan dava süresince bütün memurlar için bir dokunulmazlığı vardı.

10.) Bu övücü sözlerden de duygulanmadı kız. Hatta amcanın daha sonraki sözleri üzerinde pek bir etki yapmamış gibiydi. «Olabilir», dedi Amca, «ama ben sana yine de bir bakıcı yollayacağım. Belki daha bugünden tezi yok yollarım. Baktın ki, işe yaramıyor, gönderirsin gider. Ama hatırım için kabul et önce. İnsan senin gibi böyle bir yerde, böyle bir sessizlik içinde yaşad mı, mahvolur gider vallahi.» — «Her vakit şimdiki gibi sessiz olmaz burası», diye cevapladı Avukat, «Senin bakıcıya ne zaman gereksinme duyarsam, o zaman isterim.» — «Gereksinmen var ama!» dedi amca.

11.) Odada neredeyse bir uçtan bir uca uzanan masa, pencerelere yakın bir yerdeydi ve o türlü yerleştirilmişti ki, Avukat sırtı kapiya dönük oturuyor ve daha önce lütfen arkasına dönmezse, kendisiyle görüşmeye gelen kimse tıpkı içeri zorla girmiş biri gibi ilkin boydan boya odayı adımıyor, ancak ondan sonra Avukat'la yüz yüze gelebiliyordu.

12.) Hayır, davanın herkesçe haber alınmasının en küçük yararı dokunamazdı K.'ya. Bir yargıç gibi davranıp,

onu körü körüne ve vaktinden önce mahkûm edecekler, böyle yapmayanlar ise işin kolayına kaçıp, en azından onu aşağılamaya bakacaktı.

13.) Oda zifiri karanlıktı. Belki pencerelerde kalın kumaş perdeler vardı da, en ufak bir ışığı içeri sızdırmıyordu. Koşuşmanın yol açtığı hafif heyecan bir süre üzerinden gitmedi. Bir şey düşünmeksizin uzun birkaç adım daha attı odada ve ancak ondan sonra durdu. Gördü ki, odanın neresinde bulunduğunun farkında değildi. Avukat herhalde uyumuştur artık, soluk alışları duyulmuyordu; çünkü her vakit yorganın altına gömülüp yatardı.

14.) Sanki sanıktan yaşadığına ilişkin bir işaret bekler gibi...

15.) Siz açık konuşuyorsunuz benimle. Şimdiye kadar da asla konuşmadınız. Dolayısıyla, şimdi çalışmanız takdir edilmiyor ya da en azından size öyle geliyorsa, bundan yakınmamanız gerekir. Benim herşeyim ortada, onun için de böyle bir kuşku yok. Sanki beni tam bir özgürlüğe kavuşturacakmışsınız gibi davamı üstlendiniz. Ama ciddi hiçbir girişimde bulunmayıp onu benden kaçırmak istediniz. Amacınız da, beni davaya herhangi bir müdahalede bulunmaktan alıkoymak ve günün birinde ben yokken, bilmediğim bir yerde hakkımda bir mahkûmiyet kararının verilmesini sağlamaktır. Hani demiyorum ki, bunları yapmakla güttüğünüz amaç...

16.) O anda Block'a gülmemek elde değildi doğrusu. Leni, K.'nın dalgınlığını fırsat bildi; K. ellerini tuttuğundan, sandalyasının arkasına dirseklerini dayadı, hafifçe sallamaya başladı onu K. ilkin aldırmadı; Block'u seyretmekteydi. Block, yorganın kenarını çekinerek kal-

dırdı; anlaşılan, öpmek için avukatın ellerini arıyordu.

17.) ...ki bu da, hiç değilse ilk bakışta, neden söz açtığı bilinmeksizin, bir fıskiye den fıskıran suların havuza dökülmesi diye görülebilirdi.

18.) Bu sözlerin arkasından durakladı K. O anda bir efsane üzerinde konuşmuş ve yargılar vermişti; ama gerek efsanenin yer aldığı kitabı, gerek efsaneyle ilgili yorumları hiç görmemişti. Kendisine düpedüz yabancı bir muhakeme tarzı içerisine itilmiş bulunuyordu. Yoksa rahip de bütün ötekiler gibiydi de, K.'nın davasından yalnız üstü kapalı biçimde konuşmuş, böylelikle onu yanlış bir yola götürmek isteyip, sonunda susmuş muydu? Bu gibi düşüncelerle oyalanırken, lamba aklından çıkmış ve tütmeğe başlamıştı. Ancak dumanların çenesinin önünde oynaşmaya başlaması üzerine, K. durumu farkettiler; ama derken söndü lamba. Öyle kala kalmıştı. Göz gözü görmüyordu. Kilisenin neresinde bulunduğundan büsbütün habersizdi. Yanıbaşında bir sessizlik başgösterince: «Neredesin?» diye sordu. «Buradayım», diye cevapladı rahip ve K.'nın elini tuttu: «Neden lambayı söndürdün? Gel benimle kutsal eşya hücreğine, orası aydınlıktır.» Asıl katedralden ayrılacak oluşları, K.'nın canına minnetti. Gözle bakıldığında ancak bir bölümü algılanabilen yüksek ve geniş katedral, bunaltıyordu K.'yı. İkide bir, bu davranışının bir işe yaramayacağını bile bile yukarılara bakmış, ama nereye gözünü çevirse hep üzerine doğru saldıran bir karanlık görmüştü. Eli elinde, ardı sıra seğırtti rahibin.

Kutsal eşya hücreğinde bir lamba yanıyordu. K.'nın taşıdığı lambadan daha ufaktı; sonra öylesine aşağıda bir yere asılmıştı ki, darlığına karşılık herhalde katedral kadar yüksek kutsal eşya hücresinin zemininden başka bir yeri aydınlatmıyor denebilirdi. «Her yer kapkaran-

lık», dedi K. ve yolunu yordamını bulmak için harcadığı çabalardan ağrımaya başlamış gibi, ellerini gözlerinin üzerine bastırdı.

19.) Kaşları bulundukları yere sanki sonradan yerleştirilmiş gibiydi ve yürüyüşüne bağlı olmaksızın inip inip kalkıyordu.

20.) Yokuş yukarı bir iki sokaktan geçtiler. Yer yer duran ya da yolda gidip gelen, kimi pek uzakta, kimi pek yakında polislere rasladılar. Elini devlet tarafından kendisine emanet edilmiş meçnin kabzasında tutan pala bıyıklı biri, hani pek de kuşku uyandırmaz görünmeyen üçlü grubun yanına sokuldu. Yanındaki baylardan birinin kulağına: «Devlet bana yardım elini uzatıyor», diye fısıldadı. K.: «Peki, davayı devlet yasalarının bulunduğ u alana kaydırırsam?» Bakarsın, o zaman bayları devlete karşı savunmam gerekirdi!»

SONDAN BİR ÖNCEKİ PARAGRAFİN SON CÜMLELERİ

...Yapılmamış, unutulmuş itirazlar mı vardı? Kuşkusuz vardı böyle itirazlar. Gerçi yerinden oynatılamazdı mantık denen şey, ama yaşamak isteyen bir kimsenin de önüne durmazdı. Neredeydi şimdiye kadar hiç görmediği o yargıç? Neredeydi o Yüksek Mahkeme? Konuşacaklarım var. El kaldırıyorum işte.

BİRİNCİ BASKI İÇİN SON SÖZ

Yaşamındaki bütün olaylar gibi Kafka'nın yarattığı yapıtlara ve bunların her türlü yayınlanmasına karşı tutumu da kendine özgü ve yüzeysellikten uzak bir nitelik taşır. Bu yolda karşısına çıkan, dolayısıyla geride bıraktığı yapıtların da yayınlanmasına temel olması gereken sorunları Kafka'nın çözümlemeye gösterdiği titizlik, ölçülemeyecek kadar büyüktür. Aşağıdaki satırların bu bakımdan hiç değilse yaklaşık bir fikir vereceğini umarım.

Sağlığında basılmış bütün yazıları, Kafka'yı hile veya ikna yoluyla kandırarak elinden alıp, ben yayınlattım. Kafka'nın sanat yaşamında —kuşkusuz söz konusu yazılara bir «çiziktirme» der geçerdi kendisi— enikonu mutlu uzun dönemlerin varlığı, bu söylediklerimle asla bir çelişki oluşturmaz. Onu bir yol üç beş kişi arasında, sürükleyici bir coşkunluk ve hiçbir sahne oyuncusunun erişemeyeceği bir ritim duygusuyla yazdıklarını okurken dinleyenler, bu yazılar gerisinde saklı yatan o gerçek ve taşkın yaratma heves ve tutkusunu apaçık hissetmiştir. Ama Kafka yine de yapıtlarını küçümsemişse, bunun nedenini, onu kendi kendisini çelmelemeye dolayısıyla yapıtlarına karşı bir nihilizme götüren kimi üzücü olaylarda aramak gerekiyor. Ayrıca bir başka neden daha var ki, o da şu: Kuşkusuz kendisi bir kez bile bunun böyle olduğunu belirtmemesine karşın, Kafka

yazdıklarını en yüce tanrısal ölçülere vurmuş ve çeşitli kargaşalardan doğan yapıtlarının bu ölçülere dayanmadığı kanısına varmıştı. Herşeye karşın yazdıklarının inanç, doğa ve tam bir ruh selâmeti ardında koşan çok kimselere sağlam bir yardım kaynağı olabileceği düşüncesi, kendi üzerinde en amansız bir hoşgörüsüzlüğü uygulayarak doğru yolu bulmaya çalışan, başkalarından önce kendisini yardım ve öğüde gereksinir bulan Kafka için hiçbir değer taşımamıştır.

Ben, Kafka'nın kendi yapıtlarını küçümseyişini böyle açıklamaktayım. Kafka, *yazı yazarken insana doğru uzanan hain eller*'den ayrıca yazılması biten, hele basılan yapıtların daha sonraki çalışmalarını kösteklediğinden sık sık söz açmış, onu bir kitabını yayınlattmaya razı etmek için bir sürü directmelerini hep yenmek gerekmiştir. Ama basılmış güzel güzel yapıtlarını, hatta bunların kimi vakit uyandırdığı yankıyı gördükçe, Kafka'nın gerçekten memnurluk duymadığı da söylenemez. Bazen kendisi gibi yapıtlarını da adeta lütufkâr bakışlarla süzmüş bu bakışlara her ne kadar az buçuk bir alay karışmışsa da, dost bir alay olmuş bu, gerisinde «Tanrısal»a varmaya çalışan uzlaşma bilmez sanatçının sonsuz heyecanını ele veren söz konusu alayla Kafka, yapıtlarını gözden geçirmiştir.

Ölümünde geride bıraktığı yazı ve kâğıtlar arasında bir vasiyetnâmeye rastlanmadı. Masasının bir gözünde çeşitli kâğıtlar arasında mürekkeple kaleme alınarak katlanıp dürülmüş ve üzerine benim adresim yazılmış bir pusula çıktı yalnız. Pusulada şu satırlar yer almaktaydı: «Canım Max! Senden son ricam; bıraktığım bütün yazıları, kitaplıkta, giysi dolabında, masamın gözlerinde, evde, büroda ve artık neresi olur, senin hatırına neresi gelirse orada eline geçecek günlükleri, müsveddeleri, ba-

na yollanan ve benim başkalarına yolladığım mektupları tümüyle ve okumadan yak. Başkalarında bulunan yazı ve desenleri de benim tarafımdan rica edip al, bunları da yakmayı unutma. Vermezlerse, söyle, hiç değilse kendileri yaksınlar.»

Franz KAFKA

Daha bir dikkatli arama sonucu kurşun kalemle yazılıp, sararmış ve belli ki yukarıda sözü geçen pusuladan daha eski bir tarihte kaleme alınmış bir diğer kâğıt parçası daha bulunmuştur ki, bunda da şöyle deniyordu. «Sevgili Max! Belki ayağa kalkamam artık. Ateşler içinde geçen bir aydan sonra bir zatürre rahatlıkla üzerime çullanabilir. Bunu yazıya geçirmemim olumlu bir etkisi olsa bile, hastalığın gelişini önleyemez.»

Böyle bir durumda bütün yapıtlarımla ilgili olarak senden dileğim şu: Yazdıklarımın sadece *Yargı*, *Ateşçi*, *Değişim*, *Ceza Sömürgesi*, *Köy Hekimi* kitaplarıyla *Açlık Cambazı* adındaki hikâyeye kalsın. *Gözlem*'den de birkaç nüsha kalabilir; kimseden söz konusu kitabı yok etme zahmetine katlanmasını isteyemem; ama yeniden de bir baskısı yapılmasını bunların. Beş kitapla bir hikâyeye kalsın dedimse, bunların yeniden basılıp yarınlara iletilmesini diliyor değilim. Tersine: tümünün düpedüz kaybolup gitmesi benim gerçek isteğime uygun düşerdi. Ben yalnız bir kez yayınlandıkları için, kimseyi dilerse kitabı alıp okumaktan alıkoymayacağımı belirtmek istiyorum. Ama buna karşılık, ele geçirebildiğin (dergilerde yayınlanmış yazılar, müsvedde ve mektuplar) ve başka kimselerden (çoğunun adresini biliyorsun zaten, en başta söz konusu olan... özellikle...daki birkaç defteri unutma) rica yoluyla alabildiğin bütün öbür yazılarımı baştan aşağı ve en iyisi hiç okumadan (ama içlerine bir göz atmaktan da alıkoymak istemem seni; ne

var ki, okumasan daha memnun olurum, hele senin dışında birinin okumasını istemem hiç) yak ve hiç vakit geçirmeden yap bunu.

Franz

Ben bu kesin buyruk niteliğindeki ricalara aldırmayarak, dostum Kafka'nın istediği bu adeta bir babayiğit harcı işi yapıyorsam, önemi hiç de su götürmeyen nedenler var elimde. Bunlardan birkaçının gizli kalması gerekiyorsa da, okuyucuya bildireceğim kadarı, davranışımın anlayışla karşılanmasına yetecektir sanırım:

En başta gelen neden şu: 1921 yılında mesleğimi değiştirdiğim zaman Kafka'ya vasiyetimi hazırladığımı açıklamış, yazılarımdan kimini yok edip, kimini gözden geçirmesini bildirmiş ve buna benzer bazı ricalarda bulunmuştum. O zaman bana Kafka, masanın gözünden çıkan mürekkeple yazılmış pusulayı uzaktan göstererek şöyle demişti: «Benim vasiyetnamem pek sade: Bütün yazılarımı yakmamı rica ediyorum.» O vakit kendisine verdiğim yanıt hâlâ dünkü gibi hatırımdadır. «Benim gerçekten böyle birşey yapacağımı sanıyorsan, şimdiden söyleyeyim ki, ricam yerine getiremeyeceğim.» O zamanki bu konuşma, her vakit alışık olduğumuz bir şaka edasıyla yapılmıştı. Ama şakaların arkasında, birbirimizin ciddi konuştuğunu bilirdik hep. Benim ricasını gerçekten yapamayacağımı öğrendikten sonra, Kafka'nın, ille de yazılarının yakılmasını istiyorsa, vasiyetini yerine getirecek bir başka kimse bulması gerekirdi.

Beni şimdi böyle ağır bir vicdan çatışmasına sürüklediğinden kendisine hani hiç de teşekkür borçlu değilim. Doğrusu bunu da onun görmesi gerekirdi; yazdığı her sözcüğe karşı sonsuz bir hayranlık beslediğimi pekâlâ bilirdi çünkü. İşte bu hayranlık dolayısıyla, hiçbir vakit üzerine gölge düşmemiş yirmi yıllık dostluğumuz süre-

since Kafka'nın bana yolladığı en küçük bir pusulayı, ondan gelen hiçbir kartpostalı atmamış, hepsini saklamışımıdır. Hani «teşekkür borçlu değilim» demem yanlış anlaşılmasın; bütün manevi varlığımın belkemiği olan dostuma borçlu bulunduğum teşekkür düşünülürse, böyle bir vicdan çatışması ne önem taşıyabilir!

Daha başka nedenler de şunlar: Kurşunkalemle yazılı kâğıttaki isteklere zaten Kafka'nın kendisi uymamış, sonraları bir gazetenin *Gözlem*'den bazı parçalar yayınlamasına açıkça izin vermiş, ayrıca üç uzun hikâyeyi *Açlık Cambazı* hikâyesiyle birleştirerek basılmak üzere «*Die Schmiede*» yayınevine bırakmıştır. Üstelik, Kafka bunları, kendi kendisine yönelttiği eleştirilerin en güçlü noktasına ulaştığı bir sırada yapmıştır. Ama son yıl Kafka'nın yaşamı beklenmedik yeni, mutlu ve olumlu bir döneme girmiş, bu da onun nihilizmini, kendi kendine karşı nefretini ortadan kaldırmıştır. Kafka'yı bir yapıtını yayınlarmaya razı etmek için kendisiyle ne çekişmelere girişmem, çok zaman ne yalvarmalarda bulunmam gerektiğini anımsadıkça, geride bıraktığı yazılarını yayınlarmaya karar verdiğimden ötürü daha da rahatlıyor içim. Şunu da söyleyeyim ki, yazılarını basılmış görünce, bunların yayınlanmasına karşı kızgınlığı gider ve yine memnun olurdu, Kafka. Nihayet yayınlanan yapıtlar ilerdeki çalışmaları köstekliyor, yaşamın insan için üzücü olaylarını yeniden bilinç yüzeyine çıkarıyor gibi Kafka'nın sağladığında ileri sürdüğü nedenler de, geride bıraktığı yazılarının yayınlanmasında artık söz konusu değil. Yapıtlarını yayınlarmaktan kaçışın Kafka için ne ölçüde bir yaşayış biçimi sorununa bağlı bulunduğu (Bugün için artık böyle rahatsız edici bir sorun yok ortada, olmayışı da bizi ölçüsüz acılara gömmüştür) birçok konuşmalar gibi bana yazdığı şu mektuptan da anlaşılmaktadır: «...romanları yollamı-

yorum, eski çalışmalarını ne diye kurcalayacağım. Sadece şimdiye kadar hepsini yakmadım, onun için mi? Bir daha dünyaya gelirsem, bunu da yaparım inşallah. Sanat yönünden bile başarısız böylesi yazıları ne diye saklamalı? Bu parça parça yazılar toplanıp da bir bütün olur, darda kalındı mı bu bütünden medet umulur diye mi? Ama ben böyle bir şeyin gerçekleşmeyeceğini biliyorum. Bu yönden bir yardım bekleyemem. Öyleyse ne yapayım bu yazıları. Bana yardımları dokunmadıktan başka bir de zarar mı versinler? Böyle olacağı belliydi çünkü.»

Kafka'nın geride bıraktığı yapıtlar arasında pek ince düşünen kimselerin yayınlanmasını istemeyecekleri birtakım yazıların varlığını pekâlâ hissediyor, ama ben bu ince düşünürlüğü ayartıcı çekiciliğine karşı koymayı bir ödev biliyorum. Bu konuda kesin rolü oynayacak şey, şimdiye kadar söylediklerimizin hiçbirisi değil, yalnız ve yalnız Kafka'nın yazılarında harikulâde hazinelerin saklı yattığı gerçeği, öbür yapıtlarla karşılaştırılırsa bunların Kafka'nın kaleminden çıkmış en mükemmel yazılar sayılacağı gerçeğidir. Açıkça itiraf edeyim ki, yazıların sanatsal ve ahlâksal değerleriyle ilgili bu tek gerçek bile Kafka'nın vasiyetine hiçbir itirazım bulunmasa da, onun yapıtlarını yayınlama kararını kesinlikle vermeme yeterdi.

Ama ne yazık ki, vasiyetinin bir bölümünü Kafka'nın kendisi yerine getirmiştir. Evinde on büyük defterle karşılaştım ki, içindeki yapraklar bütünüyle yok edilmiş, yalnız kapakları kalmıştı. Ayrıca inanılır kimselerin söylediklerine göre, bir sürü not defterini de yakmıştı Kafka. Evinde hepsi, bir yazı tomarı (dinsel sorunlar üzerine aşağı yukarı yüz özdeyiş), şimdilik yayınlanmaması düşünülmeyen bir özyaşam denemesi ve şu sırada

gözden geçirdiğim karmakarışık bir sürü kâğıtlar ele geçirilmiştir. Öyle sanıyorum ki, bu kâğıtlardan bitmiş ya da nerdeyse o gözle bakılabilecek kimi hikâyeler çıkacaktır. Bundan başka, Kafka'nın yarım kalmış bir hayvan noveliyle bir not defteri de bir yerden elime geçmiş bulunuyor.

Böylece vasiyetin en değerli parçasını, sanatçının hismine uğramaktan zamanında kurtarılacak sağlama alınmış yapıtlar oluşturuyor ki, bunlar da üç romandır. Daha önce yayınlanan *Ateşçi* adındaki anlatı, olayı Amerika'da geçen bir romanın ilk bölümüdür. Aynı kitabın son bölümü de elde olduğundan, romanda önemli bir eksikliğin bulunmaması gerekir. Roman şu anda Kafka'nın bir bayan dostundadır. Öbür iki romanı, *Şato* ve *Dava'yı* 1920 ve 1923 yıllarında ben Kafka'dan almıştım, ki böyle yapışım bugün benim için gerçekten bir avuntu kaynağıdır. Ancak bu romanlardır ki, şimdiye kadar, bir bakıma haklı olarak, küçük türde uzman ve usta bir sanatçı gözüyle bakılan Kafka'nın gerçek değerinin büyük epik türde aranması gerektiğini kanıtlayacaktır.

Yayınlandığı zaman dört cildi dolduracak yazılarıyla, Kafka'nın büyümlü kişiliğinden taşan kıvılcımların tümü hiç de bir araya toplanmış olmayacaktır. Her birinde edebi yapıtlardaki içtenlik ve derinliğin görüldüğü mektupların yayınlanması şimdilik düşünülmele, küçük bir çevrede, geç kalınmadan, bu eşsiz insana ilişkin anıların toplanılmasına başlanacaktır sanırım. Örneğin, dostum Kafka'dan bana bütünüyle ya da yer yer okuduğu, yer yer plânlarını anlattığı yazılardan çoğu evinde bulunamamış, bu da beni feci bir düş kırıklığına uğratmıştır. Ayrıca Kafka bana bir sürü unutulmaz, özgün ve derin düşüncelerinden söz açmış bulunuyor. İşte bütün

bunları belleğimin ve gücümün elverdiği ölçüde kaybolup gitmekten kurtarmaya çalışacağım.

Dava romanının müsveddesini 1920 haziranında Kafka'dan almış ve daha o zaman bir düzenlemeden geçirmiştim. Müsveddede bir başlık yoktu. Ama Kafka konuşmalarımız sırasında hep *Dava* diye söz açmıştı romandan. Romanın bölümlere ayrılması Kafka'nın eseri olup, bölüm başlıklarını da yine Kafka koymuştur. Bölümlerin dizilişine gelince, bunu ben kendi sezgilerime dayanarak yaptım. Ama dostum, romanın büyük bir parçasını bana okuduğu için, bu sezgilerime anılar da desteklik etmiştir. Kafka romanına hep bitmemiş bir gözle bakıyor, şimdiki son bölümden önce esrarengiz davayla ilgili birkaç olayı daha anlatmayı düşünüyordu. Ama dostumun kendi ağzıyla bana söylediklerine göre, dava asla en yüksek yargı organına ulaşamayacağından, roman da bir bakıma bitirilmeyecek, yani boyuna sürdürülecek bir romandı. Ne var ki, yapıtın öz ve biçimini alabildiğine açık bir durulukla ortaya koymaktadır. Kafka'nın roman üzerindeki çalışmalarını sürdürmek istediğini bilmeyen bir kimse (bir başka atmosferde yaşamaya başlaması sonucu bunu gerçekleştirememiştir Kafka), romanda pek bir eksiklik göremeyecektir. Romanın yazıldığı büyük kâğıt tomarı üzerinde yaptığım çalışmalar, sadece tamamlanmış bölümleri tamamlanmamış bölümlerden ayırmaya yönelmişti. Tamamlanmış bölümleri, Kafka'nın geride bıraktığı yazıları içerecek yapıtın son cildine almak üzere bir kenara kaldırdım. Bu bölümlerde romanın olayı bakımından pek önemli şeyler yoktur. İçlerinden biri, Kafka'nın kendisi tarafından, *Bir Düş* adıyla *Bir Köy Hekimi* kitabına alınmış bulunuyor. Tamamlanmış bölümler bu kitapta birleştirilmiş, bir düzene sokulmuştur. Tamamlanmamış bölümlerden neredeyse tamamlandığı açıkça anlaşılan bir tanesini, dört

satırının yerlerini değiştirip, sekizinci bölüm olarak kitema aldım. Metinde kuşkusuz hiçbir değişiklik yapmadım. Yalnız, çok sayıdaki kısaltmaları atıp, rneğin B. B. yerine Bayan Bürstner, T. yerine Titorelli diyerek bu kısaltmaların anlattığı isimleri olduğu gibi yazdım ve anlaşılan Kafka'nın son bir kez gözden geçirme fırsatı bulamadığı için metinde kalmış birkaç küçük yanlışı düzelttim.

Max BROD

İKİNCİ BASKI İÇİN SON SÖZ

Kafka'nın bu büyük roman fragmanlarının ikinci baskısının daha başka bir amacı, artık tarihe mal olmuş birincisine göre daha başka bir gerekçesi bulunuyor; birincisinde yapılmak istenen, romanın kendine özgü, yadırgatıcı, bir bütünlüğe kavuşmamış dünyasının kapılarını açmaktı okuyuculara. Bu yüzden de, romanın özelliğini ön plâna çıkaracak ve okunulmasını güçleştirecek herşeyden sakınılmak istenmişti. Oysa romanın dünyasına yıldan yıla daha çok girilmesi ve hele tanrıbilim, ruhbilim ve dilbilimin roman üzerine iyice eğilmeye başlaması karşısında, elden geldiği kadar romanın metin çeşitlemelerini de içerecek eleştirisel bir baskısına hazırlık çalışmalarının yapılması gerekiyor.

Bir Kafka filolojisinin karşılaşacağı güçlük alabildiğine büyüktür. Çünkü bir J. P. Hebbel ya da bir Kleist diliyle karşılaştırılabilirse de, söz ve ritm bakımından biraz Prag ve genel Avusturya diline ilişkin öğelerle dolu olması, Kafka diline bir türlü vazgeçilemeyecek ayrı bir büyüleyici güzellik vermektedir. Böylece romanın bu ikinci baskısında noktalama, imlâ ve cümle yapısı genel Alman dili geleneklerine uydurulmaya çalışılmışsa da, bu yola ancak sanatçının kendisine özgü o dil melodisiyle bağdaşabildiği ölçüde başvurulmuş, yani bu konuda son yargı organı gramer değil, ilgili cümle ve bölümlerin tekrar tekrar okunması olmuştur.

Elimizdeki müsvedde, baskı için hazırlanmış değildir. Kafka sanırım baskıya vermeden önce bu müsveddeyi bir kez daha gözden geçirecekti; bu bakımdan kendisi tarafından çizilmiş yerler üzerinde tam bir kesinlik yoktur. Kimi bölümler, belki müsvedde yeniden gözden geçirildikten sonra kitaba alınacaktı. Ama yine de romanın tutarlılığı bakımından, Kafka'nın amaçlarına bütünüyle sadık kalınmıştır. Çizilmiş yerler arasında biçim ve konuya bir zenginlik katacak nitelikte bulunanları, büsbütün fragman özelliği taşıdıklarından, birinci baskı dışında bırakılmış bölümlerle beraber bu baskıda romanın sonuna ek olarak konmuş bulunuyor.

Beri yandan birçok yerlerde ve ilke olarak yazar tarafından bir yanlışlığın asla söz konusu edilemeyeceği kesinlikle anlaşılan yerlerde sözcük dizisi ve aynı sözcüğün bir cümlede iki ya da daha çok kullanılması orijinaldeki gibi bırakılmış, ancak, pek açık seçik yanlışların düzeltilmesi yoluna gidilmiştir.

İlk baskısının sekizinci bölümü, dört satırının sıralanışında hafif bir değişikliğe başvurularak tamamlanmış ve kitaba alınmıştı. Bu ikinci baskıda ilgili satırlar yine eski durumuna getirilmiş olup, söz konusu bölüm, orijinaldeki gibi, tamamlanmış izlenimini taşımaktadır.

Max BROD

ÜÇÜNCÜ BASKI İÇİN SON SÖZ

Müsveddeyi yeniden gözden geçirdikten sonra, romanın şimdiki beşinci bölümünü, Kafka'nın ikinci bölüm diye düşünmüş olması mümkün görünüyor. Kafka bölümlerin üzerine başlıklarını yazmışsa da, bunları numaralamamıştır. Bölümlerin dizilişini, ben, olayların zincirlenmesini dikkate alarak yaptım. Beri yandan, bazı özel ipuçlarına da dayandım bu arada. Örneğin bir bölümün son sözcüklerinin yeni bölümün başladığı aynı sayfada tekrarlanması bana yardımcı oldu. Herhalde bölümlerin dizilişinde bu ilk biçimdi. Daha sonra Kafka tek tek bölümleri birbirinden ayırmış ve bölümlerin son sözcüklerini hayli kısaltmalara ve çokluk kendine özgü bir stenografiye başvurarak bölümün sonuna eklenmişti. İşte böylece iki kez yazılmış son sözcükler, hiç değilse bu özelliği taşıyan bölümlerin birbirine bağlılığını göstermektedir. Acaba Kafka bölümlerin bu türlü dizilişine kesin bir gözle mi bakıyordu, yoksa bunları ilerde değiştirmeyi mi düşünüyordu, burası asla bilinmeden kalacak.

Tel - Aviv, 1946

Max BROD

YİRMİNCİ YÜZYIL KLASİKLERİ

KAFKA

Bir Savaşın Tasviri
Dâvâ
Safo
Hikâyeler
Taşrada Düşün Hazırlıkları
Amerika

CENGİZ AYTMAOV

- Beyaz Gemi - Toprak Ana
- Elveda Gülsarı
- Erken Gelen Turnalar
- İlk Öğretmenim - Yüzyüze Cemile - Selvi Boylum -
Okulla Görüşme - Askerin Oğlu
- Gün Uzar Yüzyıl Olur

KOSTANTİN SİMONOV

Bir Daha Görüşmiyeceğiz

GÜNTER GRASS

Teneke Trampet (2 cilt)

DURRENMATT

Yargıç ve Celladı

KAZANCAKIS

Günaha Son Çağrı

H. MAGNUS ENZENSBERGER

Titanic'in Batışı

Cem Yayınevi, çağımızın büyük yazarlarından Kafka'nın bütün eserlerini, Kâmuran Şipal'in Türkçesiyle yayınlamaktadır. Kafka'nın ölümünden sonra arkadaşı Max Brod'un hazırladığı bütün eserlerde «Bir Savaşın Tasviri», «Hikâyeler» ve «Taşrada Düğün Hazırlıkları» adlarını taşıyan üç hikâye kitabı ile «Dâva», «Şato» ve «Amerika» adlarındaki üç roman yer almaktadır. İlerde bunlara Kafka'nın günlükleri ile mektupları da eklenecektir.

Cem Yayınevi, çağımızın büyük yazarlarından Kafka'nın bütün eserlerini, Kâmuran Şipal'in Türkçesiyle yayınlamaktadır. Kafka'nın ölümünden sonra arkadaşı Max Brod'un hazırladığı bütün eserlerde «Bir Savaşın Tasviri», «Hikâyeler» ve «Taşrada Düğün Hazırlıkları» adlarını taşıyan üç hikâye kitabı ile «Dâva», «Şato» ve «Amerika» adlarındaki üç roman yer almaktadır. İlerde bunlara Kafka'nın günlükleri ile mektupları da eklenecektir.

BÜTÜN ESERLERİ

kafka

DAVA

DAVA

KAFKA

Ön kapaktaki portre : Frantisek Tischny

